

BULÁNYI GYÖRGY

MERRE NE MENJEK?

2013.

BULÁNYI GYÖRGY

MERRE NE MENJEK?

AVAGY

Hogyan lett a tarzusi Saulból Szent Pál?

I.

1. kiadás – 2008,
2.kiadás - 2010,
3. kiadás – 2013 (MEK).

**Budapest
2013.**

Szubjektív előszó

Nagyon dühös vagyok rá. Ő vett el legtöbb időt az életemből. Húsz évet foglalkoztam vele egyfolytában. S most megint. Miért foglalkozom vele annyit? Mert nem értettem őt, s nem nyugodtam meg, amíg nem ismerem úgy, mint a tenyerem. '70 és '90 között minden szabad időmet rá áldoztam, amikor már túl voltam 50. évemen. De miért ez a késő szerelem? Dehogyan az. Megértettem, megszerettem a Názáretit. Négy évet áldoztam rá 1964 és 68 között, s lett belőle hat vastag szamizdat kötet (*Keressétek az Isten országát! 1990–91*). Minek tanultam én hét évig katolikus teológiát, amikor az majdnem semmit sem hasonlított arra, amit a hat kötetben kihámozhattam az evangéliumok Jézus ajkára adott szövegeiből...? Minek? S ki ezért a felelős, ki ebben a ludas? Hát a Tarzusi... – gyanakodtam.

Gondoltam, hogy azzal a technikai fegyverzettel – *tartalomelemzés* a neve –, amit a négy év alatt megszereztem, Pállal is végzek négy év alatt. Nem ment. Nem lehetett ráhúzni Pál tanítását kaptafámra, azaz Jézus gondolkodási mintáira. Nem csoda, ha Pál legfeljebb másod-harmad kézből hallhatott arról, mit is taníthatott Jézus. Más srófokra járt Pálnak az esze. Ezt a sajátos Páli csavarkészletet kellett megtalálnom. Nehéz volt: az apacsavar nem vágott az anyához, az anya meg az apához. Beleöszültem volna, ha nem lettem volna már ötven évesen is ősz.

De ahogy a húsz év alatt egyre jobban megismertem agytekervényeit, fokozatosan rájöttem, hogy mit tanít. Nagyjából ezt: *Isten haragszik ránk, mert Éva beleharapott az almába. Jézus halála megszüntette az Atya haragját ellenünk. De csak azokra nem haragszik tovább, akik ezt a haragtörlést elhiszik. Csak azokra nem, akik semmiképpen sem gondolják, hogy cselekedeteink következtében üdvözülünk, hanem hitünk következtében: kegyelemből üdvözülünk tehát, de... azért illik szeretni – azaz cselekedni – is. A legfontosabb, hogy ne metélkedjünk körül, hanem helyette keresztelkedjünk meg.* Ez a zűrös egyveleg adja Pál sajátos gondolatvilágát (*Szent Pál teológiája I-VIII. 1994-98*).

De ez csak szinkronikus, azaz csak statikus végeredmény. Az, amit megírtam a fenti nyolc kötetben: amit tanít az *Újszövetség* 13 Páltól írottak gondolt levele és részben az Apostolok Cselekedetei is. Most diakronikusan szeretném megragadni e tanítást, azaz – fejlődésében, amiből megtudhatnánk, hogyan is alakult ki ez a zűrös páli gondolatvilág.

Lehet, hogy töredékesen fog sikerülni ez a törekvésem is, mint mindegyik másik is. Ez meg még fokozottabban is, hiszen 90. esztendőmben járok... azaz inkább csak dülöngélek. De azért megpróbálom. Ha lesz még az emberiségnek élete halálom után is, talán valaki elolvassa majd e munkám, és ihletet kap arra, hogy megírja: hol s miben hibáztam?

Julianus császár, aki a 4. század végén vissza akarta állítani a pogányságot, mondta – szándékaiban meghiúsult – élete végén: *Győztél Galileai...* Jézus is mondhatná a mennyben: *Győztél Tarzusi...* Csakhogy ebbe a győzelmébe belepesztul az emberiség keresztény fele. Bele, mert lassan társadalmunk vasárnap még templomba járó egy huszada sem hiszi el már, amit keresztény/keresztyén templomainkban Pál nyomán hall.

Hogy lehessen óra, melyben Jézus elmondhatja: *Tanítványaim – ha kétezer esztendő után is – azért csak rájöttek, hogy azt tanítottam, amit minden ember szívébe beírtunk Atyámmal s Lelkiünkkel együtt, s a magunk arcáról mintázva a szívüket, s ennek következtében helyére tudták tenni ezt a végig és halálbuzgó Tarzusit...* ezt egyszer Jézus csak elmondhassa..., hát ezért írom e könyvet.

... *Bár kultúrpalotát igazgat... szívében halálos holtáig megmaradt parasztnak* – mondta magáról egy szabadkőműves páholytag, és számomra magyar „szent” Móra Ferenc. S mivel sorsom úgy alakult, hogy a teológiára kellett adnom vagy hatvan évvel ezelőtt akkor még nem ősz fejemet, de *szívemben én ennek ellenére is halálos holtomig megmaradok ma-*

gyartanárnak..., ezért nem indíthatom el a könyvem anélkül, hogy ne idézzek valamit egy magyar kálvinista – számomra megintcsak „szentől” is:

*Mi emel? mi tart fönn? mi sugall? mi biztat?
Kebelem egy hangja. Követem is aztat.
Egy hang, mely csilingel az égi madárban.
Hogy lerombolt fészket rakja késő nyárban;
Mely a pók fonalát százszor megfonatja,
Noha füstbe százszor megyen áldozatja;
S mely, hatalmasb szóval, a költőben riad:
Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: írjad!*

(Arany János, Előhang – 1855)

És még valami, aminek csak egy nagyon szubjektív előszóban lehet helye: e vers begépelője, mi tagadás... gépelés közben elbőgte magát. Azt hiszem, nem megbolondult, csak eltöltötte szívét a hála az őt is megteremtő Isten iránt. Miért? Feleletül hadd idézzem megint szentemet:

*Van hallgatód? nincsen?
Te mondd, ahogy Isten
Adta mondanod,
Bár puszta kopáron
– Mint tücsöké nyáron –
Vész is ki dalod.*

(Arany János, Mindvégig – 1877)

Ha szubjektív előszavam után az olvasó nem tenné végleg le a könyvem... ha végig olvasná ... ha elolvasás után arra is érdemesítene, hogy elmondja véleményét, kritikáját arról, amit olvasott, nagyon szépen megköszönném. Azért is megköszönném, mert szavai segítségével remélem, hogy lesz könyvemnek második kiadása, mely bedolgozná a kapott kritikákat. Ennek reményében adom meg elérhetőségeimet:

1052 Budapest, Piarista köz 1.

1/486-44-62

bulanyi@freemail.hu

2008 és 2010 között elfogyott művemből jó háromszáz példány. Megtoldom most egy objektív előszóval is, melyet a SZENT PÁL TEOLÓGIÁJA c munkám harmadik kötetéből, a Krisztus keresztjéből veszek (I – VIII 1995 –98)

Objektív előszó

A mi Urunk Jézus Krisztus élete Szent Pál szerint

Tegye mondandómat nyilvánvalóvá a páli levelek alapján összeállítható Jézus-életrajz, amelyből kiviláglik, hogy Pál szemében mindaz, ami megelőzi a Golgotát csak előzmény, és csak a Golgota, a feltámadás és a megdicsőült élet által válik jelentőssé: Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő az Istennel, hanem kiüresítette önmagát. (Fil 2,6-7) A világra jött, (1Tim 1,15) és megjelent a mi Üdvözítőnk, Jézus Krisztus; (2Tim 1,10) nyilvánvalóvá lett testben. (1Tim 3,10) Az atyák közül van a Krisztus test szerint, (Róm 9,5) mert Dávid magvából származott test szerint, (Róm 1,3) a Dávid magvából való, (2Tim 2,8) Ábrahám ivadéka. (Gal 3,16) Mert amikor eljött az idő teljessége, elküldte Isten az Ő Fiát, aki asszonytól származott, és a törvény alattvalója lett. (Gal 4,4) Emberi alakban jelent meg, és magatartásában is embernek bizonyult, (Fil 2,7) mert a bűnös testhez hasonló formában küldte el tulajdon Fiát az Isten, (Róm 8,3) aki békét hirdetett a távollevőknek, és békét a közellevőknek. (Ef 2,17) Krisztus, a mi Páskabarányunk feláldoztatott, (1Kor 5,7) aki nem önmaga kedvét kereste. (Róm 13,3) Megkicsinyítette magát (Fil 2,8) szolga alakot öltve fel magára, (Fil 2,7) a körülmetéltség szolgája lett. (Róm 15,8) Értünk szegénnyé lett, bár gazdag volt, hogy az Ő szegénysége által gazdaggá legyünk. (2Kor 8,9) Szelíd volt, (2Kor 10,1) s az Ő engedelmissége által lettünk Istennek-tetszővé. (Róm 5,19) Állhatatos volt, (2Tesz 3,5) úgy, hogy engedelmissé lett a halálig, mégpedig a kereszthalálig. (Fil 2,8) Az Úr Jézus azon az éjszakán, amelyen elárulták, vette a kenyeret, hálát adott és megtörte és ezt mondta: Vegyétek és egyétek, ez az én testem, amely értetek megtöretik, ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Ugyanígy vette a poharat is, miután vacsoráztak, és ezt mondta: ez a pohár az új szövetség az én vérem által; ezt cselekedjétek, valahányszor isszátok az én emlékezetemre. (1Kor 11,24-5) Szeretett minket és önmagát adta értünk, (Gal 2,20) megváltva minket a törvény átkától, átokká lett értünk, (Gal 3,13) mert önmagát adta bűneinkért, hogy kimentsen minket a jelenvaló gonosz világból. (Gal 1,4) Odaadta önmagát miértünk, hogy megváltson minden gonosságtól, és megtisztítson minket tulajdon népévé, amely jócselekedetekre törekszik. (Tit 2,4) Odaadta önmagát váltságul mindenkiért, (Kol 1,20) hogy ne dicsekedjünk másban, mint a mi Urunk Jézus Krisztus keresztségében, (Gal 6,14) s hogy ránk áradjanak szenvedései. (2Kor 1,5) Elárulták, (1Kor 11,23) megfeszítették, mert nem alkalmazott erőt, (2Kor 13,4) közöttünk megfeszítették. (Gal 3,1) Megölték az Úr Jézust, (1Tim 2,15) meghalt; (1Tesz 4,14) mert Krisztus értünk, amikor még gyengék voltunk, meghalt. (Róm 5,6) Az egy Krisztus meghalt mindenkiért, hogy az élők többé ne önmaguknak éljenek, hanem annak, aki értünk meghalt. (2Kor 5,14-5) Krisztus meghalt a mi bűneinkért, és eltemették. (1Kor 15,3-4) Le is szállt a föld alsóbb részeibe, (Ef 4,9) az alvilágba. (Róm 10,7) Feltámadt a harmadik napon, (1Kor 15,4) feltámadt miértünk, (2Kor 5,15) feltámadt a halálból első zsengeként az elhunytak közül. (1Kor 15,20) Megjelent Kéfásnak, majd a Tizenkettőnek, azután megjelent több mint ötszáz testvérnek egyszerre, azután megjelent Jakabnak, majd az apostoloknak mind. Legutoljára pedig valamennyi között megjelent Pálnak is, (1Kor 15,5-8) akit megjelenésekben és kinyilatkoztatásokban részesített, (2Kor 12,1) aki Krisztust test szerint is ismerte. (2Kor 5,16) Felment a magasságba. (Ef 4,8) Így Krisztus, aki feltámadt a halálból, többé már nem hal meg, a halál rajta többé nem uralkodik. (Róm 6,9) Felemeltetett dicsőségben. (1Tim 3,16) Urunk a mennyben van (Kol 4,1) a romolhatatlanságban. (Ef 6,24) Az Isten jobbán (Róm 8,34) él az Isten hatalmából. (2Kor 13,4) Ítélni fog élőket és holtakat az Ő eljövetelkor, (2Tim 4,1) amikor az Úr Jézus megjelenik a mennyből hatalmának angyalaival. (2Tesz 1,7) Mert maga az Úr riadóval, arkangyal hangjával és az Isten harsonájával fog leszállni a mennyből, és a Krisztusban meghaltakkal együtt elragadtatunk az Úr fogadására a levegőbe, és így

mindenkor az Úrnál leszünk. (1Tesz 4,16-17)A fenti 45 soros összeállítás Jézus világba jövéséről s abból távozásáról ad információt; egyébről alig néhány sor beszél.

c) A kereszthalál szókinccse

Körülbelül 40 különböző szó utal Pálnál Krisztus kereszthalálára, több mint 120 előfordulással. Leveleinek több mint 100 versében tesz említést róla. Az első két levelében és a három utolsóban (a pasztorális levelekben) ritkábban, de az időbelileg ezek közé eső többi levelében (a Filem kivételével) meglehetősen nagy gyakorisággal. A relatív (a szövegmenyiséghez viszonyított) gyakoriságban a Kol-é a pálma, az abszolút gyakoriságban a Róm-é. Az alábbi táblázat tegye mindezt ellenőrizhetővé (28c. num.)

A Pál által használt kifejezéseket az alábbi csoportosításban mutatjuk be:

a szenvedésre utaló kifejezések: pathéma = szenvedés), pathétosz = szenvedő), paszkhein = szenvedni szümpaszkein = együtt-szenvedni thlipszisz = szorongattatás); halál tényére utaló kifejezések: apothnészkein = meghalni szünapothnészkein = együtt meghalnihatosz = halál nekrosz = halotthaima = vér s szóma/szarx = "megtört" test, szüntaphein = együtt eltemetni), katabainein = alászállni), mnémeion = sírkrinein = elítélni, potérion = pohár a halálnemre utaló kifejezések: deszmosz = kötelék, xülosz = fa sztauros = kereszt, sztaurún = keresztrefeszíteni), szüsztaurún = együtt keresztrefeszíteni), kreman = felfüggeszteni a halál büntetés-voltára utaló kifejezések: katara = átok, hamartian poiein = bűnné tenni); a halál önkéntességére utaló kifejezések: didonai = adni ,paradidonai = átadni, elárulni és aszthenész/asztheneia = erőtlen és erőtlenség, (mória = bolondság); a halál áldozat jellegére utaló kifejezések: thüein = az áldozatot megölni thüszia = véres áldozat) euódia = illat-áldozat hilasztérion = engesztelő áldozat), proszfora = áldozat potérion = ital-áldozat pascař (paszkha = áldozati bárány), timé = ár, nagybecsű áldozatantilütron = megváltási áldozatA szókinccs gazdagsága, valamint a fenti szavak előfordulási sűrűsége egyaránt mutatja, hogy milyen jelentős Pál számára Jézus halála.

Életrészei

Joseph Holzner, *Paulus* (Herder, 1963) c. művétől is segítve próbáltam Pál életének eme szakaszait megadni. Jerome Murphy-O Connor, *Paul, His Story* (Oxford University Press, 2004) c. műve másképpen gondolja ezeket a szakaszokat. Magam csak Pál – hét jelenleg hitelesen Pál által írtak gondolt – leveleinek teológiai tanítására akarok figyelni, miközben a hagyományosabb időpontokat használom mankóul, a Holzner-féléket.

0 A születése előtti kilenc hónapban

Istennek tetszett anyám méhétől kezdve különválasztania engem a többi emberektől és egy kegyelmi, azaz kiváltságot jelentő aktussal kinyilatkoztatni számomra, hogy ki is az ő Fia, mégpedig abból a célból, hogy ezt közöljem az emberiség nem-zsidó részével – így szól Pál értelmezett magyarázata (Gal 1,15-16).

Pál a vallási fűtöttséggel rendelkező emberek különös csoportjába tartozik: a leginkább túlfűtöttek közé. Olyan szerepet tulajdonít magának, amilyenre a nem legfűtöttebbek gondolni sem mernek: egyedülit, csak neki kijáró szerepet. Jézus is ezek közé tartozott, csak hogy Róla feltételezzük, hogy a Szentháromság második személye is volt, és nem csak ember. Párról pedig teljes joggal azt, hogy ő is csak ember, akiknek csak a minket, a többi embert megillető források állnak csupán rendelkezésükre.

Főleg annak folytán jelent gondot Pálnak ez a mindenekfeletti öntudata, hogy Jézust, tehát magát az Istent – a Szentháromság második személyét – mutatja be felette eltérő tartalommal,

mint amilyenek a megtestesült Fiú emberi szóval, emberi étellel magyarázhatta, mutathatta meg önmagát és Atyjának s Lelküknek szándékait velünk.

Pál prófétái mintái – Izajás és Jeremiás – ettől sokkal szerényebbek voltak. Izajásnál ezt találjuk: *Az Úr hívott meg, mielőtt még születtem; anyám méhétől fogva a nevemen szólított. Számat éles kardhoz tette hasonlónak, s kezének árnyékában rejtegetett. Mint a hegyes nyíl, olyanná tett, és a tegzébe rejtett. S így szólt hozzám: „A szolgálom vagy, Izrael, benned fogok megdicsőülni!” De én azt gondoltam: „Hiába fáradtam, haszontalanul tékoztam erőmet.” Ám igaz ügyem az Úr előtt van, és jutalmam Istenemnél. Becses vagyok az Úr szemében, és Istenem az erőm. És most ezt mondja az Úr, aki már anyám méhétől fogva szolgálójává tett, hogy visszavezessem hozzá Jákobot, és Izraelt köréje gyűjtsem: „Kevés az, hogy szolgálom légy, s fölemeld Jákob törzseit, és visszatérítsd Izrael maradékát. Nézd, a nemzetek világosságává tettelek, hogy üdvösségem eljusson a föld határáig.” (Iz 49, 1-7).*

Ha nagyon merészen gondolkodnék magunkról, mi is mondhatnánk magunkról, hogy a Bokrot arra hívta meg s küldte az Isten, hogy 17 felette jézustalan század után próbáljuk elmondani a kicsiny magyar nemzet lányainak és fiainak a Jézusról ránk maradt szövegek tanulmányozása és így kapott eredményeinket tanító szolgálat által, hogy miként is lehetne az emberiség még előttünk levő századait valamelyest jézusibbá formálni. Mindenekelőtt saját nemzetünk jövőjét. És Jézusunk példájára, aki kétszer is elmondta, hogy csak Izrael elveszett juhához szól az Ő és a Tizenkettő küldetése (Mt 10,5; 15,24). S egy lelkigyakorlaton ezt bizony hangosan is hajlandók vagyunk testvéreink füle hallatára és kitett Oltáriszentség mellett is elimádkozni. S nem éreznők ezért gögösnek magunkat, csak szolgálati készségünket – azt, hogy Merre menjünk? – akarnánk kinyilvánítani vele. A *Kicsi vagyok én / majd megnövök én / esztendőre vagy kettőre / megnősülök én*– kedves népdalunk szellemében.

Jeremiásnál meg ezt találjuk: *Így szólt hozzám az Úr: „Mielőtt megalkottalak anyád méhében, már ismertelek; mielőtt megszülettél volna, fölszenteltelek, és prófétául rendelvelek a nemzetek javára.” Erre azt mondtam: „Jaj, Uram Isten! Nézd, nem tudok én beszélni, hiszen még ifjú vagyok.” De az Úr így válaszolt: „Ne mondd azt, hogy ifjú vagyok, hanem menj el azokhoz, akikhez küldelek, és mondd el nekik mind, amit parancsolok. Ne félj tőlük, mert veled vagyok, és megoltalmazlak – az Úr mondja ezt neked.” Akkor az Úr kinyújtotta kezét, megérintette ajkamat és így szólt hozzám: „Nézd, ajkadra adom szavaimat, ma nemzetek és országok fölé állítalak, hogy gyomlálj és rombolj, pusztíts és szétszórj, építs és ültess” (Jer, 1,4-10).*

Ez is olyan szöveg, hogy bizony bevezető textusnak tudnánk használni egy lelkigyakorlaton, melyen azokat a fiataljainkat nyilvánítanók a Bokor új csoportvezetőinek, akiknek sikerült kortársaikból valahányat összeszedniük, s azokat maguk vezette közösségekben rendszeresen táplálni Jézus tanításával.

De Jézus nem írt le semmit. Honnan tudom, hogy mit parancsol nekem az Isten? Onnan, ahonnan tudja a tulipánhagyma, hogy tulipánvirággá kell lennie. Ahonnan tudja a katicabogár, hogy repülnie kell. Onnan, hogy minden lány tudja, hogy jó-kislánynak kell lennie és minden fiú tudja, hogy jó-kisfiúnak kell lennie. Az ember tudja azt, hogy mit kíván tőle az Isten. A lelkiismeretéből tudja. Csak a vallások nem tudják. Van belőlük ötezer, s mindegyikük mást tud. S mindegyikük keresztre feszíti, máglyán égeti el azt, aki mást tud az ember dolgának, mint amit ő tanít. Illés a zsidó vallás Istenének kívánságára kiirtja a Baál-papokat. Kaifás keresztre feszíti Jézust, aki csak azt tanítja, ami minden ember lelkiismerete számára nyilvánvaló. István, a szent jobbú király kiirtja a pogány Koppányt s a többi Árpád-ükunokát. A legkatolikusabb spanyol király kiirtja Amerika őslakosságának 90 százalékát, hatvanmillió indiánt. Meg ne állapítsd ezt, mert nem kapsz soha tanszéket... Meg ne állapítsd, amit ezek a kiirtott indiánok tudtak a spanyol katonákról, hogy királyukkal együtt az aranyat imádták meg még ráadásul Jézust is. Legalább is Jézus volt a zászlóikon, melyek alatt halomra lőtték őket az aranyukért.

S megint nem éreznék a jeremiási textus-választásunkban gögöt, hiszen csak azt csináljuk, amire Isten kivétel nélkül minden egyes embert megteremtett. Arra, hogy Isten népévé tegyék embertársaikat.

De amit Pál írt, azt egyikünk sem tudná elimádkozni:

a/ hogy Isten valami olyasmit tett vele, amelyet nem tesz meg akármelyikünkkel;

b/ hogy ő, Pál, az Isten küldöttje minden nem-zsidó, azaz az akkori emberiség 99 százalékához;

c/ hogy nekünk nyilatkoztatja ki Isten a Fiát, amikor azt a Fiú már megtette saját személyében.

d/ hogy Tőle, Páltól ismerhetjük meg Isten akaratát, amit pedig embervoltunk következtében mindannyian ismerhetünk, ha hajlandók vagyunk figyelni arra, amit a lelkiismeretünkön keresztül mond.

Bizony nem tudnánk elimádkozni a páli szöveget, mert mi csak ezt a már meglevő jézusi önkinyilatkoztatást – nemcsak magáról, hanem Atyjáról és a Lélekről, kettejük közös Lelkéről is – akarjuk közhírré tenni, és elsődlegesen magyarok számára, bár nincsen ellenünk, ha egyéb nemzetek is felfigyelnek szavunkra.

Különös, hogy mind a két személy (Jézus és Pál) – zsidó volt, azaz egy olyan néphez tartoztak, melynek nemzeti-választottsági tudata meghaladta más népek hasonló tudatát. Nem vagyok szakképzett pszichológus, és ennek következtében nem merek állást foglalni abban a kérdésben, hogy az ilyesfajta öntudat csak rendkívülien túlfűtött-e, vagy már beteges is. Akár ez, akár nem, mindenképpen tény, hogy Pálnak ekkora öntudata volt. Nem irigylem őt miatta, bár magam sem tartozom a nagyon szerény emberek fajtájába. (Észre is vette ezt már kispap koromban a legkülönb magyar piaristák egyike, a Makón 1879-ben született Zimányi Gyula – a nagypapa –: *Ne szerénykedjék, nem áll az jól magának!*)

1...Megszületik 1–5 évvel Jézus születése után a kilikiai Tarzusban

Tarzusban, egy Jeruzsálemtől északnyugatra és légvonalban tőle mintegy hatszáz kilométerre fekvő kisázsiai városban látja meg a napvilágot. Hányadik gyerek volt? Összesen annyit tudunk róla, hogy jó félszázaddal később él egy nővére Jeruzsálemben (ApCsel 23,16) – mert egyébről sem Ő, sem Lukács nem tájékoztat. Zsidó szülők gyermekeként születik: *Nyolcadnapra körülmetéltek, Izrael népéből, Benjámin törzséből származom, héber vagyok a héberek közül. A törvény megtartásában farizeus, az Egyház üldözésében szenvedélyes, a törvény szerinti jámborságban feddhetetlen voltam* (Fil 3,5-6). Valamint: *Héberek ők? Én is. Izraeliták? Én is. Ábrahám utódai? Én is* (2Kor 11,21-22).

A zsidó nép egy elszórtságban, tehát hazájuktól távol élő csoportjának családjában születik meg. Nép, család, egyed – nem asszimilálódik. E népnek mai asszimilálhatósága is vitatott. Pál korában ez nem volt vitatott. Pál korában vitathatatlan volt a zsidó nép zsidó öntudatának a megőrzése. Akkor is, ha már nem tudott az anyaországban élő honfitársainak arám nyelven beszélni, de nagy ünnepeken – ha anyagilag az lehetséges volt számára – felkereste népének jeruzsálemi szentélyét. Vallásilag mindenképpen zsidó maradt a zsidó. Így könnyű nem asszimilálódni. Ha nekem nemcsak a nyelvem volna magyar, de a vallásom is az volna. S magyarul tanulhatnám vallásom szent szövegeit, melyeket le kellene fordítania hitoktatómnak arra a nyelvre, melyet értek, melyen tudok beszélni... de azért memoriterként meg kellene tanulnom a megmagyarázott ősi magyar vallási szöveget is...

Lukács így számol be a Jézus halálát követő ötvenedik nap eseményeiről: *Ez idő tájt vallásos férfiak tartózkodtak Jeruzsálemben, az ég alatt minden népből... Nagy volt a megdöbbenés, mert mindenki a saját nyelvén hallotta, amint beszéltek... Hát nem mind galileaiak, akik ott beszélnek? Hogyan hallja hát őket mindegyikünk a saját anyanyelvén? Mi pártusok, médek..., zsidók és prozeliták (=zsidó vallásúakká lett nem-zsidók), krétaiak és*

arabok: halljuk, hogy a mi nyelvünkön hirdetik Isten nagy tetteit (Csel 2,5– 11). Zsidó vallású, zsidó öntudatú emberek, akik a maguk Zsidó-földön kívüli hazájukban (vagy csak lakhelyükön) használt nyelven beszélnek és értenek, ők hallják a maguk nyelvén beszélni az akkori zsidó nyelven (arámul) beszélő Pétert.

Van anyanyelvünk, van vallásunk, amelybe beleszülettünk, amelyben-amelyre neveltek szüleink. Ezen felül még van nemzettudatunk is, amely szülői és egyéb, családon kívüli ráhatások folytán is alakult ki bennünk. Asszimilálódásunk azt is jelenti, hogy az általunk legjobban beszélt nyelv, amelyen valójában gondolkodunk, megszűnik az anyánktól tanult nyelv lenni. (Pl. a Felvidéken élő főrendek jobbágyaik anyanyelvének hatására beszédjükben eltótosodnak.) Ugyanígy válthatunk vallást is. Református létünkre katolikus templomba kezdünk járni. Nem nyelvileg asszimilálódunk, hanem vallásilag. Ugyanígy válthatunk nemzeti öntudatot is. A 18. században beköltözött Steingassner valahányadik unokájából Tömörkény István lett – olyan magyar öntudattal, mintha Tömörkények lettek volna az ősei.

Hogyan volt mindez Jézusnál? Élete végéig anyanyelvén beszélt: arámul. Élete végéig nem hagyta ott a zsinagógát, csak tökéletesíteni akarta, amit ott hallott – keresztre is feszítettette érte főpapja. Élete végéig megmaradt a zsidó nemzethez tartozás öntudata Benne.

Hogyan van mindez bennem? Én sem váltottam nyelvet, vallást, nemzeti öntudatot.

És Pálnál hogyan van? A fenti *héber a héberektől* kifejezést arra magyarázzák, hogy a szülői házban beszéltek az arámot odahaza. Honnan tudtak arámul beszélni? Szent Jeromos állítja, hogy Pál Galileában született: 20 km-re északra Kafarnaumtól – Giskalában. Gyerek korában csak arám beszédet hallhatott. Később Gamáiel lábánál is. 58-ban az ezredes bilincsbe veri, de engedi, hogy beszéljen életére törő honfitársaihoz, és arámul beszél hozzájuk (ApCsel 21,40). Arámul vagy inkább görögül gondolkodott? Nem tudom. Ugyanolyan könnyen beszélt arámul is, mint görögül? Ezt sem tudom. De azt tudom, hogy Pál úgy gondolta magáról, hogy ő vallásilag maradt hithű zsidó, akinek maga Jézus magyarázza majd meg – mégpedig Isten kinyilatkoztatása által –, hogy mit kell módosítania Pálnak a maga zsidó vallásán. Apja megvásárolta a római polgárságot, de ettől függetlenül – apának, fiúnak – nemzettudata maradt változatlanul zsidó.

Pált arám vagy görög nyelven, de mindenképpen zsidónak nevelték zsidó szülei. Körülmeteltették és a zsinagógai iskolába küldték, ahol megtanult héberül is, a Törvény és Próféta nyelvén – legalábbis az ősi szövegrészletek memoriterként felmondásának formájában –, mely a Jézus korában beszélt és arámnak mondott zsidó élőnyelvhez úgy viszonyulhatott, mint a Halotti beszéd nyelve a ma beszélt magyar nyelvhez. Nem lehetetlen, hogy tehetős szülei Tarzusból elvitték őt már korábban is Jeruzsálembe, mint ahogyan Jézust is elvitték szülei Názáretből oda már tizenkét éves korában.

Az Amerikába a 19. század fordulóján az éhségtől és a föld-éhségtől kitántorgók is megőrizték magyar vagy egyéb származásuk tudatát, de aligha zárandokolnak magyarjaink évenként vissza a Bazilikába, vagy ha reformátusok, akkor pl. a debreceni nagytemplomba. Miért? Mert találnak katolikus vagy református templomot Amerikában is. Idővel váltanak is angolra, vallást talán nem cserélnék, de nemzeti öntudatuk az idő múlásával egyenes arányban fogy. Amerikanizálódnak, tehát asszimilálódnak. Nyelvileg asszimilálódnak, nemzettudatilag is, a legkevésbé vallásilag.

Pál sehogyan sem asszimilálódik. Csak csinál egy új vallást, amelyről ő azt gondolja, hogy logikus folytatása az ő zsidó hitének, amelyet nemcsak a zsidóknak, hanem a gojoknak, tehát az egész emberiségnek magáévá kell tennie.

2 Szülei a felserdült ifjút Jeruzsálembe küldik tanulni

Valamikor, Jézus nyilvános működése előtt, a század húszas éveiben történik ez. Jézussal nem találkozhatott még, aki ekkor élte názáreti éveit. 58 pünkösdjén mondja Jeruzsálemben,

immár megkötözöttek: *Zsidó vagyok, a kilikiai Tarzusban születtem, de ebben a városban nevelkedtem, s Gamáliel lábánál az atyai törvény szigorú megtartására tanítottak. Az Isten szolgálatában éppúgy buzgólkodtam, mint most ti mindannyian* (ApCsel 22,3).

Pál – mint fentebb mondtuk – nem romanizálódik. Apja zsidó öntudata és anyagi lehetőségei következtében optimális zsidó nevelődést kaphat. Optimálisat ahhoz, hogy zsidó maradjon. Jeruzsálem a zsidók Rómája. Gamáliel lábánál ülni – ez pedig olyasvalami, mint amikor egy katolikus fiú Rómában végzi a teológiát, s hallgathat ott világhírű tanárokat. A törvény szigorú megtartására nevelődni olyan, mint ha egy katolikus azzal dicsekszik, hogy jezsuita családi gyóntatója volt zsenge ifjúságában. A buzgólkodás meg annyi, hogy olyan volt, hogy megfelelt kora zsidó elvárásainak..., aminek mai katolikus változata: pl. évenként elmegy Medjugorjéba vagy legalább Csíksomlyóra.

Mennyi időt tölthetett ott? Csak tippelni tudunk. Hát, ha rászánt Pál három esztendőt Arábiára, akkor – gondolom –, hogy Gamálieltől, Jeruzsálemtől, azaz a Tóra tanulmányozásától sem sajnált ettől kevesebb időt. Ha volt apjának pénze arra, hogy megvásárolta családjának a római állampolgárságot, fia jeruzsálemi tanulmányainak költségeit is biztosíthatta.

Jeruzsálemi főiskola a farizeusok kezében volt. A kötelező vallási cselekmények száma hatszáz fölött volt. *Az írástudók és a farizeusok Mózes tanítói székében ülnek. Tegyetek meg és tartsatok meg ezért mindent, amit mondanak nektek, de tetteikben ne kövessétek őket, mert bár tanítják, de tetté nem váltják. Elviselhetetlenül nehéz terheket hordanak össze és raknak az emberek vállára, de maguk ujjal sem hajlandók mozdítani rajta. Minden tetteikben az vezetni őket, hogy az emberek előtt feltűnjenek. Szélesre szabják imaszójukat és megnagyobbítják köntösükön a bojtokat. Szívesen elfoglalják a lakomákon a főhelyeket és a zsinagógában az első székeket, szeretik, ha a tereken köszöntik s rabbinak szólítják őket az emberek* (Mt 23,3-7) – tanítja róluk Jézus.

Gamálielről nagyon rokonszenves képet rajzol Lukács. Megvédi Pétert a zsidó főtanács előtt: *Ezért most azt mondom nektek, hagyjátok békén ezeket az embereket, és engedjétek őket szabadon. Ha ez az elgondolás vagy mozgalom emberektől származik, magától felbomlik. De ha Istentől van, nem tudjátok széttörni őket, és úgy látszana, mintha Istennel szállnátok szembe.* Elfogadták érvelését (ApCsel 5,38-9).

3. A jeruzsálemi főiskola elvégzése után visszatér Tarzusba

Feltehetően a szülői házba, ahonnan útnak indították – ahol e végzettségének megfelelő szerepet tölt be: buzgólkodik Isten szolgálatában – a Jeruzsálemben tanultak alapján is. Meg ezenfelül dolgozik a szakmájában is. Mi volt az? Lukácstól tudjuk: Pál ...*Korintusba ment. Itt találkozott egy Aquila nevű zsidóval és feleségével, Priscillával. Hozzájuk költözött, s mivel ugyanazt a mesterséget űzte, náluk maradt, és velük dolgozott, sátorkészítés volt a mesterségük* (ApCsel 18,2-3). Pál nem papnak tanult ki Jeruzsálemben, hanem tanítónak, rabbinak, írástudónak. A papoknak nem kellett tanulniuk, mert nekik csak az volt a dolguk, hogy leöljék az áldozati állatot, s ennek elsajátításához nem kellett Gamáliel lábánál ülni három esztendőt. Az áldozati állat el nem égetett részéből viszont a papoknak, egy részüknek legalább, már meg lehetett élni. A tanítóságból viszont nem lehetett megélni, ezért Pálnak szakmát is kellett tanulnia. Lukács jóvoltából ismerjük, hogy melyiket tanulta ki. Apja minden bizonnyal akkor küldi fiát Jeruzsálembe, amikor már kitanulta a sátor szövését. Ha Pál Kr. u. 5-ben születik, és ha István megkövezésére 33-ban kerül sor, akkor van 28 páli esztendőnk. Joseph Holzner úgy véli, hogy Pált öt éves korban foghatták a helyi zsinagógai iskolában betűvetésre. A megmaradó 23 esztendőt oszthatjuk három részre: Tarzus – Jeruzsálem – Tarzus, ez legyen e három rész megjelölése, neve. Hogy mi alapon gondolom, hogy a Gamáliel lábánál ülés három esztendő vehetett igénybe, elmondtam fentebb. Marad

még húsz esztendő. Megfelezném. Azért felezem meg, mert 15. esztendőnkre kitanulhatunk egy szakmát, ha igyekezünk. S ez esetben Pál 18 évesen érkeznek vissza Tarzusba, ahol is tíz éven keresztül újból szövi a sátrat és buzgólkodik, ahogy egy Gamáliei-növendékhez illik. Így van? Ki tudja? De valahogyan kellett lennie, tehát így is lehetett:

15 éves koráig Tarzusban él (Kr. u. 5–20).

18 éves koráig Jeruzsálemben, Gamáliei lábánál (Kr. u. 20–23),

28 éves koráig ismét Tarzusban (Kr. u. 23–33).

4. 33–34 körül visszatér Jeruzsálembe

Pár esztendő, aligha több mint 5–10 év után, s mint a következményekből majd látható lesz, érett férfiúként tér vissza, aki már tudja, mit akar. Olyanként, mint aki a zsidóság körében már annak számít. Szóra emelkedhetik pl. a zsinagógákban, mint Jézus is a názáretiben. Ezt sem tudom – már, mint azt, hogy betöltött 30 év volt-e a szólhatás alsó korhatára akkoriban – vagy csak tanulmányaim szenthagyományából emlékezem erre? Nem tudok hivatkozni források alapján erre sem, mint nagyon sok egyébire sem.

István megkövezésekor már ott van. Ő nem kövez, csak őrzi a kövezők ruháit: *köpenyeiket egy Saul nevű ifjú lábainál rakták le... Saul pedig egyetértett István kivégzésével... És amikor tanúdnak, Istvánnak a vére kiomlott, ott voltam, helyeseltem, s őriztem a gyilkosai ruháját* (Csel 7,58; 22,19–20). Ifjú volt? Hogyan állhattak akkor szóba vele? Talán annyira nem volt ifjú. Lukács is csak vélekedhetett.

Írva van, hogy *István megkövezésének napján nagy üldözés támadt a jeruzsálemi egyház ellen...*, és az is, hogy *Saul még mindig lihegett a dühtől, és halállal fenyegette az Úr tanítványait. Elment a főpaphoz, arra kérte, adjon neki ajánlólevelet a damaszkuszi zsinagógához, hogy ha talál ott embereket, férfiakat vagy nőket, akik ezt az utat követik, megkötözve Jeruzsálembe hurcolhassa őket* (Csel 8,1; 9,1–2). Sőt, még ez is: *Halálra üldöztem ezt az „utat” (tant), férfiakat és nőket kötöttem meg és vettem börtönbe. Maga a főpap és a vének tanácsa a tanúm. Megbízólevelet is kaptam tőlük, azzal mentem el Damaszkuszba a testvérekhez, hogy bilincsbe verve Jeruzsálembe hurcoljam őket, hadd bűnhődjenek ... én voltam, aki zsinagógáról zsinagógára járva börtönbe hurcoltam és megvesszőztettem azokat, akik hittek benned* (Csel 22,4–5). *Eleinte magam is úgy véltem, hogy a názáreti Jézus ellen minden úton-módon föl kell lépni. Ezt meg is tettem Jeruzsálemben. A hívők közül sokakat börtönbe juttattam, erre maguktól a főpapoktól kaptam felhatalmazást. Szavazatommal hozzájárultam a halálos ítéletükhöz. Zsinagógáról zsinagógára jártam, hogy megkínóztassam és káromlásra kényszerítsem őket. Fékevesztett dühömben még más országok városaiban is üldöztem őket* (Csel 26,9–11).

Ezt tanulta a tarzusi szülői házban apjától-anyjától? Ezt tanulta a tarzusi zsinagógai iskolában népének szent szövegeiből, a Törvényekből és Prófétákból? Ezt tanulta Gamáliei lábánál? Ez volt az Isten szolgálatában buzgólkodásnak a megnyilvánulása e harminc év körüli férfiúnak? Bizony ez. Nem tehetett másképpen, ha egyszer kiválasztottsági tudata volt. Ha tudta, hogy ivadéka annak az Ábrahámnak, aki által nyer áldást a föld minden nemzetsége (Ter 12,3). S ha ez a kiválasztottság-tudat elnyomja valakinek a lelkében a Szentlélek hangját, azaz elnyomja az emberi lelkiismeret hangját: *Ne tedd embertársadnak, amit nem kívánsz magadnak...*, akkor egy igazán elkötelezett embernek bizony úgy kell viselkednie meg beszélnie, mint e tarzusi Saulnak is.

Aligha van nagyobb veszedelme Isten akarata teljesülésének, mint a vallási túlfűtöttség. Ha a Szentlélek vélt és most említett hangjával is párosul ez a fűtöttség, akkor Golgotán vagy máglyáinkon kell elpusztulnia e túlfűtötteknek. Ha nem párosul a Szentlélek hangjával, akkor keresztre szegezökké... meg máglyagyújtókká lesznek a túlfűtöttek. A túlfűtöttség mindig

gyilkolást eredményez. Gyilkolnak a túlfűtöttek, s gyilkolják a túlfűtötteket. Lehet nem túlfűtöttnek lenni, ha egyszer elkötelezett vagyok? Nem lehet.

De a Lélek hangjára figyelni kell. Kell, mert az a kinyilatkoztatás. Ezt rakta bele Isten az emberbe. Ugyanúgy, mint a tulipán-hagymába, hogy tulipán-virág legyen. Ugyanúgy, mint a katica-bogárba, hogy repüljön. Ember az, aki a szeretet hangjára figyel. Aki nem figyel rá, csak rosszul sikerült példányá fájának...

5. Saul pár napos tartózkodása Damaszkuszban

Jeruzsálemtől légvonalban 250 kilométerre északra fekszik e város, Tarzustól délkeletre 400 kilométerre..

Lukács jelentése: *Saul már e város, Damaszkusz közelében járt, amikor az égből egyszerre nagy fényesség ragyogta körül. Földre hullott, és hallotta, hogy egy hang így szól hozzá: „Saul, Saul, miért üldözöl engem?” Erre megkérdezte: „Ki vagy, Uram?” „Én vagyok Jézus, akit te üldözöl... (ApCsel 9,3–5). Ezután Saul feltápáskodott a földről, kinyitotta a szemét, de nem látott. Úgy vezették be Damaszkuszba, kézen fogva. Három napig nem látott, nem evett, és nem ivott. A damaszkusi Ananiás látogatását követően azon nyomban valami hályogféle vált le szeméről, és visszanyerte látását. Felállt, megkeresztelkedett, majd evett és erőre kapott. Néhány napig ottmaradt Damaszkuszban a tanítványokkal, és máris tanította a zsinagógákban, hogy Jézus az Isten Fia. Saul pedig mind határozottabban lépett fel, s mert azt bizonyította, hogy Jézus a Messiás, zavarba hozta a damaszkuszi zsidókat. Amikor már jó idő eltelt, a zsidók megállapodtak, hogy megölik. Saulnak tudomására jutott szándékuk. Éjjel-nappal szemmel tartották még a kapukat is, csak hogy eltehessék láb alól. A tanítványok azonban kiszöktették éjszaka, kötéllel leengedték a falon át egy kosárban (Csel 9,8–25).*

A nagy eseményről van Lukácstól egy másik beszámoló is, amelyet Pál ajkára ad. Közel 25 évvel a történet után, 58 pünkösdjén, a jeruzsálemi kaszárnya lépcsőjéről kettős bilincssel megkötözöttén mondja el szavait az őt megölni akaró jeruzsálemieknek: *...amint az úton Damaszkusz közelébe értem, az égből hirtelenül nagy fényesség vett körül. A földre zuhantam, és egy hangot hallottam, amint megszólított: Saul, Saul, miért üldözöl? megkérdeztem: Ki vagy, Uram? Így folytatta: Én a názáreti Jézus vagyok, akit üldözöl. Útitársaim látták a fényességet, de a hangot nem hallották. Megkérdeztem: Mit tegyek, Uram? – Állj fel, és menj Damaszkuszba – felelte az Úr –, ott majd megmondják neked, mit kell tenned. Mivel a ragyogó fényesség elvette látásomat, útitársaim kezemnél fogva vezettek, így értem be Damaszkuszba. Itt egy törvény szerint élő, vallásos férfi, Ananiás, akiről az ottani zsidók mind jó véleménnyel voltak, fölkeresett, megállt mellettem, s azt mondta: Saul testvérem, láss! És abban a pillanatban visszakaptam a szemem világát. Ő meg folytatta: Atyáink Istene kiválasztott, hogy ismerd meg akaratát, lásd az Igazat, és halld szájából a szót. Mert tanúsítani fogod minden ember előtt, amit láttál és hallottál. És most mit késlekedsz? Indulj, vedd fel a keresztséget, s nevét segítségül híva mosd le bűneidet (Csel 22,6–16).*

Cezáreában pedig talán két évvel később Agrippa királynak s feleségének, Bernikének meséli újból a régi történetet: *Utaztam Damaszkusz felé a főpapok meghatalmazásával és engedélyével, és déltájban, király, napnál ragyogóbb világosságot láttam az úton, körülragyogott engem is, útitársaimat is. Mindnyájan földre hullottunk, s ekkor egy hangot hallottam, amint héber nyelven megszólított: Saul, Saul, miért üldözöl? Hiába rugdalózol az ösztöke ellen! Megkérdeztem: Ki vagy, Uram? – Jézus vagyok – felelte az Úr –, akit üldözöl. De kelj fel, és állj talpra! Azért jelentem meg neked, hogy terjesztője és tanúja légy annak, amit láttál, és amit majd még ezután fogsz látni. Megvédelek népedtől és a pogányoktól, akikhez majd küldelek, hogy nyisd meg a szemüket, s visszatérjenek a sötétségből a*

világosságra, a sátán hatalmából az Istenhez, hogy a bennem való hit révén elnyerjék bűneik bocsánatát, és részt kapjanak a megszenteltek között (Csel 26,11–18).

Lukács 50 körül, a második missziós útján már Pál kíséretében található (ApCsel 16,9–10), s Pál sokszor és sokfelé mesélhette e történetet – és Lukács is követi őt ebben, amikor háromszor is visszatér rá egyetlen könyvön belül.

Első eleme a történetnek: Jézus megszólítja Saul. Ennek első rögzítése: *Saul, Saul, miért üldözöl engem? – Ki vagy Uram? – Én vagyok Jézus, akit te üldözöl (9,3-5).* A második, a jeruzsálemi változat ezt már kiegészíti: *Mit tegyek Uram? – Állj fel, menj be Damaszkuszba, ott majd megmondják neked, mit kell tenned (22,10).* A harmadik, a cezáriai változatban Jézus már megjövendöli Saul egész pályáját is: *Azért jelentem meg neked, hogy terjesztője és tanúja légy annak, amit láttál, és amit majd még ezután fogsz látni. Megvédelek népedtől és a pogányoktól, akikhez majd küldelek, hogy nyisd meg a szemüket, s visszatérjenek a sötétségből a világosságra, a sátán hatalmából az Istenhez, hogy a bennem való hit révén elnyerjék bűneik bocsánatát, és részt kapjanak a megszenteltek között (26,16–18).*

A második elem, amit e történelemből útitársai észlelnek: *Útitársainak elakadt a szavuk, mert hallották a hangot, de látni nem láttak semmit (ApCsel 9,7).* Jeruzsálemi változat ennek az ellenkezője: *Útitársaim látták a fényességet, de a hangot nem hallották (ApCsel 22,9)* A cezáriai változat meg egyikükhöz sem hasonlít: *déltájban, király, napnál ragyogóbb világosságot láttam az úton, körülragyogott engem is, útitársaimat is. Mindnyájan földre hullottunk, s ekkor egy hangot hallottam, amint héber nyelven megszólított: Saul, Saul, miért üldözöl? Hiába rugdalózol az ösztöke ellen (ApCsel 26,13–14).*

A harmadik elem a gyógyulása, az Ananiás-történet, mely szerepel az első két változatban, de hiányzik a harmadikban.

A negyedik elem: Saul megkeresztelkedése, ami szintén csak az első két változatban szerepel.

Ami igazán érdekel bennünket az, ami ezek után következik: *Néhány napig ottmaradt Damaszkuszban a tanítványokkal, és máris tanította a zsinagógákban, hogy Jézus az Isten Fia. Saul pedig mind határozottabban lépett fel, s mert azt bizonyította, hogy Jézus a Messiás, zavarba hozta a damaszkuszi zsidókat. Ez csak az első változatban szerepel, a másik kettő nem ejt róla szót. A zsidók zavara akkora volt, hogy megállapodtak: megölik. Saulnak tudomására jutott szándékuk. Éjjel-nappal szemmel tartották még a kapukat is, csakhogy eltehessék láb alól. A tanítványok azonban kiszöktették éjszaka, kötéllel leengedték a falon át egy kosárban.*

Pál csak néhány napot tölthet Damaszkuszban, de nem fecsérli az időt. Megkeresztelkedése után azonnal tanításba fog. Megkeresztelődve természetesen nem megkeresztelöit tanítja, hanem a még megkereszteletlen zsidókat. Pál máris térít. Itt érdemes megállni. Mit tud ez az ember azonnal és engem zavaró biztonsággal? Hát azt, hogy eljött már az, akit a zsidók annyira várnak. Azt, hogy Jézus az Isten Fia, és azt, hogy Ő a Messiás. Ami görögül úgy hangzik, hogy *Jézus a Krisztus!* És alighanem úgy folytatódhatott a zsidókat megzavaró beszéde, mint Jeruzsálemben Istváné: *Ám a Magasságbeli nem lakik emberi kéz emelte hajlékban, ahogy a próféta is mondja: Az ég az én trónom, s a föld lábam alatt a zsámoly. Milyen házat építhetnétek nekem – mondja az Úr –, vagy hol lehetne pihenőhelyem? Hát nem kezem alkotta mindezt? Ti vastagnyakúak, ti körülméletlen szívűek és fülűek, mindig ellenálltatok a Szentléleknek, s mint atyáitok, olyanok vagytok ti is. Melyik prófétát nem üldözték atyáitok? Mind megölték azokat, akik az Igaz eljövételéről jövendöltek. S most ti lettetek árulói és gyilkosai, ti, akik az angyalok közreműködésével átvettétek a törvényt, de nem tartottátok meg” (ApCsel 7,48–53).* A jeruzsálemieket is megzavarta, s amikor ezt hallották, haragra gyulladtak, és fogukat vicsorgatták István ellen (ApCsel 7,54).

Mert nem szereti a zsidó, ha azt mondjuk neki, hogy megölték, keresztre feszítették nemcsak a zsidók, hanem az egész emberiség Istentől küldött Felkentjét, aki nem más, mint a

názáreti Jézus. Ebbe bele kell halnia akár Jézusnak, akár Istvánnak, akár Saulnak, akárki másnak is! A világ végezetéig is? Nem tudni. Talán nem. Rajtunk is fordul, mindnyájunkon. Ha elfogynak közülünk mindazok, akik készek embet gyilkolni, akkor biztosan nem.

A II. Vatikáni Zsinat óta elhagyjuk nagypénteki liturgiánkból: *Most pedig imádkozzunk testvérek az áruló (perfidis) zsidókért, hogy Isten a mi Urunk levegye a leplet szívükről, s hogy ők is megismerjék Jézus Krisztust, a mi Urunkat...* Erre cseréltük: *...a zsidókért, hogy azok, akikhez előbb szólott Urunk Istenünk, őt egyre jobban szeressék, és állhatatosan őrizzék a szövetségi hűséget.*

Ki-ki eldöntheti, hogy István protomártírunk, s az erre ráímelő régebbi liturgiánk szövegét mondta-e Pál a damaszkuszi zsidóknak, vagy a II. Vatikáni Zsinatét. Az utóbbi aligha zavarta volna őket. Nyugodtan kísérelhetett volna Damaszkusból a kapuk valamelyikén. Furcsa dolog ez a megtérés. Tegnap helyeslem, ha meggyilkolnak valakit a szövege miatt. Megtérek, s holnap már mondom én is valami szöveget, amelyért tegnap még gyilkoltam. S mindezt végső soron igazolhatatlan állítások érdekében. Sokkal barátságosabb egy rendtársam szavajárása: *Tiéd vélemény, enyém vélemény...* De ezt nem a Pál-félék számára találták ki. Mentségére legyen mondvá: a Jézus-félék számára sem. Megengedhetik maguknak ezt a magyar piarista-stílust azok, akik nem foglalkoznak gyilkolósdival. De azért nem hallgathatók el egy dualizmusbeli közmondást: *Die Kroaten wissen nicht, was sie wollen, aber wollen sie das stark.* (A horvátok nem tudják, hogy mit akarnak, de azt erősen akarják.) Ez a mi Pálunk is mindig nagyon biztos a maga dolgában.

Számomra külön érdekessége e biztonságának, hogy a dogmatikában, a biztosan nem tudható dolgokban ilyen szerfölött biztos...: Jézus az Isten Fia, Jézus az Isten felkentje. Abban ilyen biztos, aminek az ellenkezőjéért őrizte a gyilkosok ruháját. Lehetne biztos abban is, hogy mindenkit szeretni kell. Abban is, hogy Jézus mégiscsak ezt tanította mindenek előtt és fölött. S ha ezt prédikálta volna, talán nem kellett volna kosárban leengedni őt a várfalon. Talán Pál is kihúzott volna vele három esztendő, mint Jézusnak is sikerült – ezzel a szöveggel.

6. Három éves tartózkodása Arábiában 34–36-ban

Ha ez az Arábia – mint egyesek feltételezik – a Sínai-félsziget közelében található, a Nabateusok országa, akkor nagyjából 700 km-re fekszik Damaszkusztól délre.

Pál maga számol be róla: *De amikor tetszett annak, aki már születésemtől fogva kiválasztott és kegyelmével meghívott, hogy kinyilatkoztassa bennem Fiát, hogy hirdessem a pogányoknak, nem hallgattam a testre és a vérre, és Jeruzsálemben sem mentem föl apostolelődeimhez, hanem elmentem Arábiába, majd ismét visszatértem Damaszkuszba. Három év múltán azután fölmentem Jeruzsálemben (Gal 1,15–18).*

Ennyi élmény, s mindez pár héten, pár napon belül sok egy embernek. Feldolgozásához kell a kikapcsolódás. Nem elég negyven nap, mint Jézusnak a pusztában. Kell három év.

Mi is történt? István beszéde. A maga ezen kelt haragja-megzavarodása a kövezők ruhájának őrzése közben. István végtörténete: *Ő azonban a Szentlélekkel eltelve fölnézett az égre, és látta az Isten dicsőségét és Jézust az Isten jobbján. Felkiáltott: „Látom, hogy nyitva az ég, és az Emberfia ott áll az Isten jobbján.” Erre ordítani kezdtek, befogták fülüket, s egy akarattal rárontottak, kivonszolták a városból, és megkövezték. A tanúk egy Saul nevű ifjú lábához rakták le ruhájukat. Míg kövezték Istvánt, így imádkozott: „Uram, Jézus, vedd magadhoz lelkemet!” Majd térdre esett és hangosan felkiáltott: „Uram, ne ródd fel nekik bűniül!” Ezekkel a szavakkal elszenderült. És Saul helyeselte meggyilkolását (ApCsel 7,55–8,1). Annak a meggyilkolását helyeselte Pálunk, aki látja, hogy nyitva az ég, és látja azt is, hogy az Emberfia ott áll az Isten jobbján. Azét, aki kövezés közben a megkövezőiért is tud imádkozni: *Uram, ne ródd fel nekik bűniül!* Aztán megkeményíti a szívét, amikor 33–34 körül*

visszatér Jeruzsálembe. Aztán neki is megnyílik az ég. És ő is hall egy hangot az égből: *Miért üldözöl?* És megvakul. És meggyógyul. És megkeresztelkedik. És megért valamit. És beszélni kezd arról, aki megszólította őt. És azonnal meg akarják ölni őt is. És kosárban kell leengedni őt a falon.

Aztán az történt, hogy kilép a kosárból, s elmegy Arábiába. Arábia nagy. A mai Szaúd-Arábia másfél millió négyzet km-nél is nagyobb. Az akkori lehetett két millió. Nagy-Magyarország belefért hatszor, a csonka meg jó húszszor. Hol keressük Pál Arábiáját? Ott, ahol eltölthet egy Pál-formátumú ember három évet. Egy ember, aki hallotta a maga nevét Jézus ajkáról. Én találtam ilyen helyet? Kerestem csak.

Pál nem tartozott a Tizenkettőbe: Tarzusban élt, amikor Jézus Galileában-Júdeában tanított. Miután a damaszkuszi úton földre vágta őt alighanem lelke terhe is (hiszen Pál Jézus-tanítványokat kívánt börtönbe juttatni!), Arábiába megy, és nem a Tizenkettőhöz – tanulni, Jeruzsálembe. Mindmáig mély titok, kikkel találkozott Arábiában. Arra viszont következtethetünk, hogy mit tanult ott, mert az arábiai három esztendő végeredménye nem titok. Címe: *Az én evangéliumom. Pálé és senki másé.* Nem a Tizenkettőtől tanulta a benne foglaltakat. Summája: Ádámban mindannyian vétkeztünk, s ennek folytán rajtunk a kárhóztató Isten haragja... de Krisztus golgotai halála tisztára mosott minket. Mint mondtam, következtethetünk e végeredmény-summából.

Elemekre szedem e summát. Négy állítás van benne:

- a) Ádám vétkezett
- b) Mi is vétkeztünk Ádámban
- c) Krisztus meghalt
- d) Krisztus halála tisztára mosott minket

Kettőt tudott ezekből a tizenkettő is: a) Ádám vétkezett és c) Krisztus meghalt. Kettő viszont merő újdonság volt számukra: b) Mi is vétkeztünk Ádámban és d) Krisztus halála tisztára mosott minket. Következtetésem: a merő újdonságban lehet ludas Arábia.

A Mediterráneumban a jézusi üzenettel egy időben hódított egy másik szellemi-vallási irányzat is. Tanította, hogy valami végzetes baj történt az emberiséggel, már léte hajnalán. Az történt, hogy merőben szellemi létezését lecserélte az ember a jelenlegi, a tapasztalható testire. Ez az irányzat keveseknek szóló, belső és titokzatos, ezoterikusnak mondott ismeretet kínált. (Görögül *gnóvizist*: lényegében a fenti történés tényként elfogadását.) Az ismeret kihúz a bajból: visszakerülhetünk eredeti szellemi állapotunkba... e felismerés által.

Ezzel az irányzattal találkozhatott Pál Arábiában. A törvény és a próféták ismerője természetesen elutasította – mint mesét – eredeti szellemi létezésünknek testire cserélését, de elfogadta belőle az ősi baj gondolatát, s persze az abból megváltódás, a kiszabadulás szükségességét. Behelyettesítette a gnosztikus ősbajt az ugyancsak az emberi lét hajnalán történt ádámi-évai ősbűn-esettel, s következményével: a Paradicsomban, az Isten közelében élhetés elvesztésével. A megváltó ezoterikus gnóvizist pedig lecserélte a megváltó hittel. Miként az Arábiában megismert gnosztikus szellemi irányzat egy gondolati tartalom segítségével kívánja visszahozni az embert eredeti istenközeléi állapotába, úgy Pál is egy ténynek: Jézus halála (ill. Istent engesztelő kiomlott vére) tényének tulajdonítja az ember ügyét rendbetevő erőt. Az erről beszélő páli ismerettartalom kerül a gnosztikusnak a helyére. Üdvösségünk feltételévé lesz Pál igazának elfogadása, azaz a megváltó hit. Miben? Jézus Istent kiengesztelő, minket megváltó halálában.

Kopernikuszi fordulatot okoz ez majd a Jézus-mozgalom történetében. A galileai halászok védtelenek vele szemben. Ők ismerik a néptanító Jézus népet tanító szintű példabeszédeit. Pál pedig elvégezte a jeruzsálemi teológiai főiskolát, s ezenfelül három posztgraduális évet tölt még Arábiában. Nem közönséges élményeken megy ott keresztül: *Ismerek egy embert Krisztusban... és tudom, hogy ez az ember – hogy testben-e vagy testen kívül, nem tudom, csak az Isten tudja – elragadtatott a Paradicsomba, és olyan*

kimondhatatlan beszédeket hallott, amelyeket nem szabad embernek elmondania... (2Kor 12,2–4). Arábiában történt ez? Nem mondja meg Pál. Ott is történhetett. Valamiféle beavatásban részesülhetett, ami teljes bizonyossággal töltötte őt el. Teológiai közléseit Jézustól kapott kinyilatkoztatásként adja elő, sőt még Jeruzsálemben is kinyilatkoztatás folytán (Gal 2,2) utazik, ahol képes érvényesíteni álláspontját. Sőt, ezt követően Antiochiában még Pétert és Barnabást is helyére teszi (Gal 2,11–21).

Evangélium kinyilatkoztatásból Jézus a háromévi tanítás után a Lélekre bízta a Tizenkettőt. Ezt követően lép elő Pál, és mondja: *az evangélium, amelyet hirdettem, nem embertől származik, mert én nem embertől vettem, nem is tanítottak rá, hanem Jézus Krisztus kinyilatkoztatásból kaptam* (Gal 1,11–12). A Jézus-mozgalom addig hivatkozhatik Jézusra, amíg a mozgalom elindítóját meghatározó szemlélet és célkitűzések vezetnek (tehát Jézuséi), és e szemlélet és célkitűzések meghatározóak maradnak a mozgalomra. Ha a mozgalom tagjait, esetünkben Pált, a Lélek olyan kinyilatkoztatásokban részesítené, melyek alapvetően különböznek, sőt ellenkeznek is azokkal a gondolatokkal, amelyekre Jézus a maga közösségét építette, akkor a Lélek leváltaná Jézus mozgalmát Páléra. Ha a Lélek a Fiúval fennálló gondolat- és létegyesége következtében nem részesíthet senkit sem jézusi célkitűzésekkel ellenkező kinyilatkoztatásban, akkor az ily tartalmú „kinyilatkoztatások”, azaz hogy inkább csak állítások, tehát az említett páli tanítások, nem eredhetnek a Lélektől. Ha mégis tőle erednének, akkor Jézus hitelreméltóságával van baj, mert ez esetben Jézus küldetése nem Isten végérvényes szava hozzánk. Azt leválthatja a Léleké, aki Pált Jézus kivégzése után pár évvel már más tanítás képviselőjévé bízta meg. Ez persze elméletileg nem kizárt, utóvégre Isten azt csinál, amit akar. Pál vagy akárki igéje lehet Istennek Jézus utáni szava hozzánk. Csak az van teljességgel kizárva, hogy kivégzése után három évvel maga Jézus inspirálja Pált egy merőben új, a három évi földi tartózkodás során közölt tanításával szögesen ellenkezőre. Csak az van kizárva, hogy amit Pál mond, azt Jézus gondolta. Ha mégis, akkor Jézusnak ezt az új tanítását ezzel kellett volna megtoldania: Feltámadásom után felérve az Atyához rájöttem arra, hogy nem mondtam el nektek, hogy megváltottalak titeket Atyám haragjától! Lecserélte volna Jézus pár évvel később azt, amiért meghalt a Golgotán?

Az a bizonyos kopernikuszi fordulat: A páli tanítás kopernikuszi fordulatot idéz elő a Jézus-mozgalom történetében. Nézzük meg e fordulat legfontosabbnak tetsző vonásait! Isten országa immár alapvetően nem Jézust követő életünkön fordul, hanem azon, hogy elhisszük-e a páli gnóvizist: a hit üdvözít, nem a cselekedetek. Értelmetlenné válik nemcsak a zsidók reménye, az Ígért földjének visszaszerzése, hanem az egész emberi történelem is. Már csak pillanatok vannak hátra: oly kevés az idő, hogy már megnősülni sem érdemes, hiszen jön Krisztus a levegőgömbben, s megyünk mindannyian Hozzá, hogy mindörökké vele legyünk. Csak azok mentődnek meg ilyen módon, akik misztikusan egyesülnek Jézussal a keresztségben, s ezzel létre is jön egy új és újra kizárólagos, vallás. Kizárólagos, mert vallási, liturgikus cselekménye, a keresztség, az üdvösség feltétlen feltételévé válik.

Mindezek következtében a Jézus-mozgalomnak ki kell szakadnia Izrael vallásából, mert létrejött egy új vallás. Jézusé! Annak ellenére, hogy Jézus a maga mozgalmával éppen egy olyan közösséget hívott létre, amelyben akármely valláshoz tartozunk is, teljesíthetjük Isten akaratát, építhetjük az Országot, ha magunkévá tesszük a szeretet érzületét és a mindent adás magatartását – mert ebben áll az Ország. A páli gondolatvilág viszont vallást hív létre, bár a vallás szétléphetetlen szövetséget alkot az Evilági országgal, amelynek célkitűzései lerontják az Isten országának törekvéseit. Jézus elhatárolja magát s övét az Evilági országtól, amikor az evilági ország rendetlenségeire emlékeztetvén őket ezt mondja az egymással vetélkedő tanítványoknak: *Köztetek azonban nem ez a rend, hanem aki a legnagyobb közöttetek, olyan legyen, mint a legkisebb, és aki vezet, olyan legyen, mint aki szolgál* (Lk 22,26).

Vannak felsőbbbségek. E negyedik vonás következtében érintetlen marad a páli tanításban az a struktúra, amelyben fennáll az Evilági ország és a Sátán országa. A kopernikuszi fordulathoz ez a negyedik vonása, ha lehet, még súlyosabb következményű, mint az előbbiek. Péter közli Kaifással, hogy nem a hallható szóval szóló főpápnak kell engedelmessé válnia, hanem a csak lelkiismeretén keresztül megszólaló Istennek. Meggyőződésünknek engedelmessé válnunk, nem embereknek. Jézus tanítja, hogy nincsenek atyák, mi pedig mindannyian testvérek vagyunk. Pál pedig tudja, hogy vannak felsőbbbségek. Ez pedig engedelmesség-kapcsolatokat hív létre. Melyeket? Az Atya szereti a Fiút, a Fiú engedelmessé válik az Atyának. A Fiú szereti az embert, az ember engedelmessé válik a Fiúnak. A férj szereti feleségét, s ő engedelmessé válik férjének. A gazda szereti szolgáját, ez meg engedelmessé válik urának. Az uralkodó szereti alattvalóját, aki engedelmessé válik neki. Az egyházi vezető szereti, s a tagok engedelmessé válnak neki. Jézus Péterrel hüvelyébe dugatja a kardot, Pál nem így viszonyul a felsőbbbségekhez. Nem, mert a hatalom Isten rendeléséből van, s aki annak ellene szegül, Istennek áll ellen, mert nem ok nélkül viseli a kardot, hiszen Isten szolgája (vö. Róm 13,1–5). Az engedelmességre kötelezett ember büntetésnek van kitéve – engedelmessége esetén. Ez a jog világa. A tékozló fiú apja viszont nem bünteti az engedelmessé válnakót. Egészen mást csinál vele. Nincs is engedelmességre kötelezve a fiú. Egészen mást: visszaszeretést kíván tőle az Atya. Jézus tanításában csak az eperfa engedelmessé válik a tanítványoknak, ember nem (vö. Lk 7,6).

Nem sok időnek kell Pál után eltelnie, hogy megtanuljunk: mi is lehetünk felettes hatóságok, és mi is elővehetjük a hüvelyből a kardot. Kiirthatjuk Koppány pogányait, hogy megkeresztelhessek nemzetünket. A tökefelhalmozás érdekében kirabolhatjuk az új világot, a bennszülöttek pedig megállapíthatják, hogy nem is Krisztust, hanem az aranyat imádjuk. Máglyán elégethetjük azokat, akik nem úgy tanítanak Istenről és Jézusról, mint egyházunk felettes hatóságai. S amikor az eretnekek ráébrednek, hogy felettes hatóságot kell nekik is találniuk tévedhetetlen igazuk védelmére, jöhet a harmincéves háború, jöhetnek a vallások véres küzdelmei egymással. Nincs az emberi történelemnek kultúrája, mely felvehetné a versenyt fegyveres rablásban és tömegmészárlásban velünk, az úgynevezett keresztény kultúra hordozóival. Alighanem e történelmi sikerünk magyarázza mesés öntudatunkat. Napjainkban is, amikor a fordulat óta végre idehaza is büszkén emlegetjük e keresztény kultúrát és annak értékeit.

A Jézus-mozgalom pedig a páli alapvetés s a normál emberi esendőség erejében megírhatja a maga haldoklásának kétezer esztendő történetét. Címet is adhat neki: Jézus, a nagy sikertelen, és a sikeres Pál. (Nem Arábia magyarázza mindezeket? Az Ószövetség biztosan nem magyarázza. Hát akkor mi magyarázza? Pál zsenije az ok? Nagyon valószínűtlen. Kultúr-folyamatban élünk.)

A felvilágosodás kísérlete: „*Túrte Miklós, túrte, ameddig túrhette.*” (Arany J.) Isten biztosan nem, mert ő máig is túri. Az Isten által megteremtett – nem a megváltott, csak a közönséges – emberi természet nem túrte. Fellázadt ellene. Jó két százada. Megunta az egyház gyámkodását és eretnekségeit. Kívül tette magát rajta. Elvileg söpört el minden felsőbbbséget. Nem azt mondta ugyan, hogy ti mindnyájan testvérek vagytok, hanem azt, hogy *citoyen*, polgártárs, és hogy szabadság. Nem azt mondta, hogy a gazdagok pokolra mennek, hanem csak azt, hogy egyenlőség. Nem, hogy dugjuk hüvelyébe a kardot, de mondta, hogy testvériség. Az egyház válasza erre: minden könyvüket indexre tette, vallotta tovább a maga Isten rendelte tévedhetetlenségét, s hogy Isten rendeléséből vannak a különböző gazdagság-szintű társadalmi osztályok, miképpen a mennyben is az egymástól különböző angyali rendek és karok. S változatlanul vallotta, hogy bizony Isten kegyelméből uralkodnak rajtunk a megáldott fegyverekkel „igazságos” háborúkat kirobbantó és vezénylő királyok. S várta a jobb idöket, amikor eltűnnek ezek az istentelen „illuminátusok” a történelem színpadáról.

Nem tűntek el, s a magyar szellemi élet és irodalom újjászületett ebből a felvilágosodásból. Petőfink arról az időről énekel, amikor majd a bőség kosarából egyaránt mindenki vehet, Vörösmartynk pedig erről: Amikor majd *a viszály elvérzik a csatákon*. Egy versét idézném, mert a felvilágosodás erejében idehaza is nemzedék támadt, amely tudott újra hinni, remélni és szeretni. Másfél százada írta, s címe: *A Guttenberg-albumba*.

*Majd ha kifárad az éj s hazug álmok papjai szűnnek
S a kitörő napfény nem terem áltudományt;
Majd ha kihull a kard az erőszak durva kezéből
S a szent béke korát nem cudarítja gyilok;
Majd ha boromból s ördögből a népszaroló dús
S a nyomorú pór nép emberiségre javúl...*

És így tovább. A felvilágosodásban támadt új életre a jézusi gondolat. Nem tudta azt megvalósítani, de tisztábban csengte az evangélium célkitűzéseit, mint a korabeli egyházi igehirdetés. A 19. század első felének gondolkodói el is jutnak a hűtlen sáfárról szóló példabeszédig, a gazdag ifjút bizony újtára engedő, s az Isten és országának ellenlábását a pénzben, a Mammonban megjelölő Jézusig. A szocializmus gondolkodói a szabadság, egyenlőség és testvériség meg-nem-valósulásának közvetlen okát a magántulajdonban jelölik meg.

150 évvel ezelőtt Marx Kiáltványa kockáztatja a szabadságot és testvériséget. hogy megvalósulhasson a nagy kisajátítás. Ezt követi hetven év munkásmozgalom, utána pedig hetven év létező szocializmus, majd térdre kényszeríti az egészet a tőkés társaságok világhuralma. A 19. század nagy reményeit követi századunkban két világháború, Hitler húsz-, Sztálin hatvan- vagy százmillió halottja, Amerika részéről Hiroshima, Nagasaki s a nukleáris és ökológiai katasztrófa fenyegetése – mind a felvilágosodás „melléktermékei”. Nem sikerült az új kísérlet sem!

*És fölharsant a béke dala, a kereszté és a fényé,
az Új Marseillaise szent tüzén kigyúlt a csipkebokor;
üvölt a gonosz: Nézd, Új jakobinusok állnak a Volga vizénél!
S már csattog az ostor, az Új urak ostora, csattog az Új rabokon.
Új rabok, Új éhség, Új börtönök! – újra hiába
zökkent régi sínéről újabbra a régi világ:
Új függönyök mögött pereg az Ember Tragédiája
s üres egekbe vezérli a bűn a szeretet dalát.*

– írja a századelőn egy húszéves költő, Szabó Lőrinc. Ugyanúgy nem sikerült, mint a Jézustól elindított mozgalomé. Összeegyeztethetetlen elemeket nem lehet összeegyeztetni. Jézust Pállal, az egyenlőséget a szabadság és a testvériség eltiprásával. Akármilyen fájó, de mondom: Sem Szent István kardjával, sem Rákosi Mátyás gumibotjával nem lehet Isten országát csinálni.

Az észak-atlanti emberiség teremtette a felvilágosodást, s ma már tudja, hogy kísérlete csődbe ment. A csődtudat adott nekünk új korszaknevet: posztmodernben vagyunk. Meg sem törve a katasztrófák fenyegető veszedelmével, egyengetjük a katasztrófa útját. Mivel tesszük? Fogyasztunk. Azaz fogyasztanánk minél többet, s ezért reménykedünk, hogy valamelyik pártunk segítségével csak sikerül a bőséges fogyasztás határait Hegyeshalomtól keletebbre, mondjuk Békéscsabáig tolni. Mivel készítjük a katasztrófát? Nem házasodunk, s ha házasodunk is, nem csinálunk gyereket, mert a gyerek fogyasztja fogyasztási lehetőségeinket.

Utánunk a vízözön! A nemzet jövője sem érdekes, az éhező milliárdok sorsa sem érdekes. Talán nekünk még kitart az észak-atlanti szép újvilág! – sóhajtjuk.

Mivel készítjük még? Steril misztikával, A vallási ipar termékeivel, szolgáltatásaival. Minden szolgáltatás jó, amely nem beszél arról, ami itt olvasható. Utánunk a vízözön, de addig is istenélményre vágyunk. Saját vallásunk is szolgáltathatja. Az is jó, csak egy kicsit színtelen, meg már túlságosan megszokott, és ezért unalmas. Több csodálatosra, élménydúsabbra tartunk igényt. Keletire, ezoterikusra, feldobóra. Hiszünk szívesen bár-miben. A vallási ipar hihetetlen anyagi tőkével rendelkezik, fiadzik is nála a pénz. Meg is magyarázza, miért: Isten megáldja gazdagsággal, aki bíz benne...

Nem folytatom. Már csak annyit mondok, hogy ismerek olyanokat, akik erre az egészre nemet mondanak. Azért mondanak nemet, mert szeretnék folytatni a Jézus-mozgalmat. Egyik katolikus folyóiratunk éppen az elmúlt napokban jelentette be rájuk vonatkozó gyanúját: katolikusok-e ezek a folytatni akarók igazán? Nem. Csak jézusisták. Nem is igazán katolikusok, mert azt is gondolják, hogy a Jézus-mozgalom folytatásához nem kell feltétlenül katolikusnak lenni, bár az sem akadály, ha valaki vasárnaponként katolikus templomban ünnepel eucharisziát. Nem akadály, mert a templomba járó kiteszi magát ezzel annak a kockázatnak, hogy Jézusra emlékezik. Arra, aki biztat minket: a szelídeké lesz a Föld! Szót értenek mindazokkal, akik szeretnének reményt nyújtani, s nem zavarja őket ebben vallás-különbség. Miféle reményt? Azt, hogy nem patkányok öröklék Bolygónkat. Nem, mert lehetséges az Isten országa, hiszen rajtunk fordul. Lehetséges, ha akarjuk. Ha viszont a katolikus nemcsak az ötezer különböző vallás egyik válfaját jelentené, hanem azt az egyetemességet is, amely Isten gyermekének tekint kivétel nélkül minden embert, akkor boldogan versenyezhetnek a Bokorba vagy bárhová tartozók „az Isten szerint katolikus” megnevezés elnyeréséért. Ez ugyanis azt jelentené, hogy csak testvért ismer, akit szolgálni kíván, s akivel osztozni akar egészen odáig menően, hogy „senki nem mondana semmit a magáénak, mert mindenük közös” volna, s akivel ennek következtében nem is lenne többé miért verekednie, s így hüvelybe dughatná kardját. El is adhatná az ócskapiacra. Késlekedhetünk is ezzel. De ez esetben nem biztos, hogy megérjük a harmadik ezredfordulót. Nem, mert belepusztulunk, ha nem azt csináljuk, amire teremtve lettünk.

Pál nyakába varrom a ténylegesen eltelt majd kétezer esztendő? Igen. S azt kutatom, hogy volt-e forrása? Kellett lennie, mert mindannyian, Pál is, valamit folytatunk.

De hátha nem is volt Pál számára Arábia!? És csak rövid időt töltött ott, aztán ment vissza Damaszkuszba és ott töltötte el a három esztendőt. Sem Lukács, sem Pál nem mond egy szót sem a damaszkuszi három esztendőről. Már volt, aki azt találta ki, hogy akkor és ott tanult szakmát, amiből megéljen. Nevetséges. Harminc éves korunkban túl vagyunk már ezen. Ma is, hát még kétezer évvel korábban! Más meg azt, hogy misszionálta az arabokat. Ennek sincs nyoma. Ismét más pedig azt, hogy elméledett három évet arról a jézusi mondatról, hogy Saul, Saul, miért üldözöl engem. Pál három évig remetéskedik! Nem ebből a fából faragták.

Valami hatásnak kellett őt érnie, amitől aztán meglódult a fantáziája. S lett Saulból az emberiség Szent Pálja.

Lehet, hogy ekkor, a maga harmincas évei elején, ez a gnózis még csak a sejtés emb-
rionális állapotában van. De később majd kibontakozik. Magam is így voltam ezzel. 24 éves koromban még hajlandó lettem volna kimenni a Donhoz ezredlelkésznek. De harmincas éveim elején már kész volt a Bokor zöld-filozófiája: megértettem a betlehemi jászol szegénységét magáénak gondoló Jézust. És csak ötven éves koromban készültem el a *Keressétek az Isten Országát!* (szamizdatban:1960, nyomtatásban:1990-1991)us megértett egész gondolatvilága. Voltak előzményeim.

*Sötét erdő sűrűjében élt egy remete.
Nyugalmában, magányában született egy gyereke.*

Nem lehetséges. A páli gondolatvilág sem így született.

7. Második tartózkodása Damaszkuszban 37-ben

Nem is mentem fel Jeruzsálembe apostolelődeimhez, hanem azonnal elmentem Arábiába, aztán ismét visszatértem Damaszkuszba (Gal 1,17). E második damaszkuszi tartózkodásának történetéről semmit sem tudhatunk. Csak gondolhatjuk, hogy beszámolt damaszkuszi testvéreinek a három arábiai évről, akik meg elcsodálkoztak azon, hogy nem Jeruzsálembe ment apostolelődeihez megtudakolni, hogy mit tanultak azok 27 és 30 között Jézustól (ha Jézus ezekben az években tanított Izraelben, ami valószínű). S alighanem ennek a csodálkozásuknak köszönhető életének következő szakasza.

E második damaszkuszi tartózkodás annyiban különbözik a három év előtti ottan időzésétől, hogy nem szerepel nyilvánosan, azaz nem hirdeti Jézust Isten Fiának és Felkentjének, a Messiásnak. Csak megszívleli hittestvérei csodálkozását, és elhatározza a maga látogatását Jeruzsálembe.

8..Saul 15 napos látogatása Jeruzsálemben ugyancsak 37-ben

Erről megint csak maga számol be: *...Nem mentem fel Jeruzsálembe sem azokhoz, akik előttem lettek apostolok, hanem elmentem Arábiába és újból visszatértem Damaszkuszba. Ezután három év eltelte után mentem fel Jeruzsálembe, hogy megismerkedjem Péterrel, s nála maradtam tizenöt napig. Más apostolt nem is láttam, csak Jakabot, az Úr testvérét. Amit itt írok, Isten előtt mondom, nem hazugság* (Gal 1,17–20).

Alighanem e 15 nap történetébe tartozik az, amiről – Pál szavait idézve – Lukács számol be. A Damaszkusz felé vezető úton történtek után *... később, amikor visszatértem Jeruzsálembe, a görög nyelvű zsidókhoz is beszélt, sőt vitába is szállt velük. De azok az életére törtek. Láttam, amint szól hozzám: Siess, gyorsan hagyd el Jeruzsálemet, mert nem fogadják el rólam szóló tanúságtételeidet. Uram – feleltem –, tudják rólam, hogy én voltam, aki zsinagógáról zsinagógára járva börtönbe hurcoltam és megvesszőztettem azokat, akik hittek Benned. És amikor tanúdnak, Istvánnak a vére kiomlott, ott voltam, helyesltem, s őriztem a gyilkosai ruháját. De ő azt mondta: Csak menj, mert én messzire, a pogányok közé küldelek*” (ApCsel 22,17–21).

S alighanem az is e 15 napba tartozik, amiről szintén Lukács számol be: *Végül Barnabás mégis maga mellé vette, és elvitte az apostolokhoz. Elmondta nekik, hogy látta az úton az Urat, hogy mit mondott neki, s milyen bátran beszélt Damaszkuszban Jézus nevében. Ezentúl velük járt-kelt Jeruzsálemben, s nyíltan beszélt az Úr nevében. A görög nyelvű zsidókhoz is beszélt, sőt vitába is szállt velük. De azok az életére törtek. Amikor ezt a testvérek megtudták, Cezáreába kísérték, majd onnét Tarzusba küldték* (ApCsel 9,26–30).

Pál fejlődésének történetét nyomozzuk, aki egész életét arra szánta, hogy Jézusról informáljon minket. Jézussal, magával már beszélt, de semmi felvilágosítást nem kapott Tőle, hogy mit is tanított Ő három éven keresztül. Most találkozik először olyanokkal, akik hallgatták három éven keresztül Jézust. Ha Pál helyében lettem volna, én 15 napon keresztül beszéltem volna Pétert meg Jakabot, meg akiket elértem volna még, hogy meséljenek és meséljenek nekem arról, hogy miket is mondott Jézus. De a fenti szövegek nem értesítenek minket Pálnak ily irányú érdeklődéséről. Pedig tanuló fajta volt ez a Pál. Ifjú korában három évet is ült Gamáliele lábánál, s nem sajnált három esztendő férfitársától sem arra, hogy Arábiában művelődjék. Van egy sanda gyanúm: Pál úgy gondolta, hogy ő már mindent tud Jézusról, amire neki szüksége volt ahhoz, hogy Jézust hirdesse.

Pál másra használja e 15 napot. Ő azért jött, hogy *historésai Képhan*. „Hapax legomenon”, azaz egyetlenegyszer fordul elő ez a *historésai* szó az Újszövetségben. Nézem a szótárait, hogy mit is jelent ez a história szavunkból ismert *historésai*. Ezt találok: nyomoz, tudakoz, kérdezősködik, kérdez, vizsgál, szemlél, észrevesz, nyomozás által meg- s kitanul... (Soltész, 310. o.) Soltész szótára egyetemes. De Kiss Sándoré már csak az Újszövetséget veszi figyelembe. Ő ezt mondja szavunkról: megismerkedni valakivel, helyszíni szemle alapján szerezni felvilágosítást (Kiss, 328. o.).

Pál minden bizonnyal azért megy Jeruzsálembe, hogy megismerkedjék az ott levő Jézus-tanítványokkal. És teljesen biztos vagyok abban, hogy nem azért megy, hogy leüljön Péter és Jakab és a többiek lábaihoz – tanulni. Túl van ő már az ilyesmin: Gamálielen és Arábián. Helyszíni szemlét ment ő tartani, ha már ezek a damaszkuszi barátai annyira rosszallották, hogy nem Jeruzsálembe ment három évre Péter és Jakab lábaihoz ülni. 15 napos szemlét tart: megnézi, hogy mit is tanítanak ezek a tekintélyek Jézusról. Hogy miért kell esküdni, hogy csak Pétert és Jakabot találta ott – *Amit itt írok, Isten előtt mondom, nem hazugság* – ki nem találhatom.

Ezzel szemben Lukácstól értesülünk, hogy nem volt problémátlan e látogatás. Nem csodálkozom. Amikor Jeruzsálembe ért, a tanítványokhoz akart csatlakozni, de mind féltek tőle: nem hitték el, hogy tanítvánnyá lett. Három évvel korábban találkoztak vele, s akkor Saul zsinagógáról zsinagógára járva börtönbe hurcolta és megvesszőztette azokat, akik hittek Jézusban. És amikor Istvánnak vére kiomlott, ő ott volt, helyeselte, s őrizte a gyilkosai ruháját. Végül is Barnabás oldja meg a kínos szituációt.

Ki ez a Barnabás? Nem sokat, de azért tudunk valamit róla, mert neve 28 ízben fordul elő az Újszövetségben: 23-szor az ApCsel-ben és ötször Pál leveleiben. Az alapinformációt a jeruzsálemi keresztények élet- és vagyonszövetségéről készült lukácsi beszámoló adja: *Nem akadt köztük szűkölködő, mert akinek földje vagy háza volt, eladta, és az érte kapott pénzt elhozta, és az apostolok lába elé tette. Mindenkinek adtak belőle, a szükséghez mérten. József, a ciprusi származású levita is, akit az apostolok Barnabásnak neveztek el, ami azt jelenti, hogy a vigasztalás fia, eladta földjét, az árát fogta, és az apostolok lába elé tette* (ApCsel 4,34–37). Aki bele is nyúl a zsebébe egy ügyért, annak már van tekintélye ott, ahol az ügyet képviselik. Az ilyenek az információja már figyelembe vétetik.

Pál nem kapott információt Damaszkuszban arról, hogy Péter hol lakik Jeruzsálemben. Alighanem azért, mert nem tudták. Megérkezve Pál oda, csak nyomozott a Jézus-tanítványok felől. Aztán eszébe juthatott, hogy valamikor barátságba keveredett Barnabással, akit most megtalál valahol Jeruzsálemben. S beszámol neki az utolsó három esztendőben vele történekről. Barnabásnál hitelre találunk szavai. Ennek eredménye, hogy Barnabás maga mellé vette, és elvitte az apostolokhoz. Elmondta nekik, hogy látta (Pál) az úton az Urat, hogy mit mondott neki, s milyen bátran beszélt Damaszkuszban, Jézus nevében. Ezen túl velük járt-kelt Jeruzsálemben, s nyíltan beszélt az Úr nevében.

Azt is megtudjuk, hogy görög nyelvű zsidókhoz is beszélt, sőt vitába is szállt velük. De azok az életére törtek. S a hatás ugyanaz lett, mint három évvel korábban, mint Damaszkuszban: Pál életére törtek. Miért? Mit mondott nekik? Azt, amit Damaszkuszban? Azt, hogy Jézus a Messiás? Minden bizonnyal. Azok a zsidók, akikkel ott beszélt, diaszpórában maradt zsidók voltak. Úgy látszik, hogy Pál mindenképpen felháborítja a zsidókat. Van egy sejtésem. Pál leszámolt a zsidó Messiás-fogalommal. Pál már nem gondolta, hogy Izrael győz a gojok felett. Nem gondolta azt, amit Damaszkusz előtt gondolt. Amit minden hithű várt a Messiás megérkezésétől. A Tizenkettő is. Azt, hogy hazakergeti a rómaiakat.

Még valami jelentős történet e 15 napban: *Később, amikor visszatértem Jeruzsálembe, és imádkoztam a templomban, elragadtatásba estem. Láttam, amint szól hozzám: Siess, gyorsan hagyd el Jeruzsálemet, mert nem fogadják el rólam szóló tanúságtételeidet. Uram – feleltem – , tudják rólam, hogy én voltam, aki zsinagógáról zsinagógára járva börtönbe hurcoltam és*

megvesszőztettem azokat, akik hittek benned (ApCsel 22,17–19). Pál újra magán kívülre kerül. Újra hallja Jézust. Mint a damaszkuszi úton. Pál szeretne Jeruzsálemben maradni? Jézus pedig azt ajánlja, hogy inkább menjen máshova? Nem tudom. Mindenesetre elragadtatásában ezt hallja Jézustól: *Csak menj, mert én messzire, a pogányok közé küldelek* (ApCsel 22,21). A jeruzsálemi testvérek – elragadtatás nélkül is – pontosabb s foghatóbb – hathatósabb eligazítással szolgáltak. Mivel a görög nyelvű zsidók Pál életére törtek, s ezt a testvérek megtudták, Cezáreába kísérték, majd onnét Tarsusba küldték (ApCsel 9,29–30).

Hogy miért a görög nyelvű zsidók törtek életére, ki nem tudom találni. A diaszpórából hazatért zsidók voltak érzékenyebbek? Azok voltak, akik hamarabb megéreztek Pálon a zsidóság új ellenségét? Jézus óvatosabb volt, mint Pál: lehet, mert mondott olyant, hogy ő csak Izrael elveszett juháiért jött. Pál meg úgy csinált, mintha Istent már valójában nem is érdekelné, hogy mi lesz Izraellel? Lehet, de nem tudom.

Menjen oda ahonnan jött? Ne csináljon több bajt nekik? Lehet, hogy ez volt a testvérek szívében is. Nem úszták meg ilyen olcsón. A nagyja még hátra van azoknak a bajoknak, melyeket Saul-Pál csinálанд majd velük és nekik.

9. Saul öt éves tartózkodása Szíria és Kilikia tartományában 37–42-ben

Kilikia legnagyobb városa Tarsus. A tartomány ráhajlik Szíriára, melynek fővárosa Antiochia. Ez a város az ókorban a Mediterráneum talán legnagyobb városa; vetekszik Alexandriával, Rómával is. Mondhatnók: Pál öt évre hazament. Erről a korszakról is maga számol be: *Azután elmentem Szíria és Kilikia vidékére. Júdea Krisztusban hívő egyházai tehát személyesen nem ismertek meg. Csak hallomásból tudták rólam: Aki valamikor üldözött bennünket, most hirdeti a hitet, amelynek azelőtt romlására tört. És magasztalták értem az Istent!* (Gal 1,21-24).

Keserűséget, csalódottságot is érzek e sorokban. Aligha gondolta Pál a damaszkuszi élmény birtokában, hogy ki kell őt kísérniük a jeruzsálemi testvéreknek a tengerpartra, hogy hajóra rakják és hazaküldjék oda, ahonnan jött, Tarsusba. Minden tőle telhetőt megtett Damaszkuszban is, Jeruzsálemben is, hogy Izraelben, és megtérése közelében, Damaszkuszban Jézus ügyét szolgálja. Nem sikerült. Személyesen nem ismerték meg, csak hallottak róla. Mit jelentett ez számára? Nem fogadták el azt, ami Pál számára a legtöbbet jelentett: a szövegét Jézusról.

Másokat elfogadtak Júdeában. Pétert is, Jakabot is, Barnabást is. Pált miért nem? Valami idegen ízt érezhettek szavaiban. Mi lehetett az? Talán az, amit Arábiában tanult: hirdeti a *hitet*. A négy evangélium terjedelme duplája a Pál nevével jelzett 13 levélnek. A négy evangéliumban mindössze 24 ízben kerül elő a hit (*pistis*) szó. Arányosan: a páli levelekben 12 ízben kellene előkerülnie. De nem 12 előfordulással találkozunk, hanem 142-vel. Tizenkétszeres a *hit* sűrűsége a páli levelekben! Pálnak a *hitet* kell hirdetnie.

A hitet kell hirdetnünk? Jézus is dicséri azokat, akik hisznek Neki. De nincs elragadtatva a hittől: *Ha jeleket és csodákat nem láttok, akkor nem hisztek* (Jn 4,48). Mitől van elragadtatva? A cselekedeteinktől, a szamaritánus eretnekétől is, aki segít a rablók kezébe esett emberen. Az ilyesfélektől van Jézus elragadtatva (Mt 25,31-46). A 24 evangéliumi helynek nem mindegyike Jézus ajkáról való. Pál viszont csak a Galata-levélben 22 ízben emlegeti a hitet. Ezt érezték meg Júdea egyházaiban? Azt, hogy nem az az érdekes, hogy hiszel Jézusban, hanem az, hogy megteszed-e, amit tanított. Nem tudhatták ezt még így megfogalmazni annak a Pálnak a számára, aki mindenekfeletti lelkesedéssel áradozott Jézusról. Csak nem stimmel nekik valami ebben az emberben.

Biztos, hogy Pál Jézus ügyének romlására tört! Annak, amit Pál akkor, mint farizeus Jézus ügyének gondolt. Vajon mit gondolhatott Róla akkor? Azt, amit Kaifás? És Kaifás meg

mit? Azt, hogy Jézus eszement álmodozó, aki tönkretetheti Izraelt (Jn 11,48). Lehet, hogy Saul is ezt gondolta róla, s ez magyarázza, hogy Jézus tanítványainak romlására tört.

Ami pedig a júdeaiak Istent magasztalását illeti..., ezt Pállal kapcsolatban nagyon is mérsékeltnek képelem. Kikísérték őt a tengerpartra, és hajóra tették... haza küldték őt (ApCsel 9,30)

10. Sault Barnabás Antiochiába viszi 42-ben

Lukács számol be róla: *Akik az István miatt kitört üldözés elől szétszéledtek, eljutottak egészen Föníciáig, Ciprusig és Antiochiáig, az evangéliumot azonban csak a zsidóknak hirdették. De akadt köztük ciprusi és kyrénéi férfi is, s ezek Antiochiába eljutva a görögökkel is szóba álltak: hirdették nekik az Úr Jézust. Velük volt az Úr segítsége: sokan hívők lettek, és megtértek az Úrhoz. Ennek a híre a jeruzsálemi egyházba is eljutott, ezért elküldték Barnabást Antiochiába... Nagyon sokan az Úrhoz tértek* (ApCsel 11,19–21).

Az István megkövezését követő üldözés elől menekülő szétszéledők között akadtak őshonos jeruzsálemiek is meg a diaszpórából hazaköltözöttek is. Az őshonosak inkább arra a jézusi szóra emlékezhetnek, hogy Jézus csak Izrael házának elveszett juhait összeszedni jött. A diaszpórából, Ciprusból s a messzi Kyrénéből hazatelepetteknek pedig természetes volt, hogy a jézusi tanítást át kell adni a görögöknek is, hiszen minden nemzetnek szól az örömhír. Ők azok, akik a görögökkel is szóba álltak: hirdették nekik az Úr Jézust, amikor eljutottak Antiochiába.

Ennek a híre a jeruzsálemi egyházba is eljutott, ezért elküldték Barnabást Antiochiába. *Amikor megérkezett és látta az Isten kegyelmét, boldog volt és mindenkit buzdított, hogy ragaszkodják az Úrhoz szíve mélyéből. Mert derék ember volt, telve Szentlélekkel és hittel. Nagyon sokan az Úrhoz tértek* (ApCsel 11,22–23).

A Jeruzsálemből Antiochiába menekülőknek nem szakadt meg kapcsolatuk az otthon maradókkal, akik nem menekültek el, mert nem menekült el mindenki. A hírt tudomásul veszik a jeruzsálemi tanítványok, és segítséget küldenek. Barnabást, aki szintén diaszpórazsidó, Ciprusból származik, azaz szintén görög-zsidó. Már harmadszor említi művében Lukács Barnabást, s még hússzor fogja, s mindig Pállal kapcsolatban. S Pál is megemlíti őt ízben. Figyelnünk kell rá, amikor Pál fejlődését nyomozzuk. Nem ült ő is Gamáliele lábánál? Nem ifjú korukban ismerték meg egymást?

Jöjjön Lukács negyedik említése is: Barnabás ezért elment Tarzusbá, hogy fölkeresse Sault. *Amikor rátalált, magával vitte Antiochiába. Egy egész évig ott maradtak az egyházban, és rengeteg embert tanítottak. Először Antiochiában nevezték el a tanítványokat keresztényeknek* (ApCsel 11,25–26).

Kétségtelen a köztük levő barátság. Barnabás megértette Jézust: eladta földjeit. Barnabás elfogadta Saul Jézus-élményét is. Barnabás Tarzusból hoz további segítséget az Antiochiai aratási lehetőségekhez. Jeruzsálem után Antiochia, az ókor legnagyobb városa lesz Jézus ügyének talán legfőbb hordozója. (Egy analógia: a Bokor Debrecenben indul, de Budapesten bontakozik ki. A nevét is itt kapja – igaz, harminc évvel később.) Antiochiában nevezik először Jézus tanítványait krisztusiaknak (*christianoï*). Mikor? Lukács a 80-as évek elején írja a Cselekedeteket, Jézus halála után jó ötven évvel. Mikor illetik a jézusi utat járókat ezzel a névvel Antiochiában? Már 42-ben, amikor odaviszi Pált? Nem hiszem. Nekik is kellett harminc év a névadáshoz? Nem tudom. De lehet, hogy több is kellett hozzá. (A Bokor mindenesetre nagyon örült az új névnek: nekünk nem tetszett, hogy korábban csak bulányisták voltunk. A keresztények meg máig is szívesen veszik a *christianoï* elnevezést. Én nem. Megkülönböztetem egymástól a keresztényeket meg a jézusiakat. De meg ám!)

A Jézus-tanítványokat kiközösítő II. Gamáliele még nem nevezi őket így, amikor 92-ben Jamniában kiközösíti őket: csak názáretieknek (*nosrim*) mondja őket, meg a „pimasz banda”

díszítő jelzöt kapják tőlük. (Analogia: a Bokor mindmáig valakiknek a szívében és az ajkán csak a „szekta” megtisztelésnek örvendezhet.)

S Lukács ötödik említése: *az Antiochiai tanítványok elhatározták, hogy tehetségükhöz mértelen segítséget nyújtanak a júdeai testvéreknek. Ezt meg is tették: Saullal és Barnabással adományokat küldtek a presbitereknek* (ApCsel 11,29–30). Ebben az a figyelemre méltó, hogy a jeruzsálemi presbitereknek nem *Barnabás és Saul* viszik az antiochiai adományokat, hanem *Saul és Barnabás*. Mikor lett ez az antiochiai szír orvos Lukács Jézus tanítványává? Már 42 előtt? Lehetséges. Ez az említési sorrendcsere 42-ben már az antiochiai orvost a Jézus tanítványok között találja? S ő látja az ottani helyzetet. Tudja, hogy Pál esik nagyobb súllyal latba Antiochiában, és nem Barnabás, akit jeruzsálemiek küldtek oda? Lehetséges. A második út során Troászban csatlakozik Lukács Pál kíséretéhez, és 50 után... Akkor már biztosan ismeri Pál súlyfölényét, és amikor művét írja a 80-as évek elején, akkor meg még inkább.

Még megtudunk valamit Lukácstól: Barnabás és Saul feladatukat elvégezve visszatértek Jeruzsálemből. Magukkal vitték Jánost is, vagy másik nevén Márkot (ApCsel 12,25). E Márk anyjának házában imádkoztak a jeruzsálemiek, amikor Heródes Pétert börtönbe vetette (ApCsel 12,12). Nem lehetett jelentéktelen személy a jeruzsálemiek körében. Ketten jöttek Antiochiából, hárman mentek vissza. Majd ő írja meg az első ránk maradt evangéliumot 25–30 év múltán.

11. Pál első missziós útja, 45 és 48 között

Erről is Lukács számol be: *Az antiochiai egyházban volt több próféta és tanító... Egy nap, amikor az istentiszteletet tartották és böjtöltek, így szólt hozzájuk a Szentlélek: „Rendeljétek nekem Barnabást és Saullat arra a munkára, amelyet szántam nekik!” Erre böjtöt tartottak, majd rájuk tették kezüket, és útnak bocsátották őket. A Szentlélektől küldetve Szeleukiába mentek, onnét Ciprusba hajóztak. Szalamiszba érve a zsidók zsinagógaiban hirdették az Isten szavát. János is segített nekik* (ApCsel 13,1–5). (Kis igazítás: az Antiochia-beliek helyén valóban látták e missziót, mely Szeleukia kikötője felé vezette őket... magam is helyén valóban láttam, hogy elmenjek 1936-ban Vácra piaristának..., Bandi és Gabi is, hogy 1970-ben összeházasodjanak. Mind a három döntés helyes döntés volt? Miből tudjuk előre, hogy ezek a döntések a Szentlélektől küldetve hozott döntések voltak? Úgy gondolták akkor, amikor döntöttek, hogy helyesen döntöttek. Jámborságunk magyarázhatja döntéseinket a Szentlélek döntéseinek. Utólag láthatjuk döntéseinket helyesnek és a Szentlélek döntéseinek. Pál és Barnabás jó munkát végeztek, magam még mindig piarista vagyok, Bandinak s Gabinak lett tíz gyerekük, pillanatnyilag 15 körül jár az unokáik száma, akik közül Bori már beígért nekik nyolc dédunokát is. Aztán ha nem sikeresek a döntések következményei? Akkor szidjuk az Istent, hogy miért azt döntötte, amit...? Talán még érvénytelenítettjük is Isten nevében egyházunk bíróságainak a színe előtt.

Szeleukia – Antiochia tengerparti kikötő városa, s csak pár kilométerre van a várostól. Hova is mehetnének először, mint Barnabás szülő hazájába, Ciprusba. Ciprus legközelebbi kikötő városa, Szalamisz pedig csak húsz km-re van Szeleukiától. Mi sem természetesebb, mint hogy Barnabás és Saul, a két – nemzeti és vallási önazonosságú zsidó – a zsidók zsinagógájába menjenek Isten Jézustól közvetítettnek gondolt szavát hirdetni.

És egyáltalán nem természetes, hanem nagyon is rejtélyes a Márknak nevezett Jánosnak a szerepe. Szalamiszban (Ciprus szigetén) csatlakozott hozzájuk? Antiochiából küldték Márkot a kettőnek utána? Azért, hogy segítsen nekik? Magától ment utánuk? Azért, mert mint jeruzsálemit jól ismerte Barnabás, aki szintén jeruzsálemi volt? Miért csatlakozott hozzájuk? És miért nem tartott ki mellettük? Pál miatt? Barnabás miatt? Egyéb okok miatt?

Szalamiszból a ciprusi Paphoszba hajóznak, onnan meg a közeli pizidiai Pergé városába, de Márk otthagyja őket Pergében, és egy hajóval hazautazik Jeruzsálembe. Történt valami Paphoszban? Igen. Saul büntetőcsodát produkál. Átkával megvakít valakit, aki ellene beszél prédikációjának (ApCsel 13,6–12). Szerepe lehetett ennek abban, hogy elég volt Márknak ebből a „mégiscsak Jézus-félének akarták volna”-misszióból? Ki tudja? Magam azonban élek valami gyanúperrel.

Pergéből eljutnak a pizidiai Antiochiába. Pál itt nagy beszédet mond, olyan István-méretűt. 51 versnyit István, 26 versnyit Pál. Csak egy mondatot ragadok ki belőle: *Isten feltámasztotta Jézust... Tudjátok meg hát, testvérek, hogy általa a bűnök bocsánatát hirdetjük nektek. Ezekről Mózes törvénye alapján nem igazulhattatok meg, őbenne viszont minden hívő megigazul* (ApCsel 13,37–39).

Hát jobbnak gondolom, hogy ezt már Márk nem hallotta. Azt, hogy a feltámadás következménye a bűnök bocsánata. Bár nem tartozott a Tizenkettő közé, de annyit tudhatott Jézustól vagy Jézusról, hogy az apa a tékozló fiút csak a bűnbánata alapján tudja magához ölelni, s nem annak következtében, hogy Jézust Kaifás, a főpap, meg Pilátus, a helytartó, méltóztatott a Golgotán kivégezni, Jézus ezt meg elszenvedni. Tudhatta mindezt Márk, mert a Getszemániban, amikor mindenki magára hagyta Jézust, és elmenekült, egy ifjú mégis követte, kinek meztelen testét csak egy gyolcslepel fedte. Amikor meg akarták fogni, otthagyta a gyolcsleplet és meztelenül elfutott (Mk 14,51–52). Ez az ifjú pedig minden bizonnyal az a Márk volt, akinek Pálból elég volt annyi, amennyit Jeruzsálemtől kezdve Antiochián és Szalamiszon keresztül Pergéig megtapasztalhatott.

Hogy Barnabás mit szólhatott útítársa igehirdetéséhez, nem tudom. Hogy Lukács értette-e pontosan Pál szavait, melyeket rögzített, ebben meg bizonytalan vagyok. Miről is van abban szó? Arról, hogy Mózes törvénye által, a mózesi törvények teljesítése által nem lehet elérnünk azt, hogy tessünk az Istennek. Ezt az istenektetszést csak Jézusban, csak Jézus által tudja bárki is elérni; azzal a feltétellel, ha hisz. De miben? Abban, hogy Isten feltámasztotta Jézust? Ilyen olcsón bocsátja meg Isten bűneinket? Hát higgyünk akkor már ebben a feltámadásban, ha ez a hit eltörli minden bűnünket, s ha számlánk ezzel Istennél rendezve van! Ennyit már csak megérhet akármelyikünknek egy örök üdvösség. – Minden zsidó és nem-zsidó, minden épeszű ember, mindenkinek a lelkiismerete tiltakozik ez ellen a gnosztikus mese ellen. Valahogyan tudjuk, hogy ez semmiképpen nem lehet igaz. Honnan? Onnan, hogy Istent a magunk lelkiismerete alapján képzeljük el s kérdezzük is: Mi volt, mi van és mi lesz azokkal, akik mindezekről nem is hallottak, vagy csak mesének tartják ma is, régen is, de lelkiismeretük szerint igyekeznek élni? Válaszolok: Isten, Jézus Istene magához öleli ezért őket... Mint például Szókratészt is. Miért? Mert mindig hallgatott a maga daimonionjára.

Márk már nem volt kíváncsi erre a szövegre. Barnabás még meghallgatta. Gratulált Pálnak e szövege miatt? Nem említ forrásunk semmit.

De mit szólt ehhez az igehirdetéshez a hallgatóság? ... *amikor a gyülekezet szétszlott, a zsidók és az istenfélő jövevények közül sokan a nyomukba szegődtek Pálnak és Barnabásnak. Ezeket arra biztatták (Pálék), hogy tartsanak ki az Isten kegyelmében* (ApCsel 13,42–43).

1. Tetszik a szöveg némely zsidónak és némely nem-zsidónak. Pálék meglelégedéssel nyugtázzák ezt. A következő szombaton csaknem az egész város összegyűlt, hogy hallja az Isten szavát. Amikor a zsidók meglátták a nagy tömeget, irigység fogta el őket, s rágalmakat szórva próbálták Pál szavait meghazudtolni. De Pál és Barnabás bátran megfeleltek nekik: *Először nektek kellett volna hirdetniük az Isten szavát. De mert visszautasítottátok és méltatlannak ítéltétek magatokat az örök életre, most a pogányokhoz fordulunk. Ezt a parancsot adta nekünk az Úr: A pogányok világosságává tettelek, hogy üdvösségük légy egészen a föld végső határáig. Amikor a pogányok ezt meghallották, örültek, és magasztalták az Isten szavát, s hittek is mind, akik az örök életre voltak rendelve. Elterjedt az Úr szava az egész környéken* (ApCsel 13,46–49).

2. A zsidók tapasztalják a nem-zsidó többséget, és kritizálni kezdik a páli szöveget. Pálék: Méltatlanok vagytok az örök életre, bezzeg a nem-zsidók a méltók. Nem pazarolják drága idejüket azzal, hogy elgondolkodnának a kapott kritikákon, van-e azokban megfontolásra érdemes azokban foglalkoznak. *A zsidók azonban felbujtották az előkelő vallásos asszonyokat meg a város tekintélyesebb férfiai, és üldözést szítva Pál és Barnabás ellen, elűzték őket a vidékről. Ők lerázták – ellenük bizonyosságul – lábukról a port, és Ikóniumba mentek. A tanítványokat eltöltötte az öröm és a Szentlélek* (ApCsel 13,50–52).

3. Pálék igazuk biztos tudatában távoznak – menekülve (?) – a városból, és egy árva szó nem esik arról, hogy helyt áll-e az, amit ott mondtak. Miért? Mert Lukács is úgy gondolja, és kétezer esztendőn keresztül pedig minden keresztény tudja, hogy ami bekerül a mi szent iratainkba, az magának az Istennek az ígéje.

Az ApCsel 14. fejezetét olvasva pedig megállapítom, hogy így kell új vallást gründolni. Útirány: Pergé, Antiochia, Ikónium, Lisztra, Derbé, s innen vissza Lisztra, Ikónium, Antiochia, Pamphilia, Pergé, Attália, és vissza a tengeren keresztül Antiochiába, ahonnan útra keltek. A zsidók nem igen fűzhetők, a csodákra fogékonyabb nem-zsidók jobban. Tartalom: *Isten szava, kegyelem, hit*. De mi a tartalmuk e szavaknak? Forma: előjárók rendelése. Jézus három évig dolgozott a Maga Tizenkettőjén, és csak ennek rendelt előjárót. És csak egyszerően és minden liturgia nélkül így: Erősítsd meg testvéreidet! Pálék missziója aligha tartott tovább egy-két hónapnál, keresztthalált sem haltak érte, de kézrátévéssel egyházanként (értsd: városokként) presbiterekkel ajándékozták meg őket (ApCsel 14,23). Megadták a módját, mint a pataiak...

4. Elkezdték a gründolást, amit Jézus nem kezdett el. Pedig alig tíz esztendővel ezelőtt még itt volt közöttünk, s nem gründolt semmit. Ismerek egy semmit sem gründoló társaságot a világon: Ha kálvinista, ha lutheránus, ha akárki is akar összehajolni velük, nem kéri számon rajtuk, hogy hova járnak vasárnaponként. De törekszenek arra, hogy Isten szavát mondják, elfogadják egymás hitét, kegyelmet sem kérnek maguknak, mert tudják, hogy azt Isten mindenkinek boldogan adja, aki imádkozik Hozzá. Elviselik a maguk kitaszítottságát, s gondolják és mondják, amit Isten Lelkétől jövőnek vélnék. S meghallgatják a másikat akkor is, ha nekik mást mond a Lélek, mint a többieknek Nem gründolnak semmit, akárcsak Jézus.

Mihelyt visszaértek kiindulásuk városába, Antiochiába, összehívták az egyházat, elbeszéltek, mi mindent tett az Isten általuk, s hogy a pogányok előtt is kitérte a hit kapuját (ApCsel 14,27). Eredmény: a Pálék által bejárt terület már több mint ezer éve mohamedánok. Zsinagógák találhatók-e rajta, nem tudom, de lehetséges.

Ennek a páli ígértetésnek mintha legfőbb ellenfelei rendre a zsidók volnának. Már Damaszkuszban is (ApCsel 9,22–23), Jeruzsálemben újra (ApCsel 9,29) – mégpedig az életére törve. A piszidiai Antiochiában is (ApCsel 13,50), Ikóniumban is (ApCsel 14,2–4). Lisztrába utánamennek az előbbi két városból, s megkövezik, mint Istvánt megkövezték, ha nem is olyan sikerrel, mint Istvánt (ApCsel 14,19) – a zsidók. **Miért nem a pogányok? Azért, mert azok nem háborodnak fel a szövegein. Azok szívesen veszik az ingyen, csak a hit ellenében megkapható üdvösséget. A zsidók meg tudják, hogy ilyen olcsón azért nem mehetnek a dolgok. Derék zsidónak az, amit Jézus tanított: egy kicsit nagyon sok. Amit meg Pál tanít, az nagyon olcsó. Dühbe gurulnak tőle. A hülye gojok meg elhiszik... Lelkesedve.**

12. Pál a jeruzsálemi zsinaton 49–50-ben

Pál 33 körül hallja Jézus hangját, 36-ig van Arábiában, s megye utána 15 napra Kéfáshoz (Péterhez) Jeruzsálembé. Majd: *Tizennégy évvel később Barnabás kíséretében ismét fölmentem Jeruzsálembé, s Tituszt is magammal vittem. Kinyilatkoztatástól indítatva mentem oda, s megbeszéltem velük, a tekintélyesekkel külön is, az evangéliumot, amelyet a pogányok*

között hirdetek, nehogy hiába fáradozzam, s addigi fáradozásom is hiábavaló legyen. Ők még kíséremet, Tituszt sem kényszerítették körülmetélkedésre, jóllehet görög volt, a betolakodott hamis testvérek ellenére sem, akik azért tolakodtak be közénk, hogy kifürkésszék Krisztus Jézusban való szabadságunkat, és szolgaságba taszítsanak bennünket. Ezeknek egy pillanatra sem tettünk engedményt, hogy az evangéliumot tisztán megőrizzük számotokra. Azok, akiknek tekintélyük volt – hogy azelőtt milyenek voltak, nekem mindegy, az Isten nem nézi a személyt –, a tekintély birtokosai semmire sem köteleztek. Ellenkezőleg: elismerték, hogy én éppúgy megbízatást kaptam az evangélium hirdetésére a körülmetéletlenek, mint ahogy Péter a körülmetéltek körében. Aki ugyanis Péternek erőt adott a körülmetéltek közötti apostolkodásra, velem is együtt munkálkodott a pogányok között. Amikor Jakab, Kéfás és János, akiket oszlopoknak tekintettek, fölismerték az osztályrészemül jutott kegyelmet, az egyetértés jeléül kezüket nyújtották nekem és Barnabásnak: *Mi apostolkodjunk a pogányok, ők meg a körülmetéltek körében* (Gal 2,1-9).

Amikor pedig Kéfás Antiochiába jött, szembeszálltam vele, mivel okot adott arra, hogy megfedjem. Mielőtt ugyanis néhányan átjöttek volna Jakabtól, együtt étkezett a pogányokkal, azután azonban, hogy ezek megjelentek, visszahúzódott és különvált tőlük, mert félt a körülmetéltektől. Az ingadozásban a többi zsidó is követte, sőt még Barnabást is belesodorták a kétszínűségbe. Amikor tehát láttam, hogy viselkedésük nem egyezik az evangélium tanításával, mindnyájuk előtt megmondtam Péternek: *Ha te zsidó létedre pogány módon, és nem zsidó szokás szerint élsz, hogyan kényszerítheted a pogányokat, hogy zsidó szokásokat kövessenek?* (Gal 2,11-14)

Lukács beszámolója ugyanerről: *Néhányan, akik – Antiochiába – Júdeából jöttek, így tanították a testvéreket: „Ha nem metélkedtek körül Mózes törvénye szerint, nem üdvözülhettek.”* Mivel emiatt zavar és nagy vita támadt egyfelől Pál és Barnabás, másfelől közöttük, azt határozták, hogy Pál és Barnabás néhányukkal menjen fel Jeruzsálembe, s ebben a vitás ügyben forduljon az apostolokhoz és a presbiterekhez... *Mivel emiatt zavar és nagy vita támadt Pál, Barnabás és közöttük, azt határozták, hogy Pál és Barnabás néhányukkal menjen fel Jeruzsálembe, s ebben a vitás ügyben forduljon az apostolokhoz és a presbiterekhez.* Az egyház egy darabon elkísérte őket, aztán átszelték Föníciát és Szamariát, és elbeszélték a pogányok megtérését. Ezzel nagy örömet szereztek minden testvérnek. Amikor megérkeztek Jeruzsálembe, szívesen fogadta őket az egyház: az apostolok és a presbiterek. Beszámoltak róla, mi mindent tett közreműködésükkel az Isten. Azok közül, akik a farizeusok felekezetéből lettek hívővé, néhányan felálltak és kijelentették: *„Körül kell nekik metélkedni, és rájuk kell parancsolni, hogy tartsák meg Mózes törvényét.”* Összegyűltek az apostolok és a presbiterek, hogy megvizsgálják ezt az ügyet. Heves vita támadt, végül felállt Péter, és ezt a beszédet intézte hozzájuk: *„Testvérek! Tudjátok, hogy az Isten kezdettől fogva kiválasztott közületek, hogy a pogányok az én számból hallják az evangélium tanítását, és higgyenek. S maga az Isten, aki ismeri a szívet, tanúsította, hogy nekik is megadta a Szentlelket, éppúgy, mint nekünk. Nem tett különbséget köztünk és köztük, amikor a hittel megtisztította a szívüket. Mit teszitek hát próbára az Istent, miért akarjátok a tanítványok nyakára rakni az igát, amelyet sem atyáink, sem mi nem bírtunk elviselni? Az a hitünk, hogy Urunk Jézus kegyelméből üdvözülünk mi is, s ugyanígy ők is.”* Erre az egész gyülekezet elhallgatott, és meghallgatták Pált meg Barnabást, hogy milyen csodákat tett általuk az Isten a pogányok között. Amikor befejezték a beszámolót, Jakab vette át a szót: *„Testvéreim, hallgassatok meg! Simon elmondta, miként gondoskodott róla Isten először, hogy a pogányok soraiból népet szerezzen nevének. Ezzel megegyeznek a próféták szavai, hiszen meg van írva: Aztán visszatérek és újra fölverem Dávidnak bedőlt sátrát. Roncsait helyrehozom és a sátrat felállítom, hogy a többi ember is keresse az Urat, minden nép, mely hívja nevemet. Az Úr mondja ezt, s meg is teszi, amit öröktől fogva kinyilvánított. Ezért az a véleményem, hogy nem kell terhet rakni azokra, akik a pogányságból tértek meg az Istenhez, hanem csak azt írjuk elő*

nekik, hogy tartózkodjanak a bálványoktól, nehogy tisztátalanná váljanak miattuk, továbbá a paráznaságtól, a fojtott állattól és a vértől. Mert Mózesnek ősi nemzedékek óta hirdetői vannak a városokban, akik minden szombaton felolvassák a zsinagógákban.” Erre az apostolok, a presbiterek és az egész egyház jónak látták, hogy kiválasszanak maguk közül néhány férfit, és Pállal és Barnabással elküldjék őket Antiochiába, mégpedig Júdást, másik nevén Barszabbászt, meg Szilást, akik a testvérek között vezető szerepet vittek. Ezt írták a kezük által: „Az apostolok és a presbiterek, a testvérek, üdvözlésüket küldik az Antiochiában, Szíriában és Kilikiában élő, pogányságból megtért testvéreiknek! Hallottuk, hogy közülünk néhányan – megbízásunk nélkül tanítva – megzavartak titeket, feldúlták lelketeket. Ezért közmegegyezéssel elhatároztuk, hogy kiválasztunk néhány férfit, és elküldjük őket hozzátok a mi szeretett Barnabásunkkal és Pálunkkal, ezekkel az emberekkel, akik egész életüket Urunk, Jézus Krisztus nevének szolgálatára szentelték. Elküldtük hát Júdást és Szilást, ők majd élőszóval is elmondják nektek ezeket. Úgy tetszett a Szentléleknek és nekünk, hogy ne rakjunk rátok több terhet a szükségesnél; annál, hogy tartózkodnotok kell a bálványoknak áldozott eledeltől, a vértől, a fojtott állattól és a paráznaságtól. Ha ezektől tartózkodtok, helyesen jártok el. Jó egészséget!” Amint útnak indították őket, elmentek Antiochiába, összehívták a közösséget és átadták a levelet. Azok örömmel olvasták a vigasztaló sorokat. Júdás és Szilás szintén próféták voltak, beszédeikben vigasztalták és erősítették a testvéreket. Hosszabb ott-tartózkodás után a testvérek békét kívánva megváltak tőlük, hogy visszatérjenek megbízóikhoz (ApCsel 15,1–33).

Antiochia a Római Birodalom egyik legnagyobb városa lehetett – Róma és Alexandria után következhetett? Minden esetre bőven éltek benne zsidók, akiket köteleztek Mózes törvényei arra is, hogy bizonyos ételektől tartózkodjanak.

HELYZETKÉP HÚSZ ÉVVEL A FELTÁMADÁS UTÁN

13. Az eligazítások értéke és érvénye

Nincsenek és nem is lehetségesek olyan eligazítások, amelyek minden korra és minden történelmi színtérré vonatkozóan kész és változatlan érvényű megoldásokat kínálnának fel. Azok az eligazítások, amelyeket az Úr Jézus adott három esztendőn keresztül a maga barátainak, azok sem bizonyulhattak ilyeneknek. Szükségképpen következik ez az „eligazítás” fogalmából. Egy eligazítás csak akkor lehet jó, ha a nagyon is világosan látott elveket korhoz, körülményekhez, személyekhez igazítja az, aki az eligazítást adja. Jézus is ilyen eligazítást adott. Életével is, szavaival is. Alkalmazkodott élethalakításban is, tanításának megfogalmazásában is egy maga korabeli zsidó társadalomhoz, s a tanítványokul kiválasztottak személyi sajátosságaihoz.

Jézus Izrael fiaihoz volt küldve, s nem pontosíthatta – ha jó eligazítást akart tanítványainak adni – tanítását olyan kérdésekben, amelyek a pogányok megtéréséből, s ennek folytán zsidó-keresztények valamint pogány-keresztények együttéléséből adódnak. A tanítványoknak megígért és megadott Szentlélekre bízta a kisdéd nyáj további irányítását: majd a Szentlélek az Atyától és Jézustól kapott tanítás alapján (Jn 16,13–15) továbbvezeti a nyáját, és eljuttatja azt minden igazságra (Jn 16,13). Eme Jézustól megígért irányítás medrében gyűltek egybe a század közepén Jeruzsálemben a Szentlélek, az apostolok és a vének; és ugyanezen meder folyományaként kérdezhették meg az egész jeruzsálemi egyházat is a zsinat esetleges szüneteiben. Így született meg egy olyan eligazítás, amely ugyancsak magán viselte a korhoz, körülményekhez, személyekhez kötöttségből fakadó sajátos vonásokat. És ez az eligazítás sem bizonyulhatott teljes igazságnak – a jeruzsálemitől eltérő kor-, körülmény-, és személyi koordináták között, ahogyan ez a zsinatot követően néhány héten belül nyilvánvalóvá is lesz – Antiochiában. Jeruzsálemben csak illemszabályt

fogalmazhattak, azaz pontosíthatták a szeretet élésének hogyanját egy konkrét szituációban – ahogyan azt Jeruzsálemben és onnan-felől akkor látni és megfogalmazni lehetett.

Tudatosítsuk magunkban az eddigiek alapján azokat az irányzatokat, amelyek láthatókká lettek a jeruzsálemi zsinaton és majd ezt követően az antiochiai vitában. Azért van szükség erre, mert a zsinatot követő évtizedben – a páli életmű teljes kibontakozásának idején –, ezek az irányzatok elevenen hatnak, s a páli életmű ezekkel az irányzatokkal harcolva bontja ki önmagát. Szemléletesség kedvéért éljünk a parlamentekkel kapcsolatban ma megszokott képpel, amely kép egy nagy köríven belül megjelöli a balszél, a balközépet, a jobbközépet és a jobbszél annak az alapján, hogy a jobbszálon levők szokták képviselni a kialakult hagyományok őrzését, a balszálon levők pedig a radikális újításokat:

Jobb	Jobbközép	Balközép	Bal
farizeusi múltúak, jómódúak (II. Gamáliel)	Jakab szegények	Péter Barnabás	Pál

14. A zsinati balszél

49-ben kétségtelenül Pál képviseli a balszél, aki elméletben és gyakorlatban – ha kell –, a hozzá legközelebb álló Barnabással és Péterrel szemben is képviseli majd az alábbiakat: tudjuk, hogy az embert nem a törvény szerinti tettek teszik igazzá, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit. Ezért elfogadtuk Jézus Krisztus hitét, hogy a Krisztusba vetett hitben váljunk igazzá, s nem azért mert tetteink megfelelnek a törvénynek, hisz a törvény szerinti tettek senkit sem tesznek igazzá (Gal 2,16–17). Avagy az embernek az a dolga, hogy higgyen Jézus Krisztusban, mégpedig abból a célból, hogy Isten „dikaiosszá” tegyen bennünket Jézus hűsége és nem a mózesi törvény megtartása alapján, hiszen a mózesi törvény megtartása alapján egyetlen embert sem fog az Isten dikaiosszá tenni? E sorok pontos értelmét majd megpróbáljuk kielemezni, amikor a Galata-levél tartamát tárgyaljuk. De első látásra-hallásra is világos, hogy teljes jézusi abszurdum!

Hogy e szavaiban Pál a mózesi „törvényen” csak a vallási előírásokat érti-e, avagy az erkölcsi előírásokat is, sőt a Jézustól tökéletesített erkölcsi előírásokat is, azt a következőkben még meg kell vizsgálnunk, de a szövegösszefüggésből, az obszervanciákhoz Jakab hatására ragaszkodni akaró Pétert érő feddés előzményéből kétségtelen, hogy a vallási előírásokra mindenképpen vonatkozik a fenti „törvény” kitétel.

Pál nem egymagában alkotta ezt a balszél. Egyértelműen együtt tartott vele a zsinatra felmenő antiochiai csoportnak legalább egy része: azok, akik e csoportból Pál munkatársai vagy tanítványai voltak. A balszél tagjai közül név szerint ismerjük a jeruzsálemi keresztények között nevelődő Barnabást, mint aki a Pál által képviselt elvekből folyó gyakorlatnak az egész első missziós út során végig osztályosa volt. Név szerint ismerjük még Tituszt, aki alighanem antiochiai és pogányból lett keresztény volt, s aki majd a harmadik missziós úttól kezdve végig Pál hűséges munkatársának bizonyult (2Kor 2,13). Ez a Titusz képviselte – egymagában vagy néhányadmagával – a jeruzsálemi zsinaton a pogány-keresztényeket: „Felmentem Jeruzsálembé Barnabással, s magammal vittem Tituszt is. A velem levő Tituszt sem kényszerítették, bár görög volt, hogy körülmetéltesse magát” (Gal 2,1–3). Ehhez a szélsőbalhoz tartozónak tekinthetjük még talán Szilást is, aki nem tartozott az antiochiai csoporthoz. Szilás a jeruzsálemi egyház tekintélyes tagjaként és prófétaként vesz részt a zsinaton, s másodmagával öreá bízza a zsinat, hogy átadja Antiochiában a levelet, és élőszóval is előadják a Jeruzsálemben történeteket (ApCsel 15,22–32). Antiochiába érkezve pedig Szilás úgy határozott, hogy nem megy vissza Jeruzsálembé, és hamarosan ő lesz kísé-
rője Pálnak a második missziós úton: „Pál pedig Szilást választotta és elindult...” (ApCsel 15,40) E választásra aligha kerülhetett volna sor, ha Szilás nem jutott volna Pállal teljes elvi nézetazonosságra.

Álláspontját Pál 49-ben egyértelműen kifejtette. Ha a zsinaton magán nem is vete-
kedhetett tekintélye Péterével és Jakabéval, a zsinat megnyitása előtt, (ApCsel 15,6) majd a
Péter-beszéd után (ApCsel 15,12) bőven hallatta szavát, annál is inkább, mert az ő álláspontja
volt az, amit a zsinaton meg kellett tárgyalni. Négy-öt évvel később így ír Pál erről a
galatáknak: a jeruzsálemieknek „kifejtettem azt az evangéliumot, amelyet hirdetek a
pogányok körében” (Gal 2,2). Ezt a kifejtést Pál nemcsak az őket fogadó jeruzsálemiek és a
zsinat nagy nyilvánossága előtt végezte el, hanem szűkebb körben is: „külön a tekintélyesek
számára” (Gal 2,2). Amikor szóhoz jutott, bátran csatázott álláspontja mellett, s nem engedte,
hogy a szélsőjobb eltérítse meggyőződésétől. Erről a szélsőjobbról írja a galatáknak: „...ezek
előtt egy percre se hátráltam meg, hogy megmaradjon az evangélium igazsága” (Gal 2,5).
Ami pedig a tekintélyesekkel lefolytatott külön tárgyalást illeti: „ezek a tekintélyesek semmit
sem tettek hozzá az én evangéliumomhoz..., hanem Jakab és Kéfás és János, akik a
legnagyobb tekintélyűeknek látszottak, jobbukat nyújtották nekem és Barnabásnak
közösségük (= *koinónia*) jeleként” (Gal 2,6–9).

Pál egyébként nem csak annak okán ment fel Jeruzsálembe, hogy az antiochiai ke-
resztények közössége kiszemelte őt erre a feladatra (ApCsel 15,2). A zsinatot megelőző
antiochiai vitázást (ApCsel 15,2) Pál imádságban megbeszélte az Úr Jézussal, s ebben az
imádságban magától Jézustól kapta az utasítást a felmenésre: „Felmentem pedig egy
kinyilatkoztatás alapján” (Gal 2,2). Ugyanabból a célból kapja imádkozása során az Úr
Jézustól ezt a kinyilatkoztatás-utasítást, mint amilyen célból damaszkuszi működése után is
fölmegy Jeruzsálembe, hogy meglátogassa, kikutassa, kikérdezze, megfigyelje és tanulmány
tárgyává tegye (= *historein*) Pétert; s hogy mindezt alaposan tehesse, tizenöt napon keresztül
Péter mellett maradt (Gal 1,18). Azért küldi tehát Jézus Pált Jeruzsálembe, hogy ellen-
őriztesse a páli evangéliumot Jézus személyes tanítványaival. Jézusnak nagyon fontos, hogy
Pál evangéliuma egyezzen azzal az evangéliummal, amelyre Jézus a Tizenkettőt tanította. S
ha ez Jézusnak fontos, akkor Pálnak is fontos: „Kinyilatkoztatás folytán mentem fel... nehogy
valamiképpen hiába fussak vagy hiába futottam légyen” (Gal 2,2) Pál nem bizonytalanul, de
nem is csak magamagában bízni akaró magabiztossággal képviselte a zsinaton azt, amivel a
zsinaton mégiscsak balszélle lett. A 49-ben képviselt páli tanítás lényegére Jakab, Kéfás és
János igent mondtak. Jakab alighanem távolabb állt Páltól, mint Kéfás és János. Az és
köztöszökből talán következtethetjük, hogy azonos állásponton lehettek.

Lukács szemével nézve a dolgot, mintha Pál képviselte volna a legtisztábban a jézusi
törvénytökéletesítésnek a mózesi étel-obszervanciákra vonatkozó részét: „Amit az Isten
tisztává tett, azt te ne tartsd tisztátalannak” (Csel 10,15) – hallja révületében Péter Joppében.
Úgy hallja, mintha sohase hallotta volna Jézus tanítását: Nem az szennyezi be az embert, ami
a szájába kerül, hanem ami elhagyja a száját, az szennyezi be az embert (Mt 15,11). Pál itt
jobban érti Jézust, mint a Tizenkettőt. Pál ekkor már nem farizeus. Őt már nem érdeklik a
zsidó obszervanciák. Csak az érdekli, amit ő Jézushoz igazodásnak gondol. Hogy mit eszünk,
hogy körülmélték-e minket, az ilyesmi Pál Jézusának teljesen közömbös. E tekintetben Pál
az igazi és minden zsidót megbotránkoztató következetes újító. Ő a szélsőbal.

15. A zsinati balközép

A zsinatot megelőző és az első ülészakot bevezető nagy vitaközlést követően Péter olyan
szenvedélyesen képviseli a páli álláspontot, hogy páliban maga Pál sem képviselhette volna.
Ha hihetünk Lukács forrásainak, akkor a Péter-beszéd zárótétele lényegében egyezik azzal,
amit Pál a zsinat után az antiochiai Pétert-fedés során képvisel éppen feddése
megokolásaként. Azt hisszük, hogy „az Úr Jézus kegyelme folytán mentődünk meg” –
mondja a zsinaton Péter (ApCsel 15,11), s „nem vetem meg az Isten kegyelmét, mert ha a
(mózesi) törvény által kapjuk a *dikaiošynét*, akkor Krisztus hiába halt meg” (Gal 2,21) –
tanítja később Pál. Csak maga Jézus csodálkozhatott, ha – odafent és feltámadása után húsz

évvel – hallotta, amit Péter mondott. Azért csodálkoznék, mert ő nem tanította erre Pétert. Nem is használta a kegyelem (kharisz) kifejezést, de feltételezem Jézusról, hogy azt gondolta Péterről, hogy Péter azért valami szépet akart mondani, csak a stílusa átalakult a feltámadás óta eltelt húsz esztendő alatt... azaz páli hatás alá került. De az is lehetséges, hogy Lukács ennek nem járt gondosan utána, hanem a maga jószántából kezdte meg Péter felzárkóztatását a páli teológia mondanivalójához. Tehát: Péter nem ezt mondta. Tehát csak Lukács, a Pál-tanítvány, ad ilyen szavakat Péter ajkára.

Péter mégis balközépen, azaz Páltól jobbra helyezkedik el – legalábbis a zsinat után. Antiochiai kettős hűsége majd nyilvánvalóvá teszi ezt. Hiába „szinoptikus” Péter a lényegét illetően Pállal. Péter-tisztjéből folyóan egybe kell fognia magatartásával az egész zsinati körívet. A szélsőjobb lehet éles ellentétben Pállal, de nem lehet éles ellentétben Simonnal, aki nemcsak Simon, hanem Péter=Szikla=Kéfás is. S ha vállalja is a zsinaton a páli hangmegütést, éppen Szikla-volta miatt nem függetlenítheti magát a közös zsinati döntéstől annyira, amennyire Pál. De azért nemcsak Péter-tisztjéből következik az, hogy Páltól jobbra áll. Folyik abból is, hogy bár mozgóapostol, mégis erősen hat reá Jeruzsálem, a kirepítő fészkek, amelybe – legalábbis a zsinat idejéig – még rendre vissza-visszatér (ApCsel 8,25; 11,2; 12,17; 15,7). Péter jobban érti a jeruzsálemi hagyományvédő jobbszárnyat, hiszen a feltámadás után kisebb-nagyobb megszakítások után még húsz éven át rendre visszatér, még közöttük él.

Pál úgy gondolja, hogy Péter „fél” (= *phobumenos*) ettől a jobbszárnytól. Ennek a *phobeó* igének van ilyen jelentése is: aggodalmasan gondban lenni, meggondolásokat hordozni. Alighanem úgy és nagyon helyesen azt gondolta Pál, hogy Péter aggodalmasan gondban volt a körülmetélt testvérek miatt, akik ugyanúgy beletartoztak a növekedésnek indult kiseded nyájba, amelyet földön jártában Jézus reá, Péterre bízott. Beletartoztak, miként a Pál által képviselt pogányok. Péternek voltak olyan meggondolásai, amelyek Péter-tisztjéből és Jeruzsálemben éléséből fakadtak. Pálnak nem voltak ilyen meggondolásai. A péteri felelősség szélesebb volt a pálinál.

S ezek a meggondolások nem voltak alap nélküliek. Hatásuk alá került más is, még a páli balszél képviselői is, s köztük – ami Pálnak különösen is fájt – az antiochiai vitáig legjobb barátja, Barnabás is. A jeruzsálemi (!) Barnabás osztja Péter gondját, s meginog Pál balszéli álláspontjának helyességében, s talán-talán nem is tart teljes metanoiát a páli feddés hatására. Miért gondoljuk ezt? Az első missziós úton, amikor Márk megvált Páltól (ApCsel 13,13), Barnabás végig kitart Pál mellett; de a feddés után, amikor Pál hívja őt az újabb útra, Barnabás ragaszkodik unokatestvéréhez, Márkhoz: ő is jöjjön velünk. S mivel Pál nem hajlandó vállalni a megbízhatatlannak bizonyult Márkot, „ingerültség támadt” közöttük, mégpedig azzal a végeredménnyel, hogy „elváltak egymástól” (ApCsel 15,39). Barnabás talán nem is azért akarta Márkot mindenképpen magukkal vinni, mert Márk az unokaöccse volt, hanem sokkal inkább azért, mert Márk is jeruzsálemi volt (ApCsel 12,12), s ezenfelül azért, mert Márk még Péter-tanítvány is volt (1Péter 5,13). Barnabásnak talán segítségként kellett volna Márk, mert úgy érezte, hogy Márk nélkül „egy az egy ellen”-szituációban nem sikerül majd érvényesítenie az úton a maga jeruzsálemibb ízű, Péter-ízűbb, tehát balközépi szemléletét, amely talán csak a zsinat hatására és a zsinat után alakult ki benne, és az antiochiai események során.

Ezt a balközépet képviselhetette a zsinaton János apostol (?) is, a Péter-tanítvány Márk is, és a fentebb látottak erejében erre felé hajolhatott Barnabás is.

d) 16. A jobbközép, ill. a tényleges közép

Ezt a jobbközépet a zsinaton elsősorban Jakab személye képviseli. Mivel a jobboldal jóval nagyobb létszámban van képviselve a zsinaton – már a helyszínből (Jeruzsálem) adódóan is –, mint a balszárny, ezért a jobbközépi álláspont egyúttal felezővonala is a

körívnek; egyúttal a közép is tehát. Jakab indítványa az, amit a jobbszél és a balszárny egyaránt el tud fogadni. Így válik a jakabi álláspont győztes, többségi közép-állásponttá. Jakab Péterrel és Jánossal együtt kezet nyújt Pálnak (Gal 2,9), azaz helyesnek tartja a Pál által 49-ben képviselt evangélium elvi megfogalmazását. Igazat ad Jakab a páli hangot megütő Péter-beszéd ugyancsak elvi jellegű első pontjának (ApCsel 15,14) is, de olyan módon, hogy elfogadhatóbb legyen a hagyományvédő jobbszárny számára (ApCsel 15,15-18). Ami viszont a páli-péteri elv gyakorlati alkalmazását illeti, olyan megoldást javasol Jakab, amely a hagyományvédő és túlsúlyban képviselt jobbszárny kívánalmi felé hajlik el (ApCsel 15,19–20). Olyan engedményt tesz a döntés a hagyományvédő jobbszárny javára, amely Jeruzsálemen kívül majd kivihetetlennek bizonyul. De enélkül az engedmény nélkül a jeruzsálemi zsinat nem tudott volna egy szívvel, egy lélekkel hozott, azaz közös határozatra jutni. Támogathatták ebben a gyakorlati kompromisszumban Jakabot azok a nem-farizeus múltú jeruzsálemi keresztények, akik nem osztották a szélsőjobb ama nézetét, hogy a pogányoknak is maradéktalanul meg kell tartaniuk a mózesi törvény vallási előírásait. Ezek alkották a középnek bizonyuló jobbközépet. Kik voltak ezek közelebről? Alighanem a Jézustól frekventált szegények, akikben általában nem található akkora nemzeti öntudat, mint a középosztályt alkotó gazdagabbakban, azaz a farizeusi múltú és jelenű, a középosztályt jelentő, a jobb-módú jeruzsálemi keresztényekben. E jobbközép a maga kisebb hőfokú nacionalizmusának következtében természetesnek találhatta, hogy Jézus pogányok közül szerzett népének nem kell körülmetélkednie. Annál is inkább így gondolhatták, hiszen jól tudták, hogy Jézus ezt sohasem tanította országa megvalósulása feltételeként – közömbös volt ez Jézus számára (Jn 7,22–23). Ugyanakkor azt is természetesnek találhatták, hogy a pogánykeresztények, akiket ekkor még magukhoz képest számban is, súlyban is – jelenre és jövőre vonatkozóan egyaránt – jelentéktelenebbeknek gondoltak (a maguk diaszpóra-széleségű létezésük és gondolkodásuk következtében is), igazodjanak csak a pogány-keresztények valamelyest a számbeli és értékbeli súlyt képező zsidókeresztényekhez, azaz hozzájuk. Mindezt pedig az összes Jézushoz tartozók nagyobb kohéziójának érdekében is gondolták.

A zsinat döntő többségét a jakabi szemléletet és álláspontot képviselőknél kellett alkotniuk, akik ily módon közelében voltak – inkább elvi szempontból – a péteri balközépnek is, s ugyanakkor – inkább gyakorlati szempontból – a farizeusi szélsőjobbhoz is. Többség-voltuk nélkül nem sikerülhetett volna középpé válniuk; s nem sikerülhetett volna elérniük, hogy indítványukból határozat is legyen. E többségük erejében érheték csak el, hogy egyfelől engedményt tett a balszárny (Ám legyen kötelező ez a négy obszervancia!), másfelől pedig engedményt tett a jobbszárny is (Legalább ez a négy obszervancia kötelező lesz számukra!).

Az antiochiai vita előre jelzi, hogy a diaszpórában (és azon túl) a balszárny fog dialdalmaskodni. Jeruzsálemben még lehetett a szélsőjobb a lehangosabb, de Antiochiában már – zsinati határozat ide, zsinati határozat oda – még a jobbközépnek is el kell némulnia. Antiochiában már lehet a szélsőbal a lehangosabb! A „közép” álláspontjának évei meg vannak számlálva. Miért? Azért, mert „elvben” a jobbközép egyetért a balszárnyal, ami pedig a gyakorlati kompromisszumot illeti, afölött eljár az idő: Jeruzsálemet pogányok tapodják (Lk 21,24).

A jobbközép és vezére Jakab – szintén kettős hűségű, miképp a balközép, Péter hűsége is az. Persze a jakabi kettős hűség – nem kell körülmetélkedniük, de tartsák meg a négy obszervanciát – más, mint a péteri. Péter kettős hűsége: szóba sem jöhet, hogy körül kelljen metélkedniük, ám a négy obszervanciát tartsák meg. Jakab enged a körülmetélés dolgában, Péter enged obszervancia-tárgyban. Kompromisszum: Péter jobb felé tesz engedményt, Jakab bal felé. A jobboldalt érdekli a mózesi törvény, a baloldalt nem.

A mózesi törvény felett eljár az idő. Istvánt, a Zebedeus-fia Jakabot kivégzi, Pétert és társait bebörtönzi és megvereti a jeruzsálemi nem keresztény zsidóság. Mégis, a Mózes iránt

teljes hűséget megélő Jakab még 58-ban is – a maga jobbközépi igazának teljes tudatában – magyarázza Pálnak, mennyire járható út ez az ő kettős hűsége: Látod, *testvér, milyen sok ezren vannak a zsidók között, akik hívők, és mind rajongói a törvénynek* (ApCsel 21,20). Mózeshez fűződő teljes hűsége következtében Jakab még azt is eléri, hogy még a nem keresztény zsidóság is kitünteti őt az „Igaz”, a „Nép Védőfala” díszítő jelzőkkel. Jakab az ő szemükben is Istennek tetsző ember! Mindez azonban nem mentheti meg őt attól, hogy II. Annás főpap három-négy évvel később – felhasználva a Festus helytartó elmozdítása utáni interregnumot – ki ne végeztesse. Nem tudsz Jakab zsidónak is, Jézus-tanítványnak is maradni! Már Jézusnak sem sikerült a kettős hűség! Hiába próbálta. Jakab is hiába.

Ennek nyomán a jobbközépnek előbb-utóbb be kell látnia, hogy kettős hűségük nem biztosítja a békés egymás mellett élést nem keresztény honfitársaikkal. Vespasianus hadai közeledténél hírére a jeruzsálemi keresztények el is hagyják a várost, s nagyrészüket a Jordánon túli Pella városába menekül. A zsinagógához fűződő kapcsolatukat azonban – álláspontjukhoz híven – ezután sem szüntetik meg. Úgy kell kiebrudalni őket onnan. Jeruzsálem pusztulása után a tengerparti Jamnia városában kiépülő rabbi-iskola mellett alakul meg az új szinédrium. Ennek feje, II. Gamáliel 90-ben vagy 94-ben a *semone esre* (tizennyolc könyörgés) 12. pontjába beiktatja: „A názáretiek (*nosrim*) és más eretnekek pusztuljanak el egy szempillantás alatt, legyenek kitörölve az Élet könyvéből, ne legyenek felírva az igazak sorába. Áldott légy Te, Urunk, aki megtöröd a szegyeteleneket.” Még a negyedik században is szorgalmazták az illetékesek, hogy a zsinagógai istentiszteleten az egyébként meglehetősen liturgiai szabadsággal fogalmazható tizennyolc könyörgés sorában a fenti szövegnek feltétlenül szerepelnie kell. Nyilvánvaló, hogy ezt a szöveget egyetlen zsidókeresztény sem mondhatta el előimádkozóként, s hogy erre a szövegre egyetlen keresztény sem mondhatta rá az áment (vö. Thieme, *Mysterium der Kirche* I. 69).

A jobbközép számára ezzel lehetetlenné vált a kettős hűség további fenntartása. A zsinagógából kiebrudalva el kellett indulnia körükben a többségi: a szír, görög, egyiptomi vagy más nyelvet beszélő keresztények közé asszimilálódási folyamatnak, amelyen belül már értelmét veszíti majd valamikor kettős hűségük: értelmetlenné válik mózesi hűségük is, zsinati hűségük is, mert hamarosan nem lesznek már se balra, se jobbra állók. Hamarosan nincs már kiknek a kedvéért megtartaniuk sem a teljes mózesi törvényt, sem a négy obszervanciát. Nincs már templom, ahol együtt lehetnének nemkeresztény honfitársaikkal, és nincs már zsinagóga sem, ahova betehetnék lábukat. „Zsidókeresztény” – ez a fogalom a fenti asszimiláció előrehaladtával, a nem zsidó származású keresztényekkel összeházasodások révén előbb-utóbb értelmetlenné válik.

Ami valamikor, az induláskor egyetlen lehetőség volt (a Tizenkettő kivétel nélkül zsidókeresztény volt), az hovatovább egyáltalán megszűnik lehetőséggé lenni, mert „zsidó” és „keresztény” egymást kizáró fogalmakká lesznek. A nyolcadik században magyar őseink a Kazár Birodalomban már egyfelől zsidó térítők, másfelől keresztény térítők keresztüztüzebe kerülnek; Bulán kazár fejedelem udvarában pedig muszlim, keresztény és zsidó hittérítők vitáznak egymással (vö. Regnum történeti évkönyv). *Izraeltől – a néptől, mint néptől – elvétezik..., elvétezt az Isten Országá* (vö. Mt 21,43). A földkerekségen ma a nemzeti nyelvű liturgiák korában van múltból megmaradt szír, kopt, görög, latin és újként támadó magyar s talán zulukaffer nyelvű keresztény liturgia is, de zsidó nyelvű keresztény liturgia – nagyon sajnálatosan nincsen. Legjobb tudomásom szerint..., legalábbis én nem hallottam róla.

II. Gamáliel rendelkezésével ugyan egy csapásra nem szűnnek meg létezni a zsidókeresztény közösségek. A második század első feléből származó, és alighanem a szíriai Beroia városában szír vagy arám nyelven készült Nazarénus Evangélium tanúsítja még továbbélésüket. Hogy mikorra számolja fel véglegesen az említett asszimiláció a zsidókeresztény közösségeket, nem tudjuk. De abból a tényből, hogy zsidó nyelvű keresztény liturgia nem maradt korunkra, bár szír, örmény és kopt igen, gyorsnak gondolhatjuk ezt az

asszimilációs folyamatot. A jobbközép eltűnik a történelem színpadáról, s beleolvad az antiochiai vitát követő századokban – a mózesi törvény érvénye szempontjából – az egységesülő balszárnyba. Evangéliumuknak, a Nazarénus Evangéliumnak – amely a Máté-evangélium többé-kevésbé módosított, de minden heretikus vonást nélkülöző változatának – köszönhetjük a gazdag ifjú történetének egy igen szép módosított-bővített változatát (Hennecke I. 97; KIO 57f). Jakab hűsége Jézushoz nem maradt gyümölcs nélkül. Az egyiptomi Nag Hammadi-ban megtalált 2. századbéli keresztény írások mutatják a Jakabhoz tartozó zsidókeresztények egyiptomi térítő munkáját (J. Daniélou – H. Marrou, *Nouvelle Histoire de l'Église* I. 80).

17. A szélsőjobb

Ahogy Pál nem fogadhatta el Antiochiában a keresztények szétszakadásának veszélye nélkül a zsinat kétféle keresztény magatartást kívánó döntését, ugyanúgy nem fogadta el ezt a kétféleséget a szélsőjobb sem. Ahogy a zsinati határozat nem volt összeegyeztethető a különféle nemzeti szokásoknak hódoló elemek együttélését akaró szélsőbal célkitűzésével, ugyanúgy nem volt összeegyeztethető a határozat a mózesi vallási előírásokat megtartani akarók (nem keresztény zsidók és zsidókeresztények) együtt élni tudásának célkitűzésével sem. A balszárny bármely nemzet hitéül akarta a Jézushoz tartozást. A jobbszárny a zsidóvá asszimilálódó nemzetek hitéül akarta a Jézushoz tartozást.

Ezt a két szélső irányzatot a jeruzsálemi zsinat csak látszat szerint hozta közös nevezőre. Pál eleve úgy értelmezte a zsinati levelet, mint az antiochiai egyház egészének és nem csupán pogány-keresztényeknek szóló írást. A jobbszárny pedig úgy gondolhatta, hogy a levélbeli engedménytétel csak papír. Azt gondolhatta: „Hol van Jeruzsálemben prozelita (pogányból megtért zsidó), aki nem metélkedik körül? Hol van Jeruzsálemben pogánykeresztény, aki nem metélkedik körül? Majd gondja lesz a jobbszárnyak, hogy így legyen Jeruzsálemben kívül is. Majd gondja lesz arra, hogy a diaszpóra egészében, mindenütt úgy legyen, ahogyan Jeruzsálemben. Abszurd elgondolás a kétféleség! Kétféleséggel nem lehet egységes Izraelt fenntartani; márpedig Jézus sem akarhatott másmilyent, mert másmilyen nem lehetséges!”

A jobbszélnek ugyanúgy egyetlen hűsége volt, mint Pálnak: egy pogányokat is körülmetéltető Jézushoz való hűség volt ez az egyetlen hűségük. Gondjuk volt erre a „fából vaskarika” jézusi hűségre; erre a „Majd Pállal még találkozunk!”-tartalmú hűségre. Úgy érezték: ők se szeretik kevésbé Jézust, mint Pál; ők is vállalják a missziós utakat. Vállalták is!

49 őszén Pál Szilással útnak indul Piszidia felé. Az első missziós út gyümölcseként Lisztrában találnak egy tanítványt, Timóteust, akiről olyan „bizonyoságot tettek a lisztrai és ikoniumi testvérek” (ApCsel 16,2), hogy Pál magával akarja vinni őt, későbbi „szeretett gyermekét” (2Tim 1,2), Efezus későbbi püspökét. Timóteus görög apának és zsidó anyának volt körülmetéletlen gyermeke. Mai fogalmakkal úgy mondhatnók, hogy a szülők házasságkötésekor a zsidó anya adott reverzálist a pogány apának, s ennek következtében Timóteust mint pogányt térítette meg Pál; igaz, a zsidó anya megtérésétől is segítve (2Tim 1,5). A missziós útra elindulni kész pogánykeresztény Timóteust Pál körülmetélteti, bár a színpogány származású Titusszal ezt nem tette. Miért járt így el Timóteussal? Nem akart támadási felületet nyújtani: „Jézus evangéliumát egy körülmetéletlen félzsidó képviseli; anyjának nem volt fontos, neki sem volt fontos, hogy Istennek tetszően éljen!” Az ilyenfajta botránkozást el akarván kerülni, Pál „körülmetéltette őt az azokban a helységekben lakó zsidók miatt” (ApCsel 16,3).

Lukács arról tudósít, hogy Pálék második útjuk során a korábbi útjuk alkalmával evangelizált városoknak „átadták... azokat a rendelkezéseket (vallási előírásokat), amelyeket a jeruzsálemi apostolok és vének megtartandónak ítélték” (ApCsel 16,4).

54 öszére Pál Efezusba érkezik, s Efezusból levelet ír a galatáknak: „Pál... Galácia egyházainak” (Gal 1,1–2). Arról ír nekik, amit útjában tapasztalt náluk: „Csodálkozom, hogy... ilyen hamar elhajoltatok más evangéliumhoz, pedig nincsen más. Ellenben vannak némelyek, akik megzavarnak titeket, és ellenkezőjére akarják fordítani Krisztus evangéliumát... , ha valaki attól eltérő evangéliumot hirdet nektek, amit átvettetek (ti. Páltól), átkozott legyen... (Gal 1,6–9) ... Ó, ti esztelen galaták, ki ígézt meg titeket... (Gal 3,1) Ellenségetek lettem csak azért, mert igazat mondok? Ragaszkodásuk hozzátok helytelen, le akarnak választani titeket, hogy hozzájuk ragaszkodjatok... (Gal 4,16–17) ... jól futottatok, ki akadályozott meg titeket abban, hogy rábízzátok magatokat az igazságra? ... aki megzavar titeket, ítélet alá fog kerülni, bárki legyen is az... lázítanak titeket (Gal 5,7.10.12). Akik testtel akarnak tetszést aratni, azok kényszerítenek titeket a körülmetélkedésre; mégpedig csak azért, hogy a Krisztus keresztyéért ne üldözzék őket” (Gal 6,12).

Ki és kik ezek a „némelyek”, „valaki”, „ki?” „aki”, „bárki”, „akik”? Nem más és nem mások, mint a zsinati szélsőjobb. A szóban forgó galaták, legalábbis javarészükből, pogánykeresztények (Gal 4,8). A zsinati szélsőjobb missziós útjának következménye lehetett ez a fentiekben vázolt „megzavarás” (Gal 1,7; 5,10). Ha „Jakab mellől” (Gal 2,12) utánamentek Péternek is Antiochiába, utánamehettek Pálnak Galáciába is. Helyi szélsőjobb erők egymagukban aligha teremthették meg ezt a zavart, hiszen a helybeli erők ott voltak Pál első hozzájuk érkezésének idején is, és a galaták akkor Pált elfogadták.: „Úgy fogadtatok, mint Isten angyalát, mint Krisztus Jézust... , ha lehetett volna, a szemeteket kivájtátok és nekem adtátok volna” (Gal 4,14–15).

Pál nevet is ad e szélsőjobbaldali erőknek: kettőt is: egy tartalmi és egy formai jellegűt. A tartalmi jellegű megjelöléssel csak ebben a levélben él: „Ha te zsidó módra élsz..., hogyan kényszerítheted a pogányokat zsidó módon élni?” (Gal 1,14) Történelmileg ez a tartalmi jellegű megjelölés ment tovább: „judaizálók”. Ennek magyarra történt fordítása: „zsidózók” – ma nem szerencsés, mert az igei alak (zsidózik) más jelentést kapott: ellenséges érzülettel zsidónak nevezni valakit. Bár a szombatosokat Erdélyben méltán és helyesen nevezték „zsidózóknak”, a mai nyelvhasználat szerint a „magyarosítás”, „elnémetesítés” kifejezések mintájára inkább a pogány-keresztényeket elzsidósítani akaró irányzatról (elzsidósítók) kellene beszélnünk – ami a kifejezést illeti.

A formai megjelölés pedig, amellyel nemcsak ebben a levélben él, így hangzik: „áltestvérek”. Pál arról ír a galatáknak, hogy a jeruzsálemi apostolok „a becstelen módon belopakodott áltestvérek” kívánságára sem kényszerítették Jeruzsálemben Tituszt körülmetélkedésre (Gal 2,3). Ezek az áltestvérek „álnokul besurrantak (ti. az egyházba), hogy kikémleljék (baráti-testvéri ruhába öltözött ellenségként) szabadságunkat, amelyet Jézus Krisztustól kaptunk, hogy visszavessenek bennünket a szolgaságba; ezeknek egy pillanatra sem vetettük magunkat alá, mégpedig azért, hogy megmaradjon számotokra az evangélium igazsága” (Gal 2,4–5). Így látja Pál a zsinati szélsőbalt. Nem tekintheti őket igazi testvéreinek. Meg van győződve róla, hogy az őáltala ismert Jézusnak (és egyházának) ezek nem lehetnek testvérei. Csak besurrantak, csak belopakodtak: nem az ajtón jöttek be, hanem mellette (vö. Jn 10,8–9). Ellenségesek ezek az áltestvérek, mert el akarják venni a galatáktól a Krisztustól kapott szabadságot (szabadság = nem kötelezik őket Mózes vallási előírásai), és szolgává akarják igázni őket (= kötelezik őket Mózes vallási előírásai). Áltestvérek, mert szembekerülnek az evangélium igazságával, azzal az igazsággal tudniillik, hogy a mózesi vallási előírások teljesítése nem szükséges a jézusi megmentődéshez.

A jeruzsálemi zsinat szélsőjobb szárnyának meg vannak számlálva egyházon belüli órái. Jakab halála után külön püspököt választanak maguknak: Simeonnal szemben Thebutisz személyében (Artner, *Ókeresztény dogmatörténet*, 293). Ez a külön püspököt választás elindítja őket az egyház egységéből való kiszakadás útján keresztül a teljes kihalás felé. Nem lehet megmondani, mikortól kezdve lesznek eretnekek ezek a most még csak szakadárok. A

Bar-Kochba-féle lázadás leverése után a Jeruzsálem romjain új várost (Aelia Capitolina) építtető Hadrianus császár 135-ben kelt rendelete halálbüntetés terhe alatt megtiltja a zsidóknak, hogy betegyék lábukat a városba. Az új városba betelepülő nemzsidók viszik vissza a kereszténységet Jeruzsálembe: püspökeik már mind görög nevűek (Daniel-Rops, *Die Kirche zur Zeit der Apostel und Märtyrer*, 68). Talán ez adta meg a végső lökést a jeruzsálemi zsinat idején a maga Krisztushoz tartozásában még nagyon is magabiztos szélsőjobbnek, hogy megszakítson minden kapcsolatot egy számára már nemzsidó és Mózessel mit sem törődő (szélsőbal) kereszténységgel.

A II. század végén Iréneusz tesz elsőként említést az ebioniták szektájáról. Nem megállapítható, hogy egy Ebion nevű embertől kapták-e nevüket, vagy a „szegény emberek” jelentésű arám „ebijónim” szó adja nevük alapját. E második lehetőség képviselői hivatkoznak azokra a „szegényekre”, akiket a zsinat alkalmával Péterék Pál figyelmébe ajánlottak (Gal 2,10), s akiről Pál nem is feledkezett meg. Nem tartjuk valószínűnek a szóban forgó szegények és az ebioniták azonosságát, mert a farizeusok a középosztályhoz tartoztak, és nem voltak szegények. Pál aligha gyűjthetett akkora buzgalommal ama farizeusi szélsőjobb tagjai számára, akiket áltestvéreknek is kellett neveznie, s akik miatt életveszélybe is került. Az egyházatyáktól származnak ismereteink az ebionitákról, de ők nem szólnak arról, hogy az ebioniták életében a szegénységnek bármiféle eszmei hangsúlya lett volna. Iréneusztól annyit tudunk, hogy az ebioniták elvetették a páli leveleket, és Jézust sem tekintették Isten Fiának. Aligha kétséges, hogy az ebioniták őseit a Pállal hadakozó „áltestvérekben, álapostolokban” kell keresnünk. Emléküket őrzik többek között az apokrif zsidókeresztény evangéliumok sorában a töredékekben reánk maradt Ebionita Evangélium és a Héber Evangélium (Hennecke I. 89–90). A ránk maradt emlékek arra mutatnak, hogy az ebioniták elindultak abba az irányba, hogy elzsidósító hitüket lecseréljék az esszénizmus, a gnoszticizmus és a kereszténység sajátos keverékére (*Enc. Britt.* VII. 877–8). Az ötödik századtól kezdődően nem történik többé említés róluk...

Ide kívánczik a szélsőjobb kimúlásához a szó: „Non omnis moriar!” Pál tudta, hogy Krisztus ügye nemzsidó népek körében nem jelenhetik meg zsidó öltözetben. A szélsőjobb – Pál ellenfelei – ezt nem tudta. A Pállal hadakozó szélsőjobb kimúlt, de sírjára ráírható: nem fogok meghalni egészen. A tizenhatodik század végén páli nyitottságú jezsuiták viszik Krisztus jóhírét a kínaiaknak azzal, hogy ott a Krisztus ügye természetesen majd kínai ruhát ölt. Nagyon sajnálatosan ez alkalommal – a nem Krisztus irányában megváltozott körülmények folytán – a szélsőjobb álláspontja győzött, ami szinte napjainkig tartó érvénnyel diszkreditálja Jézust Kínában és azon túl is. Mert „ismert és a jelen század húszas éveitől egyre inkább felpanaszolt tény, hogy görög-római-germán liturgiát, imagesztusokat, művészetet, jámborsági formákat, szokásokat, társadalmi elképzeléseket, európai filozófiai és politikai eszméket stb. exportáltunk, és e totális euróvizmus felkínálásának feltétele az ott honos szokások elvetése volt...” (Heinz Robert Schlette, *Sacramentum Mundi* I. 58). A szélsőjobb álláspont alapján csak Isten Országával összeférhetetlen hatalmi eszközökkel lehet Jézus üzenetét más népekkel elfogadtatni. Mivel az újkori kereszténységnek Kínára vonatkozóan ezek a hatalmi eszközök nem álltak rendelkezésére, a Róma által képviselt szélsőjobbnek (XIV. Benedek, *Ex quo singulari* 1742) köszönhetjük, hogy Kínában Jézus ügye még az újkor elején sem tudott otthonra lenni.

18. Háladás istennek zsinati testvéreinkért.

Hosszúra nyúlt rajzunk után hálát kell adnunk Istennek, hogy őseinkben, a jeruzsálemi zsinat résztvevőiben, elevenen élt Jézus és – ha úgy tetszik – Gamálieel pluralisztikus szelleme. Hálát kell adnunk azért, hogy hűségüket meggyőződésükhöz nem keverték össze adminisztratív eszközök alkalmazásával. A zsinat a testvéri szeretettől folyó egység célkitűzésétől indítva ült össze. Bár a létrejött közös nevező csak Jakab csoportja számára

bizonyult addig-ameddig járható útnak, s a másik három csoport képtelen volt azonosulni vele, mégis, egyik csoport sem gondolt érveken kívül egyéb fegyverre a maga álláspontjának képviselésében. A zsidók nemegyszer fordultak a közhatalomhoz Pál és Jézus többi tanítványai ellenében, a pogányok nem kevésbé. De a jeruzsálemi zsinat csoportjai nem fordultak a közhatalomhoz sem a zsidók, sem a pogányok, sem a velük Egyházon belül csatázó csoportok megrendszabályozásának céljából – s ez talán még a szélsőjebb is érvényes. Ennek köszönhető, hogy a jézusi gondolat és az Egyházat vezető Szentlélek erejében Pál és Péter szinte azonnal közös nevezőre jut, s egy-két évtizeddel később pedig Jakab csoportja is elindul feléjük; a jobbszél pedig minden adminisztratív intézkedés nélkül is leválik az Egyház testéről. A jézusi gondolat ereje és a Szentlélek irányítása elegendő volt arra, hogy az Egyház megmaradjon Krisztus igazságában és fejlődjék a „teljes igazság” (Jn 16,13) felé. Talán nem is volt kísértésük más segítségre; sokkal jobban szerették Jézust... és talán egymást is.

Ha lett volna kísértésük, és engedtek volna az ilyesfajta kísértésnek, hamarosan megsemmisült volna a kiseded nyáj. Megsemmisült volna azért, mert értelmetlenné vált volna számukra a Szeretet Útja, ha ennek győzelme érdekében igénybe vették volna a közhatalom segítségét, tehát azt, ami már nem szeretet. A közhatalom igénybevétele nélkül növesztették meg ők és a következő nemzedékek Jézus Országát akkorára, hogy a negyedik század elején a kísértésnek már történelmi szükségszerűséggel jelentkeznie kellett. De ez már Nagy Konstantin kora..., amikor az üldözöttből üldöző lesz, s ez már nagyon is túl van a páli életmű eszmei tartalmán, s így jelen munkánk anyagán is. De a hála szava, hogy ettől a kísértéstől és a beleegyezéstől Pál korában még mentek maradhattunk – azért ide kívánczok.

Hálát kell mondanunk azért is, hogy Péter jól értette a Jézustól rábízott Péter-tiszt gyakorlásának módját. A zsinaton úgy szólal meg, mint egy testvér a sok testvér között. Bátran képviseli a többség véleményétől eltérő álláspontját, s azt is elviseli, hogy álláspontját leszavazzák. Engedelmeskedik ezzel a Szentléleknek, akit nemcsak ő kapott meg, hanem minden testvére is. Elviseli, hogy Antiochiában Pál megfeddi őt, s a feddés következményeként minden bizonnal módosít is magatartásán. Hála tehát Istennek Péterért, hogy értette, miként kell a vezetői szerepet gyakorolnia a bázison élő prófétai nép körében. Testvérként és nem uralkodóként, mert az uralkodás sohasem szent, hanem mindig sátáni. A zsinat nem ismer még hierarchiát.

A jeruzsálemi zsinat, mint „eligazítás”, nem érhetett többet, mint amennyit az „eligazítások” az esetek többségében érhetnek. És mégis újra hála a reánk gondot viselő Istennek, hogy a zsinati testvérek a „minden nap velünk levő” (Mt 28,20) Jézus és a mindegyikünknek megadott Lelke erejében ilyen szép példát adtak nekünk és minden idők Jézus tanítványainak. Megmutatták, hogy miként kell bátor szóval és a testvérré nagyon figyelve megkeresni és megtalálni egy-egy konkrét gondunk kapcsán, hogy miben is áll az Isten akarata számunkra.

19 Pál vitája Péterrel Antiochiában – ugyancsak 49–50-ben.

Lukács szövege: *Pál és Barnabás Antiochiában tartózkodott, tanítottak, és hirdették az Úr szavát, sok más (társukkal) együtt* (ApCsel 15,33). Időközben Péter is felment Antiochiába.

Pál beszámolója erről: *Amikor pedig Kéfás Antiochiába jött, szembeszálltam vele, mivel okot adott arra, hogy megfeddjem. Mielőtt ugyanis néhányan átjöttek volna Jakabtól, együtt étkezett a pogányokkal, azután azonban, hogy ezek megjelentek, visszahúzódott és különvált tőlük, mert félt a körülmétektől. Az ingadozásban a többi zsidó is követte, sőt még Barnabást is belesodorták a kétszínűségbe. Amikor tehát láttam, hogy viselkedésük nem egyezik az evangélium tanításával, mindnyájuk előtt megmondtam Péternek: Ha te zsidó*

létedre pogány módon, és nem zsidó szokás szerint élsz, hogyan kényszerítheted a pogányokat, hogy zsidó szokásokat kövessenek? (Gal 2,11–14)

Péter fölmegy Jeruzsálemből Antiochiába. Természetesen a keresztények közé megy. A keresztények számára Péter nem akar ki. Három évig együttélt Jézussal. Hallotta tanítását. Láta feltámadottan is, stb. stb. Nincsen olyan keresztény, aki ne akarná hallani szavát. A közösségben is. Egyénileg, a családjában is. Ha zsidóból lett ez a keresztény, akkor nincs semmi baj, amikor evésre kerül a sor. A vendéglátó is kóser eszik, a vendég is. Ha pogányból lett ez a keresztény, akkor kezdődnek problémák, amikor evésre kerül a sor. A Pétert vendégül látó pogánykeresztény eszi azt, amit anyja, meg később a felesége főz neki. Nem kóser ételt adott. Esetleg azt sem tudja a szegény pogánykeresztény, hogy mi az a kóser. A vendég Péter meg azt tanulta Jézustól, hogy eszi azt, amit elibe tesznek. Semmi gondot nem jelent, hogyha nem kóser ételt raknak elébe. Megeszi.

A problémák akkor kezdődnek, amikor a pogány-keresztény úgy kínálja Pétert a maga nem-kóser ételével, hogy jelen van egy zsidó-keresztény is. A fenti helyzetjelentésből az látszik, hogy Péter nagyvonalúan túteszi magát a jelenlevő zsidó-keresztények esetleges problémáin, és eszi a nem-kóser ételt zsidónak szemeláttára is. Teszi ezt a jeruzsálemi zsinat intelmei ellenére, melyek értelmében a pogány-kereszténynek illenék bizonyos pontokban alkalmazkodnia a zsidó ételszokásokhoz. A zsidó-keresztény Péter túteszi magát a zsinati határozatokon: úgy viselkedik, mint Pál; úgy viselkedik, mintha balszél volna. Mindezt Pál látja örömmel. Nincs tehát közöttük semmi konfliktus: Péter, a zsinati balközép egy követ fúj a zsinati balszéllel.

A gond abból adódik, hogy a jeruzsálemiek közül nemcsak Péter kíváncsi az antiochiai testvérek sikereire, hanem a jakabi jobbközép is. Jönnek valakik Jakabtól, és mit látnak? Azt, hogy Péter eszi Antiochiában azt, ami nem kóser. Jakab emberei megbotránkoznak. Azon, hogy Péter nem tartja magát a zsinati határozathoz. Ha valakihez illik, hogy tartsa magát a határozatokhoz, Péterhez ez mindenképpen illik. Mit csinálhatott ebben a helyzetben Péter? Csak azt, hogy visszahúzódott és különvált tőlük, mert félt a körülmetéltektől. Mi lesz ennek a következménye? Az, hogy az ingadozásban a többi zsidó is követte, sőt még Barnabást is belesodorták a kétszínűségbe. A zsinati határozatot felrúgó, a nem kóser ételeket evő Péter a Jakabtól jövő hatására meginog zsinati hűtlenségében. Elkezd visszahúzódni a pogánykeresztényektől. Hogy veszi ezt észre Pál? Alighanem úgy, hogy Péter ezt a megingását a közösség színe előtt produkálja.

Az eucharisztikus lakomát (mai nyelven: a szentmisét) követte vagy megelőzte az ebéd vagy estebéd. Erre az ebédre vagy estebédre a Jakabtól jövők megérkezése után is várták Pétert, Barnabást meg a többi zsidókeresztényt a pogánykeresztények, mint máskor is. Péter, Barnabás meg a többi zsidó pedig nem mentek, hanem különhúzódtak és elkülönülve a Jakabtól jövő jeruzsálemi zsidókeresztényekkel együtt vacsoráztak szigorúan kóser ételeket fogyasztván. Pál agyát meg előnti a lila köd, mert felbomlott az antiochiai pogánykeresztények és zsidókeresztények közti háborítatlan egység, békesség, aminek egyik megnyilvánulása volt, hogy tudtak egymással közösen vacsorázni – pogánykeresztények meg a zsidókeresztények.

Kérem az olvasót, hogy gondoljon vissza arra, amit az eligazítások érvényéről mondtam. A Jeruzsálemben készült zsinati határozat megtartása lehetetlenné teszi a békességet Antiochiában. Jeruzsálemben csak zsidókeresztények élnek, Antiochiában pedig vannak zsidókeresztények is, de a döntő többséget pogánykeresztények adják. A páli lila köd: *Amikor tehát láttam, hogy viselkedésük nem egyezik az evangélium tanításával, mindnyájuk előtt megmondtam Péternek: Ha te zsidó létedre pogány módon, és nem zsidó szokás szerint élsz, hogyan kényszerítheted a pogányokat, hogy zsidó szokásokat kövessenek?*

Előbb nézzük meg a fenti mondat második felét: Ha te zsidó... E szövegrész első felének tartalma: ha a Jakabtól érkezők megérkezése előtt etted a nem kóser. A második felének

tartalma – piszok sarkítás. Szegény Péter nem kényszerít senkit. A Jakabtól érkezők hatására szegény Péter – alighanem kínlódva magában – elhúzódik honfitársai asztalcsücskéhez és eszi azt, ami kóser. Fájhat ez a pogánykeresztényeknek. Péter is érzi ezt. Minek következtében nem eshetik neki nagyon jól a kóser vacsora. De nem kényszerít senkit, csak tartja magát a jeruzsálemi zsinat határozatához.

Ezek után már megnézhetjük a lilaköd első felét: Amikor tehát láttam, hogy viselkedésük nem egyezik az evangélium tanításával... Hoppá! Pál álláspontja az evangélium tanítása? Nem kellene Pálnak szerényebbnek lennie? Nem. Mert Jézus valóban ezt tanította: *„Figyeljete ide és értsétek meg! Nem értitek, hogy ami a szájba kerül, a gyomorba jut, onnan meg a félreeső helyre? Az ellenben, ami elhagyja a száját, a szívből származik, s ez az, ami beszennyezi az embert. A szívből törnek elő a gonosz gondolatok, a gyilkosság, a házasságtörés, a kicsapongás, a lopás, a hamis tanúság, a káromlás. Ezek szennyezik be (tauta estin ta koinunta = tesznek közössé titeket a pogányokkal, akik nem ismerik a tanításmat) az embert (Mt 15,17–20).*

Pál hatására lesz a kereszténységben belül szent szó a közösség. Jézusnál még a szónak a negatív, a zsidó jelentéstartalma érvényesül: közössé lenni a pogányokkal. Az ApCselben már megmagasodik a *koinos* szó jelentése: a jeruzsálemi keresztényeknek mindenük közös volt (2,44; 4,32). S még inkább megmagasodik a Páli levelekben a közösség (*koinónia*) szó – 13 ízben olvashatjuk és mindig pozitív és mindig jézusi értelemben.

Tanulság: más az evangélium, Jézus jóhíre és más az illemszabály. Minden nemzetnek, városnak, sőt minden közösségnek saját illemszabályai születnek, s azok is alakulnak – az idő tengelyén. Az illemszabályokat ezért nem illik számon kérni Jézusban testvéreinktől. Tisztelni kell azokat! Pálnak is meg kellett volna értenie a harapófogóba került Pétert. De hát szegény Pál mindig rendre olyan biztos a dolgában, hogy csak letolásra van indítása. Meg azok megdicsérésére, akik vele egy véleményen vannak. Ez utóbbiban viszont mindannyian ludasok vagyunk. Magam is.

Szegény Pál! Saulusból lett, akit pedig farizeussá neveltek, farizeussá, akiknek még Jézus sem tudott megfelelni.

20 a. Pál második missziós útjának első szakasza: Szíria és Kilikia

Ez – a pár hónapos első út után – már több évig tartott, mégpedig 50 és 52 között: Néhány nap elteltével Pál így szólt Barnabáshoz: *„Menjünk s nézzük meg, hogy vannak a testvérek azokban a városokban, ahol hirdettük az Úr szavát.”* Barnabás magával akarta vinni a Márknak nevezett Jánost is, de Pál arra kérte, hogy ne vigyék magukkal, hisz Pamfiliában is otthagyták őket, nem ment velük dolgozni. Így nézeteltérés támadt köztük, s elváltak egymástól. Barnabás magával vitte Márkot, és Ciprusba hajózott. Pál Szilást választotta társul, és a testvérektől az Úr kegyelmébe ajánlva útra kelt. Bejárta Szíriát és Kilikiát, és megszilárdította az egyházakat (ApCsel 15,36-41).

Barnabás a második munkatárs, aki faképnél hagyja Pált. Miért? Mert van egy szerény kívánsága: vigyék magukkal Márkot. Miért kéri? Eltöltött már kettesben Pállal néhány hónapot az első missziós út során. Ebből az édeskettesből elég volt neki. Eszembe jut F. Feri, akinek már két fiú gyermeket szült a felesége. Mondom Ferinek: Tiszta férfi világ: 3 férfi és nő. Mire Feri: Nagyon jó az arány, így kiegyensúlyozottak az erőviszonyok! Barnabás is így volt ezzel: 1 Pál és 1 Nem-Pál, ez nem jó, mert nem kiegyensúlyozottak az erőviszonyok. Inkább legyen 1 Pál és 2 Nem-Pál. Mondok más példát: D. Feri a főnök, s én vagyok az adminisztrátor a plébániáján. Elmenekül két év után plébániájáról, kér a püspöktől másikat. Miért menekül? Nem volt jó az arány: 1 Bulányi és 1 Nem-Bulányi. Miért nem volt jó neki ez az arány? Megmagyarázza: *Én csak adogattam Neked a téglát, Te meg építettél.* Ez volt

szegény Barnabás tapasztalata is az első missziós út során, meg a jeruzsálemi zsinaton is. Ő csak a kíséret, aki lelkesen figyelheti, hogy mit szövegel Pál.

S talán nemcsak ezért. Az ujjbegyünk sem egyforma. Nem biztos, hogy egészen úgy gondolta a dolgokat, ahogyan Pál? Biztosan nem úgy gondolta a dolgokat, mint Pál. Jeruzsálemből megtérve Antiochiába eszi ő is a nem-kóser ételeket Péterrel együtt. Aztán jönnek valakik – a jobbközépiek Jeruzsálemből, Jakabtól –, s úgy viselkedik Barnabás is, mint Péter. Pétert pedig letolja Pál. Az a Pál, akinek a legfájdalmasabb tapasztalata az, hogy Péternek sikerül belesodorni Barnabást is a „képmutatóságba” a hol így, hol úgy viselkedébe, evésbe, s letolja Pál Barnabást is. Nem elviselhető, hogy mindig Pálnak legyen igaza. Nem elviselhető, hogy letolják az embert még a zsinati hűségéért is. Kell, hogy ketten legyenek az akár két esztendő is igénylő úton... Kell, hogy meg tudják védeni magukat. Ha Márk nem jöhet, akkor nem megy Barnabás sem Pállal másik missziós útra.

Nézeteltérés miatt? Irgalmas a SzIT fordítása. A szövegben ez szerepel: paroxysmos. Előveszem a Soltész-szótárat. Ezt találok: fölingerlés, elkeseredés, lázroham. Csia Lajos – aki egy életet szentelt arra, hogy híven lefordítsa az Újszövetséget magyarra (1978) – ingerültséget fordít. S megnézem még az első magyar Újszövetséget (1541) is, az Erasmustól görögöt tanuló Erdősi Sylvester János közel félezer éves magyar fordítását is: *Olly nagy vetekedés vala kediglen ű közöttük, hogy egyik az másiktul elválnék, és Barnabás Márkust ű mellé vivín hajón Ciprusba mene.* Az ökumenikus fordítás (1975) legalább meghasonlásról beszél.

Pálnak új fiú kell. Nem kódoroghat magában – mint 37 és 42 között tette – Szíriában és Kilikiában. Szilásnak hívják az új fiút. Ő meddig bírja ki Pál mellett?

21. b..A második szakasz: Derbétől Troászig

Eljutott Derbébe és Lisztrába is. Itt találkozott egy Timóteus nevű tanítvánnyal, aki egy hívő zsidó feleségnek és egy görög apának volt a fia. A lisztrai és ikóniumi testvérek jó véleménnyel voltak róla. Pál magával akarta vinni útitársul, ezért a környékbeli zsidókra való tekintettel körülmetéltette, hisz mindenki tudta, hogy az apja görög volt.

Ahogy sorra járták a városokat, lelkükre kötötték, hogy tartsák meg a határozatokat, amelyeket az apostolok és a presbiterek hoztak Jeruzsálemben. Így az egyházak megerősödtek a hitben, és a hívők száma napról napra nőtt.

A Szentlélek megtiltotta, hogy Ázsiában hirdessék az Isten szavát, ezért Frígia és Galácia felé vették útjukat. Amikor Müsziába értek, megkísérelték, hogy Bithüniába utazzanak, de Jézus Lelke nem engedte meg nekik. Ezért átvágtak Müszián, és lementek Troászba. Éjszaka Pálnak látomása volt: Egy macedón férfi állt előtte, és kérte: „Gyere át Macedóniába, és segíts rajtunk!” (ApCsel 16,1–9).

1. Pál tarzusi zsidó, Szilás jeruzsálemi zsidó, Timóteus körülmetélendő, tehát lisztrai zsidó...

Miért nem vitte magával Antiochiából Pál Tituszt, a pogánykeresztényt? Tituszt, akit megkereszteltek körülmetéletlenül? Az a Pál, aki a körülmetéletlenek apostola? Nem lett volna útjukon jó példa: lám egy körül nem metélt keresztény? Miért ez a fene nagy ragaszkodás a zsidókhoz még a szélsőbal, még Pál részéről is? Miért ez a ragaszkodás a jeruzsálemi zsinat határozataihoz, melyek megtartása miatt tolt a Pál Pétert és Barnabást? Ki érti ezt? Megpróbálom érteni.

Pál is elsősorban a zsidókat akarja megtéríteni. Damaszkuszban is, Jeruzsálemben is és később Szíriában és Kilikiában is, ahova hazaküldik őt Péterék. Na meg az első missziós úton is. A támaszpont mindig a zsinagóga. Ez eredendő jézusi vonás: csak Izrael házának elveszett juhaihoz vagyok küldve. Amikor feltámadása után elküldi tanítványait a nagyvilágba, tehát a

gojokhoz is, Jeruzsálemben kell kezdeniük az örömhír hirdetését. A diaszpórában is a zsidóknak kell megmagyarázni, hogy mi is történt Jeruzsálemben, Júdeában, Galileában. Minden damaszkuszi, jeruzsálemi és egyéb helyeken tapasztalható sikertelenségek ellenére. A zsidó Jézus ügye marad változatlanul elsősorban zsidó ügy, csak második helyen a gojok, a többi nemzetek ügye: Jézus is zsidó, Péter is zsidó, Pál is zsidó. Forradalmi újítás, hogy nem kell Titusznak körülmetélnie, bár Jézus, Péter, Pál mind körülmetéltek. Hátha olyan rendes gyerek ez a Timóteus, akkor jöhet velünk, de hogyan állítsunk be vele egy zsinagógába, ha nincsen körülmetélve? Azt hiszem, hogy ez evidencia volt Pál meg Szilás részére. Evidencia, amit nem kell megmagyarázni; $2 \times 2 = 4$ jellegű. A jeruzsálemi zsinat határozatait persze közölni kell, hogy a gojok azért megtudják, hogy nem kell körülmetélniük ahhoz, hogy közéjük állhassanak.

2. A Szentlélek megtiltotta... Jézus Lelke nem engedte meg nekik... Éjszaka Pálnak látomása volt...

Mit csináljak ezekkel a kitételekkel? Én nem tudok semmit sem csinálni velük. Ez ugyanolyan számomra, mint hogy már az anyja méhétől kiválasztotta őt Isten, meg hogy kinyilatkoztatás folytán ment fel Jeruzsálembe. Ha én egy társasághoz csatlakozni akarok, akkor legjobb belátásom, a lelkiismeretem szavára teszem ezt. Egyszer mondtam ilyent egy magán-lelkigyakorlatomról hazatérve testvéreim közösségének: A Szentlélek azt mondta nekem, hogy imádkozzunk közösséileg Hamvazószerdától Pünkösdig száz órát. Döbönt csend fogadta a közösségben szavaim. Majd megszólalt, aki a körben megszólalásra következett: Idáig racionális embernek ismertünk, de ha te a Szentlélekre hivatkozol, akkor passz... és továbbadta a szót a következőnek. S a következők szavainak is ugyanez volt az értelmük. Gyorsan eszméltem: abbahagytam ezt a stílust, és megvalósult a száz órás imádság. '76-ban történt ez; akkor lendült támadásba ellenünk a hierarchia.

Mindig odamentem, ahova hívtak, ahol lehetőséget adtak szólnom, mint Jézus, aki szólt Názáretben a zsinagógában, amikor kezébe adták a könyvtekerécsket. '90-ig nem volt világútlevellem. Utaztam tehát Felvidékre, Krakóba a piaristákhoz meg Erdélybe. '90 után meg utaztam nyugatra. Mindenüvé, ahova meghívtak, mindenüvé, ahol magyarok éltek: katolikusok vagy kálvinisták. Mindenüvé, ahol tudtam előadni: magyarul, németül, franciául meg olaszul. S a Lélek megengedte, hogy akárhova menjek, és nem tiltott el egyetlen várostól sem, s a tengerentúliak nem jelentek meg éjszakai vagy nappali látomásban, sem álomban, se ébren – hogy hívjanak. De Gerencsér Pista küldött hetven dollárt, hogy Amerikába repülhessek az Itt-Ott konferenciájára.

S megbocsásson a világ: a második missziós út irányából – ha nézem a térképet – csak azt látom, hogy Pál végig akarta járni azokat a városokat, melyeket már korábban meglátogatott, s el akarta érní Kisázsia nyugati partjait, mert Európába akart menni. Isten nem rángatja dróton az akkori fél milliárd embert, ma sem a hetedfél milliárdot. Mindenki tudja, hogy hova akar menni nyaralni vagy Róla prédikálni. Stílus-kérdés ez. Mintha Jézustól is idegen lett volna, pedig ő joggal használhatta volna. Kétezer éve ez még zsidó-keresztény-pogány vallási stílus volt? Lehet.

Nem is produkál az Isten rendkívüli belenyúlásokat a világ olyan-amilyen folyásába? Erről annyit tudok mondani, hogy én a magam 90 esztendeje alatt eggyel sem találkoztam. S mikor életemben egyetlenegyszer – nagy szentülni akarásom folytán – beletévedtem e stílusba, akkor sem hallottam a Hangját, csak kikövetkeztettem, hogy kellene száz órát közösen imádkozni. Gondoltam én magam a saját okos vagy buta fejemmel.

De lehetnek Istennek belenyúlásai. Ki vagyok én, hogy eldönthessem: mit csinálhat Isten és mit nem? Vallásilag túlfűtött embereknek midig belenyúl az életébe. Jézus hallotta, hogy *Te vagy az én szerelmem Fiam!* Én ezt állandóan hallom: *Neked is azzá kell lenned!* S csak a töksüketek nem hallják. Elég sokan vannak. De vízen még nem jártam, a színeváltozás

hegyén sem. Ezzel szemben engem is megbilincseltek, s még azt is elmondták, hogy méltó vagyok a halálra, mert meg akartam dönteni a népi demokráciát. Ki ismeri ki magát itt? Én még azt sem tudom, hogy van-e Isten. Csak döntök egy feltevés mellett. Azok közé tartozom, aki úgy hiszik, hogy van.

22. c. Harmadik szakasz: Troáztól Filippiig.

A látomás után rajta voltunk (ApCsel 16,10), hogy mielőbb útra keljünk Macedóniába, mert biztosak voltunk benne, hogy az Isten rendelt oda minket hirdetni az evangéliumot. Troászban tengerre szálltunk, és egyenesen Szamotrakiába tartottunk, majd másnap Neapoliszba, onnan pedig Macedónia körzetének legfontosabb városába, egy kolóniába, Filippibe. Néhány napig ebben a városban maradtunk. Szombaton kimentünk a kapun kívül a folyóhoz, mert úgy véltük, hogy ott van az imádkozóhely. Leültünk és beszélni kezdtünk a körénk gyűlt asszonyokhoz. Volt a hallgatóságban egy Tiatira városából való, Lidia nevű, istenfélő bíboráros asszony. Ennek megnyitotta ira. Egész háza népével együtt megkeresztelkedett (16,15)...

Filippiben az ör ...remegve Pál és Szilás elé borult, aztán kivezette őket s megkérdezte: „Uraim, mit kell tennem, hogy üdvözüljek?” „Higgy Jézus Krisztusban, és üdvözülsz te is, a tied is!” – válaszolták. Aztán hirdették neki és egész háza népének az Isten szavát. Az pedig még akkor magához vette őket, éjszaka kimosta sebeiket, s rögtön megkeresztelkedett, hozzátartozóival együtt (16,23). A börtönből kiszabadulva Lidiához tértek be, viszontlátva megvigasztalták a testvéreket, és útra keltek (ApCsel 16,40).

A látomás után rajta voltunk... (16,10) – a jelentés szerzője Lukács, az antiochiai szír orvos, akinek Troászban kellett ekkor tartózkodnia, s akinek neve egyszer sem fordul elő saját művének 28 fejezetében. Csak ezekből a többes számú első személyekből tudunk jelenlétéről, csatlakozásáról a második missziós úthoz. Nagyon rokonszenves vonás. Nincs ilyen bekezdés művében: Így és így, ekkor és ekkor ismerkedtem meg a társasággal... A biztosan páli levelek egyszer említik csak: *Köszönt téged... Lukács, az én munkatársam* (Filem 24). A többi Pál-levelemben: *Köszönt titeket Lukács, a szeretett orvos...* (Kol 4,15) és: *Egyedül Lukács van velem* (2Ti 4,11).

Lidia házanépe is, a börtönőr házanépe is sebtiben megkeresztelkednek. – Jézus nem keresztelte meg tanítványait. Aligha keresztelkedett meg mind az unokabátyjánál, amiként Jézus. Jézus senkit sem keresztelt meg (Jn 4,2). A későbbi századok Róma városába élő egyházában három évig kellett várni a keresztelésre. A Bokorban is három évi katekumenátus tanfolyam után keresztelünk. Nagyon csípi a csőrömet ez a rögtön megkeresztelkedett.

Mintha Tizenkettő és a jeruzsálemi gyülekezet elfelejtette volna, hogy Jézus három évig próbálta megértetni övével, hogy mi fán terem az Isten Országá. Péter pünkösdi beszédének hatására kérdezik egyesek: „Mit tegyünk hát, emberek, testvérek?” „Térjete meg – felelte Péter –, és keresztelkedjék meg mindegyiktek Jézus Krisztus nevében bűnei bocsánatára. És megkapjátok a Szentlélek ajándékát... Akik megfogadták szavát, megkeresztelkedtek. Aznap mintegy háromezer lélek megtért (ApCsel 2,38–41). Háromezer keresztelő! Az ilyet mondom slaggal megkeresztelésnek. Mi indokolhatta ezt a nem-jézusi magatartást? A pünkösdi lelkesedés? A gyorsan érzünk el valami eredményt? A teljes Jézust meg nem értés? Mintha csak arról volna szó, hogy úgylát késésben vagyunk: a nyolcadik napon metélik körül a gyermeket. Csináljunk már valami vallási cselekményt. Jézus csak három esztendő után csinált és egyetlen egyszer. A zsidók húsvéti lakomájának végén, s annak maradékából... Időt hagyott az érésnek, a növekedésnek. Jézus után már mindenki siet. De hova? A kiközösítés felé, az új vallás gründolásának irányában. Jézus nem siet erre felé. Zsidóként is lehet Isten kedvébe járni. Az új vallás sem csinál majd csodát. Abban sem lesz az életünk jézusi élet.

23 . d. Negyedik szakasz: Thesszalonikától Athénig

Áthaladva Amphipoliszon és Apollónián Thesszalonikába értek, ahol a zsidóknak volt zsinagógájuk. Pál szokása szerint bement hozzájuk, és három szombaton beszélt nekik az Írásokról. Azt fejtegette és tanította, hogy a Messiásnak szenvednie kellett, és föl kellett támadnia a halálból: „Ez a Messiás az a Jézus, akit én hirdetek nektek.” Néhányan hittek közülük, ezek Pálhoz meg Sziláshoz csatlakoztak egy sereg göröggel és jópár előkelő asszonnyal együtt. Ám a zsidók irigységükben összeszedték a börtöntöltelék népséget, és csődületet támasztva felizgatták a várost.

A testvérek Pált és Szilást azonnal, még akkor éjszaka útnak indították Bereába. Mihelyt megérkeztek, elmentek a zsidók zsinagógájába. Ezek már nemesebb lelkűek voltak, mint a thesszalonikaiak... Sokan megtértek közülük, és az előkelő görög asszonyok és férfiak közül is igen sokan. Amint a thesszalonikai zsidók megtudták, hogy Pál Bereában hirdeti az Isten szavát, elmentek, és ott is felizgatták a tömeget, és nyugtalanságot szítottak. A testvérek Pált nyomban elkísérték egészen a tengerig, de Szilás és Timóteus ott maradtak.

Pált kísérői egészen Athénbe vezették. Mielőtt visszafordultak volna, azt az utasítást kapták tőle Szilás és Timóteus számára, hogy minél előbb menjenek utána. Míg Athénben várt rájuk, Pálnak megrendült a lelke a bálványokkal tele város láttán. A zsinagógában beszélt a zsidókhöz és az istenfélőkhöz, de a téren is mindennap azokhoz, akiket épp ott talált. Pál az Areioszpagosz közepére állt és elkezdett beszélni: „Athéni férfiak! Látom, hogy minden szempontból igen vallásosak vagytok. Amint szétnéztem és megtekintettem szentélyeiteket, ráakadtam egy oltárra, amelyen az a felírás állt: Az ismeretlen istennek. Nos, én azt hirdetem nektek, akit ti ismeretlenül tiszteltek. A világot s a benne találhatóakat teremtő Isten nem lakik emberi kéz emelte templomokban, hiszen ő az ég és föld Ura... S mindezt azért, hogy keressék az Istent, hogy szinte kitapogassák és megtalálják, hiszen nincs messze egyiküktől sem. Mert benne élünk, mozgunk és vagyunk, ahogy költőitek is mondják: „Mi is az ő nemzetségéből valók vagyunk.” Ha tehát az Isten fiai vagyunk, nem szabad azt gondolnunk, hogy az istenség aranyhoz, ezüsthöz, kőhöz vagy a művészet, az emberi elme valamilyen alkotásához hasonló. Az Isten eddig szemet hunyt a tudatlanság kora felett, de most tudomására hozza az embereknek, hogy mindenütt meg kell térnie mindenkinek. Mert kiválasztott egy napot, s ezen igazságos ítéletet ül a világ fölött egy arra rendelt férfi által, aki mellett mindenki előtt tanúbizonyságot tett azzal, hogy feltámasztotta a halálból.” A halottak feltámasztásának hallatára néhányan kigúnyolták, mások meg azt mondták: „Majd még meghallgatunk máskor is erről.” Pál erre eltávozott köriükből (ApCsel 17,1–33).

Ha valamivel fel lehet bosszantani a zsidókat, akkor azzal, hogy a Messiásnak szenvednie kell. Sikerül is ez Pálnak Thesszalonikában. Ha valamivel sikertelennek lehet lenni Athénben, akkor azzal az állítással lehet, hogy valaki feltámadt. De Pál ennyit tud Jézusról. Damaszkusz óta tudja ezt, és nem tud másról beszélni, mint amit tud. Már Jézusnak is sikerült ezzel Pétert felbosszantania. Már Jézusnak is sikerült a feltámasztásról mondottakkal elérnie, hogy a Tizenkettő nem értette, hogy miről beszél. Ezért aztán Jézusnak három esztendőn keresztül nem ezek voltak a témái. Nem, mert szenvedése és feltámasztása nélkül is lehet Isten Országát csinálni, ha nincsen Kaifás és Pilátus. Ha nincsenek urak, akik gyilkosságokra specializálják magukat.

De azért ezeknek a témáknak is volt némi sikerük. Akadnak testvérek is, akik Thesszalonikában Pált és Szilást Béreába küldik. Akadnak testvérek, akik Pált Béreából Athénbe kísérik. Szilás és Timóteus pedig ott maradnak Macedóniában, hogy ápolják a még gyenge palántákat. Pál meg siettetni őket, hogy mihamarabb menjenek utána... Ez a páli nyugtalan sietés hoz sikert? Vagy azért a Tizenkettőnek is volt valami része abban, hogy

elterjedt a Jézus halálát követő évtizedekben a híre annak, hogy Valaki itt járt közöttünk? Alighanem.

24 e. Ötödik szakasz: Korintustól Efezuson keresztül Antiochiáig

Ezek után Pál elhagyta Athént, és Korintusba ment. Itt találkozott egy Aquila nevű, pontuszi származású zsidóval, aki nemrég érkezett Itáliából feleségével, Priscillával, mert Klaudiusz elrendelte, hogy az összes zsidó hagyja el Rómát. Hozzájuk költözött, s mivel ugyanazt a mesterséget űzte, náluk maradt, és velük dolgozott, sátorkészítés volt a mesterségük. Szombatonként felszólalt a zsinagógában, meggyőzte a zsidókat és a görögöket. Mihelyt Szilas és Timóteus megérkezett Macedóniából (18,5), Pál egészen a tanításnak szentelte magát. Bizonyítékokat sorakoztatott fel, hogy Jézus a Messiás. Ellenvetéseikre és káromlásaikra ruháját rázva azt kiáltotta: „Véretek szálljon a fejetekre! Én ártatlan vagyok. Mostantól a pogányokhoz fordulok.”

Otthagya őket és egy Titius Justus nevű istenfélő ember házába ment, akinek háza a zsinagóga szomszédságában állt. Crispus, a zsinagóga elöljárója azonban egész háza népével együtt hitt az Úrban, sok korintusi is megtért és megkeresztelkedett azok közül, akik hallgatták. Egy éjjel az Úr álmában felszólította Pált: „Ne félj, hanem beszélj, és ne hallgass! Én veled vagyok, senki sem fog hozzád nyúlni vagy ártani neked, mert sok emberem van ebben a városban.” Ott maradt hát másfél évig, és hirdette az embereknek az Isten szavát.

Amikor Gallió volt Achaia helytartója, a zsidók egy emberként Pálra támadtak, és a törvényszék elé hurcolták, ezzel a váddal: „Ez arra próbálja rábeszélni az embereket, hogy a törvényen kívüli módon tiszteljék az Istent.” Pál éppen szólásra akarta nyitni a száját, amikor Gallió a zsidókhoz fordult: „Ha valami törvényteleneségről vagy gonosztetről volna szó, akkor meghallgatnálak benneteket, ahogy annak a rendje van. Ha azonban valamely tanítással, személlyel vagy törvényeitekkel kapcsolatban merül fel vitás kérdés, magatok lássátok. Ilyesmiben én nem akarok bíró lenni.” Ezzel elkergette őket bírói széke elől. Erre a görögök nekiestek Szósztenésznek, a zsinagóga elöljárójának, és ott a bírói szék előtt agyba-főbe verték. De Gallió mit sem törődött vele.

Pál még jó ideig ott maradt, aztán búcsút vett a testvérektől, és Priscillával és Aquilával együtt Szíriába hajózott. Előbb azonban Kenkreában lenyíratta a haját, mert fogadalmat tett.

Efezusból érkezve elvált tőlük, a zsinagógába ment, és vitába szállt a zsidókkal. Arra kérték, hogy huzamosabb ideig maradjon, de nem állt rá. Búcsúzáskor azonban megígérte: „Ha Isten is akarja, majd újra eljövök.”

Ezzel elhajózott Efezusból, s lement Cezáreába. Innét fölment (Jeruzsálembe), hogy üdvözölje az egyházat, aztán visszatért Antiochiába (ApCsel 18, 1–22).

Korintusban is, Efezusbán is meggyűlik Pál baja a zsidókkal. Miért? Mert nincs más témája, mint hogy Jézus a Messiás.

Miért marad másfél éven keresztül a sietős Pál Korintusban? Az éjszakai látomás, Jézus biztatása miatt? Lehetséges. De én inkább arra gondolok, hogy végre csinálhatott valami emberit is. Aquilával, Priscillával közösen sátor szőhetett. Nem lehet másfél éven keresztül csak vitázni arról, hogy Jézus a Messiás. A sátorszövési lehetőség következtében ül meg másfél éven keresztül Korintusban, miután egy pár hónap alatt végig rohanta Antiochiából kiindulva Kisázsiát, Macedóniát, Achaiát. Efezusbán már újra nyugtalan. Hajóra ül, s hamarosan kiköt Cezáerában. Mehetett volna hajóval Szeleukián keresztül is Antiochiába. Így jóval rövidebb az út oda. Nem, Pál Cezáreába ment. Onnan csak száz kilométer Jeruzsálem. Pál megteszi ezt a száz kilométert? Nem biztos. Lehet, hogy csak a cezáriai egyházat üdvözölte Az ApCsel egyetlen kódexe sem említi, hogy Jeruzsálembe ment fel, csak azt, hogy *felment*. De Cezárea egyháza kedvéért hajózott volna Cezáreába? Onnan hatszáz

kilométerre van Antiochia. Ha Szeleukiába hajózik, onnan csak 20 km Antiochia. Csak fel akarhatott menni Jeruzsálembe! Nem volt ott már jó két-három éve.

Akárhogyan is volt, Antiochiában fejezte be második missziós útját. Ott, ahonnan elindult.

25. Pál, Szilás és Timóteus levele Korintusból Thesszalonikába – 52-ben, s kezdődik az „Újszövetség”?

Pál, Szilvánusz és Timóteus a thesszalonikaiak egyházának az Atyaistenben és Urunkban, Jézus Krisztusban... (1,1) A címzett: a thesszalonikaiak egyháza. Ez az egyház vagy a levélírók, esetleg mind a ketten – az Atyaistenben és az Úr Jézus Krisztusban vannak. Az Úr = Jahvé, a Krisztus = Messiás, ha héberül beszélünk. S akik írják a levelet, meg akiknek írják – mind a ketten ebben az isteni világban mozognak. Van még ezenfelül is valami itt, ami még magasít: az *egyház*. Ez sem akármilyen, hanem Izrael népének vallási és kultikus közössége (héberül: *kahal*, görögül: *ekklészia*) A négy evangéliumban 3, az ApCselben 23, Pálnál 62, a Jelenések könyvében 20, az egész Úsz-ben 114 ízben fordul elő ez az *egyház* kifejezés. Nem írhatok most e szóról külön tanulmányt.

Talán elég, ha elmondom, hogy mit jelent a szó nyelvünkben. Egy házat? Igen, de nem akármilyet. Hanem olyan házat, amely nyelvünk számára az elképzelhetetlenül legkülönb ház. Minek az alapján mondom ezt? Csak annak az alapján, hogy szavunkban az *egy-* nem számnév, hanem mai alakja az ősi *id = idv = üdv* szavunknak, mely pedig szótöve az *üde, üdítő, üdül, üdülő, üdvösség, üdvöztető, ünnep = id-nap* szavainknak. Mindezek alapján is elgondolhatjuk, hogy mit is akarhatott mondani Pál, amikor levelét diktálta. Diktálta – mégpedig alighanem Szilásnak és Timóteusnak, akik leírták a pál-diktálta szavakat, hogy a diktálásból elküldhető levél születhessék.

Mindez csak a boríték, melyen rajta van a címzett, a feladó s a helység neve, ahova küldik a levelet. A levél tartalma csak ezután következik. A levél első szava, a *charis* – páli találmány. 155-ször fordul elő ez a szó az Újszövetségben. Jézus ajkára csak a Pál-tanítvány Lukács adja szavunkat Jézus síksági beszédében, de tökéletesen nem-páli jelentésben. Kínlódik is fordításával az 1466-ban írt Müncheneri-kódex (huszita bibliánk?) fordítója: *hálálat*. Erasmustól a következő században már görögöt is tanul Erdősi Sylvester Jánosunk, s így levelünket már azon a nyelven tudta olvasni, érteni, melyen Pál írta azt. Az 1541-ben Sárvárott megjelent *Új Testamentum magyar nyelven* c. munkájában – két szóval próbálja magyarázni ezt a *charis* szavunkat Így: ... *és ha szeretitek azokat, az kik tiütököt szeretnek, mi kedves voltotok líszen azért? Mert a bünösök es szeretik azokat, az kik úköt szeretik* (Lk 6,32). Ez a *kedves volt* valami egész más, mint az amnesztia-kegyelem = Jézus halála ellenében Isten már nem haragszik többé reánk Éva anyánk almába harapása miatt. Nem lehetünk kedvesek Isten előtt, ha csak a barátainkat szeretjük, s nem minden embert, még ellenségeinket is.

A 155 újszövetségi helyből 100 a páli levelekben található, 25 a Pál-tanítvány Lukács két művében, de alighanem a maradék 30 helyen is kimutatható a páli tanítás hatása. Nem csigázom tovább olvasóim kíváncsiságát. Megmondom végre, hogy így hangzik a levél kezdete: *Charis hymin kai eiréné*. A *charis* szóval kezdődik, amelyet eleink kezdetben csak a szláv *miloszt = malaszt* szóval tudtak lefordítani. Ez volt még az én ifjúságomban is angyali üdvözlésben: *Üdvözlégy Mária, malaszttal teljes...*, aztán a 16. században csináltak rá magyar szót is: a *kegyelmet*. Legyőzte ez az elmúlt század második felében a *malasztot*, s most már így imádkozunk: *Üdvözlégy Mária, kegyelemmel teljes...* Nagyon zavar. Az én Istenem olyan, mint édesanyám: egyformán szereti minden gyermekét: mi vagyunk a családja.

Kegyelem nektek és békesség! – ezzel a jókívánsággal indul a levél. A *békesség* szó minden zsidónak ismerős: ez a *shalom*. A *shalom* a zsidók *Jó napot kívánok*-ja. De mi ez a

páli kegyelem Pál első ránk maradt levelének nyitányában? Még egyszer fordul elő e levélben szavunk: a levelét befejező mondatban: *A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme legyen veletek!* (5,28). Ebből csak annyi újabbat tudunk meg róla, hogy a kegyelem Jézusé: ő a gazdája, tulajdonosa, birtoka? Egy birtokos eset ennyinek a megállapítására jogosít fel. Mije a kegyelem Jézusnak? E kérdésünkkel már bele is kerültünk a páli teológia sűrűjébe. Találkozunk még vele.

A következő négy versről meg egyenesen kiabál, hogy ezeket nem Jézus írta: *Mindig hálát adunk Istennek mindnyájatokért, ahányszor csak megemlékezünk rólatok imádságainkban. Állandóan gondolunk Istenünk és Atyánk előtt tevékeny hitetekre, áldozatos szeretetetekre és Urunkba, Jézus Krisztusba vetett szilárd reményetekre. Mi tudjuk, Istentől szeretett testvéreim, hogy választottak vagytok, hiszen az evangéliumot nemcsak szóval hirdettük közöttetek, hanem erővel, Szentlélekkel és mély meggyőződéssel is. Ti éppúgy tudjátok, mint mi, hogy – érdeketekben – hogyan viselkedtünk körötökben* (1,2–5).

Nem is Jézus írta őket. De miért is kellene olyanoknak lenniük e soroknak, mint amilyeneket Jézus mondott? Az ujjbegyünk sem egyforma... Persze, így igaz. De tiltakozik ellene az ízlésem. Apámtól, anyámtól soha nem kaptam ilyen levelet. Családom többi tagjától sem. Én sem írtam nekik ilyent. A Bokortól sem kaptam ehhez hasonlót, magam sem írtam ilyet egyik Bokor-tagnak sem. Mi a bajom vele?

Üvölt belőle az, ami tőlem teljesen idegen. Tiltakozik ellene emberi, magyar, piarista és Bokor-ízlésem: szentté avatja ez a szöveg saját magát is, a Thesszalónika-belieket is. Hogyan lehetnék képes így felmagasztalni magamat? Így: erővel, Szentlélekkel és mély meggyőződéssel beszéltem nektek, amikor köztetek voltam... ? Ezt állapítsák meg rólam azok, akik hallgattak engem! De ne is veregessék meg érte a vállam! Azzal jutalmazzanak meg, hogy máskor is meghallgatnak. De hogy én magamról állítsak ki egy ilyen bizonyítványt!? Szemérem is van ám a világon. 72 éve vagyok piarista, 64. éve Bokor-tag, de ekkora önimádattal ritkán is alig találkoztam. Meg is erősíti Pál ezt az önimádatot: *Ti éppúgy tudjátok, mint mi, hogy – érdeketekben – hogyan viselkedtünk körötökben. – A laudációt mondja nekem más, magam meg köszönjem meg szépen.*

Ennél csak az a rosszabb, ahogy hízeleg a címzetteknek is: *Állandóan gondolunk ... tevékeny hitetekre, áldozatos szeretetetekre, ... Krisztusba vetett szilárd reményetekre. Mi tudjuk, Istentől szeretett testvéreim, hogy választottak vagytok...* A '80-as években vagy harminc fiatal szenvedett a Bokorban három évi börtönt, mert nem voltak hajlandók letenni a katonai esküt: megígérni, hogy kiirtják hazánk ellenségeit. Nem voltak hajlandók rá... Nem! Miért? Mert hűségesek akartak maradni jézusi meggyőződésükhöz: ahhoz, hogy *Szeressétek ellenségeiteket!* S a lelkiismeretükhöz is, amely azt mondja nekünk, hogy ne akarjuk tenni embertársainknak azt, amit magunknak nem kívánunk. Vállalták a smaszerek naponkénti kitolásait. Vállalták, hogy három évre elszakítsák őket szüleiktől, szerelmüktől, feleségüktől, gyermekeiktől, otthonuktól, munkájuktól, egyáltalán a szabad élettől. Látogattuk őket a börtönben, amikor nem vonták meg tőlük a kedvezményt: a beszélőt. És bizony büszkék voltunk ezekre a hitvallóinkra, de nem hízeleltünk nekik ilyesfajta szövegekkel. Miféle nagy dolgokat csinálhattak ezek a szalonikiak Macedóniában, hogy ekkora dicséretet érdemeltek?

Hetenként mondok vasárnap este hat órakor egy város-széli kicsi kápolnában szentmisét, s mondok benne prédikációt is. Meg nem hirdetett szentmisét-prédikációt. Azért-e csak ilyet, mert 15 évi egyházi büntetésem után az egyházi hierarchia '97-ben megszüntette ellenem a korlátozó intézkedéseket? Nem szüntette meg, csak állította, hogy megszüntette a 15 évi büntetésem. Egy jóságos plébános engedélyezi nekem, hogy misézzem kápolnájában, de híveivel nem tudatja ezt. Nem tudathatja, mert főpásztorai – akikért magam is imádkozom minden nap a szentmisémben Istenhez: Tedd tökéletessé egyházadat a szeretetben XVI. Benedek pápánkkal, Péter püspökünkkel... – megtiltják neki, hogy meghirdesse. Meg is jutalmaznak ottani szolgálatomért azok, akik vasárnaponként a város vagy az ország különböző

pontjairól eljönnek, hogy meghallgassanak. Az elmúlt vasárnapon is voltak vagy harmincan. Mise után beszélgetünk kint, a kerti padon, úgyhogy este csak negyedkilencre értem haza. Nagyon hálás vagyok nekik. Egyházam számára ők csak *kedves laikus testvérek*. Számomra *tanítványok*, akiket Jézus számára magam vagy mások már kihalásztak. S ha még nem sikerült ez a kihalászás, akkor tanítvány-jelöltek. És soha sem dicsérem összevissza őket, és nem várok és nem is kapok tőlük ilyet. Más az ízlésünk.

Ebben a levélben pedig alig találok mást, mint Pál-magasztalást meg Pálnak a szalonikiakat magasztalását. Lássuk előbb az önmagasztalásokat:

Magatok is tudjátok, testvérek, hogy nem hiába mentünk el hozzátok. Jóllehet előzőleg Filippiben szenvedés és bánatalom ért bennünket, amint tudjátok, mégis – bízva Istenünkben – vállalni mertük, hogy hirdetjük nektek az Isten evangéliumát, a sok nehézség ellenére is. Buzdításunk nem megtévesztésből, hamis szándékból vagy álnokságból fakad, hanem úgy beszélünk, mint akiket Isten alkalmasnak ítélt az evangélium hirdetésére. Nem is az embereknek igyekszünk tetszeni, hanem az Istennek, aki szívünket megítéli. Mint tudjátok, nem volt szokásunk hízelegni, és kapzsi szándék sem vezetett soha. Isten a tanúnk rá! Emberi elismerésre nem törekedtünk, sem a tiétekre, sem a másokéra. Bár mint Krisztus apostolai követelményekkel állhattunk volna elő, mégis olyan szelíden viselkedtünk körötökben, mint a gyermekeit dajkáló anya. Annyira közel álltatok szívünkhöz, hogy nemcsak Isten evangéliumát, hanem életünket is nektek akartuk adni. Ennyire megszerettünk benneteket! Emlékezhettek, testvérek, fáradozásunkra és kemény munkánkra. Éjjel-nappal dolgoztunk, hogy senkinek se legyünk terhére. Így hirdettük nektek az Isten evangéliumát. Tanúk vagytok rá, ti és az Isten, milyen szentül, becsületesen és feddhetetlenül éltünk köztetek, amikor hívők lettetek. Azt is tudjátok, hogy mint apa a gyermekeit, egyenként intettünk, buzdítottunk és kértünk benneteket, éljete méltóan ahhoz az Istenhez, aki meghívott titeket dicsőséges országába... Urunkat, Jézust és a prófétákat is megölték, minket pedig üldöznek, ezért az Isten előtt nem kedvesek, és az embereknek is ellenségei. Akadályoznak bennünket, hogy a pogányoknak ne hirdessük az evangéliumot az üdvösségükre. Így betelik egyszer s mindenkorra bűneik mértéke, s már rajtuk is az Isten haragja, végérvényesen. Testvérek, mi egy időre elszakadtunk tőletek, de csak térben, a szívünkben nem. Sőt, egyre jobban vágyunk rá, hogy viszontlássunk benneteket. El akartunk hozzátok menni – én, Pál ismételten is –, de a sátán megakadályozott benne... Már nem bírtuk tovább, elhatároztuk hát, hogy inkább egyedül maradunk Athénban, s testvérünket és Krisztus evangéliumának hirdetésében Isten szolgáját, Timóteust elküldtük hozzátok, hogy megerősítsen benneteket hitetekben, és bátorítson, nehogy valaki is megtántorodjék ezeknek az üldöztetéseknek közepette. Hiszen tudjátok, hogy ez rendeltetésünk. Már amikor körötökben voltunk, megmondtuk nektek előre, hogy megpróbáltatás vár ránk. Így is történt, amint tudjátok. Épp ezért nem bírtam már tovább, elküldtem hozzátok, hogy hírt halljak hitetekről: Vajon a kísértő nem szedett-e rá benneteket, és fáradságunk nem veszett-e kárba?... Buzgón imádkozunk éjjel-nappal, hogy újra láthassunk benneteket személyesen, és pótolhassuk hitetek hiányait. Isten, a mi Atyánk és Urunk, Jézus (Krisztus) vezesse hozzátok utunkat!

Hogy oda ne rohanjak! Az *öndicséret önbüdös* – fogalmazta meg – a nagyapai okítás hatására – egy három éves gyerek. Lássuk ezután Pál szembe-magasztalásait:

S ti az Úr és a mi követőink lettetek. A tanítást a sok nehézség ellenére is a Szentlélek örömeivel fogadtátok, s így Macedóniában és Achaiában minden hívőnek példaképévé lettetek. Tőletek kiindulva terjedt el az Úr szava, s nem is csupán Macedóniában és Achaiában; Istenbe vetett hitetek mindenütt ismeretes lett, ezért nem is kell róla beszélünk. Az emberek maguktól beszélnek róla, hogyan fogadtatok minket, hogyan fordultatok a bálványoktól az Istenhez, hogy az élő és igaz Istennek szolgáljatok... S ti az Úr és a mi követőink lettetek. A tanítást a sok nehézség ellenére is a Szentlélek örömeivel fogadtátok, s így Macedóniában és Achaiában minden hívőnek példaképévé lettetek.

A fentiekben sem vált el mindenütt egymástól a kétféle magasztalás, de vannak olyan versek, melyekben ez a kettő szépen összekeveredik egymással: egyszerre magasztalják Pált és a szalonikiakat: *Timóteus éppen most tért vissza tőletek, és jó hírt hozott nekünk hitetek, szeretetetek felől, és arról, hogy szívesen emlékeztek ránk, sőt szeretnétek látni minket, mint ahogy mi is titeket. A hitetek minden bajunkban és szenvedésünkben megvigasztalt minket, testvérek, s újjáéledünk, ha kitartotok az Úrban. Hogyan is róhatnánk le hálánkat az Istennek azért a nagy örömért, amelyet általatok nyertünk az Isten színe előtt?*

Ezenfelül vannak a levélnek nem magasztaló, hanem tanító részei is. Ezeket a tanítási tárgyakat fel is sorolhatnám. Valójában a levél mindenegyves versében meghúzódik egy-kettő belőle. Szeretném megmutatni a levélre jellemzőket.

Mely szavak kapnak az 1Thesszben ilyen kiemelkedő szerepet? (Viszonyítom a szavak újszövetségi előfordulásait a levelünkön belüli előfordulásokhoz: elosztva az Újszövetség szómennyiségét levelünk szómennyiségével.) Az alábbi szava: a *theos* (Isten) 14 helyett 36-szor fordul elő; *Jézus* 10 helyett 16-szor; a *Kyrios* (az Úr) 8 helyett 24-szer, a *Krisztus* 6 helyett 10-szer. Az ily módon felüldokumentált szavak közül megemlíthetjük még a *reményt* (elpis), mely 0,6 helyett 4-szer, az *evangéliumot*, amely 0,8 helyett 8-szor, a *haragot* (orgé), mely 0,4 helyett 3-szor, a *Megmentő-megmentést*, mely 0,76 helyett 2-szer kerül elő.

Sajnálatosan aluldokumentáltak viszont az *didonai* (adni), mely 4,6 helyett csak 2 ízben említődik meg és a *mathétés* (tanítvány), mely nemcsak levelünkben hiányzik egészen, hanem a páli életmű egészéből is, annak ellenére, hogy ez a jézusi-evangéliumi ízű tanítvány szó 262 ízben található meg az ÚSz-ben. Ebből az ApCselben még megtaláljuk 28 ízben, de a többi 22 könyvben már egyetlen egyszer sem. Csak a négy evangéliumban, de ott annál bővebben: 73, 46, 37, 78 = 234 ízben, s ezekből Jézus ajkáról is hallható, és nem is kevésszer.

Szétfeszítené a kicsiny könyv kereteit, ha tovább részletezném levelünk szavainak előfordulási arányait. De remélem, hogy e kurta elemzésből is módunk van bizonyos summázásra: elmondani, miről is szól ez az 1472 szóból álló rövidke levél azonfelül, hogy a szerző felette meg van elégedve önmagával is meg a macedónokkal is.

Hát mindennekfelett Istenről és az Úr Jézus Krisztusról. Az ÚSz-nek ez a legkorábban írt levele – a 27 könyvből álló gyűjtemény *legvallásosabb* könyve. Szeretném nyilvánvalóvá tenni olvasóim számára ezt az egyáltalában nem dicséretnek szánt megállapításomat Ez a fenti négy szó 36, 16, 24, 10 = összesen 86 előfordulása lepipálja azt az átlagmennyiséget, mely a többi 26 könyvre jut. A négy szó:

	1Thessz	Gal	ÚSz	Máté
<i>Theos</i> = Isten	36	31	1 314	51
<i>Iésus</i> = Jézus	16	18	905	150
<i>Kyrios</i> = Úr	24	6	718	80
<i>Christos</i> = Krisztus	10	37	529	17
Összesen:	86	92	3 460	298
Szómennyiség:	1 475	2 229	137 490	18 305
Hányados:	0,058	0,041	0,025	0,016

E szent szavak sűrűségének vizsgálatát végeztük el a két páli levélen, egy találomra kiválasztott evangéliumon (Máté) és az ÚSz egészen. A legkevésbé „szent” Máté (16), már „szentebb” az ÚSz egésze (25); jóval „szentebbek” a páli levelek, s ezek között a „legszentebb” – szentebb a Galata levélnél is – az 1Thessz (41–58). Mindez nyilvánvaló, ha elosztjuk az *Összesen*-t a maguk szómennyiségével.

A második, ami áthatja Pált, hogy testvérei vannak, akik őt szeretik, s akiket ő is szeret. Ez magyarázza a testvér szó 19 előfordulását.

A harmadik pedig következménye annak, hogy a 36 Istent-émlítés mellett 50-szer szerepelnek a *Jézus, az Úr, a Krisztus* szavak. Miért? Mert megszűnt az Isten haragja, mert remény van a megmentődésre, mert élteti őt a remény.

Az evangéliumokban a Jézus ajkára került szavak szóstatistikája egészen más. Pálnál elhomályosítja Isten szerepe az ember szerepét: *nekünk kell adnunk ahhoz, hogy üdvözlünk, ennek pedig feltétlen feltétele, hogy az egész világot tanítványokká tegyünk.*

Isten már megtette a magáét. Elküldte hozzánk a Fiát. A Fiú meg kiengesztelte az Atyát. Az engedelmes Fiút fel is támasztotta a halálból. Meg is szólította Pált a damaszkuszi úton. Pál úgy helyt áll ennek következtében, hogy hozzá képest mindenki kismiska. A szalonikiak is megtesznek minden tőlük telhetőt. S ezzel tulajdonképpen meg is oldódott minden. Azok sorsa is, akik közben meghaltak a testvérek közül: *Az elhunytak sorsáról nem akarunk tájékozatlanságban hagyni benneteket, testvérek, hogy ne szomorkodjatok, mint a többiek, akiknek nincsen reményük. Ha Jézus, mint ahogy hisszük, meghalt és feltámadt, akkor Isten vele együtt feltámasztja azokat is, akik Jézusban hunytak el. Az Úr tanítása alapján ugyanis ezt mondjuk nektek: Mi élők, akik az Úr eljöveteleig megmaradunk, nem előzzük meg az elhunytakat. A parancsszóra, a főangyal szólítására, Isten harsonájának zengésére az Úr maga száll le a mennyből. Először a Krisztusban elhunytak támadnak fel, azután mi, akik életben maradtunk. A felhőkön velük együtt elragadtatunk a magasba Krisztus elé, és így örökké az Úrral leszünk. Vigasztaljátok tehát egymást ezzel a tanítással!* (1Thessz 4,13–18)

Ez a Saul, ez a Pál mindent tud. Azt is, hogy csak rövid idő, s befejeződik minden, az egész emberi történelem is. Be, mert Jézus feltámadt, mert Jézus szava alapján állítja, hogy ő – és gondolom, Szilas és Timóteus is – megéri Jézus újra eljövetele, s tudja annak pontos menetrendjét is... amikor pedig a naptárunkban a 2008. év dátumát olvassuk. S mindezt Jézus tanítása alapján tudja, amelyet nyilván Jézus maga közölt, kinyilatkoztatott neki.

Kilencszer kerül ajkára-tollára a *logos* = az ige szó. Mi ennek a jelentése az 1Thessz nyelvében? Hát ez:

- 1,5 amelyben közli Pál az evangéliumot;
- 1,6 amelyet a Szaloniki-beliek elfogadtak Páltól;
- 1,8 amely az Úré, s a szalonikaikatól terjedt tova;
- 2,5 amely Pálé, és Isten tanúsítja, hogy az nem hízelkedő;
- 2,13 amelyet elfogadtak, mint Istenét;
- 2,13 amelyet nem úgy fogadtak mint emberét;
- 2,13 amely valóban Istené;
- 4,15 amelyet Pálék mint az Úrét mondanak nekik;
- 4,18 amelyekkel vigasztalhatják egymást. – Mindezek summája: *Pál tanítása megbízhatóan az Isten szava.*

És mi az evangélium, amely hatszor kerül elő levelünkben? Hát ez:

- 1,5 amelyet nemcsak szóval, de hatalommal, Szentlélekkel...és... bizonyossággal is szóltak;
- 2,2 Istené, amelyet bátorsággal szóltak;
- 2,4 amelyet ők Istentől kipróbálva az ő megbízásából szóltak;
- 2,8 Istené, amelyet ők átadtak nekik;
- 2,9 Istené, amelyet ők hirdettek nekik;
- 3,2 Krisztusé, melyet szolgál Timóteus.

Világos a fentiekből, hogy *az ige is, az evangélium is, amely hangzik ajkukról – Istené és Jézusé.* Teljes a biztonsága Pálnak. Mi lesz ebből, ha valaki ezt a biztonságot megpiszkálja? Mondjuk, Jeruzsálem felől?

Igazságosnak kell lennem Pál iránt. Nincsen a levélben semmi, ami jó? Dehogy nem. Az is ott van, amit tud minden rendes és vallásának parancsai szerint élő ember: *Tegye állhatatossá szíveteket, hogy feddhetetlen szentségben állhassatok Istenünk és Atyánk elé,*

amikor a mi Urunk, Jézus majd eljön, összes szentjének kíséretében! Továbbá kérünk és intünk titeket, testvérek, Urunkban, Jézusban: Megtanultátok tőlünk, hogyan kell Istennek tetsző életet élnetek; éljétek is hát így, s haladjatok egyre előbbre. Hiszen tudjátok, milyen utasításokat adtunk nektek Urunk, Jézus által. Az az Isten akarata, hogy szentek legyetek. Kerüljétek a tisztátalanságot. Mindegyiketek szentül és tisztességesen éljen feleségével, és ne szenvedélyes érzékiségben, mint a pogányok, akik nem ismerik az Istent. Senki se károsítsa meg és ne csalja meg üzleti ügyben testvérét, mert az Úr megtorol minden ilyesmit, ahogy előbb már megmondtuk és kifejtettük. Hiszen az Úr nem bűnös életre hívott bennünket, hanem szentségre. Aki tehát az ilyen dolgokat megveti, nem az embert veti meg, hanem az Istent, aki kiárasztotta ránk a Szentlelket. A testvéri szeretetről nem szükséges írnom, hiszen Istentől tanultátok, hogy egymást szeressétek, s szeretettel is vagytok egész Macedóniában minden testvér iránt. Csak arra kérünk titeket, testvérek, hogy gyarapodjatok is benne. Becsületbeli kötelességnek tartásátok, hogy békességben éltek, a magatok dolgával törődtek, s a két kezetekkel dolgoztok, ahogy a lelketekre kötöttük. Akkor a kívülállókbanól tiszteletet vált ki életetek, és nem szorultok rá senkire (3,13–4,12).

Kifogástalan szöveg. Rá lehet mondani: Ez az Isten igéje. Ámen. De azért kellene egy kis végső summa, amihez kapcsolódnak majd a többi páli levelek:

- 1,10 várjátok ... Fiát... aki megment bennünket az eljövendő haragtól
 5,9–10 Isten nem haragra szánt minket, hanem megmentés elnyerésére Jézus által, aki meghalt értünk...

és

- 2,16 ... akadályoznak minket, hogy a pogányoknak ne hirdessük az evangéliumot... s már rajtuk is az Isten haragja végérvényesen

s a mindent egybefogó:

- 1,1 Kegyelem nektek és békesség
 5,28 A mi urunknak, Jézus Krisztusnak a kegyelme legyen veletek.

Uram, Isten! Mi lesz ezekből a következő levélben?!

26. Pál harmadik útja – 53 és 58 között; első szakasz: Efezusban

Egy ideig még Antiochiában tartózkodott, aztán útnak indult, sorra bejárta Galácia vidékét és Frigiát, és erőt öntött a tanítványokba. Közben egy alexandriai származású, Apolló nevű zsidó érkezett Efezusba. Ékesszóló és az Írásokban igen jártas ember volt. Már kapott valami oktatást az Úr igazságairól, buzgón és helyesen beszélt és tanított Jézusról, de még csak János keresztségéről tudott. Bátran elkezdett tanítani a zsinagógában. Priscilla és Aquila meghallották, elhívták magukhoz, és pontosabban elmagyarázták neki az Isten útját. Mivel Achaiába szándékozott utazni, a testvérek biztatták, és írtak a tanítványoknak is, hogy fogadják szívesen. Megérkezve a neki adott kegyelem révén nagy szolgálatot tett a hívőknek, mert a nyilvánosság előtt ügyesen megcáfolta a zsidókat: az Írásokból bebizonyította, hogy Jézus a Messiás.

Míg Apolló Korintusban tartózkodott, Pál a felső tartományokon át Efezusba érkezett. Itt néhány tanítványra akadt. Megkérdezte tőlük: „Megkaptátok a Szentlelket, amikor hittetek?” „Nem is hallottuk, hogy van Szentlélek” – felelték. „Mire keresztelkedtetek?” – kérdezte ismét. Ezt válaszolták: „János keresztségére.” „János a bűnbánat keresztségével keresztelt – magyarázta Pál –, a népet meg arra biztatta, higgyenek abban, aki utána jön, azaz Jézusban.” Ezt hallva megkeresztelkedtek Jézus nevére. Ezután Pál rájuk tette a kezét, és leszállt rájuk a Szentlélek, megkapták a nyelvek adományát és prófétáltak. Ezek a férfiak együttvéve voltak vagy tizenketten. Eljárt a zsinagógába, és három hónapon át bátran beszélt, vitatkozott, hogy meggyőzze őket az Isten országáról. De amikor némelyek megkötötték magukat, és nem hittek, sőt nyilvánosan gyalázták az (Úr) tanítását, otthagya

őket. A tanítványokat is különválasztotta tőlük és naponta tanította őket Tirannusz iskolájában. Ez így tartott két esztendeig, úgyhogy Ázsia minden lakója, zsidó és görög egyaránt hallotta az Úr szavát. Az Isten rendkívüli csodákat is tett Pál által. Így például betegekre tették az általa használt törülközőket és fejkendőket, és a betegség elhagyta őket, a gonosz lelkek meg kiszálltak belőlük. A vándorló zsidó ördögűzők közül is megpróbálták néhányan, hogy a gonosz lelkektől megszállottakra ráolvassák Urunk Jézus nevét, ezt mondva: „Kényszerítlek titeket Jézusra, akit Pál hirdet.” Egy zsidó főpapnak, Szkeuasznak hét fia is így tett. De a gonosz lélek visszavágott: „Jézust ismerem, Pálról is tudok, de ti kik vagytok?” Ezzel rájuk vetette magát a megszállott ember, kettőt letepert közülük, s úgy elbánt velük, hogy meztelenül és sebekkel borítva menekültek ki a házból. Erről minden efezusi zsidó és görög tudomást szerzett. Nagy félelem fogta el őket, és magasztalták Urunk Jézus nevét. Sok hívő is előállt, beismerték és elmondták saját mesterkedéseiket. A bűbájosok közül sokan könyveiket is elhozták, és mindenki szeme láttára elégették őket. Ezek értékét ötvenezer ezüstre lehetett becsülni. Így az Úr szava egyre terjedt, s nagymértékben megszilárdult

Ezek után az események után Pál föltette magában, hogy Macedónián és Achaián át elmegy Jeruzsálembe. Azt mondta: „Ha ott már voltam, Rómát is kell látnom.” Segítőtársai közül kettőt, Timóteust és Erasztuszt Macedóniába küldte, maga meg egy ideig még Ázsiában maradt. Ebben az időben nem kis zavargás támadt az (Úr) tanítása miatt. Egy Demeter nevű ezüstműves ezüst Artemisz-templomocskák készítésével jelentős keresethez juttatta az iparosokat. Összehívta őket meg a hasonló foglalkozásúakat, és így szólt hozzájuk: „Emberek, tudjátok, hogy ez a mesterség biztosítja jólétiünket. Látjátok és halljátok azt is, hogy ez a Pál okoskodásaival nemcsak Efezusban, hanem majdnem egész Ázsiában nagy tömegeket meggyőzött. Azt tanítja, hogy kézzel alkotott istenek nincsenek. De nemcsak az a veszély fenyeget, hogy szakmánk tönkremegy, hanem a nagy istennőnek, Artemisznek a templomát is semmibe veszik, és csorbát szenved fölsége, pedig egész Ázsia, sőt az egész világ tiszteli.” Amikor ezt hallották, dühbe jöttek, s így kiabáltak: „Nagy az efezusiak Artemisze!” Az egész városban nagy lett a felfordulás. Egy emberként a színházba rohantak, s macedóniai Gájuszt és Arisztarchuszt, Pál kísérőit is magukkal hurcolták. Pál a népgyűlésbe akart menni, de a tanítványok nem engedték. Néhány ázsiai főtisztviselő, és aki csak barátja volt, üzenetet küldött neki, kérték, hogy ne menjen a színházba. Ott ugyanis összevissza kiabáltak, az egész gyűlés csupa izgatottság volt, a legtöbbször azt sem tudta, miért jöttek össze. Végül a tömegből előcitálták Sándort, akit a zsidók előretuszkoltak. Sándor intett a kezével, hogy meg akarja magyarázni a népnek a dolgot. De amikor észrevették, hogy zsidó, lármázni kezdtek, s vagy két óráig egy emberként ordították: „Nagy az efezusiak Artemisze!” Végül a jegyző csillapította le a tömeget ezekkel a szavakkal: „Efezusi férfiak! Ki az, aki ne tudná, hogy Efezus a nagy Artemisz templomának városa és égből alászállt szobrának őre? Minthogy ez iránt senkinek sincs kétsége, le kell csillapodnotok, és nem szabad semmit sem elhamarkodnotok. Ide hurcoltátok ezeket az embereket, noha nem templomrablók és istennőnket sem káromolták. Ha tehát Demeternek és a vele tartó többi mesterembernek van valami panaszuk valaki ellen, vannak törvénynapok és helytartók, tegyenek panaszt ott. Ha meg valami más bajotok van, azt a törvényes népgyűlésen lehet elintézni. Mert különben annak a veszélynek tesszük ki magunkat, hogy a mai zavargás miatt bevádolnak bennünket, és nincs semmi érvünk, amivel megokolhatnánk ezt a csődületet.” Ezekkel a szavakkal feloszlatta a gyűlést. (ApCsel 18,24 – 19,40).

1. Apolló – Elgondolkodtató, hogy Apolló, aki az Írásokban igen jártas alexandriai zsidó, és bár nem találkozott még Pállal, már kapott valami oktatást az Úr igazságairól, buzgón és helyesen beszélt és tanított Jézusról, de még csak János keresztségéről tudott. Bátran elkezdett tanítani az efezusi zsinagógában. Légvonalban Alexandria közelebb van Jeruzsálemhez, mint Antiochia. Az alexandriai zsidóság jóval nagyobb, mint az antiochiai. Egyiptomiak

hallgatják Péter pünkösdi beszédét (ApCsel 2,11). Ha Lukács nem antiochiai, hanem alexandriai lett volna, akkor az Apostolok Cselekedetei arról számolnának be, hogy kik és hogyan terjesztették el Alexandriában Jézus evangéliumát. Alexandria lett a Jézust követőknek Rómával és Antiochiával vetekedő legnagyobb városa. Ebben a városban tanított Kelemen és Órigenész. Olyan nevek ők, amilyenekkel sem Róma, sem Antiochia nem dicsekedhetik.

Valakik elvitték Jézus jóhírét Alexandriába, s egyáltalában nem csodálatos, hogy két évtizeddel Jézus feltámadása után az alexandriai Apolló buzgón és helyesen beszél és tanít Jézusról. Az is nagyon érthető számunkra, hogy csak János keresztségéről tudott, mert Jézus nemigen foglalkozott vallási cselekményekkel. Mással volt elfoglalva: *Készen vagytok-e rá, hogy igyatok a kehelyből, amelyből majd én iszom, vagy hogy a keresztséggel, amellyel én megkeresztelkedem, ti is megkeresztelkedjétek? Készen – felelték. Jézus így folytatta: A kehelyből, amelyből én iszom, ti is isztok, s a keresztséggel, amellyel engem megkeresztelnek, ti is megkeresztelkedtek* (Mk 10,38–39). Azzal volt elfoglalva, hogy tanítása miatt a főpap keresztre parancsolja. És nemcsak Őt, hanem azokat is, akik azt tanítják, amit Jézus tanított.

Akik elvitték jóhírét Alexandriába, azok nem azt tanulták, hogy *egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség* (Ef 4,5). Másfajta, nem páli srófokra járt a eszük. Nem vették ki Jézus tanításából, hogy ne metélkedjétek körül, hanem helyette keresztelkedjétek meg.

Priscilla és Aquila meghallották, hogy miket mondott Apolló az ezeusi zsinagógában, elhívták magukhoz, és pontosabban elmagyarázták neki az Isten útját. Úgy, ahogy Páltól hallották. Mivel Achaiába szándékozott utazni, az ezeusi testvérek biztatták, és írtak a tanítványoknak is, hogy fogadják szívesen. Megérkezve a neki adott kegyelem révén nagy szolgálatot tett a hívőknek, mert a nyilvánosság előtt ügyesen megcáfolta a zsidókat: az Írásokból bebizonyította, hogy Jézus a Messiás. Míg Apolló Korintusban tartózkodott, nem kicsiny bajokat okozott ezzel Pálnak, mert Apolló feje más srófra járt, mint Pálé: *Chloé hozzátartozói ugyanis azt a hírt hozták felőletek, testvérek, hogy pártokra szakadtatok. Arra gondolok, hogy akadnak köztetek, akik így nyilatkoznak: „Én Pállal tartok, én meg Apollóval, én Kéfással, én meg Krisztussal.” Talán megosztott Krisztus? Vajon Pált feszítették értetek keresztre, avagy Pál nevében keresztelkedtetek meg?* (1Kor 1,11–12). Relativizálódott Pál tekintélye Korintusban, ahol Apolló megjelenése után már nemcsak Pál számított tekintélynek, hanem Jézus, Péter és Apolló is. S egyáltalában nem biztos, hogy Apolló a Pálnak olyan fontos megkeresztelkedés dolgában képviselt különvéleményt. Rengeteg jézusi tanításban lehetett más véleményen, mert Priscilláék páli ízű pontosításai nem mérközhettek meg azokkal a pontosításokkal, melyeket Apolló azoktól kapott korábban, akik elhozták Jézus jóhírét Alexandriába.

Mit is írt meg Lukács, miután befejezte evangéliumát? *Az apostolok cselekedeteit?* Nem. Evangéliumának folytatását. Annak sem volt címe, a folytatásnak sem. A címet a szöveg egy nagyon korai másolója biggyeszthette Lukács e műve fölé, mely így kezdődött: *Ton men próton logon... azaz hogy Az első könyvet arról írtam, Teofilusom, amit Jézus tett és tanított... Az ókorban még nem volt szokás címet adni a műveknek – értesülök erről a szakértőktől. Az anonim másoló biggyesztésének kétezer esztendősi sikere – volt. Azért csak volt, mert én vitába szállok biggyesztésével. Nem az apostolok cselekedeteit írta meg Lukács a szóban forgó könyvben. Csak Pálnak a cselekedeteit. Művének 28 fejezetéből 17-et szentel neki. S a többi 11 fejezetben nem az apostolok cselekedeteit írta meg? Nem.*

Tudva levő, hogy a négy evangélium *Tizenkettőről* (dódeka) beszél, méghozzá 22 ízben: Márk 10, Máté 3, Lukács 12 és János 5 helyen. Az *apostol* szót pedig Márk, Máté és János csak egy-egy ízben használja: A tizenkét apostol nevei... (Mt 10,2); Jézusnál gyülekeztek az apostolok (Mk 6,30); ... Nem a nagyobb a küldött (*apostolos*) a küldőjénél (Jn 13,16).

Nem így a Pál-tanítvány Lukács. Ő hatszor is: odahívta tanítványait, akik közül kiválasztott tizenkettőt, akiket apostoloknak is nevezett (16,13)... amikor az apostolok

visszatértek (9,10) ... Küldök hozzájuk prófétákat és apostolokat (11,49) ... az apostolok így szóltak az Úrhoz: Növelj a hitünket (17,5) ... asztalhoz telepedett az apostolokkal együtt (22,14) ... Mária Magdolna ... s az asszonyok elmondták ezeket az apostoloknak (24,10). A többi három evangélista be tud számolni ezekről az eseményekről anélkül hogy „apostolt” említene. Lukács nem. Ki milyen iskolába jár, elárulja a szókinccse. Második könyvében Lukács már 28 alkalommal használja az apostol szót, s 22 ízben a Tizenkettőről beszél, 6 ízben pedig az apostolokról és a presbiterekről.

Lukács tanítójának, Pálnak leveleiben viszont már 34 ízben találkozunk szavunkkal. Ezekben rendre Pál az apostol. Kinek a küldöttje? Még kérdéses? Hát Jézus Krisztusé! És a Tizenkettő? Ők nem szerepelnek ilyen minőségben. Sem Tizenkettő, sem apostol megnevezésben. Ők csak bajnak vannak szegény Pálnak: akadályozzák apostoli tevékenységét.

Mi lenne mindezek ismeretében Lukács második munkájának helyes címe? Talán ez. *Pál apostol cselekedetei és azok előzményei* (Az első és nagyobb részt tárgyalják a 9 és 13–28, a második és kisebb részt pedig az 1–8 és 10–12 fejezetek.)

Istennek Jézus halálát-feltámadását követően nem volt több Lukácsa, ahhoz (Lukácséhoz) hasonló képességekkel rendelkező embere. Pedig 12 Lukács kellett volna ahhoz, hogy ezek egyenként csatlakozzanak a Tizenkettő mindegyikéhez, hogy beszámoljanak azok missziós útjairól. E tizenkét írás másolója, egybeszerkesztője adhatta volna munkája címéül az anonim címbiggyeszítő ötletét: Az apostolok cselekedeteit? Nem. Azt kellett volna címül adni, hogy *A Tizenkettő cselekedetei*. S akkor Priscilla és Aquila módján mi ma nem csodálkoznánk el Apolló tudatlanságán, mert ebből a műből értesülhetnénk, hogy a Tizenkettő melyike vitte el Jézus jóhírért Alexandriába. S arról is, hogy ez a tanítvány nem a *körülmetélés* vagy *kereszttség* páli perspektívájában közvetítette az alexandriai zsidóknak és nem-zsidóknak Jézus tanítását. Hanem pl. úgy, ahogy Jézus csinálta. Hogyan? Nem kell senkinek vallást váltani, csak megérteni Jézust és összeszedni a maga Tizenkettőjét, hogy azoknak is elmagyarázza, amit megtanult Jézustól. Jézustól és a Szentlélektől, aki kiáradt mindannyiunk szívében már a Teremtés hajnalán.

2. Szentlélek – Efezusba érve Pál néhány tanítványra akadt. Megkérdezte tőlük: „Mekaptátok a Szentlelket, amikor hittetek?”. Ezután Pál *rájuk tette a kezét, és leszállt rájuk a Szentlélek*, megkapták a nyelvek adományát és prófétáltak (ApCsel 19,6).

Vagy 15 éve már, hogy a Szellemi Búvárok (spiritiszták) Egyesületében az előadók számára volt egy álló fogadás, s azon egy nagyon intelligens orvostól megkérdeztem: *Mi ez a kézrátétel?* Ezt válaszolta: Ez volt Jézus korában az orvostudomány leghatékonyabb gyógyítási módja, de mi a kétezer esztendő alatt elfelejtettük, hogyan is kell azt csinálni.

Megnéztem az *epitithenai* (=rátenni) ÚSz-i előfordulásait. Van belőlük 40. Az evangéliumokban 23, a Csel-ben 14, s még másutt 3. –Jézus ráteszi a kezét Jairus lányára, néhány betegre, süketnémára, vakra, a 18 éve beteg asszonyra (Mt 9,18; Mk 5,23; 6,5; 7,32; 8,23–25; Lk 4,40; 13,13; gyerekekre, hogy megáldja őket (Mt 19,13–15), s megjövendöli, hogy akik hisznek, ha betegekre teszik kezüket, azok meggyógyulnak (Mk 16,17-18).

Az ApCsel azzal indul, hogy Jézus nem méltányolja tanítványai politikai érdeklődését: Az egybegyűltek megkérdezték: „Uram, mostanában állítod-e helyre Izrael számára a királyságot?” „Nem tartozik rátok – felelte –...de megkapjátok a Szentlélek rátok *leszálló* erejét, és tanúim lesztek Jeruzsálemben, s egész Júdeában és Szamariában, sőt egészen a föld végső határáig” (ApCsel 1,6–7). Jézus azért küldi el a Szentlelket, hogy a Lélek nevelje tovább őket arra, amire eddig Jézus nevelte őket: legyenek tanúi a nagyvilágban annak, amire tanította őket, a tanítványokat. Tegyék ők is tanítványokká embertársaikat. Rá is teszik a kezüket Istvánra és hat társára (6,6).

Amikor az apostolok megtudják, hogy Szamária befogadta Isten igéjét, elküldik hozzájuk Pétert és Jánost, akik imádkoznak értük, hogy kapják meg a Szentlelket. *Rájuk tették a kezüket és megkapták a Szentlelket (8,14–17). Saul látomásban látja a damaszkuszi úton, hogy ráteszi a kezét Ananiás, hogy Saul lásson... és megteljen Szentlélekkel (9,12–17). Az antiochiaiak böjtölnek, imádkoznak és ráteszik kezüket Barnabásra és Saulra, mielőtt útnak indítják őket (13,3). Ezután következik, hogy Pál ráteszi a kezét az efezusiakra – nyelveken szólás és prófétálás következménnyel (19,6). Végül Pál ráteszi a kezét egy betegre Málta szigetén és meggyógyítja (28,8).*

Jézus nem keresztel, a kézrátévést csak gyógyításra használja. Nem csinál vallási cselekményeket. Csak tanít és gyógyít. A Tizenkettő úgy éri el, hogy megtanítsa őket imádkozni is: a Miatyánkra, hogy hivatkoznak a Keresztelőre: *Történt egyszer, hogy valahol éppen imádkozott. Amikor befejezte, egyik tanítványa kérte: „Uram, taníts meg minket imádkozni, mint ahogy János is megtanította tanítványait.” Erre így szólt hozzájuk: „Amikor imádkoztok, ezt mondjátok: Atyánk! Szenteltessék meg a neved. Jöjjön el az országod...”* (Lk 11,1–2). Üsse part! Tanuljanak tőlem is imádkozni! Ne csak apjuktól-anyjuktól, másoktól – ha már én tanítom őket!

De mire is tanította három éven keresztül őket? Imádkozni? Nem! Hanem mire? Gyógyítani és tanítani mert ezzel lehet szeretni. Jézus nem magyartanár volt, nem is matematikus. Nem is teológus. Jézus szeretetszakos volt. Ennek a csínját-bínját magyarázta három évig egyfolytában – s igen érdekesen: példabeszédekkel. Ezek miatt a példabeszédek miatt volt olyan is, aki Jézust tekinti az emberiség legnagyobb hatású költőjének... Ki is? Talán Renan.

Tudok az egyháztörténet egy nem különösen jelentős, de számomra rokonszenves szentjéről. Tanítórendet alapított. Az egyháztörténetben elsőként. Lehet az ember az ő tanítórendjében akár magyartanár is. Az volt a jelmondata, hogy *Pietate et litteris*. Le lehet fordítani. Magyarra is. De minden fordítás egyúttal értelmezés is. Ha lefordítanám, az enyém is az volna: *Jámbor (= jó ember) is légy, okos is légy!* Ez nekem nagyon tetszik. Mintha Jézus is ilyen lett volna. Van szentünk Reguláiban egy mondat, mely így kezdődik: *Venerabilem paupertatem...* Annyit jelent, hogy rendtársai becsülik igen nagyra a szegénységet. Úgy gondolom, hogy Jézus is szegénységet talált az őt felnevelő názáreti házban, s ezért tudott negyven napig meglenni a pusztában, s ezért választotta utána három évre azt az életformát, aminek talán nem rossz összefoglalása az írástudóknak adott válasza: *Az Emberfiának nincs hova lehajtania a fejét* (Mt 8,20; Lk 9,58). Az Istenanya szegényeinek nevezte el rendjét. Találja ki az olvasó, hogy ki ez a számomra rokonszenves személy!

Ah, de hova veszem el így, megtérek Hajna, tehozzád... Azaz hogy Pálhoz: Pünkösöd után a tanítványok keresztelnek, s minden általuk jónak ítélt cél érdekében imádkoznak és ráteszik a kezüket embertársaikra. Keresztelnek, imádkoznak, kézrátételt végeznek. Közös szóval vallási cselekményeket, melyeknek Jézusnál mindig csak annyi a rendeltetésük, hogy megerősödjünk abban, ami istenektetsző!

S talán ebből érthető, hogy akár Apolló, akár az efezusi keresztények csak János keresztségéről tudtak, de jézusi vallási cselekményekről még nem értesültek. Jézus nem hiába nevelt Tizenkettőt. A Tizenkettő dolgozott. Tanúskodtak. Vitték a jóhírt akár Alexandriába, akár Efezusba. Biztosan elmondták a jézusi tanítás lényegét. Ami nem volt lényeg, ahelyett nem találtak ki lényegpótlót... vallási cselekményt! Nem mindenki úgy végezte dolgát, mint Pál. De nem egyedül ő dolgozott. A Tizenkettő is dolgozott. Erről az ApCsel szerzőjének kevés információja volt. Pálnak pedig még annyi sem.

3. Tizenketten... Lukács leírja ezt a szót, és nem dobban meg a szíve. Ha ott lett volna Pál harmadik missziós útján, akkor a beszámolója nem így kezdődött volna: *Egy ideig még Antiochiában tartózkodott, aztán útnak indult, sorra bejárta Galácia vidékét...*hanem így:

aztán útnak indultunk és sorra bejártuk... Nincs már Barnabás, nincs már Szilas mellette, egyedül indul. Pál egyedül tette meg a több mint ezer kilométeres utat Antiochiától Efezusig, s az ő szíve sem dobbant meg ettől a szótól. Semmit sem jelentett ez a szó számára, mely Jézus számára a három év alatt a családját jelentette, mely bőven kárpótolta őt a Názáretben otthagytott otthonért. Nincs folytonosság Jézus és Pál között más, mint az, hogy 34-ben a Damaszkusz fel vivő és Jézus-tanítványokat üldöző útján hall egy hangot: *Saul, miért üldözöl engem?* Mit folytathatott Pál ennek a szónak az erejében? Semmit. Csak valami vadonatújat kezdhetett. S ennek a neve: a *pálizmus*.

4. Két esztendő Efezusban – *Eljárt a zsinagógába, és három hónapon át bátran beszélt, vitatkozott, hogy meggyőzze őket az Isten országáról. De otthagya azokat, akik nem hittek neki, s a tanítványokat is különválasztotta tőlük és naponta tanította őket Tirannusz iskolájában. Ez így tartott két esztendeig, úgyhogy Ázsia minden lakója, zsidó és görög egyaránt hallotta az Úr szavát.*

A tanítványok között lehetett a *mintegy tizenkét tanítvány* is. Mit tanított nekik? Isten Országát s az Úr szavát. Ennek tartalmáról képünk lehet az 1Thessz alapján. Két éven keresztül naponként nem lehet a semmit tanítani. Galácia egyházait végiglátogatta már. Tele lehetett mondanivalóval. Majd a Galata-levél informálhat bennünket arról, hogy miket taníthatott e hívő tanítványoknak Pál két éven keresztül és naponként Efezusban.

Pál második útja 3-4 évet vett igénybe, a harmadik útja meg 4-5 évet. Második út során másfél évet töltött Korintusban (ApCsel 18,11), a harmadik úton két évet időzött Efezusban (ApCsel 19,10), ahol otthagya második útja során Priscillát és Aquilát, sátorkészítő társait. Harmadik útja során találkozik is ott velük: *ők igazítják el Apollót. Miből élt Pál? Csak a testvérek adományaiból? Semmiképpen sem: Emlékezhetek, testvérek, fáradozásunkra és kemény munkánkra. Éjjel-nappal dolgoztunk, hogy senkinek se legyünk terhére. Így hirdettük nektek az Isten evangéliumát (1Thessz 2.9).* S még inkább eligazító, amit a filippieknek ír: *Ti is tudjátok, ... hogy az evangélium hirdetésének kezdetén, amikor Macedóniából elindultam, nem volt egyetlen egyházközség sem, amely velem az adás és viszonzás kapcsolatában állt volna, csak ti. Már Thesszalonikába ismételten küldtetek, amire szükségem volt. Nem az adomány a fontos nekem, hanem inkább a gyümölcse, amelyet majd bőségesen javatokra írnak (Fil 4.15–16).* Úgy gondolom, hogy a sátorszövésből pénzelt Pál. Ez adta meg számára az anyagi függetlenség szükséges mértékét.

5. Az Isten rendkívüli csodákat is tett Pál által (ApCsel 19,11), mert Isten nem személyválogató: *akik hisznek, azokat jelek követik (Mk 16,17).* Minden valláson belül? Akármiben is hisznek? Alihanem! Csak tegyék rá az életüket arra, amiben hisznek! Pál ezek közé tartozott.

6. Segítőtársai – Négy névvel is találkozunk. Timóteusét már ismerjük, a másik három új és egy nagyon rokonszenves vonás: Pál hallgatni is tud valakikre, ha azok a tanítványaiból kerülnek ki: *Pál a népgyűlésbe akart menni, de a tanítványok nem engedték (ApCsel 19,30).* Ilyen rokonszenves vonás az is, hogy bízik bennük: *Segítőtársai közül kettőt, Timóteust és Erasztuszt Macedóniába küldte, maga meg egy ideig még Ázsiában maradt (ApCsel 19,22).*

6. Pál úti tervei: *Pál föltette magában, hogy Macedónián és Achaián át elmegy Jeruzsálembe. Azt mondta: „Ha ott már voltam, Rómát is kell látnom.” (ApCsel 19,21).* Egyelőre még Efezusban van. S a harmadik útja során írja meg négy nagy levelét, melyek legkorábbija: Pál levele a galatákhoz.

27. A Galata-levél

1. A három lépcső

Elérkeztünk Pál első nagy leveléhez, amelyben már kibontja a tartalmát annak, amit feltevésem szerint Arábiában tanult. Segítségként, hogy el ne vesszünk a páli gondolatok kusza szövedékében, előre megadom azt a gondolati skémát, amely lehetővé teszi a páli gondolatok rendbetevését. Ellentmondásos megnyilatkozásainak úgy-ahogy feloldását a háromlépcsős szemlélet teszi lehetővé. Az első lépcsőt adja az üdvtörténet Krisztusig bezárólag. A második és harmadik lépcsőt a Krisztus utáni üdvtörténet adja oly módon, hogy a második lépcső logikai és időbeli rendben megelőzi a harmadikat.

Az első lépcsőben három páli megállapítással találkozunk:

1a-tétel: A törvény (mózesi vagy nem mózesi) nem tett bennünket istennektetszővé, mert képtelenek voltunk s vagyunk teljesíteni a törvényt.

1b-tétel: Jézus kereszthalála megszüntette a (mózesi vagy nem mózesi) törvény érvényességét.

1c-tétel: Jézusnak a halál elszenvedéséig menő hűsége istennektetszővé tett minket – potenciálisan.

Második lépcső: Ahhoz, hogy az említett jézusi tett ténylegesen, aktuálisan is Istennek-tetszővé tegyen minket, igaznak kell tartanunk az első lépcső három páli megállapítását, azaz hinnünk kell. Ez a hit még nem cselekedet, hanem csak igaznak tartás.

2a. Aki hisz, az istennektetsző.

2b. Aki hisz, az nem cselekszik.

2c. Aki cselekszik, az nem él istennektetszően.

Harmadik lépcső: Ebből a hitből folyik, hogy cselekedjünk olyan módon, hogy teljesítsük Jézus erkölcsi törvényét, a szeretetparancsot.

3a. Tenünk kell Jézus törvényét.

3b. Aki cselekszik, az nincs Mózes törvénye alatt.

3c. Aki cselekszik, az istennektetszővé lesz.

2. Apostol

Előző levelét Pál rangmegjelölés nélkül írja szaloniki testvéreinek. A mostanit már Pál *apostol* és a vele levő összes *testvérek* küldik. *Kezdődik az ének...* nem az Úr fölségének, hanem a hierarchia felsőbbségének. Jézus, szegény, még úgy vélekedett, hogy *ti pedig mindannyian testvérek vagytok* (Mt 23,8), de hol van már a tavalyi hó? Még nincsenek szentséges, főtisztelendő és egyéb atyák az egyházban. De Jézus tudhatta már, hogy erre felé akarjuk majd fordítani a jövőt, s éppen ezért mondta is, hogy *atyának se szólítsatok senkit a földön, mert egy a ti Atyátok, a mennyei* (Mt 23,9). S bizony nem mondta, hogy szeret borsót hányni a falra, pedig arra kényszerítjük Őt, meg Atyját s a Lelküket is – már közel kétezer

éve. Egyetlen katolikus társaságot ismerek a földön, amelyeknek legalább e tekintetben rendben áll a szénája, mert elég jónak minősíti a szent keresztségben kapott nevünket, s érdekes, hogy sikerül ebben a formában is megbecsülniük azt is, akit véletlenül pappá szenteltek közülük. Meg azt is, aki véletlenül tényleg *atya*, mert 16 gyermeket szült neki Zsikéje – Isten nagyobb dicsőségére. Őt is kielégíti, hogy csak azt mondjuk neki, hogy *Náci*. A harcosabb rá is ripakodik azokra, aki fél-idegenként betéved közénk, s ilyenként elkezd *atyázni*. *Mit beszélés?* – mondta egykori debreceni társának Teri, amikor e társát meghívták péceli lelkigyakorlatunkra, *ahol atyákra meg nem-atyákra* osztotta az ott lelkigyakorlatozókat. Magam még ezt a bűnt el nem követtem, még a jelenlegi pápával szemben sem. Köszöntésként azt mondtam neki, hogy *Sua Eminenza* (Kitünőséged) – köszönetül, hogy nem égetett el a máglyán, hanem beérte azzal, hogy a nem-atyák helyére utasított, a térdepelő padba. Ott szabad térdepelniük azoknak is, akinek a tanítása *téves, veszélyes és félreérthető*, ha nem is értik meg a tökéletlenek, hogy miért veszélyes, téves és félreérthető, ha azt merészeli javasolni Jézus egyházában, hogy azokat kell a jézusi eucharisztikus asztalfőre ültetni, akik tanítványokat tudnak gyűjteni. Mégpedig két esetben: ha apák, meg ha anyák. Magam csak csendesen megfogom az engem atyázni kezdő aranyos kispapunk kezét a Piarista köz VI. emeleti ebédlőjében, s mondom neki, hogy *Gyurka bácsi vagyok én*, s még azt is elmondom, amit pár sorral feljebb idéztem Jézustól. Senki más nem botránkozott meg szavaimon, csak aki elhagyott minket – ő hevesen tiltakozott szavaim pogánysága, egyházi értetlensége ellen.

3. Kik a galaták?

Előző levelét Szaloniki egyházának, e mostanit már Galácia *egyházainak* (1,1–2) írja. Melyek ezek az egyházak? Pál első és második útja kapcsán említést tesz Lukács többször is *Pamphylia, Pergé, Iconium, Antiochia, Listra, Derbé* nevű városokról. Alighanem ezekre gondolt, s nem a galáciai Pessinus, Ancyra városokra, melyekről mit sem tudunk Lukácstól s mástól sem; már mint arról, hogy azokban is járt volna valaha Pálunk. Harmadik útján láthatja az előbb említett városok java részét harmadszor is – *sorra bejárta Galácia vidékét és Frigiát, és erőt öntött a tanítványokba* (Csel 18,23) –, de Lukács név szerint elsőül csak Efezust említi meg, mint Pál ezer km-nél is hosszabb harmadik útjának tartós állomáshelyét. Nagyon valószínűtlen, hogy harmadik útja során szerezte volna be Galáciában azokat a tapasztalatokat, melyek e második és legnagyobb indulatú levelét ihlették. Rendet és békességet kellett találnia ott. Ha nem azt találta volna, nem lenne Galata-levelünk. Nem, mert szóban toltta volna le őket. Alighanem alaposan is, s ha írt is volna nekik levelet, az már – feltehetően – olyan szelíd lett volna, mint amelyet Korintusból írt a szalonikiaknak.

Nem lehet tudni, hogy honnan írja nem szelíd levelét, csak valószínűsíthető, hogy Efezusból. A levélírás időpontjával is így vagyunk: alighanem 55-ben. Így is lehetett. Ha az én teológiai végzettségemmel, melyet a Kalazantinum nevű hittudományi főiskolán szereztem 1937 és 43 között, doktorálni lehetne, akkor valamelyik tanszékvezetőnek írhatnék egy doktori értekezést ezzel a címmel: *Mikor és hol írta Szent Pál a Galata-levelét?* Nem írnám meg, mert annak az eredménye is csak az lenne, amit enélkül is tudok: úgy is lehet, ahogy jelen dolgozatom elmondja, de egy doktori értekezés végén lenne 10 lapnyi szakirodalom, s ugyanúgy nem árulnák katolikus boltokban, mint ahogy ezt sem fogják árulni, amit most írok. Azért nem, mert ki a fenét érdekelne ez az eredmény? Igen. Meg azért sem írnám meg, mert e doktori értekezésemet sem árulnák majd a katolikus könyvesboltokban, de egészen más okokból – melyek kifejtése nem tartozik szorososan e mostani könyvem tárgyához.

Arra azonban következtethetek, hogy valakik befeketítették Pálnál a galatákat. Mert nem a harmadik út személyes tapasztalatai, hanem e bizonyos valakiktől kapott híryanag hatására írja: *Óh, esztelen galaták, ki bűvölt el titeket...?* (3,1). S e második és hosszabb levél fele annyiszor sem szólítja őket testvéreknek, mint az első, a rövidebb levél szólította annak a

címzettjeit. Az első levél csak szív-hang. Ez a második dühöt is tartalmaz. Főleg az elbűvölőket illetően. De azért kapnak belőle azok is, akik hagyták magukat elbűvölni, a galaták.

4. Pál evangéliuma

Nem ok nélkül mondja magát Pál – apostolnak. Az elbűvölteknek kell megmagyaráznia, hogy voltaképpen kicsoda is ő, ha nem tudnák. Hát ő, Pál, akire csak az nem hallgat, aki esztelen. Miért? Mert ő *nem emberektől, nem is ember által, hanem Jézus Krisztus, és az őt a halálából föltámasztó Atyaisten által – apostol ...* (1,1). Azért apostol, mert *az általam hirdetett evangélium nem embertől való; mert nem embertől kaptam vagy tanultam, hanem Jézus Krisztus kinyilatkoztatásából* (1,11–12). Mindennek bizonyossága, hogy *Jeruzsálemben sem mentem föl apostolelődeimhez, hanem elmentem Arábiába... Három év múltán azután fölmentem Jeruzsálemben, hogy megismerkedjem Péterrel, s nála maradtam tizenöt napig. Más apostolt nem is láttam, csak Jakabot, az Úr testvérét* (1,17–19). De nem is tanult tőlük semmit. Neki kellett tanítania őket: *Ezeknek egy pillanatra sem tettünk engedelményt, hogy az evangéliumot tisztán megőrizzük számotokra. Azok, akiknek tekintélyük volt – hogy azelőtt milyenek voltak, nekem mindegy, az Isten nem nézi a személyt –, a tekintély birtokosai semmire sem köteleztek. Ellenkezőleg: elismerték, hogy én éppúgy megbízatást kaptam az evangélium hirdetésére a körülméletlenül, mint ahogy Péter a körülméletlen körében. Aki ugyanis Péternek erőt adott a körülméletlen közötti apostolkodásra, velem is együtt munkálkodott a pogányok között* (2,5–8). Pál kinyilatkoztatása tehát magától, Jézustól ered, minek következtében: *Élek, de már nem én, hanem Krisztus él én bennem.* (2,20).

Ez már aztán beszéd!!! Olyan ez az evangélium, hogy már nem is a Pálé, hanem azé, aki benne él Pálban: magának Krisztusnak az evangéliuma. S a négy kánoni evangélium? Hát..., hát azok is evangéliumok, de milyenek? Hát olyanok, hogy Márk, Máté, Lukács, János szerint úgy történtek a dolgok, ahogyan ők maguk – emberek – csak gondolták meg hallották. Meg egybeszerkesztették. Evangéliumok, de csak különböző *emberek* látása szerintiék.

Hát ebből aztán tanulhatnak az esztelen galaták, hogy kitől tudták eltántorítani őket azok, akik elbűvölték őket. Attól, aki magától, Jézustól kapta a kinyilatkoztatást, és nem emberektől. Nem is a Tizenkettőtől, akiket Jézus három esztendőn keresztül tanított a maga evangéliumára. Attól a Páltól tántorodtak el, akiben maga Krisztus is él. Ilyet magukról a szinoptikusok nem mondtak, még János sem. Olyan feltétlen tekintély a mi Pálunk, hogy amit ő mond, azt maga az Isten mondja. Ha ezt egyszer majd eltanuljuk Páltól, Jézustól meg nem tanuljuk meg, hogy csak *az életét odaadni van hatalma* (Jn 10,18), akkor már lo-boghatnak is a máglyák, melyeken mindenkit elégetünk, aki másképpen gondolkodik, mint ahogyan Pál gondolja vagy Pál nyomán akár mimagunk is gondoljuk. Persze, ha azok az átkozott illuminátusok majd kiverik az atyák, főpapjaink kezéből a gyufát, akkor már csak kiközösíthetik őket, mint csúf eretnekeket.

Bizony így van ez, mert a szalonikiaknak írt levélben az evangélium még csak Isten és Jézus evangéliuma volt, de a galaták már megtanulhatnak valami egyebet is erről az evangéliumról. Ezt: *Csodálkozom, hogy attól, aki meghívott titeket Krisztus kegyelmére, ilyen hamar átpártoltatok egy más evangéliumhoz, jóllehet nincs más, legföljebb néhány ember akad, aki megzavar titeket, és igyekszik elferdíteni Krisztus evangéliumát. De ha akár mi, akár egy mennyei angyal más evangéliumot hirdetne nektek, mint amit mi hirdettünk: átkozott legyen! Amint már kijelentettük, most újra megismételjük: Ha valaki más evangéliumot hirdetne nektek, mint amit tőlünk hallottatok, átkozott legyen! Az emberek kedvét keresem ezzel vagy az Istenét? Talán embereknek akarok tetszeni? Ha még emberek tetszését keresném, nem volnék Krisztus szolgálója. Biztosítalak benneteket, testvérek, hogy az általam hirdetett evangélium nem embertől való. Hiszen nem embertől kaptam vagy tanultam, hanem Jézus Krisztus kinyilatkoztatásából* (1,6–12). Szóval biztos, ami biztos. Mi a biztos? A Pál evangéliuma a biztos. A Galata-levéllel nem mérközhetik meg semmi, legföljebb még egy

másik Pál-levél. Melyik? Akármelyik. Módosítandó tehát, amit a II. Vatikáni Zsinat írt a *Dei verbum*-ban az evangéliumokról. Azt írja, hogy a négy evangélium felette áll még az Újszövetség összes többi írásainak is. Módosítandó lenne, ha az Ó- és Újszövetség stílusához nem tartoznék hozzá, hogy egyes szerzők kifejezetten Isten nevében beszélnek. Így: Ezt mondja az Úr, a seregek Istene... Pál is tőlük tanulta ezt a stílust. Megbocsátjuk neki? Meg. De magam nem mondanám feltétlenül szövegük végére: *Ez az Isten igéje*. Az *Amen*-t sem mondanám rá közönséges laikus hívőként, ha nem értek egyet a szöveggel.

5. Magának az Istennek és Jézusnak az evangéliuma – a Pálé

Mit tanulhatnak meg ebből a galaták? Azt, hogy valakik igyekeznek elferdíteni Krisztus evangéliumát, ők pedig átpártolnak ezekhez az őket elbűvölökhöz. Őket megzavarókhöz De ne tegyék ezt! Még ha menyei angyal vagy akár maga Pál is hirdetne evangélium címen mást, mint amit Pál hirdet, az átkozott legyen. Azért legyen az, mert nincs más evangélium, csak az, amit Páltól hallottak a galaták, s azt Pál magától, Jézustól hallotta. Könyörgöm – kérdezem Pál testvéremtől, aki magát apostolnak, Jézus küldöttének mondja –, mikor is hallottad te Jézustól az evangéliumot? Mert én még ott tartok, hogy a damaszkuszi úton hallottad, vagy csak hallani vélted Jézus hangját: *Saul, Saul, miért üldözöl engem?* Még ott tartok, hogy a Tizenkettőt sem kérdezted meg, hogy mit is tanultak három éven keresztül Jézustól. Mire Pál felháborodottan ripakodik rám: *Hát Jézus maga nyilatkoztatta ki nekem az evangéliumot*. Én meg mondanám: húsz évet áldoztam rá hogy összeállítsam, mit hirdettél Jézus evangéliuma címen, de alig valamit hasonlított azokra ez a te Jézus-evangéliumod, amit Márk, Máté, Lukács meg János evangéliuma előad. Persze, hogy nem hasonlítanak – felelné csendesen nekem –, mert az enyém magának, Jézusnak az evangéliuma. Én meg újra szólnék és mondanám halkán-szelíden neki, hogy Jézusnak nincs más evangéliuma, mint az, amit mindnyájan tudunk. Mindnyájan: teisták, ateisták, panteisták, agnosztikusok. Mindnyájan. Mert Isten belerakta bölcsőnkbe és szüleink bölcsőjébe is, hogy jó kisfiúknak meg jó kislányoknak kell lennünk. S ezt tudta Jézus maga is, és ezért tudott olyan világirodalmi értékű történeteket kitalálni, mint a mindenkinek egy dénárt adó szőlősgazda, a tékozló fiú, az irgalmas szamaritánus meg az ítélet-tabló története arról, hogy mit kérdez meg tőlünk Jézus az ítélet napján... meg a többit. A te evangéliumodban meg egyetlen-egy ilyen sztori sem akad... De nem folytathatnám a mondókám, mert Pál fejét elöntené már a lilaköd, s csak annyit válaszolna nekem, hogy én meg legyek százszor is átkozott, vagy csukjanak a boldok házába, ha nem értem az ő evangéliumát. A Pálét, mely magának az Istennek és Jézusnak az evangéliuma.

6. Kegyelem

Mert hát miről is szól ez az evangélium? Hát a Jézustól soha nem használt kegyelemről, mert Jézus csak arról beszélt – ha hihetünk Erdősi Sylvester Jánosunk fordításának –, hogy kedveseknek kell lennünk Isten szemében, a kedves volt-ról. Hogyan? Hát csak úgy, hogy jókislányok meg jókisfiúk igyekezünk lenni. S most megkérdezném Pált, hogy mi fán is terem ez a kegyelem, mert e tekintetben a szaloniki levél nem okosított meg. S Pál válaszol nekem. Ezt: Hát olyan, mint a shalom, amit azoknak a derék szalonikiaknak is kívántam, ahogyan nektek is (1,3), mert ez olyan nagy jó, hogy magáé, Jézusé, s ez a kegyelem lehet a ti lelketekkel is (6,18). S ha pedig mondanám, hogy szeretnék ennél többet is tudni, Pál megint csak válaszol nekem: Nemcsak Jézusé a kegyelem, hanem meg is hívta Jézus kegyelmével Pál a galatákat (1,6) valamire, ahogyan ugyanezzel a kegyelemmel hívta meg Jézus magát Pált is (1,15), s ezt a kegyelmet ismerték fel Pálon Jeruzsálemben Péter, Jakab és János, és nyújtottak ennek folytán kezét Pálnak és Barnabásnak (2,9). Nem is veti meg Pál ezt a kegyelmet, mert jól tudja, hogy ezen a kegyelmen keresztül lesz ő istenektetsző és nem az

őszövétségi törvény által (2,21). Ebből a kegyelemből estek ki az esztelen galaták, mert ők az imént említett törvény által akarnak istennektetszövé válni (5,4). Mi is lehet ez a kegyelem? Istennek valami nagy jóindulata, ami Jézus földi megjelenése által következik be számunkra? Alighanem. Jézus még nem ismerte ezt a fogalmat. A szót magát Lukács, a Pál-tanítvány(!) ugyan négyszer Jézus ajkára adja – de az Isten előtti *kedves-volt*, illetőleg a *megköszönni* jelentésben (Lk 6,32–24; 17,9).

Miért vagyok dühös erre a szóra? Azért, mert az urak, pl. a köztársasági elnök gyakorol kegyelmet. Isten nem. Ő napját felkelti a gonoszokra is. Ő csak szeret és szeret, mint egy nagyon jó Anyuka, még annál is jobban. Pál Istene pedig megharagszik ősanyánkra, évtizedreken keresztül nem engedi be egyetlen lányát-fiát sem Országába, melyet értünk hozott létre. De miután Jézus feláldozza önmagát értünk a kereszten, hogy kiengesztelje Atyját nagy-nagy haragjából, az Isten kegyesen megbocsátja nekem s mindenkinek, hogy Éva anyánk evett a fa gyümölcséből s meghalt. Most már nem hiába vagyunk jók, ha jók vagyunk, mehetünk a mennyországba, nyitva az ajtó. Egyetlen mentsége Pálnak, hogy Arábiában tanulta egy főiskolán ezt az esztelen ismeretet, ezt a gnóvizst.

Ha kell bizonyítékul még citátum, akkor idézek: *a végtelenül irgalmas Isten azzal mutatta meg nagy szeretetét irántunk, hogy Krisztussal életre keltett minket, bűneinkben halottakat is – így kegyelemből kaptátok a megváltást; feltámasztott minket, és Krisztus Jézusban a menyeeiek közé helyezett minket, hogy az eljövendő korokban Jézus Krisztusban kinyilvánítsa kegyelmének túlaradó bőséget, hozzánk való jószágából. Kegyelemből részesültetek a megváltásban, a hit által, ez tehát nem a magatok érdeme, hanem Isten ajándéka. Nem tetteiteknek köszönhetitek... (Ef 2, 4...8). Ha nem elég, akkor még egyet, amit hallunk minden karácsonyi szentmisében: *megjelent ugyanis megváltó Istenünk kegyelme minden ember számára, s arra tanít minket, hogy szakítsunk az istentelenséggel és az evilági vágyakkal, éljünk fegyelmezetten, szentül és buzgón ezen a világon. Várjuk reményünk boldog beteljesülését: a nagy Istennek és Üdvözítőnknek, Jézus Krisztusnak dicsőséges eljövetelét, aki önmagát adta értünk, hogy minden gonoszságtól megváltson, megtisztítson, és jótettekben buzgólkodó, választott népévé tegyen (Tit 2,11–14). De hát mindez nem a Galata-levélben olvasható, csak valamelyik nevét felhasználó, de kiváló tanítványáiban. De hogy ez a Páltól kitalált **kegyelem** alapvetően ezt a jelentést hordozza, az senki számára nem kétséges. Számomra sem, ahogyan olvasható is Pál-szintézisem 45. numerusában: *Ajándék kegyelmezésből (Szent Pál teológiája, 411–424. o.)*.**

A fenti két idézet tartalmán az Erasmusnál görögöt tanult *Joannes Sylvester* sem segít, aki félezer éve, 1541-ben imígyen magyarít *Új Testamentum magyar nyelven, melyet az görög és diák nyelvből újonnan fordítánk az magyar népnek keresztyén hitben való épülésire c. művében: De az isten ki kazdag az irgalmasságban az ű nagy szerelmeírt, az mellyel münköst szerete, még akkoron es, mikoron meghaltunk volna az bűnöknek általa, egyeteembe megelevenyíte münköst az Chrisztussal egyeteembe, az istennek kedvínék általa...A vastagon szedett szó helyettesíti a *charis*-t, a kegyelmet. Magyarítónknál Gábrriel Máriát köszöntése is így hangzik: *Üdvözlég kedves Szűz! Erasmianus újítás ez teológiai nyelvünkben, mert 1466-ban a Münchenei-kódex még úgy beszélt magyarul, mint ahogy a zsinatig mindenki, s én ma is így imádkozom: Üdvözlég Mária, malasztal teljes... Szóval e huszita bibliának mondott, s középkori magyar nyelvű kódexünk így fordítja Jeromos latin szövegéből a *gratia* szót: *Üdvöz lég Mária, vagy malasztal teljes, Úr vagyon te véled...***

Tehát már őseink sem tudtak mit csinálni ezzel a *charis-gratia* szóval. Tették helyére az ó-egyháziszláv *milosty*-ot. Ezt használta 1200 körül a Halotti Beszédben egy magyar pap: *Mennyi milostben teremteve eleve miv isemüciüt, adamut...* De ha a gyászoló közönség egy hallgatója megkérdezte volna:

Plébánus úr, mit jelent ez a miloszt?, alighanem bajban lett volna papunk. Ha nem is jobban, mint én a kegyelemmel. Bocsátassék hát meg nekem az én gondom. Rebellis fajta vagyunk – tudta ezt rólunk már Kolonics öeminenciája is.

7. Miért esztelenek a galaták?

Értem már, amit értek, csak azt nem tudom még, hogyan lehettek ilyen esztelenek ezek a galaták, ha az egyetlen, a páli evangélium tanította meg őket arra, hogy a kegyelem és nem az ószövetségi törvény teljesítése által leszünk istennektetszők. Erre a kérdésemre is válaszol Pál: *Vannak olyanok, akik megzavarták a galatákat; azok, akik ki akarják forgatni a maga valójából az evangéliumot (1,7). Hogy hívják ezeket a szégyentelenekeket? Nem árulja el Pál a nevüket. Úgy kell majd kitalálnunk. Miből? Hát abból, amit azért csak elárul Pál. Arról ír ugyanis a galatáknak, hogy valamikor ő maga is ilyen szégyenletesen gondolkodott: *Hallhattatok már, hogy azelőtt, még mint zsidó, milyen magatartást tanúsítottam: könyörtelenül üldöztem az Isten egyházát és a romlására törtem. A zsidó vallásosságban számos fajtámbeli kortársamat felülmúltam, mert fölöttébb buzgó követője voltam atyáim hagyományainak (1,13–14). De Isten azt akarta, hogy ő zsidó léte a nem-zsidóknak hirdesse az evangéliumot (1,16), s így juthatott el Pál hozzájuk, a galatákhoz is és a másutt élő pogányokhoz is, akik közül Tituszt fel is vitte a zsidókhoz Jeruzsálembe. S azok belenyugodtak abba, hogy Pál nem vágatta le Titusz fitymáját, azaz nem teljesítette rajta az Ószövetség körülmetélési törvényét (2,3).**

Hát ezzel a vallási cselekménnyel van a baj. Ezt akarják ezek a szégyentelen zsidók ráerőltetni a pogány galatákra, akiknek semmi szükségük körülmetélkedniük, mert anélkül is istennektetszők lehetnek. De mit keresnek ezek a zsidók Galáciában? Hát ezek a zsidók mindenütt ott vannak az egyházban. Maga Jézus is zsidó volt, s nem átalotta még azt is mondani, hogy *ő csak Izrael elveszett juhaihoz küldetett (Mt 15,24)*. És Péter is, Jakab is, János is, Barnabás is, sőt maga Pál is zsidó, aki Damaszkus előtti életében csak törvényben és körülmetélésben gondolkodott, s ha tehetne volna, körülmetéltetett volna a világon minden férfit a nyolcadik napon, ahogyan azt Jézussal s Pállal is tették a szülők. De hát Jézus kivételével mind a fentebb említett zsidók, Pállal együtt Jézushoz csatlakoztak, akinek ajkán az evangéliumaiban csak egyetlen egyszer esik szó körülmetélésről: *Egyetlen egy tettet vittem végbe, s mindnyájan megütköztek rajta. Mózes parancsot adott a körülmetélésre – bár nem Mózes-től eredt, hanem az ősatyáktól –, és szombaton is elvégezték a körülmetélést. Ha tehát szombaton is körülmetélkedhet az ember, hogy Mózes törvénye csorbát ne szenvedjen, miért acsarkodtok ellenem, amiért egy embert meggyógyítottam szombaton (Jn 7,21–23)?* Akkor hogyan kerülhetnek megint Galáciába ezek a körülmetéléshez ragaszkodó zsidók? Ezek a törvényhez ragaszkodásuk ellenére Jézusban is hívó zsidók?

Emlékezzünk csak vissza a jeruzsálemi zsinatra. Ott ülnek a jobbszélen a farizeusokból lett Jézus-követők, akiket leszavaz a zsinat. Ott ül Jakabbal az élen a jobbközép, akik szaglászna majd Antiochiában, és akik miatt Péter és Barnabás nem meri továbbenni azt, ami a törvény szerint nem-kóser. S Pál keményen le is tolja őket emiatt. Szerinte az egész világon mindenütt élnek a diaszpórában ezek a keresztények, akiket a zsinati bal és vezérük Pál nem tekint testvérnek, csak áltestvérnek: *a betolakodott hamis testvérek..., akik azért tolaokodtak be közénk, hogy kifürkésszék Krisztus Jézusban való szabadságunkat, és szolgaságba taszítsanak bennünket. Ezeknek egy pillanatra sem tettünk engedményt, hogy az evangéliumot tisztán megőrizzük számotokra (2,3–4)*. Hát ezzel a zsinati jobboldallal, talán még a balközéppel is – akikhez Péter is tartozik –, van baja Pálnak. Ezek közül kerülnek ki ezek az áltestvérek. Spekulálhatunk ezen. Olyan névszegény ez a levél. Összesen hat élő személy neve fordul benne elő: Pál, Péter, Jakab, János, Barnabás, Titusz. Senki másé. Pál nem szívbajos, ha ki kell készíteni valakit. Élek azzal a gyanúperrel, hogy a befeketítők nem

tudtak nevetek mondani, csak azt, hogy valakik verik a dobot: Körül kell metélkedni, körül kell metélkedni...

Pál ez alkalommal mégis diszkrét. De a befeketítők nevét csak tudnia kellett. A befeketítőknek is tudniuk kellett, hogy kik verték a dobot. Péter a ludas? Jakab a ludas? Márk a ludas? Barnabás a ludas – a dobolásban? Minden lehetséges. Még az is, hogy galatabelügről van szó. Ott is megtérhetett Jézushoz egy farizeus, aki az obszervanciákat illetően erre az álláspontra helyezkedett: A kutya mindenét, zsidónak születtem én, senki sem tilthatja meg nekem, hogy ragaszkodjam atyáim hagyományához... körülmetéltetem én a fiamat a nyolcadik napon, ha addig élek is... a kutya mindenét. Nem igazi zsidó ez a Pál. Csak neofita. S a neofiták mindig eltúlozzák a dolgokat. Körülmetélten is hűséges lehetek én Jézushoz... A körülmetélés nem akadályoz meg engem ebben. Jézus is körülmetélten tette meg mindazt, amit Atyja kívánt Tőle..., szerelmes és egyetlen Fiától, akiben Neki kedve tellett.

Olyan ez a Pál, mint a magyar neofita, a Vajk, akiből Szent István lett. Írástudó népként érkezett ide Árpád népe a Duna-medecébe, s ki kellett neki irtania a rovásírást. Miért? Ha ró az ember, akkor már nem szeretheti Istent mindenekfelett? Akkor már nem szeretheti felebarátját, mint saját magát? De hát ezt a Vajkot már nem Jézus nevelte, csak Pál, s a Pál által kialakított Jézus-kép. Írástudatlanná is tette Szent István ezer esztendőre a magyart. Millenniumunk után kellett, s a 20. században, megszerveznie kultuszminiszterünknek a tanyasi iskolákat, hogy felszámolja az analfabétizmusát egy olyan népnek, amely másfélezer év előtt még írástudó volt. Ó esztelen magyarok... ki büvölt el titeket? Hát az, aki négyfelé vágta az Árpád-utód unokatestvére holttestét, s varjak zabálták fel magyar testvére húsát a négy várfokon: Veszprém, Székesfehérvár, Esztergom és Gyulafehérvár falain. Üvöltsek a fájdalomtól? Vagy elég, ha csendesesen folynak a könnyeim? De nem megyek Szent Jobb körmenetre augusztus 20-án. Eddig sem mentem. Ezt a bűnömet biztosan megbocsátja nekem az a Jézus, aki nem feszített keresztre – egybehagyva sem, négyfelé vágva sem – senkit.

Egy bizonyosnak látszik számomra: Jézus még nem lett kereszténnyé, Jézus megmaradt vallásilag zsidónak, s az ő zsidó vallásában természetes volt, hogy a gyermeket körülmetélték a nyolcadik napon. De nem érdekelték őt a vallási cselekmények. Az áldozat sem, mert nem áldozatot akart, hanem irgalmat (Mt 9,13; 12,7). Zsidóként és körülmetéltként, vagy nem-zsidóként és körülmetéletlenül egyaránt rátehetjük az életünket az irgalomra. Pálnak, a körülmetéltnek, miért fontos, hogy a nem-zsidó ne metélkedjék körül? Miért fontos, hogy váltsón vallási cselekményt. Miért fontos, hogy ne ragaszkodhassék népe és törzse szokásaihoz, atyái hagyományaihoz? Csak meghatározott vallási cselekményekhez ragaszkodva lehetek kedves az engem megteremtő Istennek? Amikor Pál a Galata-levelet írja, akkor még számára kínaiul hangzanak a fenti kérdő mondatok, és minden galata ugyanolyan esztelen, mint ahogy a fenti kérdő mondatok megfogalmazója is esztelen. Majd megokosodik Pál. Mire a Római levelet írja s talán korábban is – a jobbik eszével – már tudni fogja.

8. A törvény és a hit

Nem vagyok még kész a Galata-levéllal. Pál – Szent Pál volt. Istennek odaadott ember, és nem volt hülye. Sokat készülhetett a leveleire. Aztán fejből diktálta, s elküldte azokat. És másolták. Kényszerítette a szalonikiakat is, hogy mindenütt felolvassák levelét – kopnak szegény levelek... le kell másolni őket (1Thessz 5,27). Az emberiség irodalomtörténetének nincsenek levelei, melyeket annyiszor leírtak, kinyomtattak, mint az övéit... Nem várt kilenc évet közzétételükkel. Nem is javítgatta, csiszolgatta. Én meg most patikamérlegre teszem minden szavát. Miről is szólnak ezek a levelek, és most éppen ez a második levél? Kinek így, kinek úgy – a maga feje törvényei szerint.

Nekem, neked, neki, mindenkinek objektív módszer is áll rendelkezésünkre: melyik szó fordul elő a legtöbbször a Galata-levélben? Hát a *tóra*, a görög *nomos*, a törvény: 32 ízben. Az egész ÚSzben 173-szor. Galata-levél az ÚSznek csak 1,7 %t tesz ki. Arányosan juthatna a levélnek 3 előfordulás. A 32 előfordulás – ehhez képest több, mint tízszeres gyakoriságot mutat.

Mit ért Pál a törvényen? Azt hiszem, hogy nem az erkölcsi törvényt, pl. mint zsidónak – nem a Tíz parancsolatot jelenti, hanem a vallási cselekményt: *Tudjuk azonban, hogy az embert nem a törvény szerinti tettek teszik igazzá, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit. Ezért elfogadtuk Jézus Krisztus hitét, hogy a Krisztusba vetett hitben váljunk igazzá, nem mert tetteink megfelelnek a törvénynek, hisz a törvény szerinti tettek senkit sem tesznek igazzá* (2,16). Ha jól értem e mondatát, azt mondja benne, hogy nem a Gamáliel iskolájában jól megtanult 663 vallási előírás, cselekmény teljesítésével leszek kedves Isten szemében, hanem azáltal, hogy hiszek Jézus Krisztusban. De problematikus, hogy Pál a hiten azt értette-e, amit Jézus értett. A kicsiséget, az adástörvényt, az erő-nemalkalmazást (röviden: az irgalmat)? Nagyon alapos a gyanúm, hogy nem egészen ezt értette.

A következő mondatát – megvallom – egyáltalában nem értem: *Hiszen a törvény által meghaltam a törvénynek, hogy az Istennek éljek, mert Krisztussal engem is keresztre feszítettek* (2,19). Ha érteni akarok egy ilyen mondatot, én a magam jézusi tudatával csak így tudnám érteni: Az irgalom-törvény által meghaltam mindenfajta vallási cselekmény számára, azaz többé nem tartom fontosnak azokat, csak másodlagosaknak, engem az irgalomtörvény teljesítésében segíteni akaróknak, hogy kedvesnek minősülhessek Isten szemében, s ezért a szándékomért kész vagyok akár kivégződni is. Ez a szándék – jámbor és becsületes szándék részemtől, és remélem, hogy a kötél általi halállal vagy a máglyatűzzel fenyegetés esetén is majd hűséges maradnék ehhez a szándékomhoz, de Krisztussal együtt engem nem feszítettek keresztre, csak a két latort. És Pált sem, mert akkor éppen otthon volt bösz farizeus zsidóként Tarzusban. No meg az órát Pál sem tudja visszaigazítani, mert amikor mondja e mondatát, Jézus már jó húsz éve feltámadott. Hogy Pál kész akár meghalni is Jézusért, ezt be is bizonyította, de nem tudom megérteni őt, hogyha ennél véletlenül többre gondolna. Nem lehet többre gondolni. S ő mégis mondja. Nincs hitele nálam a lehetetlennek.

Nem vetem el az Isten kegyelmét. Mert ha a törvény útján igazzá válhat az ember, Krisztus hiába halt meg (2,21). Ezen a mondaton már erősen kell spekulálnom. Eredmény: a vallási cselekményektől nem lehet kedvessé az ember Isten szemében, csak Jézus halála által. Ez az istennektetszés első követelménye, és ezt maga az Isten tette meg. A második követelményt már mi teljesítjük azzal, hogy nem vetjük el a kegyelmet? Nem. Azt hiszem, hogy a kegyelem az Isten ajándéka számunkra, és éppen ez az ajándék – az istennektetszés. És azt hiszem, hogy Pál azt spekulálta ki, hogy Jézus halála következtében lehetünk csak istennektetszők. Azt spekulálta ki, hogy Jézus halála nélkül viszont nincsen lehetőségünk az üdvözülésre. Azt, hogy Jézus nem hiába halt meg. Azt, hogy csak halálának következtében üdvözülhetünk. Nem a vallási cselekmények által üdvözülünk, hanem Isten ajándékából. Ezt maga az Isten végzi el. Azért kellett Jézusnak keresztre kerülni, hogy lehetőségünk legyen üdvözülni.

Az üdvözülés – ez a nagy kérdés, amely minden népnek, kultúrának és kultusznak alapvető kérdése. S ezt tudni és hálás szívvel elfogadni, ezt jelenti az, hogy hiszünk Jézus Krisztusban. Ezt nem tanulhatta Pál Gamáliel lábánál, csak a 663-féle vallási cselekedetet. Ennek az alapjait egy másik főiskolán kellett megtanulnia. Ezt tanulta meg – gondolom – Arábiában.

Feltételesen próbáljunk ezzel az értési kulccsal tovább dolgozni. *Csak azt szeretném tudni tőletek, hogy a törvény szerinti tettek által kaptátok-e a Lelket, vagy úgy, hogy a hitet elfogadtátok? Ennyire értelmetlenek vagytok, hogy amit lélekben kezdtetek, most testben akarjátok bevégezni? Hiába éltétek át mindezeket? Ha így volna, akkor csakugyan hiába! Aki*

tehát a Lelket adja nektek, és csodákat művel köztetek, törvény szerinti tetteket hajt végre, vagy a hitet fogadja el? ... Azokat viszont, akik a törvény szerinti tetteikre támaszkodnak, átok sújti. Az Írás ugyanis ezt mondja: „Átkozott mind, aki nem tartja meg hűségesen, ami a törvényben van.” Ebből nyilvánvaló, hogy a törvény útján senki nem válik az Isten előtt igazzá, mert „az igaz a hitből él” (3,2–5,10). Úgy gondolom, hogy a kulcs használható: a galaták elhitték azt, amit Páltól hallottak, megkapták ennek következtében Isten Lelkét. Ennek az erejében csodákat tudtak tenni. Csak az esztelen bízza magát rá a vallási cselekményekre, amelyek meg-nem-tevéséért Isten átka jár. Egyszerűbb elfogadni, amit Pál mond: aki hisz, az istennektesző. A magunk részéről ezzel könnyen megteesszük, ami az embernek megtehető. A nehezen már átvitt bennünket Jézus a maga kereszthalálával. Ennek örül majd a hitújítás századában Luther, a múlt században Karl Barth, s az egész keresztény kétezer esztendő.

Ami ezután következik, az maga a bűbáj: *A törvény azonban nem a hitből származik, hanem: „Aki teljesíti, élni fog (3.12).* Ez a hit aranyat ér: nem következik a hitből a törvény, amit teljesíteni kell ahhoz, hogy éljünk. A hit az bizony nem cselekedet, az csak elfogadás. Minek az elfogadása? Annak, amit Pál tanított a galatáknak. A folytatás meg még nagyszerűbb: *Krisztus megváltott minket a törvény átkától, amikor átokká lett értünk. Hiszen az Írás szerint: „Átkozott mind, aki a fán függ.” Így szállt az Ábrahámnak szóló áldás Krisztus Jézus által a pogányokra, hogy a hitben elnyerjük a Lélek ígérését (3,13–14).* Jézus a kereszthalál által átokká lett, s ezzel megváltott minket a teljesítések átkától, elegendő elhinnünk Pálnak, amiket tanít. Közben azért figyeljünk, mert új szóval találkoztunk, amit a Márk, Máté, Lukács, János nevű emberek által írt evangéliumok nem adnak Jézus ajkára, mert sohase hallották tőle: *Fiacskáim, örüljetek majd nagyon, amikor Kaifás meg Pilátus majd keresztre feszítenek engem, mert amikor majd kiszenvedek, akkor lesztek majd megváltva, mert tudjátok: én vagyok a Megváltótok.* Ez az *exégorasen* (= megváltott) a Galata-levelél nagy hozadéka. Az egész Újszövetségben csak négyszer fordul elő ez a szó. Mind a négy hely Pálnál. Egyszer még levelünkben (4.5), a másik kettő már csak a Pál nevét viselő levelekben (Ef 5,16; Kol 4,5). A Septuagintában (a görögre fordított Ószövetségben) is mindössze csak egyszer. Alighanem ezt is Arábiában tanulta Pálunk.

A nemzetekre is átszállt a kereszthalál áldása, a galatákra is, *mert az Istentől korábban jogerőre emelt végrendeletet a (Ábrahám halála utáni) négyszázharminc esztendővel később adott törvény nem érvényteleníti, az ígélet tehát nem vesztheti el hatályát. Ha ugyanis a törvényből folya az örökség, akkor nem lehetne az ígélet folyománya. Ám Ábrahámot ígérete alapján ajándékozta meg az Isten (3,17–18),* tehát a galaták is megváltottak.

Lássuk mindezek összefoglalását: *Ellentétben áll tehát a törvény Isten ígérétevel? Egyáltalán nem. Ha törvénynek lett volna éltető ereje, akkor valóban a törvényből fakadna az igazságosság (= istennektetés). De az Írás mindent bűnösnek nyilvánított, hogy a hívők a Jézus Krisztusba vetett hit folyományaként részesüljenek az ígéletben. Mielőtt a hit elérkezett, a törvény fogott össze és őrzött meg minket a hitnek, amelynek kinyilatkoztatása a jövőre várt. Így a törvény nevelőnk lett Krisztusra, hogy a hitben megigazuljunk. A hit eljövételével azonban kikerültünk a nevelő keze alól. Hiszen az Isten fiai vagytok a Jézus Krisztusba vetett hitben. Mert mindannyian, akik megkeresztelkedtetek Krisztusban, Krisztust öltöttétek magatokra. Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert mindannyian eggyé lettetek Krisztus Jézusban. Ha azonban Krisztuséi vagytok, akkor Ábrahám utódai is, s az ígélet szerint örökösök (3,21–29).* A magam szavaival, ahogyan a fenteket értem: A törvény azért jó munkát végzett: előkészített minket a hit korára, melyben már az egész emberiség az áldás, az ígélet, az üdvösség. Minden rendben van: minden fajé, nemé, társadalmi osztályé. Csak a csúf vallási cselekményt – a körülmetélést? – kell lecserélni a jó vallási cselekményre, a keresztségre. S ezzel egymás nyakába borulhatunk már mindannyian.

Még valamit meg kell néznünk, hogy biztosabbak legyünk a dolgunkban. Mit? Hát az *ergon*-t, a cselekedeteket, amelyek annyira haszontalanok. Levelünkben 8 ízben is előkerül ez a szó, mely 6 ízben a törvény szerinti tettekről beszél, melyek nem tesznek minket istenektetszőkké, nem adnak Lelket, nem adnak hitet, csak átokkal sújtanak (2,16; 3,2–5,10). Mind e helyeken Pál a vallási cselekményekre gondol. Különbözik ezektől két hely, ahol az erkölcsi cselekedetekre gondol, nem a vallási cselekményekre: A test cselekedetei nyilvánvalók: kicsapongás, tisztátalanság, fajtalanság... Mindenki a saját tetteit tegye mérlegre, dicsekvését pedig tartsa meg magának, ne tárja mások elé (5,19; 6,4).

Melyik törvény szerinti tett áll Pál dühének útjában? Nyilvánvaló az alábbiakból: *Ők még kísérőmet, Tituszt sem kényszerítették körülmétkedésre, jóllehet görög volt, a betolakodott hamis testvérek ellenére sem, akik azért tolakodtak be közénk, hogy kifürkésszék Krisztus Jézusban való szabadságunkat, és szolgaságba taszítsanak bennünket... Én, Pál mondom nektek: Ha körülmétkedtek, Krisztus semmit sem használ nektek. Azt is kijelentem a körülmétkedőnek, hogy köteles az egész törvényt megtartani. Ha a törvényben keresitek az igazsá válást, elszakadtatok Krisztustól és elvesztettétek kegyelmét. Mi a hit által a Lélek közreműködésével várjuk a megigazulásból fakadó reményt. Krisztus Jézusban ugyanis nem az számít, hogy valaki körülmétkelt vagy körülmétkéletlen, hanem csak a hit, amely a szeretetben teljesedik ki. Testvérek, ami engem illet, ha csak a körülmétkedést hirdetném, talán továbbra is üldöznének? De akkor megszűnne a kereszt botránya. Bárcsak egészen megcsonkítanák (kiherélnék) magukat... Akik test szerint akarnak tetszeni, körülmétkedésre kényszerítenek titeket, csak azért, hogy Krisztus keresztjéért ne szenvedjenek üldözést. Hiszen maguk a körülmétkelték sem tartják meg a törvényt. Csupán azért kívánják a ti körülmétkeléséteket, hogy testetekkel dicsekedhessenek. Én azonban nem akarok mással dicsekedni, mint Urunk, Jézus Krisztus keresztjével. Átala keresztre szegezték nekem a világot, és engem is a világnak (2,3–4; 5,2–6,11; 6,12–15) – 17 ízben kerülnek elő levelünkben az e tárgygyal foglalkozó kifejezések.*

Tehát nem a törvény, a cselekedet és a körülmétkelés a dolgunk, hanem a hit. Ez is rangos szó levelünkben, 22 ízben kerül elő: *Csak hallomásból tudták rólam: Aki valamikor üldözött bennünket, most hirdeti a hitet...* (1,23; 6,10). Idézhetném a többi 21 helyet, de nem teszem, mert találkoztunk már velük a fentebbiek során. Csak summázom a végeredményt: A hit Jézus Krisztusban – ez levelünk legkitüntettebb szava. Ez tesz istenektetszővé bennünket, ezt hirdeti Pál, és ezt fogadjuk el. Ez biztosítja számunkra az életet, az áldást, az ígéretet, a Lelket, a reményt. Ez az, ami érkezett és eljött. Ez teljesedik ki a szeretetben, ez tesz testvérré, s akik elfogadják, azok ellen nincs törvény, de a körülmétkelés nem fakad belőle. Himnikus szava levelünknek – a hit.

9. S szeretni már nem is kell?

Dehogy is nem. Jézus is szerette Pált (2,20), s nekünk is tudnunk kell, hogy *Krisztus Jézusban nem az számít, hogy valaki körülmétkelt vagy körülmétkéletlen, hanem csak a hit, amely a szeretetben teljesedik ki. S azt is, hogy a meghívásokat szabadságra szól, csak ne éljete vissza a szabadsággal a test javára, hanem szeretettel szolgáljatok egymásnak. Mert az egész törvény ebben a mondatban teljesedik be: Szeresd felebarátodat, mint saját magadat. A Lélek gyümölcse viszont: szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hit-hűség, szelídség, önmegtartóztatás. Ezek ellen nincs törvény (5,6; 13–14; 22–23).*

Csak ámulok és bámulok, és megkérdem Páltól: Miért nem ezt mondtad elejétől fogva? Az esztelen galaták bántották-e tételeid? Nemde ezt tanultad Te is Gamálieltől? Hátha tudod, hogy körülmétkelten is szerethetünk, akkor miért szedted le a keresztség ezokról a szegény galatákról? Otthon is ezt tanultad szüleidtől, a tarzusi pogányok sem arra tanították a gyerekeket, hogy csak legyenek rossz fiúk meg rossz lányok. Hogy rovásírással vagy analfabétaként szeretjük egymást, az mit sem számít a Jóisten előtt... Hát akkor miért kaptad

fel úgy a vizet? Az utolsó mondatodban meg egészen más értelemben használod a törvény szót; azt érted rajta, hogy az ilyeneket nem ítéli el az Isten? Mert én is úgy gondolom...

Ahogy én a Galata-levelet író Pált elképzelem, szavaimra előnti fejét megint a lilaköd, s elkezd tájékozni: Te istenmarhája, Te, aki okosabb akarsz lenni mindenkinél, hát értesz Te valamit abból, hogy rend nélkül nincsen egyházi élet... Megvárom, míg levegőt vesz, és nagyon szelíden mondom: Értelek én Téged, Pálom. Sokkal jobban, mint gondolod. Te jártál Arábiában, én meg megéltem kétezer esztendő a magát Jézusról elnevező egyházban, ahol mindig Rád hivatkoznak, és megtanultam ott, hogy rendnek kell lenni, s azt is, hogy mennyien haltak már bele ebbe a rendbe. Magam is csak szerencsés körülményeim folytán úsztam meg ezt a rendet olcsóbban. De mondanom kell még valamit.

10. Krisztus keresztje

Jézust nem ismerésem csak magyarságtudománytól fertőzött tiszta katolicitásában egy páli mottót írtam első misém szentképeire a napi evangéliumból, mégpedig a Galata-levélből, mely tökéletesen kifejezte akkori ragaszkodásomat Jézushoz: *Én pedig ne dicsekedjem másban, mint a mi Urunk, Jézus Krisztus keresztjével.. akiben keresztre feszült nekem a világ, és én a világnak* (6,14). Erről még nem esett szó a szalonikaiaknak írt levélben, annál bővebben a Galata-levélben. A kereszt (*stauros*), meg a keresztre feszíteni (*stauroun*) 18-szor kerül elő a páli levelekben, s ebből 15 esik a valódi Pál-levelekre (3 az Ef- és Kol-leveleké). A 15 valódi páli előfordulásból hatot a rövid kis Galata-levélben találjuk. Ennyit – csak a több, mint háromszor hosszabb 1Kor-ban találunk.

Ki babonázott meg benneteket, hogy ne engedelmeskedjete az igazságnak, amikor szinte a szemetek elé állítottuk a megfeszített Jézus Krisztust? (3,1). Testvérek, ami engem illet, ha csak a körülmétkedést hirdetném, talán továbbra is üldöznének? De akkor megszűnne a kereszt botránya (5,11). Akik Krisztus Jézushoz tartoznak, keresztre feszítették testüket szenvedélyeikkel és kívánságaikkal együtt (5,24). Akik test szerint akarnak tetszeni, körülmétkedésre kényszerítenek titeket, csak azért, hogy Krisztus keresztjéért ne szenvedjenek üldözést (6,12). Én azonban nem akarok mással dicsekedni, mint Urunk, Jézus Krisztus keresztjével. Általa keresztre szegezték nekem a világot, és engem is a világnak... sem a körülmétkedés nem ér semmit, sem a körülmétkedétség, hanem csak az új teremtmény. Béke és irgalom mindazoknak, akik ezt a szabályt követik, Isten (igaz) Izraelének! Ezután senki ne okozzon kellemetlenséget nekem, mert Jézus jegyeit viselem testemen. (6,14–17)

Ez a tényleges helyzet: Pál mindig a zsinagógákban kezdi a munkát, s aztán kiszorul belőlük, mert a zsidók nem akarják megenni, amit mond nekik. Jézusnak sem volt sok sikere népe körében? Nem, a kereszten végezte. Csoda-e, ha Pál párhuzamot von maga és Jézus között? Nyitány lesz ez majd a következő levélhez, a 2Kor-ban közölt szenvedéslistához is. Megsajnáltam Pált. Mégis csak végigszenvedett egy életet a legjobbnak tartott ügyért, Jézusért. Azért, amit ő Jézus ügyének látott. De ezt most inkább abba hagyom. Csak végsummát csinállok. 1. Jézus meghalt értünk, s ezzel rendbe tette dolgainkat. 2. Ezt nekünk el kell hinnünk. 3. S ha elhisszük, akkor már szeressük is egymást. És... és ... tudjunk meghalni is érte

S hozzáteszem még a magamét: Jézus meghalt értünk, és halálával nem tudott rendbe tenni semmit. Akkora a rendtelenség, hogy már saját magunk irtjuk ki magunkat. Akkor is így van ez, ha néhány szuper-eszelős vasárnaponként a társadalom öt százalékának még magyarázhatja, hogy Jézus mindent rendbe tett. Akik hallgatják szavukat, azok sem hiszik el, s talán azok sem, akik prédikálják ezt, mert annyira azért intelligensek. S ezen nem változtat semmi más, csak az, amit Jézus prédikált, de ez nem kapható a Szent István Társulatnál. Akinek mindez nem elég, keresse meg, ha tudja, hol kapható a *Szent Pál te-*

ológiája I-VIII. Budapesten írták az elmúlt század '70-es és '80-as éveiben, s ott is jelent meg yomtatásban a '90-es években.

BELÁNYI GYÖRGY

MERRE NE MENJEM?

avagy

Hogyan lett a tarczusi Snulból Szent Pál?

JJ.

Második kiadás – 2010

**Budapest
2010.**

28 Az Első Korintusi levél

1. Nyitány

Minden bizonnyal Efezusból, Kisázsia legnagyobb városából írta mind a két levelet Korintusba. Volt ideje rá: jó két esztendőt töltött Efezusban. Volt ideje arra is, hogy lehiggadjon a Galata-levél után, mert ezek a levelek már sokkal szelídebbek.

*Pál, Jézus Krisztusnak Isten akaratóból meghívott apostola és Szósztenész testvér Isten korintusi egyházának, a Krisztus Jézusban megszentelteknek, a meghívott szenteknek... (1,1–2) – olvassuk a levél nyitányában. Az apostol és testvér megkülönböztetése már nem újság. De idáig még a címzettek nem voltak *szentek*, s ez már újdonság. Kit mondott Jézus szentnek? Péter egyszer Őt: *Kihez menjünk... Te vagy az Isten szentje* (Jn 6,68–69), de Jézus magamagát soha. Az Atyát egyetlen egyszer az úgy nevezett „főpapi” imában: *Szent Atyám, őrizd meg őket – a Tizenkettőt – a nevedben...* (Jn 17,11). Kettejük Lelkét mondta *Szent Léleknek* vagy tizenkétszer is (Mt 12,32; 28,19; Mk 3,29; 12,36; 13,11; Lk 10,21; 11,13; 12,10–12; Jn 7,39; 14,26; ApCsel 1,5), de élő embert soha. Jézus tanítványai sem: Jézus halálakor az *elhunyt szentek* testeinek feltámadásáról számol be Máté (27,52).*

A páli levelek pedig számtalanszor mondanak élő embereket szenteknek. Jelen levelünkben is olvashatjuk: *Ha valaki közületek pereskedik, hogyan merésze a hitetleneknél keresni igazát és nem a szenteknél? Nem tudjátok, hogy a szentek ítélkeznek majd a világ fölött? (6,1–2) Mert a hitetlen férjet megszenteli felesége, és a hitetlen asszonyt megszenteli férje. Különbözik gyermekeitek tisztátalanok volnának, pedig szentek (7,14). A nem házasszony és a szűz arra gondol, ami az Úr, hogy testben és lélekben szent legyen, míg a férjes nőt világi dolgok kötik le... (7,34) Isten ugyanis nem a zűrzavarnak, hanem a békességnek az Istene. Mint a szentek minden egyházában, az asszonyok hallgassanak összejöveteleiteken (14,33). Ami a szentek javára való gyűjtést illeti, ti is úgy járjatok el, amint Galácia egyházainak meghagytam (16,1). Még arra kérlek testvérek: Ismeritek Szt Stefanász háza népét. Ó Achaia első termése, aki a szentek szolgálatára adta magát (16,15).*

Jézus úgy gondolta, hogy meg kell keresztelni a nemzeteket, hogy azok ezen keresztség birtokában tanítványokká legyenek, s ezen a rögös, szűk és igás úton járva majd szent életet éljenek. Pál pedig úgy gondolta, hogyha már elvégezték az egyházak tagjain e vallási cselekményt, a keresztséget, akkor már szentek is lettek szegények ennek erejében. Hát, sajna, nem ilyen egyszerű dolog – már mint a szentté levés. Hiányzott Pál szótárából az evangéliumok egyik leggyakoribb szava: a *tanítvány*. Így van ez, ha valaki nem *emberektől*, pl. nem a Tizenkettőtől, tanulja meg Jézus evangéliumát... ha csak páli evangéliumhoz jut.

2. Pártoskodás

Testvérek, Urunk, Jézus Krisztus nevére kérlek titeket, éljétek mindnyájan egyetértésben, ne szakadjatok pártokra, legyetek egyek ugyanabban a lelkiületben, ugyanabban a felfogásban. Cloé hozzátartozói ugyanis azt a hírt hozták felőletek, testvérek, hogy pártokra szakadtatok. Arra gondolok, hogy akadnak köztetek, akik így nyilatkoznak: „Én Pállal tartok, én meg Apollóval, én Kéfással, én meg Krisztussal.” Talán megoszlott Krisztus? Vajon Pált feszítették értetek keresztre, avagy Pál nevében keresztelkedtetek meg? (1,10–14). Nem Krisztus, nem Péter csinálta Korintusban a galibát, hanem Apolló. Neve hétszer is előkerül

levelünkben (1,12; 3,4–6; 4,6; 16,12), Kéfásé meg csak négyszer, de csak kétszer (1,12; 3,22) a galiba-tárgyban. Mindez árulkodó.

Emlékezik még az olvasó, hogy Alexandriából érkezett Apolló Efezusba, még mielőtt Pál elért volna oda Kisázsian keresztül gyalogolva, és csak Aquila és Priscilla okíthatta Apollót arra, amit maguk Páltól tanultak. Kettejük ajánlásával ment aztán Apolló Korintusba, s alaposan belegázolt Pál vetésébe. Nem voltak Pál és Apolló egy szinten. Alexandria úgy viszonylott Korintushoz, mint ma pl. Párizs Hollywoodhoz. Nagyvárosi élet, az folyt Korintusban, az ókor Párizsában, Alexandria viszont a tudományok centrum volt. Mit is mondjak hasonlatul? Alexandria olyan volt inkább, mint ma a keresztény tudományosság számára Tübingen és Utrecht együtt – legalábbis az Apolló-félék számára.

Hogy pusztán a nagyváros vagy inkább Apolló hatására – nem tudom –, de Korintusban megbolydult az egyház élete. Nagyon szegényesnek bizonyult a páli igehirdetés korintusi maradéka Apolló Alexandriából hozott fennkölt szelleméhez-műveltségéhez viszonyítva. Kiolvasható ez levelünk első négy fejezetének minden sorából. Főleg a páli védekezésekből, mely átmegy támadásba is. De anélkül teszi ezt, hogy eljutna az esztelen galaták mintájára – az *esztelen korintusiakhoz*. Segíthette Pált ebben, hogy Apolló nem volt *zsidókeresztény* – péteri vagy még inkább jakabi értelemben. Ő csak egyszerűen zsidó volt, akit kereszténnyé tett a Tizenkettőből vagy azok tanítványaiból egyvalaki, s Apolló lefordította a hallottakat az alexandriai műveltség szintjére, s bizony nem az lett belőle, ami a csak Jeruzsálemet és Arábiát megjárt Pálé. *Van másmilyen evangélium is, mint a Pálé* – ez lett Apolló Korintusban megjelenésének a hatása. Pál minderről a valaminő okból Efezusba hajózó Kloé-nép híradásából vesz tudomást. Biztosan megérzi, hogy más hangot kell megütnie, mint a galaták esetében. Megérzi, és nagy jók születnek meg belőle.

Csak e nagy jók megszületése után, a 4. fejezet utolsó verseiben árulja el, milyen vihar van lelkében, s azt, hogy tudna ám Pál a korintusiakhoz *galatául* is szólni: *Némelyek úgy elbizakodtak, mintha nem is készülnék hozzátok. Pedig ha az Úr akarja, hamarosan elmegyek hozzátok. Akkor majd meggyőződöm a felfuvalkodottaknak nem is a szavairól, hanem az erejéről. Mert az Isten országa nem szavakon alapszik, hanem erőn. Mit akartok? Vesszővel (bottal) menjek hozzátok, vagy szeretettel és szelíd lélekkel?* (4,18–21). Elbizakodtak, felfuvalkodtak ezek a korintusiak..., bottal kellene Pálnak érkeznie Korintusba? Árulkodnak bizony e kifejezések Pál lelkének indulati töltéséről. Árulkodik, de csak a 4. fejezet utolsó verseiben, miután a szelídség, a szeretet, a Lélek bevégezte már a munkáját. Ezt:

3. Isten erőtlensége és bolondsága

Az *astheneia* (gyengeség, gyengének lenni, gyenge) és a *mória* (bolondság, bolonddá tenni, bolond) szócsalád hordozza a páli teológiában a címünkben adott hittárgyat. A páli levelekben 44+13=57 ízben fordul elő a két szócsalád. Az 57 helyből 15+10=25 található levelünkben; a maradék 32 helyből 28 a hitelesen pálinak feltételezett levelekben. Zömmel a két korintusi levélben: 25+15=40 ízben. Tehát nagyjából efezusi tartózkodásának gyümölcse, s feltételezem, hogy Apolló hozta ki Pál lelke mélyéből, amit bemutatok. Kivételesen és a teljes páli kép bemutatása érdekében az egész páli *astheneia-mória* anyagot felhasználom. A fejezet végén nyilvánvalóvá lesz, hogy miért.

Pál Korintusban csak a keresztre feszített Krisztusról akar beszélni (1Kor 2,2). Ezzel még nem tér el a maga sajátos, eddigelé látott szótériológiai (üdvösségtani) vonalától. De azzal már igen, hogy megjelöli ennek a keresztre feszítésnek a Krisztuson belüli okát: keresztre feszített *gyengeségből* (2Kor 3,4). Ez a keresztre feszített Krisztus azonban él Isten erejéből (2Kor 13,4). A keresztről szóló igehirdetés (hittartalom) ennek következtében gyengeségről, erőtlenségről, erőt-nemalkalmazásról szóló hittartalom, s éppen ez az, ami a világ bölcsessége szemében *bolondságnak* minősül, de a hitet átölelő ember és bölcsessége számára megmutatja Isten erejét.

Mindazt, amit Pál e témában végiggondolt, azt összefoglalja egyetlen mondatával: *Isten bolondsága bölcsőbb az embereknél, és Isten gyengesége erősebb az embereknél* (1Kor 1,25). Csak röviden, tételekkel jelzem, amit ez az összefoglaló mondat elmond arról a páli hittartalomról, amely a sajátosan jézusi szótériológia vonalán mozog:

Az Isten gyenge, mert hagyja keresztre feszíteni magát.

Az Isten bolond, mert hagyja keresztre feszíteni magát.

Az Isten az erősebb, mert hagyja keresztre feszíteni magát.

Az Isten a bölcsőbb, mert hagyja keresztre feszíteni magát.

Az Isten ereje a gyengeség.

Az Isten bölcsessége a bolondság.

Ez a páli hittartalom számára tapasztalat alapján birtokolt tudás is: ...amikor ugyanis gyenge vagyok, akkor vagyok hatalmas (2Kor 12,10). Ennek az *astheneia*-magatartásnak önismereti alapja is tisztán él benne: Senki be ne csapja önmagát; ... legyen bolonddó, hogy bölcs legyen (1Kor 3,18).

Mindezek alapján Pál Isten Lelkétől tanult bölcsességének kinyilatkoztatott hittartalma, hogy Isten ereje és hatalma, valamint Isten népének ereje és hatalma – éppen az erőnemalkalmazó gyengeség, az erőtlenség. S van ennek a páli dogmatikai és morálteológiai hittételnek egy párja is: hogy Isten bölcsessége, valamint Isten népének a bölcsessége e fenti hittételt igaznak tartja. Azaz Isten és az Ő népe éppen azt tartja igaznak, ami a világ szemében megegyezik a bolondsággal. Igaznak tartja tehát azt a morálteológiai tételt, hogy Isten népének a maga abszolút mintáját híven utánozva-követve csak a keresztre feszülést szabad választania, de a keresztre feszítést nem. Isten népét lehet ütnie bárkinek, aki csak ütni akarja e népet, de Isten népe nem üthet senkit. A páli bölcsességnek, a páli kinyilatkoztatott hittartalomnak ez tétele: hittétele!

Van tehát egy másik páli szótériológia is. A páli hittartalomnak nem csak a szeretethimnuszban (1Kor 13,1-13) mindenekfeletti csúcsa a szeretet. Ebben az egymondatos bölcsességimnuszban (1Kor 1,25) is az. Ezért aztán az ezt az isteni bolond bölcsességet nekünk a Golgotán megmutató Jézus maga lett számunkra az Istentől való (a megszemélyesült) bölcsesség (1Kor 1,30). És éppen ezért az ember és ember közötti válaszfalakat egyedül lebontani képes tanítása és tette miatt, hogy ti. a kereszt által megölte az ellenségeskedést önmagában (Ef 2,16) lelhető fel benne a bölcsesség és tudás (gnózis) minden kincse (Kol 2,3). Csak Isten bölcsessége a sokoldalú bölcsesség (Ef 3,10), s ennek mélységét és gazdagságát dicsérte Pál a Római levélben, hogy aztán levelét az egyedül bölcs Isten dicsőítésével zárja le (Róm 11,33; 16,27).

Pálnak nincs kétsége abban, hogy az általa hirdetett tartalom nem kevésbé bölcsesség, *sophia*, mint a pogányok filozófiája. Sőt mi több, úgy gondolja, hogy a maga Istentől származó bölcsessége, a Tőle származó információk méltók egyedül arra, hogy azokat az ember bölcsességének tekintse. Ami nem ebből a forrásból származik, az nem lehet más, mint bolondság. Ez az a teljes bölcsesség, amelyre az egyházban élőknek tanítaniuk kell minden embert (Kol 1,28). Azért teljes bölcsesség, mert nem adva helyet semmiféle diszkriminációnak ellenséggel és nem ellenséggel szemben egyaránt a szeretetet, a jót tanítja bölcsességnek: Szeretném pedig, hogy bölcsök legyetek a jóra, és keveretlenek a rosszra (Róm 16,19). Aki ilyesmit vár el az egyház tagjaitól, annak reménye van Isten történelmi győzelmében. Folytathatja-e szavait másképpen, mint így: *A békesség Istene pedig összezúzza a Sátánt lábatok alatt hamarosan* (Róm 16,20)? A „lábatok alatt” és a „hamarosan” gyors parúziára utal? Alighanem.

Miért nem erről írtam munkám harmadik könyvét a „Krisztus keresztjét”? Mert nem ez a páli-jézusi szótériológia ment tovább. Mert nem ebből a szótériológiából formálódtak meg a történelmi egyház és egyházak hittételei. Miért történt így? Miért nem ez a páli gondolat lett a páli teológia jellemző tanítása? Azt hiszem ezért a felelősséget az egész történelmi

egyháznak kell viselnie. Diakronikusan is értve az egészet: a kétezer esztendő egésze döntött így.

De a jövő, az nyitott. A jövő még módosíthat. Lecserélheti a páli megváltást egy Jézust folytató páli megváltástanra. A Fia vére által kiengesztelődni akaró Istent felcserélheti egy nem „pantokratór=mindenható”, hanem „asthenés=gyöngé” Istennel, akit nem kiengesztelnünk kell, hanem utánoznunk erőtlenségében... Utánoznunk, hogy tapasztalhatóvá válják a történelemben Jézus példamutató életének megváltó ereje.

Bocsássa meg az olvasó, hogy a fentiekben „plagizáltam” a *Szent Pál teológiája I-VIII c.* munka 62c–d numerusát: *Isten erőtlensége és bolondsága és Egy másik páli szótériológia* (520–522 o.)

4. Excursus – kis kitérő A Balgaság Dicséretéről (enkómion tés móriás)

Erasmus Rotterdammust illeti meg e Dicséretért a dicsőség. Nem Jézust, mert bár ő is beszélt a balga szüzekről, de hát azoknak nem volt olaj a lámpásukban, s ezért be nem mehettek a menyegzőre (Mt 25,1–12). Nem Jézus ihlette meg Erasmust, hanem Pál, aki isteni rangot adott a balgaságnak, a bolondságnak.

Erasmus tudta, hogy *mégsem akadt senki annyi évszázad alatt, aki háládatos beszéddel ünnepelte volna a Balgaságot...* (R.E., *A Balgaság Dicsérete*, 1960. 57.o.). 1508-ben tudta így, éppen 500 éve. Még ma is ez a helyzet? Hátha magamat nem számítom, félek, hogy ma is. Bizonyosság kell azonban nekem: amint lesz egy tanszéke, az első doktoranduszunk felajánlom e témát: *Dicsérte-e valaki Isten bolondságát Pálon, Erasmuson és Bulányin kívül?*

Várja szegény ... – éneklek Arannyal – a tanszéket is, a valakit is várom... *de hiába várja...* Életveszélyes az ilyesmit dicsérni, ünnepelni. Inkább a mindenhatóságát kell ünnepelni. Ez utóbbiért nem kerülünk a Golgotára, ahova csak egy bolond Isten bolond küldöttei kerülnek. Odavalók. Oda bizony. Míg meg nem találja a doktori értekezés az Erasmust Pállal meg velem összekötő személyeket, addig jobb híján ideírom Erasmus említett művének LIX. fejezetét, melynek címe: *Pápák*.

„Már a római pápáknak, akik Krisztus helytartói, ha igyekeznek az ő életével felvenni a versenyt, nemde szegénységben, fáradságban, a kereszt viselésében, az élet megvetésében kellene versenyezniük. Ha pedig akár a pápa, azaz „atya” nevére, akár a „szentséges” jelzőre gondolnak, akkor mi volna a világon, ami jobban elszomoríthatna? Ki venné meg ezt az állást minden erejével, s ha megvette, ki védené meg karddal, méreggel s minden erőszakkal? Mennyi kényelemtől fosztaná meg őket, hacsak egyszer is feltámadna bennük a bölcsesség. Bölcsességről beszéltem? Dehogy! csak egy csipetnyi abból a „sóból”, melyet Krisztus emleget. De hát ugyebár mennyi kincs! mennyi hivatal! mennyi hatalom! mennyi győzelem! mennyi befolyás! mennyi „felmentés”! mennyi adó, mennyi búcsú, mennyi ló, öszvér, csatlós, mennyi gyönyörűség! Látjátok, hogy kevés szóval mekkora vásárt, mekkora aratást, a javak mekkora tengerét fogtam össze, s ezek helyébe hozná a virrasztást, böjtöt, könnyeket, imákat, lelki beszédeket, tanulmányokat, bűnbánatot, s más ezer hasonló nyomorúságos fáradságokat.

Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy akkor mennyi írnok, mennyi másoló, mennyi jegyző, mennyi ügyvéd, mennyi előmozdító, mennyi titkár, öszvérhajcsár, lovász, bankár, kerítő (majdhogy valami még kellemetesebbet is hozzá nem raktam, de félek, hogy durván sértené fületeket), vagyis mekkora embertömeg kényszerülne éhezni, mely mind-mind a római szentséket terheli, akarom mondani, tiszteli. Embertelen dolog lenne ez, és szörnyű gáztett, vagy még inkább megvetendő dolog az egyház legfőbb fejedelmeit, a világ valódi világosságát tarisznyára és vándorbotra visszavetni.

Mert bizony, ha valami munka akad, rá lesz bízva Péterre és Pálra, akiknek úgyis bőven van idejük. Már aztán, ha valami ünnepeltetés vagy szórakozás akad, azt maguknak tartják meg. És az én segedelmemmel úgy esik, hogy talán nincs ember a földön, aki finomabban

élne, gondtalanabban, mint ezek, akik úgy vélik, hogy bőségesen eleget tettek Krisztusnak, ha misztikus, majd hogy nem színpadias öltözékben mindenféle szertartások közepette a Boldogságosságok, Tisztelendőségek, Szentségességek címeivel, áldásaival és átkaival püspököt játszanak. Régi, elavult dolog lenne, nem a jelen időkhöz való, csodát tenni, fárasztó lenne a népet nevelni, iskolás dolog lenne a szentírást magyarázni, felesleges lenne imádkozni, nyomorúságos és asszonyhoz illő könnyeket ontani. A szűkölködés mocskokkal jár, a legyőzetés gyalázzal, s nem volna méltó ahhoz, aki még a fenséges királyokat is alig engedi oda boldog lábai csókolására. S végül meghalni ellenszenves dolog, keresztre feszítettetni pedig becsúszni lenne.

Hátra van még az a fegyver, s azok a nyájas áldások, melyekről Szent Pál emlékezik meg. Ezek között is különösképpen nyájasak különféle eltiltások és felfüggesztések, ismételt eltiltások, kiátkozások és büntető ábrák, végtére pedig ama szörnyű villám, mely az emberi lelket egyetlen szempillantás alatt a pokol sötét mélyére taszítja. E villámot a Krisztusban szent atyák és Krisztus helytartói mégis senki másra nem irányítják keményebben, mint azokra, akik az ördög ösztökélésére Szent Péter örökét csökkenti, farigcsálni törekednek. És ámbátor Péter az evangéliumban úgymond: „Mindent elhagytunk és Téged követtünk!” – mégis, Péter Örökségének szántóföldeket, mezővárosokat, adókat, vámokat, valamint hatalmas birtokokat neveznek. Ezekért Krisztus iránti forró szeretettől felgyulladva tüzzel-vassal hadat viselnek, tömérdek keresztény vért ontva. S ugyanakkor mégsem átallják azt hinni, hogy apostoli módon az egyházat védelmezik, Krisztus jegyesét, mint ők mondják „bátran szétszórva ellenségeit”. Mintha bizony az egyháznak lennének veszedelmesebb ellenségei, mint az istentelen pápák, akik hagyják, hogy Krisztus néma feledésbe merüljön, akik az egyházat mocskos pénzkerítő törvényekkel megkötözik, kötelező törvényt magyarázatokkal meggyalázzák és pestises életükkel meggyilkolják. Ezenkívül, minthogy a keresztény egyházat vérrel alapították, vérrel erősítették meg, vérrel gyarapították, most is úgy vélik, hogy vége lenne Krisztusnak, ha a saját módján védelmezné övét, ezért hát fegyverrel intézik ügyeit. És jóllehet a háború olyan embertelen, hogy inkább illik vadállatokhoz, mint emberekhez, olyan esztelen, hogy a poéták szerint a Fúriák bocsátják az emberekre, oly pestises, hogy a közerkölcsök végpusztulását hozza, oly igazságtalan, hogy a legcudarabb rablók tudják a legjobban intézni, olyan istentelen, hogy Krisztussal merőben szemben áll, mégis egyedül ezt művelik. Láthatsz satnya öregeket, amint fiatalos erővel fognak neki, nem kímélve költséget, s egyáltalán nem riadva vissza, hogy a törvényt, a vallást, a békét emberi és isteni dolgokat felforgatnak. És akkor akadnak hízelkedő írók, akik ezt a nyilvánvaló örültséget hitbuzgóságnak, bátorságnak nevezik, és kiokoskodják, hogyan lehetne azt, aki a halált hozó vasat szorongatja és testvére testébe mártja, mindazáltal jóságosnak nevezni, a felebaráti szeretet hívének, mint amelyre Krisztus utasított minden keresztényt.”

Eddig az Erasmus-idézet. Levelünk egyetlenegy versével fejezem be: *Nincs otthonotok evésre-ivásra? Vagy megvetitek Isten egyházát, és megszegyenítitek a szegényeket? Mit mondjak nektek? Dicsérjétek? Ezért nem dicsérlek benneteket* (11,22).

5. Evilág fiainak meg evilág fejedelmeinek a bölcsessége

A kis kitérő után térjünk vissza tárgyunkhoz, Isten Páltól megrajzolt bolondságához. Pál azért nem feledkezett meg igazi önmagáról s igazi evangéliumáról sem, amit tanított, s az 1Kor-ban is tanított. Megint *plagizálok* (62a–b és 30b). Úgy, ahogy korábban is tettem.

a) A pogányok bölcsessége

Pál, mint vallásilag is művelt zsidó, ismerte népének bölcsesség-irodalmát, és mint hellénista római polgár is tudott annyit, hogy a hellénista világ pogányai bölcsességet keresnek (1Kor 1,22). Filozófia szavunk alapja a bölcsesség jelentésű: *sophia*. E szót és családját bőven használják a páli levelek. Az ÚSz egészében 71 ízben fordul elő a bölcsesség és a bölcs szó, s ebből 44 esik Pálra, bár levelei negyedét sem teszik ki az ÚSz-nek.

Levelünkre pedig e 44-ből 28 esik bár levelünk terjedelme csak huszad része az ÚSz-nek. Ha arányosan oszlanék meg e két szó, akkor csak háromszor fordulna elő levelünkben. E sűrűség magyarázata – megint csak Alexandria, azaz hogy Apolló. Pál számára a bölcsesség csak egyetlen esetben jelent semleges tartalmat: amikor a bölcs a tanult embert jelenti számára a tanulatlanul szemben; Pál mind a kettőnek adósa az evangéliummal (Róm 1,14). A többi előfordulás már megkülönbözteti egymástól a pogányok-hellének (1Kor 1,22) bölcsességét, amely Pál számára ostobaság, és a keresztények bölcsességét, amely viszont a pogányok számára minősül ostobaságnak.

Lássuk előbb a pogányok bölcsességét. Olykor csak a szövegkörnyezetből derül ki, hogy erről a bölcsességről beszél, mert szavunk nem kap semmiféle megkülönböztető jelzőt (1Kor 1,21.22.27; 3,20). Az esetek nagyobb részében azonban kap: Isten elveszíti a bölcsék bölcsességét (1Kor 1,19). A Krisztus keresztjét evangelizáló Pál nem a szó bölcsességével (1Kor 1,17), nem a szó vagy bölcsesség túltengésével (1Kor 2,1), nem a bölcsesség rábeszélő szavaival (1Kor 2,4), nem a bölcsesség tudós szavaival (1Kor 2,7) dolgozik. Ez a magától elutasított bölcsesség az evilág (1Kor 3,19), eme *aión* (1Kor 1,20; 2,6) és eme *aión* fejedelmeinek (1Kor 2,6) a bölcsessége. Ez az elutasított bölcsesség továbbá az emberek bölcsessége (1Kor 2,5), emberi bölcsesség (1Kor 2,7), azaz nem a *pneumának*, nem az Isten Lelkének, hanem a *pneuma* emberben levő ellentétének, a *sarx*-nak a bölcsessége (1Kor 1,26; 2Kor 1,12).

b) Bölcsesség és kereszt

Szemben áll ezzel a *sarx*-szerinti bölcsességgel a Pál által képviselt bölcsesség. Ennek tartalma azonos a kinyilatkoztatás tartalmával: *...beszéljük pedig Isten titokzatos bölcsességét, ami rejtett volt... amit eme aión fejedelmei közül senki sem ismert meg... nekünk azonban Isten kinyilatkoztatta a Lélek által* (1Kor 7,10) – írja Pál azoknak a korintusiaknak, akiknek körében eltökélte, hogy semmi másról nem akar tudni, csak Jézus Krisztusról, mégpedig a keresztre feszítettéről (1Kor 2,2). A keresztre feszített Jézus adja a Pál által képviselt, az Istentől a Lélek által kinyilatkoztatott bölcsességnek a tárgyát. Bölcsesség-tartalom és kinyilatkoztatás-tartalom – egymással fölcserélhető szinonimák Pál számára, mert tudomást szerezve az efezusi egyház hitéről így imádkozik értük: *Isten... adja meg nektek a bölcsesség és kinyilatkoztatás Pneumáját* (Lelkét)... (Ef 1,17).

Pál válasza a kinyilatkoztatásra – a kinyilatkoztatást elfogadó hit. Mivel a bölcsesség is kinyilatkoztatást tartalmaz, ezt a bölcsességet is átöleli a maga hitével. Azért akar Korintusban csak a keresztre feszített Jézus Krisztusról beszélni, *...hogy hitetek ne emberek bölcsességében, hanem Isten hatalmában* (1Kor 2,5) gyökerező hit legyen, hogy e hit igazságtartalmát Isten titokzatos és korábban számukra rejtett volt bölcsessége garantálja (vö. 1Kor 2,7). Amikor Pál erről az Istentől származó bölcsességről beszél, hittárgyáról (hittartalmakról) beszél, mert nemcsak a *sophia* és az apokalipszis szinonimák. Szinonimák a *sophia* és a *pistis* is: *...az egyiknek adatik a Lélek által a bölcsesség igéje... a másiknak pedig a hittartalom ugyanazon Lélek által* (1Kor 12,8–9). A Krisztusnak egyszer igent mondó ember megkapja a Lelket, és ez a Lélek vezeti őt új és új bölcsesség-tartalmakra, hittartalmakra – Jézus ígérete szerint: Az igazság Lelke elvezet majd titeket minden igazságra (Jn 16,13).

Ezt a kinyilatkoztatás-tartalommal és hit-tartalommal azonos jelentésű bölcsességet megtaláljuk Pálnál minden megkülönböztető jelző nélkül is, úgyhogy csak a szövegkörnyezet alapján válik nyilvánvalóvá, hogy erről a bölcsességről van szó. Pál bölcsességet szól a tökéletesek körében (1Kor 2,6), az Istentől számára adott kegyelem alapján rakott le alapokat bölcs építőmesterként Korintusban (1Kor 3,10), az efezusiak nem oktalanokként, hanem bölcsökként (Ef 5,15), hasonlóképpen a kolosszeiek is bölcsességben járjanak (Kol 4,5). Végszetül a Szentírás olvasása bölcsé teheti Timóteust az üdvösség elnyerése céljára (2Tim 3,15). Az esetek nagyobb részében azonban jelzők, határozók nyelvileg is megkülönböztetik

ezt a bölcsességet a világ bölcsességétől, mely utóbbi az Isten szemében csak bolondság (1Kor 3,19), és amely bölcsességnek bolond-voltát Isten újra és újra nyilvánvalóvá is teszi az emberi történelem folyamán.

c) A sátáni ok és indíték

A szeretetet megérteni és elfogadni nem akarás – Golgotát hoz létre. Így van ez nemcsak a szeretetet visszautasító immanens, hanem a szeretetet visszautasító transzcendens erők esetében is. E transzcendens erők ezen szerepéről Pál mindössze egy ízben beszél. Természetesnek tekinti, hogy a Sátán Országának véglegesült képviselői, vezetői – evilág fejedelmei (1Kor 2,8) is – okozói voltak a Golgotának. Indítékuk erre a maguk bölcsessége – „a világ bölcsessége” (1Kor 1,20; 3,19), „eme aión bölcsessége” (1Kor 2,6), „az emberek bölcsessége” (1Kor 2,5) – volt. Ennek a bölcsességnek a szemében csak bolondságnak minősülhet (1Kor 1,18.21.23; 2,14) Isten irántunk tanúsított szeretete, amely – a páli golgotaértelmezés szerint – igazi oka annak, hogy sor kerülhetett Isten Fiának a megfeszítésére. Ennek következtében „evilág fejedelmei” a maguk bolondságában gyanútlanok voltak; mit sem sejtettek arról, hogy Istennek jó oka volt a Golgota akarására. Így aztán nem tudták, hogy éppen a maguk bölcsessége – a bolondság (1Kor 1,19–20; 3,19). S ezért a rendelkezésükre álló eszközökkel – tehát a Golgotát akaró-okozó emberi személyeken keresztül – a maguk bolond bölcsességétől vezetve keresztre feszítették Jézust. Csak későn értesültek arról, hogy mekkora hibát követtek el. Csak későn, az események után, amikor az általuk elvégzett keresztre feszítést már nem tudták meg-nem-történtté tenni, akkor lett ismertté számukra a páli golgotaértelmezés: *Nekem, a szentek legkisebbjének adatott meg az az ajándék... hogy megvilágítsak mindenkit... hogy a transzcendens fejedelmek és hatalmak számára az egyház által ismertté válják Isten felette gazdag bölcsessége... (Ef 3,8–10)*. Pál az egyház tagjaként az egyház tagjait világosítja fel, és az említett sátáni erők pedig erről az egyház által ismertté vált isteni bölcsességről szereznek tudomást. Ily módon csak későn vették tudomásul, hogy önmaguk ellen dolgoztak: *Mert ha ismerték volna (Isten bölcsességét), bizony nem feszítették volna keresztre a dicsőség Urát (1Kor 2,8)*.

Miért gondolta ezt Pál? Azért, mert – Isten bolondsága ide, Isten bolondsága oda – csak tudja Pál, hogy a Golgota engesztelte ki az Istent, hogy a Golgota rendbe tett mindent.

6. A következő négy fejezet

Az első négy fejezettel végeztünk volna. Az **5. fejezet** megmutatja, hogy milyen is volt a Jézust emlegetők első-század-középi korintusi gyülekezete, melyet Pál még közösségnek (*koinónia*) is mond (1,9; 10,16). *El kell belőle takarítani az emberi szemetet*. Jézusnak nem voltak ilyen gondjai. Nem, mert nem gyülekezetet csinált, hanem Tizenkettőt (*közösséget*). Pálnak ez eszébe sem jutott. Az a gyanúm, hogy a Tizenkettőnek sem. Péternek sem. A *közösségből* nem kell eltávolítani senkit. Megy ő magától, mert észreveszi, hogy nem abba való.

Nem a magam érdeméből, csak a megszálló szovjet hatóságok érdeméből, a Bokor csak közösségekből áll. Ma is. Semmi fennakadás nem következne be életében, ha valami hatóság elkezdene újra halálba és börtönbe kergetni minket. Legfeljebb annyi, hogy megisméltódnék, ami megtörtént Debrecenben '50 körül Béla részéről: *én itt hagyom ezt a vértanú-képző főiskolát... Tisztább lenne tőle a levegő. De eltávolítani nem kellene senkit. Kemény munka a közösség-gründolás. Egyenként kell meggyőzni az abba valókat, míg mondhatom nekik: Kövess engem...*

Következzék a **6. fejezet**. Hát *pereskedés sincs a közösségben*. Hírét se hallottam, pedig már 64. évünkben vagyok. Nem volt, ne is legyen soha fegyelmi bizottságunk. S ha valaki bánt valakit, akkor mi van? Megmondjuk a bántóknak a bajunk. S ő megvédi magát, hogy jót akart ő vele, vagy bocsánatot kér. Ha a közösség színe előtt bánt valaki valakit, akkor ott beszéljük meg. S az eredmény? Bocsánatot kér, vagy veszi a kalapját. A közösség más műfaj, mint a gyülekezet. De eltávolítani még senkit sem kellett. *Távolítsátok el a gonoszt magatok*

közül! (5,13) – tanácsolja, parancsolja Pál. Nincs rá szükségünk, mert jézusi közösségben élünk.

A Bokorban az is nagy szégyen, ha valakinek peres ügyei vannak. Negyedik éve már, hogy egy Bokron kívüli személynek kölcsönt adtam. Nem felelőtlenül. Könyvet írt üldözött papokról, apácákról, s a Bokorról is forgatott – igen vallásos személy. Megkérdeztem egy Bokor-beli testvéremet: Adhatok neki? Adhatsz, feltétlenül becsületes – válaszolta. Több mint négy milliót adtam – négy hónapra. Nem is válaszolt minapi figyelmeztető levelémre. Teljes biztonságban van. Tudja, hogy nem pereskedünk a hitetlenek előtt sem. Nincs Bokor-fórum sem, ahova vihetném az ügyemet. Miért nincs? Mert Jézusra figyelünk: *Ha csak a visszafizetés reményében adtok kölcsönt, milyen hálát várhattok érte? A bűnösök is kölcsönöznek a bűnösöknek, hogy ugyanazt visszakapják. Szeressétek inkább ellenségeiteket: tegyetek jót, adjatok kölcsön, és semmi viszonzást ne várjatok. Így nagy jutalomban részesültök, a Magasságosnak lestek a fiai, hisz ő is jó a hálátlanokhoz és a gonoszokhoz. Legyetek hát irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas* (Lk 6, 34–36). Jézus tanítványa nem lehet felperes. Csak alperes. Kaifás a felperes. Nem akarhatunk felpereseknek lenni.

A **7. fejezet** már összetettebb. Kétszer is mondja: *Maradjon meg tehát, testvérek, mindegyiktek abban a hivatásban az Isten előtt, amelyet kapott* (7,20.24). Kezdem az elsővel: *Ha rabszolga vagy, s úgy nyertél hivatást, ne bánkódj miatta. Még ha szabaddá lehetnél is, maradj meg benne* (7,21). Jézus erről nem mondott semmit, mert Izraelben nem találkozott rabszolgával. Mit mondott volna, ha lett volna ott ilyen? Ezt mondta volna: Beszélék az uraddal, hátha meggyógyítom őt, s megérti, hogy szabadítson fel *és kincse lesz a mennyekben* (Mt 19,21). A gazdag ifjúnak hiába mondta, mert az ifjúnak, minden vallásossága ellenére is, a Mammon volt az istene. De Zakeusnak nem beszélt hiába, s a kafarnaumi pogány századosnak sem. Azt semmiképpen sem mondta volna a rabszolgának, hogy fogadd el a helyzetedet, s maradj meg abban a hivatásban, amelyet kaptál. Ilyen *hivatást* Isten nem ad senkinek. Nincs is ilyen szava Jézusnak, hogy hivatás (*klésis*). Pál találta azt ki: 11 ízben használja az ÚSz ezt a szót, s 9 ízben Pálnál találjuk, az evangéliumokban egyszer sem! A *meghívni* szent szó Jézusnál: a látszat szerint istenektetszőket nem jött hívni, hanem a bűnösöket, meg munkásokat szőlőjébe, hogy mindenkinek egy dénár jusson, s mindenkit menyegzőre... (Mt 9,13; 20,8; 22,3) A rabszolgaságot nem Isten csinálta, hanem a Mammon. S mi köze van hozzá Jézusnak? El akarja népteleníteni Jézus a Mammon táborát. Ezért keresné meg a rabszolga gazdáját.

Még nagyobb a gondom azzal, ahogy a nőkről gondolkodik: *Jó, ha az ember asszonnyal nem érintkezik. A nem házasoknak és az özvegyeknek ezt mondom: Jó, ha úgy maradnak, mint én is. Ha nem kötötted magadat asszonyhoz, ne keress feleséget. Ha megnősülsz, nem vétkezel... ám az ilyeneket testi nyugtalanlás gyöttri, s én meg akarlak kímélni benneteket. A nőtlennek arra van gondja, ami az Úr: Hogyan járjon az Úr kedvében. A nő azonban világi dolgokkal törődik: hogyan keresse felesége kedvét, ezért meg van osztva... hiszem, hogy Isten Lelke szerint beszélek* (7,1–40). Hm, fuser munkát végzett az Úr, amikor a nőt megteremtette. Talán menti Őt, hogy nélküle nem volna férfiának fiú-gyereke sem. De tökéletlen egy fajta. Testi gyötrelmeket okoznak a férfiának, megosztják a szegény férfiakat, akik a feleségük miatt nem tudnak Isten kedvében járni. Ejnye ti, asszonyok, de rosszak is vagytok. Mikor fogtok már megjavulni, s felzárkózni hozzánk?

Nagyon sajnálom Pált élettapasztalata miatt. Azért, hogy nem találkozott másmilyen asszonyokkal, hogy nem mesélték el neki olyan *emberek* – akiktől Pál nem tanul, aminő a Tizenkettő is volt –, hogy mit tett Lázár húga Jézusnak, ami miatt Jézus megjövendöli: *Amikor az illatos olajat testemre öntötte, a temetésemre tette. Bizony mondom nektek, ahol a világon csak hirdetni fogják az evangéliumot, mindenütt megemlékeznek majd arról is, amit ez az asszony tett* (Mt 26, 12–13). Meg arról sem értesült ezektől az emberektől, hogy ennek az illatos olajat testére öntő asszonynak jelent meg először feltámadása után, mert a férfi

Tizenkettő, mikor látta hajnalban az üres sírt, hazament aludni, csak ez az *asszony* nem volt álmos (Jn 20, 11–18). S hűséges tanítványa, Lukács sem beszélte el neki, hogy Jézussal volt a Tizenkettő és *néhány asszony, akiket a gonosz lelkektől és a különféle betegségektől megszabadított: Mária, melléknevén magdalai, akiből hét ördög ment ki, Johanna, Heródes intézőjének, Kuzának a felesége, Zsuzsanna és még sokan mások, akik vagyonukból gondoskodtak róla* (Lk 8,2–3).

Jézus nem azt tapasztalta, amit Pál. Magam sem. Nagyon nagyra vagyok Bokor-beli férfitársaimmal, de az asszonyok nélkül – félek – bizony becsukhatnánk a boltot. A magyar nemzet is becsukhatja, ha nem tanulják el a Bokortól a nők termékenységi rátáját. Azt, hogy egy nőre 3,2 gyermek esik, nem úgy mint öngyilkos társadalmunkban: 1,2! S ne hallgassanak az asszonyok összejöveleinken, hanem vezessenek közösséget, mert értenek ahhoz is. Majd ha Pál nem egyházakat gründol, hanem Jézus mintájára kisközösségeket csinál, Tizenkettőt, mint Jézus, nem fog ilyet írni: *az asszonyok hallgassanak összejöveleiteken. Nincs megengedve, hogy beszéljenek, nekik engedelmeskedniük kell, ahogy a törvény is mondja. Ha tudni akarnak valamit, kérdezzék meg otthon a férjüktől, mert az asszonynak nem illik az Egyházban beszélnie* (14,34–35). Nálunk nincs ilyen eligazítás. Másmilyen van: Kérdezzék meg tőlük közösségben vagy otthon, ha okosabbak náluk. Ha meg nem, akkor ők kérdezzék meg asszonyukat.

A 7. fejezet átnyúlik a **8. fejezetbe**. Pál megokosodott a Galata-levél megírása után. Korábban a jeruzsálemi zsinat határozataiból neki csak az volt a fontos, hogy a pogányoknak nem kell körülmetélkedniük, de az, hogy tartózkodjanak a nem-kóser ételektől, az nem érdekelte őt. Most már nemcsak azt tudja, hogy *aki körülmetélten kap meghívást, ne akarjon körülmetéletlennek látszani, aki viszont körülmetéletlen, ne metéltesse körül magát. A körülmetéltség nem ér semmit, hasonlóképpen a körülmetéletlenség sem ér semmit, hanem csak az Isten parancsainak megtartása* (7,18–19). De most már tudja azt is, hogy felesleges volt letolnia Pétert Antiochiában, amikor a Jakabtól érkezők hatására újra elkezdett kóser-ételeket enni, mégpedig Barnabással együtt. A bálványáldozati hús szintén nem-kóser, de van olyan, aki megbotránkozik, ha egy (korintusi) testvére eszi az ilyent. Pál tudja már, hogy nem kell az ilyesmin megbotránkoznia, mert *nincs mindenkiben tudás. Némelyek ugyanis a bálványokhoz vannak szokva, s még most is úgy fogyasztják a húst, mint áldozati eledelt, és mivel lelkiismeretük téves, beszennyeződik. Az étel ugyanis nem tesz kedvesebbé Isten előtt. Ha nem eszünk, azzal nem veszítünk, de ha eszünk, azzal sem nyerünk. Arra azonban ügyeljete, hogy szabadságotokkal az aggályosokat meg ne botránkoztassátok.* Ezt kellett volna Pálnak s az antiochiai pogánykeresztényeknek meg jeruzsálemi zsidókeresztényeknek megmagyaráznia, s nem dörögnie Péterre meg Barnabásra, mivel *viselkedésük nem egyezik az evangélium tanításával* (Gal 2,14). Hanem a megokosodott eszével mondania kellett volna főleg magamagának: a zsinattól elrendelt étel-obszervanciákat semmibe vevő ... *tudásoddal tönkreteszted aggályos testvéredet, akiért Krisztus meghalt. Ezért ha testvéred ellen vétkezel, mert megsérted aggályos lelkiismeretét, Krisztus ellen vétkezel. Tehát ha az étel megbotránkoztatja testvéremet, inkább soha nem eszem húst, csak hogy testvéremet meg ne botránkoztassam* (8,11–13).

7. Fejezetről fejezetre

A **9. fejezetből** a legrokonszenvesebb mondattal kezdem: *Mi tehát a jutalmam? Az, hogy mint az evangélium hirdetője, ingyen nyújtsam az evangéliumot, s ne éljek az evangéliumban gyökerező jogommal (exusia mu)* (9,18). Jézusnak csak hatalma volt: *Hatalmam (exusia) van az életemet odaadni* (Jn 10,18). Ezt a hatalmat lehet jogra is váltani: Jogom van az életemet odaadni? Nincs értelme, mint ahogy ennek a mondatnak sincs: Jogom van felkötteni magam. Pálnak arra volna joga, hogy működése ellenében eltartsák őt, de nem akar ezzel a jogával élni, pedig élhetne. S most következnek a nem rokonszenves mondatok: *Vajon nem vagyok szabad ember? Nem vagyok apostol? Nem láttam Urunkat, Jézust? Nem vagytok-e az én*

művem az Úrban? Ha másoknak nem volnék is apostola, nektek az vagyok, hiszen apostolságomnak ti vagytok a pecsétje az Úrban. Nincs jogunk az evéshez és iváshoz? Nincs jogunk ahhoz, hogy asszony nővért magunkkal vigyünk, mint a többi apostol és az Úr testvérei vagy Kéfás is teszi? Csak nekem és Barnabásnak nincs jogunk mentesülni a kétkezi munkától? (9,1–3). Nem tudom ezeket a mondatokat Jézus vagy Péter ajkára adni. Jézus mondta, hogy *Méltó a munkás a maga táplálékára* (Mt 10,10) meg ezt: *Maradjatok ott abban a házban, és azt egyétek és igyátok, amijük van. Mert a munkás megérdemli a maga bérét. Ne járjatok házról házra. Ha egy városba érkeztek és szívesen látnak titeket, egyétek, amit elétek adnak* (Lk 10,7–8). Jaj de másképpen hangzanak ezek a szavak, mint Pál szavai. A Isten Országában nincsen jog. Ahhoz hadsereg kell meg gyufa, amivel meggyújtják a máglyát. **Az Isten országában csak erkölcs van, jog nincs.**

És még valami, amit tisztelettel megkérdeznék Páltól: Hol s mikor láttad Te az Urat? Mert egyre jobban beleéled ebbe magad. Idézzem azok listáját, akiknek megjelent a Feltámadott? Teszem: *Elsősorban azt hagytam rátok, amit magam is kaptam: Krisztus meghalt bűneinkért, az Írások szerint, eltemették és harmadnap feltámadt, az Írások szerint. Megjelent Péternek, majd a tizenkettőnek. Később egyszerre több mint ötszáz testvérnek jelent meg, ezek közül a legtöbben még élnek, néhányan azonban már meghaltak. Azután Jakabnak jelent meg, majd az összes apostolnak. Utánuk pedig, mint egy elvetéltnek, megjelent nekem is* (15,3–8). Ezek szerint a feltámadott Jézust láttad. Különös ez a listád, mert a Márk, Máté, János és tanítványod, Lukács nevű *emberek* nem tájékoztatnak erről. Ezt csak a te nem emberektől származó kinyilatkoztatásodból tudhatjuk. A zsinat azonban az előbbieket nagyobb hitelességűnek tanítja, mint a te evangéliumodat. Így hát megkérdezhetem: Arról nem értesültél, hogy először egy *asszonynak* – bármilyen botrányos is ez – jelent meg? Az ötszáz testvérnek hol jelent meg? Elárulták Neked ezek a megholt vagy még élő testvérek? Nem találd furcsának, hogy Jakabnak viszont csak az ötszáz testvérnek megjelenése után jelent meg Jézus? Kik ezek az *összes apostolok*, ha már előbb megjelent a Tizenkettőnek? A Tizenkettő meg az apostol számodra mást és mást jelentenek? Végül az elvetéltnek nem a damaszkuszi úton jelent meg, ahol hallottad vagy vélted hallani: Saul, Saul, miért üldözöl engem? Milyen kár, hogy mindezen kérdések csak költőiek, mert nem áll módodban válaszolni rájuk.

A **10. fejezet** a 8. fejezet gondját hozza újra elő. A **11. fejezet** pedig a 7.-ikét, de kifejt valamit, ami azért mégiscsak újdonság. Ezt mondja benne: *Szeretném azonban, ha megértenétek, hogy a férfi feje Krisztus, az asszony feje a férfi, Krisztus feje pedig az Isten.* Megbocsátható férfi-központú (androcentrikus) megállapítás, melyet nem véletlenül egy Pál nevű *férfi* írásában találunk. Három fej, s mind a három férfié, hiszen az Isten is Atya és nem anya. De van még folytatása: *... viselje az asszony annak jelét, hogy hatalom alatt áll.* Pál érzi, hogy ezzel a fej-szereppel és hatalmunkkal azért valami baj van, mert ezt írja: *igaz ugyan, hogy az Úrban sem férfi nincs asszony nélkül, sem asszony nincs férfi nélkül, mert bár az asszony a férfiből lett, a férfit az asszony szüli...* De segítségére jön egy új elve: a **természet**. *Nem tanít-e a természet titeket, hogy ha a férfi hosszú haját növeszt, szégyenére válik...* Hát nem tanít! Sok mindre tanít, de erre nem. Végül Pál azzal zárja a vitát, hogy *Ha meg valaki tovább akarna vitatkozni, hát nekünk ez nem szokásunk, sem Isten egyházának.* (11,16) Lemondok tehát vitánk folytatásról azzal a megjegyzéssel, hogy Jézus elfelejtette megmagyarázni az asszonyoknak, hogy *fejük* is van, s ennek következtében hatalma alá is kerülnek férjüknek, s hogy mindez milyen frizurára jogosítja őket. Nem baj, hogy elfelejtette. A bennünk levő Lélek enélkül is megtanítja férfit és nőt egyaránt, hogy mindentadó szeretettel kell szeretniük egymást, s ez a szeretet nem hatalom- és nem frizura-függő.

Egyébként pedig kezdek elbizonytalanodni: Hátha mégis kaptál kinyilatkoztatást Jézustól. Jézus ott volt az első szentmisén. Ő mondta fejből, kapásból a kánont, s kihagyta belőle, hogy vére *a bűnök bocsánatára omlik ki*. Helyette kétszer is mondta, a kenyér után, és

a bor után is, hogy amikor majd ismételtjük, amit ő most tett, mindig Rá emlékezve tegyük. S ne arra emlékezzünk, hogy szép vagy szőke férfi volt, pártus vagy zsidó nemzetiségű-e? Csak arra, hogy mit tanított. S ha erre emlékezünk, akkor ütközet előtt, amikor arra kérjük Istent, hogy mi gyárthassunk hadi özvegyet meg árvákat, s ne az el-lenségnek sikerüljön ez, hanem nekünk, akkor csak az őrmester rumadagját kapják meg az imádkozó vagy nem imádkozó, de ugyanarra számítók, és a kenyeret és a bort ne kapják meg. Felesleges pocsékolás lenne, mert a két utóbbi matéria nem gyilkolni segítő szer. Inkább kapjanak a katonák két adag rumot, s nem kell törődni azzal, hogy a rum drága. Mert a csataterén *A haza minden előtt*, Jézusnál pedig a szeretet, s ez nincs a csatateréken, csak tábori lelkész található ott, de az is ugyan minek? Ha nem gyilkolásra buzdít, akkor alkalmatlan. Helyszínen felkoncolandó, akasztandó, honáruló, stb, stb. A lelkész is? Hát az meg igazán. De nem kell félni. Ilyet úri ember nem tesz soha. A pap meg azok közé tartozik. Nemde?

A **12. és a 14. fejezetben** a Lélekről és adományairól szól nagyon szépen, és mintha legtöbb gondot a **nyelvekenszólás** okozná neki, melynél Pál többre becsüli az érthető nyelven szólást, melyet prófétálásnak nevez. Van egy nehezen érthető állítása: *Így a nyelv adománya sem a hívők, hanem a hitetlenek számára csodajel, a prófétálás azonban a hívőknek szól, nem a hitetleneknek* (1Kor 14,22). A következő 3 vers már jól érthető. Hivatkozunk még rájuk: *Ha tehát egybegyűl az egész Egyház, s mindenki az elragadtatás nyelvén szól, és be nem avatottak vagy hitetlenek lépnek be, vajon nem azt mondják-e, hogy elment az eszetek? De ha mind prófétálnak, s belép egy hitetlen vagy be nem avatott, mind ellene érvelnek, mind ítéletet mondanak fölötte, rejtett gondolatai felszínre kerülnek, úgyhogy arca borul, imádja az Istent és megvallja: „Valóban köztetek az Isten!”* (23–25).

Nagy a tanácstalanság a fenti vers értelme tekintetében. A különböző fordítások nem tükrözik, vagy éppenséggel meghamisítják a vers Pál által szándékolt jelentését. Az alábbiakban közölnék, ha helyem volna rá, nyolc különböző fordítást. Ezekből öt fordítás nem ad értelmet, csak bizonytalan jelentéstartalmú tükörfordítást. A másik három fordítás (a jelöletlenül maradók) megpróbál értelmezni, de félreértelmez... Két 16. sz.-i és a hat 20. sz.-i fordításból öt csak tükrözi, de nem értelmezi a szöveg „*eis sémeion*” kitételét: *jelenségírt, jelül, jelül, jel, jelül*. Mentségükre szolgáljon, hogy ugyanígy jár el a nagytekintélyű Bible de Jérusalem is: „*servent de signe*” (jelül szolgálnak). Az 1950. évi Békés-Dalos, és az 1973. évi katolikus fordítások megpróbálnak értelmezni: egyfelől „csodajel” fordítanak, másfelől pedig a vers második felére vonatkozóan „szól valakiknek” értelmet adnak az „*eis sémeion*” kitételnek, amely a görög eredetiben csak egyszer, a mondat első részében található. Az 1975. évi protestáns fordítás átveszi ennek az értelmezésnek a második elemét.

Mi lenne tehát a vers Páltól szándékolt értelme? Az 1Kor 14,23–25 alapján nincs semmi kétség, hogy a hitetlen számára a nyelveken szólás rossz hatású, a prófétálás pedig jó hatású. Ennek alapján elutasíthatjuk a fenti három fordítás értelmezési kísérletét.

a. A nyelveken szólásban jelentkező „csodajelnek” pozitívan kellene hatnia a hitetlenekre. Csakhogy Pál szerint negatívan hat rájuk: megerősödnek hitelenségükben. (1Kor 14,23)

b. Bizony nagyon is szól a prófétálás a hitetleneknek (is), ha egyszer olyan jó hatással van rájuk. (1Kor 14,24–25) – A tükörfordítások nem adnak értelmet, az értelmező fordítások pedig téves értelmet adnak.

Fordítást ugyan nem, de részbeni értelmezést ad versünkről a Kittel-féle *Neutestamentliches Wörterbuch*-ban Rengstorff: „Azt akarja tehát mondani, hogy a nyelvekenszólás nemcsak nem nyit utat a hitetlen számára Isten titkaihoz, hanem el is zárja számára az utat. S annyiban szolgál a nyelvekenszólás jelül a hitetlennek, amennyiben őket hitetleneknek, Istentől távolállóknak igazolja; tehát bizonyos mértékben a hitetlenek hitelensége érvének, ill. megismerési alapjának mutatja magát a nyelvekenszólás” (VII.258).

– Ez a magyarázat az *eis sémeion*-t összesen egy vonatkozásban (*a nyelvekenszólás jel a hitetlen számára*) értelmezi, pedig versünk négy vonatkozás kulcskifejezésként használja ezt a kitélt: a nyelvekenszólás is, a prófétálás is vonatkozásba kerül a hívővel is, a hitetlennel is. Rengstorf számára az *eis sémeion* az, ami valakit annak igazol, ami. Ha felhasználjuk ezt a jelentést a négy vonatkozásra, akkor az alábbi eredményt kapjuk:

- a. a nyelvekenszólás a hitetlent hitetlennek igazolja,
- b. a nyelvekenszólás a hívőt nem igazolja hívőnek,
- c. a prófétálás a hitetlent nem igazolja hitetlennek,
- d. a prófétálás a hívőt hívőnek igazolja.

Úgy gondolom, hogy Rengstorf ezzel nem ad kulcsot az *eis sémeion* megfejtéséhez, hiszen az 1Kor 14,23 alapján Pál nem arról beszél, hogy a nyelvekenszólás a hitetlent hitetlennek igazolja, hanem arról, hogy a nyelvekenszólás örülteknek igazolja a hívőket a hitetlenek szemében. Nem önmagamot igazolom tehát valaminek, hanem arra szolgál, hogy valaki egy másvalakit valamilyennek lásson. Az 1Kor 14,24–25 versekben pedig Pál arról beszél, hogy a prófétálás hatására a hitetlen megszűnik hitetlennek lenni. Ezt a tényállást pedig semmiképpen sem fejezi ki a fenti c. megállapítás: a prófétálás a hitetlent nem igazolja hitetlennek.

Semmi kétség, hogy az 1Kor 14,23–25 versekben Pál a nyelvekenszólásnak, ill. a prófétálásnak a hitetlenekre gyakorolt hatását rajzolta meg. Feltételezhető, hogy a 22. vers is erről akar beszélni, csak megtoldja a két említett jelenségnek a hitetlenekre gyakorolt hatását a hívőkre gyakorolt hatásával.

Mi tehát a vers értelme? Az *eis sémeion* Pál által gondolt jelentése a következő: „az adott meggyőződés megerősítésül szolgál, illetőleg nem szolgál”. Ez a kulcs nyitja a vers értelmét.

a. A nyelvekenszólás nem szolgál a hívők meggyőződésének megerősítésül; a hívők számára ugyanis a nyelvekenszólás nem jel, amely jelezne nekik, hogy jó úton járnak. Csak értelmes szöveg lenne képes ilyen hatást gyakorolni rájuk.

b. A nyelvekenszólás a hitetlenek meggyőződésének megerősítésül szolgál, mert a nyelvekenszólást hallva megállapítják, hogy őrzöngő társaság az, amelytől eddig is elhatárolták magukat, és amelytől a jövőben is el akarják határolni magukat.

c. A prófétálás nem szolgál a hitetlenek meggyőződésének megerősítésül, mert a prófétálást meghallva felhagynak korábbi hitetlenségükkel, és magasztalják Istent, akinek a jelenlétét is felfedezik a prófétálók gyülekezetében.

d. A prófétálás a hívők meggyőződésének megerősítésül szolgál, mert hozzásegíti ehhez őket a prófétálásban elhangzó értelmes beszéd.

Az *eis sémeion* tehát sem nem csodajel, sem nem identitást igazoló jel, hanem jelzi – hívőre és hitetlenre vonatkozóan egyaránt –, hogy megerősíti-e őket adott meggyőződésükben a szóban forgó két gyülekezeti jelenség. Ezért aztán a nyelvekenszólás is, a prófétálás is egyaránt „szól” hívőnek és hitetlennek; tehát mindenkinek, aki csak hallja ezeket a gyülekezeti programpontokat; hiszen Pál éppen azt vizsgálja, hogy e két karizma mindegyike hogyan hat a két szóbanforgó csoportra.

Ezek után a páli gondolatot felfedő, megmutató értelmező fordítás így hangzanék: **A nyelvekenszólás ily módon a hitetleneket megerősíti meggyőződésükben, a hívőket pedig nem; a prófétálás viszont megerősíti meggyőződésükben a hívőket, de a hitetleneket nem.**

A *Lélek világa nem az őrzöngés és nem az értelemnélküliség világa*, hanem az értelmes beszéd (*logos*) és e logosz által hordozott igazság (*alétheia*) világa. Lélekben megújulni Pál számára éppen annyit jelent, mint magunkévá tenni az értelmes igazságot, mint „felöltetni magunkra az igazságban újjáteremtett embert”. (Ef 4,23) A Szentlélekben lenni annyi, mint „az igazság igéjében” élni (2Kor 6,7), mint a tévedéssel szembenálló igazságot (*alétheia*)

képviselni (2Kor 6,8). Éppen ezért a Lélek világához tartozó ember ragaszkodik a Lélektől tanult logosz-hoz; ragaszkodik még akkor is, ha a világ lelkétől tanított emberek bolondságnak-ostobaságnak minősítik a Lélek tiszta logoszát (vö. 1Kor 2,13–14). – Megint plagizáltam, most a 68d numerust (Az 1Kor 14,22: *ami megerősít a meggyőződésben*), annak rövidített változatát.

A **13. fejezet** a páli szövegek csúcsának számító szeretethimnusz, melyben van egy vers, melyet nem tudok értelmezni: *Szétozthatom mindenemet a nélkülözők közt, odaadhatom a testemet is égőáldozatul, ha szeretet nincs bennem, mit sem használ nekem* (13,3). A tejes mindentadás bizonyul semminek, ha nincs a mindenét, az életét is odaadó Pálban szeretet. Ha lehetséges ez az abszurdum, akkor meg kell kérdezni Páltól, hogy mi fán terem a szeretet. S gőzöm sincs róla, hogy mit válaszolna. Mondhatná, hogy a szeretet nemcsak mindentadás, hanem – érzem is. De szava sincs rá. Mondja azt, hogy *philia* és nem agapé? Nem mondja. Ez a vers csak retorika. A szónokot elkapja a hév, s mondja a fából vaskarikát: **Ha van szeretet bennem, nincs szeretet bennem.**

A **15. fejezet** pedig ezekkel a Galata-levél stílusára emlékeztető sorokkal indul: *Figyelmetekbe ajánlom, testvérek, az evangéliumot, amelyet hirdettem nektek. Elfogadtátok, és szilárdan kitartotok benne. Általa elnyeritek az üdvösséget, ha megtartjátok úgy, ahogy hirdettem nektek. Másként hiába lettetek volna hívővé. Elsősorban azt hagytam rátok, amit magam is kaptam: Krisztus meghalt bűneinkért, az Írások szerint...(1–3)*. Miféle Írások szerint? A kritikái kiadások jelzik, s én ezt találok: Iz 53,8 s köv. Megnézem, mi van ott. Ez:

Erőszakos ítélettel végeztek veled. Ugyan ki törődik egyáltalán ügyével? Igen, kitepték az élők földjéből, és bűneink miatt halállal sújtották. A gonoszok közt adtak neki sírboltot, és a gazdagok mellé temették el, bár nem vitt végbe gonoszságot, sem álnokság nem volt a szájában. Úgy tetszett az Úrnak, hogy összetöri a szenvedéssel. Ha odaadja életét engesztelő áldozatul: látni fogja utódait, hosszúra nyúlik élete, és teljesül általa az Úr akarata. „Majd ha véget ér lelkének gyötrelme, látni fogja a világosságot, és meglegedés tölti el. Szünetével sokakat megigazultakká tesz szolgám, mivel gonoszságaikat magára vállalta. Ezért osztályrészül sokakat adok neki, és a hatalmasok lesznek a zsákmánya, amiért életét halálra adta, és a gonosztevők közé sorolták, noha sokak vétkeit hordozta, és közben imádkozott a bűnösökért.” (Iz 53,8–12).

Egy Jézus előtt félezer évvel készült írást találok. Kénytelen vagyok megállapítani, hogy Jézus sohasem idézte e sorokat, s azt is, hogy Márk, Máté, Lukács, János evangéliumai sem idézték e sorokat egyetlen egyszer sem. Pedig mikor Jézus lesátározta Pétert, utalhatott volna rá, hogy *meg van írva*. Nem utalt rá. Nem, mert világosan látta Jézus minden utalás nélkül is, hogy az ő evangéliumára nincsen szüksége Kaifásnak s az uralkodó elitnek, s ezért kerül a Golgotára. Ha elmélkednek az urak áldozatairól valakik, és félezer évvel korábban, ha nem. De mindenképpen odakerül.

Magamnak sem azért lett a sorsom az, ami, mert **Stetka Éva** megírta *Elszántak* című versét...

Mentek az országúton egy távoli falu felé
Lábukat lemarta a por
Tarisznyájuk kiürült azért csak énekeltek
Szalagosan lobogtak a felhők
Sodrott szirmú sárga kikericsok hajladoztak a fűszálak között
Kanyarodott az Út

Ők csak mentek födetlen fejjel a szélben
Födetlen fejjel július lángjaiban
Botjukra tűzték a tarisznyát csillaggömb ült a botjuk végén

Mezítláb mentek a homokban folyamok homokján csillogott a kvarc

Elhagyták a várost

Ahol házakat emeltek az emberek házakat ahol élni aludni lehet

Gránátvirágos játszótereket az autók néma suhanását egy havas decemberi napon

Nem ültek a vonatra még a szekér is elhagyta őket

Kidőltek társaik ki hazament ki megházasodott

Ki meg csak ott maradt sebes lábbal az Út porában

Eszelősen nézve a fogyatkozó menetelőket

S ők léptek előre mikor már nem is vitte őket a lábuk

Még énekeltek pedig már nem jött ki hang a torkukon

Még léptek előre egy távoli falu felé

Pedig az út is kicsúszott talpuk alól s a hideg ég

Szívükre lehajolt úgy folytatta éneküket

Hanem csak azért lett a sorsom az, ami, mert egy gyenge és bolond Isten s egy erős és okos Mammon világában – rossz lóra tettem, Jézuséra. Nem azért, mert valakik megírták, hogy az ilyenek hogy járnak. Mindezeket csak azért mondom, nehogy már valaki azt higgye, hogy Jézusnak azért kellett a Golgotára kerülnie, mert valaki megjövendölte, hogy oda kerül.

De van még más bajom is: *Krisztus meghalt bűneinkért...* Mi is e mondatnak a pontos jelentése? Nem okhatározói, hanem célhatározói. Okhatározói: ...meghalt Kaifás ítélete miatt. De jelölhet az *-ért* rag célhatározót is: pl. élünk és halunk a hazánkért, hogy visszaszerezzük, amit elvettek tőlünk. S most kialakul köztem és Pál között egy párbeszéd, melyet Pál kezd el:

- Rossz nyomon jársz, mert Jézus azért halt meg, hogy Isten elvegye a bűneinket.
- Azt nem tudja, mert ha elkövettem őket, akkor azok el vannak követve. Tény nem-ténnyé nem tehető. Legfeljebb megbánhatom a bűnöm, s akkor tapasztalom, hogy megtisztulok, mert elmúlik a büntudatom.
- Hát azért ez nem az igazi. Az az igazi, hogy Isten olybá veszi bűnömet, mintha sohasem követtem volna el.
- Miért jó ez az Istennek?
- Eszednél vagy? Nem neki jó, hanem nekünk.
- Nekem nem jó. Ha valakit meglopok, nem lesz nyugodt a lelkiismeretem, amíg vissza nem fizetem. Hogy jobban értsd: Rossz marad a közérzetem.
- De hát Jézus éppen azért halt meg, hogy Isten olybá vegye bűneinket, mintha el sem követtük volna.
- Honnan tudod?
- Hát mondtam, hogy kaptam.
- Kitől?
- Hát magától, Jézustól.
- Mikor?
- Mikor, mikor? Hát állandóan. Ezt kapom Tőle kinyilatkoztatásban.
- Honnan tudod, hogy nem csak magadtól gondolod ezt a... képtelenséget?

S ekkor következik a lilaköd. Vagy ha nem, hát ez: *Ha tehát hirdetjük, hogy Krisztus feltámadt a halálból, hogyan állíthatják némelyek közületek, hogy nincs feltámadás? Ha nincs feltámadás, akkor Krisztus sem támadt fel. Ha pedig Krisztus nem támadt fel, nincs értelme a mi tanításunknak, s nincs értelme a ti hiteteknek sem. Ráadásul még Isten hamis tanúinak is bizonyulunk, mert Istenről azt tanúsítjuk, hogy Krisztust feltámasztotta, holott nem támasztotta fel, ha a halottak egyáltalán nem támadnak fel. Ha ugyanis a halottak nem*

támadnak fel, akkor Krisztus sem támadt fel. Ha pedig Krisztus nem támadt fel, semmit sem ér a hitetek, mert még mindig bűneitekben vagytok. Sőt azok is elvesztek, akik Krisztusban haltak meg (15,12–18). Ha nem mondom Pálnak a lilaköd előtti mondatomat, akkor kifejti, hogy Golgota és feltámadás együtt járnak, s csak ennek az együttesnek a következménye, hogy már nem vagyunk a bűneinkben. Más mondatot kellett volna mondanom neki. Ezt:

- Valld be, hogy ezt a gnosztikus képtelenséget Arábiában tanultad. S aztán addig-addig gondolkodtál róla imádkozós töprengéssel, hogy a végén már nem voltál hajlandó emberektől tanulni. Pedig a többi ember sem hülye, csak nem feltétlenül azt gondolja, amit Te gondolsz. Tudod, még az ujjbegyünk sem egyforma. Gondolkozzál már el ezen, Testvér! Az emberiség közös nevezőjét kell megtalálni. S aki keres, az talál. Isten a szívünkbe rejtette. Ott megtaláljuk. Csak ennyi az: jóknak kell lennünk. Hiszen Te is jól tudod ezt...

De Pál alighanem nem is képes meghallani, amit mondok. Ő csak fújja magáét: *Én ugyanis az utolsó vagyok az apostolok közt, s arra sem méltó, hogy apostolnak hívjanak, hiszen üldöztem az Isten egyházát. De Isten kegyelméből vagyok az, ami vagyok, s rám árasztott kegyelme nem maradt bennem hatástalan. Többet dolgoztam mindegyiküknél, igaz ugyan, hogy nem én, hanem az Isten kegyelme, amely velem van. Mindegy tehát, hogy én vagy ők: ugyanazt hirdetjük, s így lettetek hívővé (15,9–11).*

Amire magam csak annyit mondok, hogy csak képzeled, hogy ugyanazt hirdetitek. **Tizenöt év sem kell, hogy Márk, aki faképnél hagyott már első missziós utadon, a te képtelenségeid hatására is megírja majd az evangéliumot, amely alig fog hasonlítani a te jószándékú – ne haragudjál érte – kinyilatkoztatásaidra.**

29 Második Korintusi levél

1. Szomorú levél

Sokszor elolvastam újra levelét. Szerény levél, dicsekedő levél? Nem, szomorú levél, egy öregedő ember levele, aki egy képtelen feladatba vágott lelke Istenének indítására. Korintus is része ennek a feladatnak. A város, melyet a rómaiak Achaia provinciájuk fővárosává tettek, már száz évvel annak előtte, hogy Pál oda elment. Ez a város lett a görögség hivatalos centruma. Nagyvárosi élet folyt benne. Nem is tudom, ki találta ki róla, hogy Korintus volt az ókor Párizsa. Ebben kellett vevőt találnia kinyilatkoztatásaival Pálnak. Nem volt könnyű dolga, mert nagyvárosban mindig széles a kínálat.

Holzner 50, Murphy 60 évesnek gondolja a 2Kor-t író Pált. Mélabút érzek a levél nyitányában: *...az irgalom Atyja és a minden vigasztalás Istene megvigasztal minket minden szomorúságunkban, hogy mi is megvigasztalhassuk azokat, akik szomorúak, azt a vigasztalást nyújtva nekik, amelyet ő nyújt nekünk (1,3–4).* Lelke sebzettségét mutatja számomra az is, hogy csak most számol be arról, hogy mi történt vele Efezusban: *Nem szeretném, testvérek, hogy ne tudjatok arról az üldöztetésről, amely Ázsiában ért bennünket: módfelett, szinte erőnkön felül ránk nehezedett, úgyhogy már életünkéről is lemondtunk. Sőt magunkban már a halálos ítéletet is elfogadtuk...(1,8–9).* Pedig mikor volt az már! Az a sejtésem, hogy nem azt

mondja vele, amitől szomorú, amikor levelét írja. Nem, mert attól szomorú, amit Korintusban talált.

Mit talált? Nem azt, amiről álmódott. Csak azt, ami emberek között lehetséges. Kétszer volt már Korintusban. Közben írt nekik egy levelet is, az 1Kor-t. A második látogatás után felmérhette ennek eredményét. S e felmérésnek pillanatnyi eredménye ez a mostani, a 2Kor levél. Ha jól számolom, gyalogolhatott mindeközben 3 000 km-t. Jó, nemcsak értük, de őértük is. Érdeemes volt ennyit gyalogolnia? Buta kérdés. Mit meg nem tesz az ember a gyerekért! S a világ meg a saját gyerekeink sem azért vannak, hogy el legyenek ragadtatva tőlünk. Az csak ritka és ünnepi pillanat az életünkben, amikor szeretteink ránk záporozzák elragadtatásukat – irányunkban. A hétköznapi nem ilyen.

Milyen? Például olyan, mint amit Pál érezhet ma, amikor mennyei internetén elolvassa a *Merre ne menjek?* 23. fejezetét az Első Korintusi levélről. Elfoghatja a siker öröme is a lelkét: olyan levelet írtam én, hogy ez a 21. századi ivadék majdnem kétezer esztendő után is taglalja, amit írtam. Meg a bosszankodás is az értetlenségem és a szépségem miatt. Amiatt, hogy úgy írok leveléről, mintha azt nem magának Jézusnak a megbízásából írta volna. De legyinthes is: *számárbögés nem hallik a mennyországba*. De azért csak nyomasztó lehet számára, hogy ez sincs elragadtatva tőlem. S nem kárpótolja őt, hogy mennyien csudálják. Nem, mert az elragadtatás hiánya – tőlünk, akárkitől is – marad zavaró mozzanat mindig és mindenkinek az életében.

Zavar és zavart engem is? Jaj, de menyire. Mindig és ma is. Mikor '36-ban magyartanárom nem engem küldött az országos tanulmányi versenyre, hanem a B. osztályból Imrédy Tamást, az akkori pénzügyminiszter fiát – *persze*, hogy nem engem, a nem-ipszilonos árva kabarivadékot, az Imrédy név viselőjéhez képest – a proletárt. Mikor '52-ben az államügyész halált kért fejemre – de emiatt azért egy kicsit büszke is voltam. Mikor 82-ben Lékai kihirdette Nagymaroson, hogy nem misézik velem – belefájdult a fejem, ugyanakkor megint csak büszke voltam. Mikor apám fel-felpofozott, csak fájdalmat éreztem, s amikor Bokor-beli testvéreim nincsenek megelégedve velem, akkor is csak fájdalmat érzek. Meg akkor is, amikor saját lelkiismeretem vádol, akkor is. Apám, gyermekem, a Bokor, meg az Isten. Ha ők sincsenek megelégedve velem, ez az, ami egyértelműen csak fáj és fáj, ha éppen elviselhetően is. S a Rendem? Mindannyian, akik házunkban körülvesznek, aranyosak hozzám, de az, hogy nem értik, mi a bajom az egyházzal, s miért van vele bajom, ez megint csak fáj – bár soha nem bántanak miatta. Hát Pálnak sem volt közömbös, ahogy reagáltak Korintusban levelére, s ezt érzem ki a 2Kor minden sorából.

Védekezik és védekezik a kapott kritikák miatt. Eszmeileg alig találok valami újat levelében. Csak egy megbántott ember akarja igazolni magát. S kik előtt? Azok előtt, akiket gyermekeinek tekint, akiknek Jézusban az evangélium által ő adott életet (1Kor 4,15). Belülről kapja a pofonokat, övéitől, akik nem egyszer úgy beszélnek vele, mintha nem volnának az övéi: *...nálam a tervek csupán földi szándékból születnek, és nekem az igen és a nem mindegy? Isten a tanúnk, hogy szavainkban, amelyeket hozzátok intéztünk, nem mindegy az igen és a nem... Jézus Krisztus ugyanis, akit mi köztetek hirdettünk, nem volt Igen is meg Nem is, hanem az Igen valósult meg benne... Ezért hangzik föl általa ajkunkon az Amen Isten dicsőségére. Isten az, aki minket veletek együtt megerősít és fölken Krisztusban (1,17–21)*. Ritka pillanat! Még Jézust is idézi. Idézi? Még nem vehette le polcra az új tekercset, a Máté írása szerinti evangéliumot, melyből idézhetné Jézust: *Legyen a ti beszédetek: igen és igen, nem és nem (Mt 5,37)*. Nem veheti le, mert csak negyedszázaddal később írja meg azt Máté. S ha már levehetné, idézné-e azokat az *embereket* is, akiktől pedig egyébként nem tanult semmit – ahogy mondta (Gal 2,6)?

S a folytatás is: *Föltettem magamban, hogy nem szomorúságomban megyek ismét hozzátok. Ha ugyanis elszomorítlak titeket, ki fog engem fölvidítani? Csak az, akit elszomorítottam. Azért írtam nektek a levelet is, hogy amikor megérkezem, ne okozzanak szo-*

morúságot azok, akiknek örülnöm kellene. Hiszen föltételezem rólatok, hogy az én örömöm a ti örömetök is, mindnyájatoké. Szorongó szívvel, nagy aggodalmak és sűrű könnyek között írtam, nem azért, hogy szomorúságot okozzak nektek, hanem hogy lássátok, irántatok való szeretetemet mennyire szívből jön (2.1–4). Módszerünkhöz híven kiírtam a vizsgált páli levelek leggyakrabban használt szavait. A szomorúság (*lypé*), a szomorkodni (*lypein*) 23 ízben kerülnek elő bennük, s ebből 18-at jelen levelünkben találunk, melynek terjedelme a páli leveleknek csak 14 százalékát adják, tehát arányosan csak 4, és nem 18 helyen kellene előfordulniuk. A többi páli levélben csak egy-egy ízben fordul elő ez a szócsalád.

S egy másik árulkodó nyom: az engedelmeskedés szócsaládja is hangsúlyos levelünkben (*hypakoé, hypakuein, hypékoos*). Másodhangsúlyos, mert a Római levélben kerül elő sűrűbben: abban 11 ízben, de levelünkben is négyszer: *Írni is azért írtam, hogy próbára tegyelek benneteket, és lássam, mindenben engedelmeskedtek-e (2,9).* Tituszt elküldte Pál hozzájuk, s Titusz még jobb szívvel van irántatok, mert emlékszik mindnyájatok engedelmes lelkületére, hogy milyen félve-rettegve fogadtátok. Örülök tehát, hogy minden tekintetben bízhatok bennetek (7,15). Nehéz küzdelem folyik levelünkben Pál és szeretett gyermekei között. A sorok között áthallik, hogy miket mondanak róla korintusi szerettei: *Krisztus szélsőségére és irgalmasságára kérlek titeket én, Pál, aki közöttetek, szemtől szembe szerény vagyok, de távollétemben szigorú; arra kérlek titeket, hogy ottlétemkor ne kelljen majd erélyesen föllépnem azzal a határozottsággal, amellyel, azt hiszem, fölléphetek olyanokkal szemben, akik azt tartják rólunk, hogy a test szerint élünk. Igaz ugyan, hogy testben élünk, de harcunkat nem a test szerint vívjuk, mert harci fegyvereink nem földiek, hanem isteni eredetűek, amelyek várakat is lerombolnak. Így megcáfoljuk az ellenérveket és mindazt, ami Isten megismerése elé akadályként tornyosul, minden értelmet hatalmunkba ejtünk, s Krisztus iránt hódolatra kényszerítünk. Készen állunk arra is, hogy minden engedetlenséget megtoroljunk, mihelyt a ti engedelmisségetek tökéletessé válik. Nézzétek azt, ami kézenfekvő: ha valaki azzal kérkedik, hogy Krisztusé, ne felejtse el, ahogy ő, úgy mi is Krisztusé vagyunk (10,1–5).*

Húhá. Ez aztán – az aláhúzottak – beszéd. Ilyesmiket nekem a Bokorban még nem mondtak. Én sem mondtam még nekik. Kihúzom magam – közösen – a Bokor nevében is. Szegény Pál! Nem kellene nekem is szerényebbnek lennem vele szemben? Nem. Csak tisztelettel a hős harcos iránt, akit lefejeztek azért, mert azt képviselte, amit. És vagyok is tisztelettel. Csak azzal? Igen, mert én nem vagyok – szeretett gyermeke. Csak azé, akibe beleszerelmesedtem, s annak az Atyjába.

2. Dicsekedő levél

Nem rossz módszer: végigmenni azokon a szavakon, amelyeket az egyes levelek preferálnak. Kiírtam egy szócsaládot, amely nem csupán másodpreferált a 2Kor-ban, hanem a legpreferáltabb. A dicsekedés szócsaládját. Egy abszolút páli szócsaládot. Az ÚSz-ben a *kauchasthai, kauchéma, kauchésis* szócsalád 59 ízben kerül elő, s ebből 55 esik a páli levelekre. Toronymagasan a 2Kor-é a palma: az 55-nek több, mint a fele az övé: 29. (Talán nem is kell mondanom, hogy az evangéliumokból teljesen hiányzik. S ennek nem nyelvi – Márk, Máté, János szerényebb görögtudása – az akadály, hiszen a szír Lukács legalább olyan jól tudott görögül, mint a tarzusi Saul. Hiányzik Lukács neve az evangéliumából is, az ApCsel-ből is – olyan szerény ember volt, egyszer sem említette meg saját nevét, pedig nem keveset gyalogolt együtt Pállal.)

Csak azzal dicsekedhetünk, amiről lelkiismeretünk tanúskodik: hogy Istennek tetsző módon, szentül és őszintén... élünk... kíváltképpen tiköztetek ... Urunk Jézus napján mi vagyunk a ti dicsekvétek, s ti a mienk (1,12.14). Ez a kezdet. S a folytatás: *Nem akarjuk magunkat nektek ismét ajánlani, csak arra nyújtunk módot, hogy velünk dicsekedhessetek, s így azoknak, akik csak látszatra dicsekedhetnek..., legyen mit felelnetek (5,12).* Két oldalú is

ez a dicsekvés: *Nagyon bízom bennetek és szívesen dicsekszem veletek...Ha tehát régebben dicsekedtem veletek előtte, most nem vallottam szégyent...(7,4.14), dicsekvésem veletek nem alaptalan (8,24). Ismerem készsége szíveteket, és dicsérlek is benneteket a macedónoknak. Mégis elküldtem a testvéreket, hogy a dicséret, amelyben benneteket részesítettem, e tekintetben alaptalannak ne bizonyuljon... (9,2–3).*

Vegyes ez a dicsekedés: Pál is kapja, a korintusiak is kapják. De következik az, ami már egyértelműen Pált dicséri: *Nézzétek azt, ami kézenfekvő: ha valaki azzal kérkedik, hogy Krisztusé, ne felejtse el, ahogy ő, úgy mi is Krisztusé vagyunk. S ha valamivel többet dicsekedném hatalmunkkal, amelyet az Úr épületekre adott, nem romlásotokra, nem maradnék szégyenben... Mi ellenben nem dicsekszünk a mértéken túl, hanem csak hatáskörünk mértéke szerint, ahogy az Isten szabta ki nekünk, s ahogy hozzátok is eljutottunk. Tehát nekünk nem kell átlépnünk hatáskörünket, mintha másként nem jutnánk el hozzátok, hiszen Krisztus evangéliumával csakugyan eljutottunk hozzátok. Nem dicsekszünk hát mértéken túl a mások munkájával, de reméljük, hogy hitetek gyarapodásával, ahogy az hatáskörünket megilleti, mind nagyobb megbecsülésben lesz köztetek részünk. Akkor határaitokon túl is hirdethetjük az evangéliumot anélkül, hogy idegen területen mások munkájával dicsekednénk. De „aki dicsekszik, az Úrban dicsekedjék.” Nem az a megbízható, aki magát ajánlja, hanem akit az Úr ajánl (10,8.13.16–18).*

Pál úgy gondolja, hogy a nemzetek közé ő ment egyedül, a Tizenkettő nem. Csak utána jönnek ők, s a Pál által megdolgozott területekre jönnek. A Tizenkettő is, akit azonosít a zsidókeresztényekkel, akik csak belekaszálnak az ő vetésébe. Az ApCsel szerzője, Lukács, bár Pál nyerte meg őt, és elsődlegesen Pált propagálja, tudja jól, hogy nem ez a helyzet. Pál nem tudja ezt? Attól félek, hogy nem akarja tudomásul venni, pedig az alexandriai Apolló esete elgondolkodtathatná erről őt. De nem gondolkodik el, helyette visszahozza a Galatalevél hangját: *Félek azonban, hogy a kígyó, amint álnokul rászedte Évát, a ti elméteket is megzavarja, és akkor vége Krisztushoz való őszinte ragaszkodásotoknak. Ha ugyanis valaki jönne és más Jézust hirdetne, mint akit mi hirdettünk, vagy más Lelket kapnátok, mint amit elnyertetek, vagy más evangéliumot, mint amit elfogadtatok, szívesen vennétek. Pedig gondolom, semmivel sem vagyok kisebb a „fő-fő apostoloknál” (11,3–5).*

Bizonyítja is: *Amikor meg köztetek tartózkodtam, nem voltam senkinek terhére, akkor sem, ha szükségem szenvedtem. Ha valamiben hiányt szenvedtem, a Macedóniából jövő testvérek segítettek ki a bajból. Mindenképpen ügyeltem rá, hogy ne legyek terhetekre, s a jövőben is ügyelek... Az ilyenek álapostolok, álnok munkások, akik csak a látszatát keltik annak, hogy Krisztus apostolai...(11,9–13)* A dicsekvés átfordul a fő-fő apostolok gyalázásába. Mint Antiochiában, mint a Galata-levélben. Nincs semmi kétségem, hogy kikre gondol. Kéféra is? Elsősorban rá.

Megismétlem: Ne tartson senki balgának! De ha mégis, akkor fogadjatok el úgy, mint a balgát, hogy egy kissé én is dicsekedhessem. Amit most mondok, nem az Úr szerint mondom, hanem mert dicsekvésre szántam el magam, mintegy balgaságomban. Olyan sokan dicsekszenek a test szerint, tehát én is dicsekszem. Hiszen ti, okos emberek, engeditek, hogy a balgák megnyerjenek benneteket. Szégyenkezve vallom meg, hogy ilyesmire mi nem vállalkoztunk (11,9–20).

Arany János 1853-ban írta nagykorösi magyartanárként dolgozatát: *A nemzeti versidomról.* Ebből tanultam meg, hogy a verset elsődlegesen nem a mérték és a rím teszi verssé, hanem a gondolatrítmus. Ez teszi a verset azzá elsődlegesen, és nem a mérték és nem a rím. Ezzel magyarázza, hogy miért versek a zsoltárok is. Hozhatta volna példaként elméletére a páli dicsekedésnek a most következő folytatását is:

*De ha valaki dicsekedni mer – balgaként mondom –, merek én is.
Zsidók ők? Én is. Izrael fiai? Én is. Ábrahám leszármazottai? Én is.
Krisztus szolgálói? Balgaság mondani, de mondom: én még inkább.*

*Hiszen többet fáradtam, többször voltam börtönben.
 Módfelet sok verésben volt részem, sokszor forogtam halálveszélyben.
 A zsidóktól öt ízben kaptam egy híján negyvenet,
 háromszor megbotoztak, egyszer megköveztek.
 Háromszor szenvedtem hajótörést,
 egy nap és egy éjjel a nyílt tengeren hányódtam.
 Sokszor voltam vándorúton.
 Veszélyben forogtam folyóvizeken, veszélyben rablók miatt;
 veszélyben népem körében, veszélyben a pogányok között;
 veszélyben a városokban, veszélyben a pusztaságban
 veszélyben a tengeren, veszélyben az áltelevérek közt.
 Fáradtam és gyötrődtem, sokat virrasztottam,
 éheztem és szomjaztam, sőt koplaltam,
 fagyoskodtam és nem volt mit fölvennem.
 Nem tekintve az egyebeket,
 naponként a zaklatásokat, az összes egyház rám nehezedő gondját.
 Ki gyöngé, hogy én ne volnék gyöngé?
 Ki botránkozik meg, hogy én ne égnék?
 Ha dicsekednem kell, gyöngeségeimmel dicsekszem.
 Isten, Urunk Jézus Atyja, aki mindenkor áldott,
 tudja, hogy nem hazudom... (11,21–31)*

Versnek legalább annyira vers, mint a szeretethimnusz – bár mérték és rím nincsen bennük. Egyikben sincs. Lehetne ezt Pál *Dicsekedési himnuszának* is mondani. S ha ekkor valaki Pálnak ezt mondaná: Tudod Pál, hiába dicsekedel, mert *Szétoszthatod mindenedet a nélkülözők közt, odaadhatod a testedet is égőáldozatul, ha szeretet nincs benned, mit sem használ neked* (1Kor 13,3)... Akkor, akkor Pál mélyet lélegezne, s ha emlékeznek még, hogy mit írt egy jó éve ugyancsak a korintusiaknak, akkor a levegővétel után... lélegeznék tovább, mert elhallgatna. Ha pedig nem emlékeznek már, csak ennyit mondana: Mindaz, amit felsoroltál most a *Szenvedéshimnuszomban*, mind *cselekedet* és *elviselés*, ami bizonyítja Isten és emberek iránti szeretetemet. Azt, hogy *van szeretet bennem*.

3. Dicsekedés a látomásokkal és kinyilatkoztatásokkal

És csak most jön a nagyja:

*Ha dicsekednem kell, bár az mit sem ér,
 rátérek a látomásokra és az Úr kinyilatkoztatásaira.
 Tudok egy emberről Krisztusban, aki tizennégy évvel ezelőtt
 – testben-e, nem tudom, testetlenül-e, nem tudom,
 csak az Isten tudja – elragadtatott a harmadik éjig.
 És tudom, hogy ez az ember
 – testben-e vagy testetlenül, nem tudom, csak az Isten tudja –
 elragadtatott a mennybe, és titokzatos szavakat hallott,
 amelyeket embernek nem szabad kimondania.
 Ilyen dolgokkal dicsekszem, de magammal nem dicsekszem,
 hacsak gyöngeségeimmel nem.
 Pedig ha (valóban) dicsekedni akarnék,
 nem volnék balga kérkedő, hiszen igazat mondanék.
 De óvakodom tőle, nehogy valaki többre értékeljen engem annál,
 amit bennem lát vagy tőlem hall.
 De hogy a nagyszerű kinyilatkoztatás
 elbizakodottá ne tegyen,*

*tövist kaptam testembe, a sátán angyalát,
 hogy arcul csapkodjon, és el ne bízzam magam.
 Háromszor kértem ezért az Urat,
 hogy szabadítson meg tőle, de azt felelte:
 „Elég neked az én kegyelmem.
 Mert az erő a gyöngeségben nyilvánul meg
 a maga teljességében.”
 Ezért a legszívesebben a gyöngeségeimmel dicsekszem,
 hogy Krisztus ereje költözzön belém.
 Kedvem telik a Krisztusért való gyöngeségben,
 gyalázatban, nélkülözésben, üldöztetésben és szorongatásban,
 mert amikor gyöngé vagyok, akkor vagyok erős.*

Ez Pálnak a *Gyöngeségimnusz*a. Ebben olyasmiket vall meg, amiket nem mondana, ha mélyen meg nem alázták volna őt a korintusiak. Szerb Antal azt mondta egyszer, hogy költőknek hasznos a reménytelen szerelem. Ezért olvasható ma is a Zalán futása. Mert Vörösmarty az az Ete, aki szereti a deli Hajnát. És Hajna is szeretheti Etét. És Hajnában szeretheti Vörösmarty Perczel Etelkát, s olyan szépnek rajzolhatja Hajnát – mint amilyenek Vörösmarty látja Etelkát. A 2Kor szerzője esetén pedig hasznosnak bizonyult korintusi megalázódása... költővé varázsolta őt, ami oly fájdalmas volt neki.

Időzzünk el egy kicsit ennél a himnusznál! 56 körül írja e levelet, és visszaemlékezik arra, hogy 14 évvel ezelőtt történt vele valami, amihez semmisenem fogható: *elragadtatott az égig*. Vonjuk le az 56-ból e 14-et. S mit kapunk? 42-öt. Mi volt akkor? Őt keserves év, s annak a vége. Ekkor viszi őt Barnabás Tarzusból Antiochiába. Megaláztatásnak érezhette, hogy a júdeaiak kikísérték őt a tengerparthoz, s hajóra rakták, mint Júdeában használhatatlant. Őt, pedig kinek a szíve buzog úgy Jézusért és Izraelért, mint az övé?! De aki elfogadja sorsát az Isten kezéből, számíthat Istentől vigasztalásra.

A másik, amit megemlít, az a *tövis*. Mennyi tinta folyt el feleslegesen a kétezer esztendő alatt, hogy megfejthessük a titkot. Magam is gondolkodom, mi lehetett az. S nem volnék becsületes, ha el nem mondanám, hogy mire gondolok. Nem betegségre. Ha az lett volna, az ApCsel beszámolt volna róla – hiszen tapasztalták volna az útitársak. Férfi volt, és az Isten úgy teremtette meg Ádámot, hogy társat adott neki. Egy páli strapa-bírású ember hogyan ne gyötrődött volna a nő hiányától? Össze lehetne állítani leveleiből egy jó kis anyagot: mindenkinek joga van testvérasszonyt vinni magával, csak öneki nincs (1Kor 9,5), a nők *gyötrik* a férfiakat (1Kor 7,28). Neve is van ennek a tövisnek: *a Sátán angyala* – nem utal ez a megnevezés a gnoszticizmus nő-szemléletére és újból Arábiára is? Egyáltalán túl sokat foglalkozik a nőekkel: az *asszony*, *szűz*, *házasodni* szavak sűrűbben fordulnak elő a páli levelekben, mint az ÚSz egészében: 59 helyett 79 az előfordulások száma. Regény inkább írható ebből a témából, mint doktori értekezés. Valamikor, még ifjúságában halálosan megsebződhetett egy fehérszemélytől és egy életre magára maradt... Talán valaki már fel is dolgozta e témát regényében.

Aztán újra rákap a Galata-levél hangjára, a szemrehányására, meg még a gúnyolódására is: *Balga lettem, de ti kényszerítettetek rá, jóllehet az lett volna a kötelességetek, hogy ajánljatok, hiszen semmivel sem maradok el a „fő-fő apostolok” mögött, ha semmi vagyok is. Apostoli küldetésem bizonyítékai voltak nálatok a nagy türelem, a jelek, csodák és erőmegnyilvánulások. Mi az, amiben a többi egyház mögött elmaradtatok, hacsak abban nem, hogy nem voltam terhetekre? Ezt a „megbántást” nézzétek el nekem (12,11–13).*

4. Az öröm Lelke

Miért is tud örülni a megszorított ember? Pál a Lélek gyümölcseinek a listáját a szeretettel kezdi, s az örömmel (*chara*) folytatja (Gal 5,22). A páli levelekben 50-szer kerül

elő az öröm és örülni (*chairein*) – átlagosan csak 31-szer fordulna elő. Az 50 előfordulásból 13 esik levelünkre – csak másodpreferált, mert a Filippi-levéliben 14 ízben találkozunk vele. A 33 hely egyenként röviden így foglalható össze (P = Pál, K = korintusiak):

1,15: P. azért akarta őket meglátogatni, hogy örömet okozzon a K-nak

1,24: és hogy P közreműködjék a K örömeiben

2,3: P. azért ír levelet, hogy örülhessen a K-nak;

P. azt akarja, hogy örülhessenek a K. P-nak

6,10: P. a szomorúsága ellenére is örül

7,4: P.-ban minden baja ellenére is túlrad az öröm

7,7: Titusz beszámolója a K-ról fokozza P örömét

7,8: Bár levelével szomorúságot okozott a K-nak, mégis örül

7,13: Titusz öröme is megörvendeztette P-t

7,16: P. örül, mert bízhat a K-ban

8,2: A macedónok örömeiben adakoznak

13,9: P. örül, hogy gyöngé és mert a K erősek

13,11: A K örüljenek és legyenek nagyon jók

Mindezekből nyilvánvaló, hogy Pál is örül annak, ha mindenki örül. Az öröm a legkiválóbb tudatállapot. Magunknak is ezt kívánjuk, s ezt kell kívánnunk felebarátainknak is. Istennek is ezt kívánjuk és nem azt, hogy bánkódjék. Bánatot csak azzal okozunk neki, ha tékozló lányai, fiai vagyunk, s a Lélek is azt súgja nekünk, hogy ne legyünk ilyenek.

Van Pálnak egy örömhimnusza is:

Mindenben úgy viselkedünk, mint Isten szolgálója:

Nagy türelmet tanúsítva

a megpróbáltatásban, a szükségben, a szorongatásban;

ha vernek, fogságba vetnek, fellázadnak,

ha elfáradunk, virrasztunk, böjtölünk;

tisztaságban, megértőn, béketűrően és jóságosan,

a Szentlélekben és az őszinte szeretetben megmaradva;

az igazság hirdetésében kitartva, az Isten erejével,

az igazság támadó és védő fegyverzetében,

akár dicsőség, akár megszégyenülés,

akár gyalázat, akár jóhírnév jut osztályrészül;

mint csalók, mégis igazat mondók,

mint ismeretlenek, mégis jól ismertek,

mint akiket halálra szántak, mégis élnek,

mint megkínzottak, de belé nem haltak;

mint szomorúak, mégis mindig vidámak,

mint szűkölködők, mégis sokakat gazdagítók,

mint akiknek semmiük sincs, mégis mindenük megvan (6,4–10).

6. A szolgálat himnusza

Ez is van neki: Isten irgalmából szolgálata is van:

Ez a kincsünk azonban cserépedényben van,

hogy a nagyszerű erőt ne magunknak,

hanem Istennek tulajdonítsuk.

Mindenfelől szorongatnak minket, de össze nem zúznak,

bizonytalanságban élünk, de kétségbe nem esünk.

Üldözést szenvedünk, de elhagyatottak nem vagyunk.

Földre terítenek bennünket, de el nem pusztulunk.

Testünkben folyton-folyvást viseljük Jézus szenvedését,

*hogy egyszer Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön.
Életünkben állandóan ki vagyunk téve a halálnak Jézusért,
hogy majd Jézus élete is nyilvánvaló legyen testünkön.
Bennünk tehát a halál működik, de tibennetek az élet. (4,7–12)*

S Erdősi Sylvester János 1541. évi magyarázásában: *Ez elrejtett drága marhát pediglen cserépedínyekben tartjuk, hogy az mibennünk való erőnek... stb.*

Lezárom e fejezetet: a megalázás trubadúrrá varázsolta Pált. Elzenghette szerelmét négy himnuszban az ő Krisztusának. Annak, akit Pál teremtett meg, és mekkora sikerrel... Szerelmével legyőzte azt, akit megénekelte. Mind a mai napig. Mindörökre? Nagyon szeretném hinni, hogy nem mindörökre.

6. Ami talán még az előzőeknél is több

Mi az? Hát a levél befejező mondata: Urunk, Jézus Krisztus kegyelme, Isten szeretete és a Szentlélek közössége legyen mindnyájatokkal! (13,13) De hát ezt a hármat Jézus már mondta együtt: Megkeresztelvén őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Mondta. De mikor? 30-ban, amikor Pál még Tarzusban volt, s nem a mennybemenetel színhelyén. És semmi nyoma annak, hogy Arábia után leckéket vett volna Pétertől és a Tizenkettőtől. Most pedig Damaszkusz után vagyunk közel 25 évvel. Beszél Pál az Istenről, beszélt az Atyáról, beszélt a Fiúról, s beszélt a Lélekről is. Most a hármat egybehozta. Megbocsátom Pálnak, hogy idehozza a kegyelmet, aminek semmi köze sincs Jézushoz. Azért vagyok ilyen nagylelkű, mert a jókívánság vége a koinónia, az Atya, a Fiú, a Lélek közössége. Megérezte, hogy ennek az együttesnek közösségnek kellett lennie. Talán még azt is, hogy ösközösségnek és mintaközösségnek, s ennek a mintájára kell formálódni az emberek földi világának is. Biztosan, vagy csak lehet? Nem tudom eldönteni. Lehet, hogy ezekhez további tapasztalatok, megfontolások és még börtönök is kellenek.

30. A Római levél

1. A levél nyitánya

57 végén már újra Korintusban van Pál, majd 58 tavaszán hagyja el a várost, de közben megírja irodalmi tevékenységének legnagyobb alkotását, a Római levelet. Maga is tisztában van vele, hogy mire készül, mert hét versnyi a címzés. Korábbi leveleiben elég volt egy-három-három-kettő vers ahhoz, hogy eljusson a *charis kai eiréné*-hez. Most nem. Már a címzésből meg kell tudnunk, hogy mit fognak kapni az olvasók. A rómaiaknak van címezve a levél, de ez csak irodalmi forma. Majdnem olyan, mint Mikes Kelemen Törökországi levelei konstantinápolyi nénjéhez, aki nincs is. A rómaiak vannak ugyan, de ha valamit, akkor Pál ezt a levelét a zsidóknak meg a nem-zsidóknak – röviden az egész emberiségnek írja.

Ki is a szerző? Pál egyedül. Ki ő? Jézus Krisztus rabszolgája, Isten meghívott apostola, akit kiemelt a többi ember közül egy feladatra... Jézustól kapta ezt az apostoli szolgálatot – mondhatatlan értékű ajándékként.

Kik is a címzettek? Az összes nemzetek. E nemzetek sorában azok is, akik Rómában élnek. De e Rómában élők közül csak azok, akik Jézus Krisztusnak meghívottai és Istennek szeretettjei, mert meghívott szentjei.

Miről is szól a levél? Isten jóhírééről, melyet Isten megígért tolmácsai által szent iratokban. És miről is szól ez a jóhír? Hát Isten Fiáról, aki test szerint Dávid magjából lett, de a Megszentelés Lelke szerint arra rendelődött, hogy Isten hatalmas Fia legyen, miután feltámadott a halottak közül. Erről az így nevezett Fiúról szól a jóhírt tartalmazó hittartalom, amelynek engedelmeskednie kell minden nemzetnek. És mi a célja a levélnek? Hogy eljusson

a rendkívüli ajándék és nyomában a békeség, melyet az Atya Istentől és az Úr Jézus Krisztustól kapunk. Hát ennyi az első hét vers tartalma.

Az ezt követő nyolc vers tájékoztatja olvasóit, a rómaiakat arról, hogy – bár még nem sikerült eljutni hozzájuk – azért tud ám Pál s mellékesen az egész világ is az ő hitükről. Jobban megdicséri őket, mint a Szaloniki-belieket, akiknek hitéről mások csak Macedóniában értesültek. Ennek megfelelően elmondja, hogy maga is ezekben a világ-méreteken gondolkodik: *Szerettem volna közöttetek is elérni némi eredményt, mint a többi nemzet között. Adósa vagyok görögnek és barbárnak, tudósnak és tudatlannak. Ezért amennyire tőlem függ, készen vagyok rá, hogy nektek, rómaiaknak is hirdessem az evangéliumot (1,13–15).* Pál már nem zsidókban és gojokban gondolkodik. Itt már másmilyen a társadalom a két felé osztása: itt van a hellén tudós és van a barbár tudatlan – itt már goj mindegyikük.

2. A levél tartalmának egy mondatos összefoglalása

Azonnal vissza kell térnie a társadalomnak Pálnál bevett felosztásához: *előbb a zsidónak, aztán a hellénnek* kell megmagyaráznia, hogy mi az a jóhír, melyet Pál nem szégyell. Sok okon előbb a zsidónak kell megmagyaráznia. Főleg azért, mert ezek körében sokkal nehezebb volt a dolga, meg is akarták kövezni amiatt, ahogyan a jóhírt értette. A hellének kevésbé voltak értetlenek. Mi tehát ez a jóhír? Az Isten ereje. Mit csinál ez az erő? Megment minden embert, aki hisz.

Mitől, miből s hova kell megmentenie? Az ilyen részletkérdésekkel nem foglalkozik ez az egy mondat. Bőséggel kifejtette már előző négy levelében. Most csak a lényegre kell mondania: A jóhírben kinyilatkoztatik, felfedetik Isten *cedákája*, Isten *dikaiosynéje*, azaz az, amitől elfogadottá válunk Isten szemében. Az, aminek következtében istennektetszők vagyunk. Még pedig annak következtében is, hogy elhisszük (*ek pisteós*) Pálnak a jóhír e mindenekelőtti és fölötti tényét. A megmentés ténye maga a páli gondolkodásnak első lépcsője a jóhírről. A mi elhívő magatartásunk e páli gondolkodásnak a második lépcsője. S ez vezet gondolkodásának harmadik lépcsőjéhez: ismét a hithez (*eis pistin*), amely azonban már a mi hűségünk, amellyel ragaszkodunk, amellyel megtesszük azt, amit Isten kíván tőlünk. S ez van megírva Hababuk kispóféta könyvében: *Aki istennektetsző, az a hitből él.* Isten megmentésének elhívéséből? Isten parancsaihoz ragaszkodásból? Habakuk szövegében az utóbbiból. Pálnak a tudatában az előbbiből. Ha nagylelkű akarok lenni Pálhoz, akkor elsődlegesen az előbbiből, és másodlagosan az utóbbiból. Tehát Pál elsősorban elhívésre, de lehetséges, hogy másodsorban a cselekedeteinkre is gondol. De ez utóbbit nem tartom valószínűnek.

3. 47 vers, melyben Pál a jobbik eszét használja

1,18-al kezdődik és 2,29-ig tart. Mit mond el benne? Csak azt, ami nyilvánvaló. Hogy az Isten feltarisznyázta az embert, mint minden teremtményét. Azt, hogy tudjuk, hogy hány óra, meg a mi dolgunk: *Isten haragja eléri az égből az embereknek minden istentelenségét (asebeia) és gonoszságát (adikia), akik az igazságot elnyomják igazságtalansággal. Ami ugyanis megtudható (gnóston) az Istenről, az világos előttük, maga Isten tette számukra nyilvánvalóvá (phaneron) (1,18–19).* Nem titokzatos a létünk, nincsenek benne titkok, melyekről le kellene hullania a lepelnek, amely csak kinyilatkoztatások által hullhat le, melyeket Isten ad kiváltságos személyeknek. A tulipánhagyma is tud tulipánvirággá lenni, a katicabogár is tud repülni, az ember is tudja hogy van Isten, és hogy jónak kell lennie. Mindez tudott és nyilvánvaló az ő számára is.

Akik ennek ellenére mégis más utat választanak, azoktól kérdezi Pál: *Semmibe veszed, hogy Isten végtelenül jó, türelmes és elnéző, s nem jut eszedbe, hogy irgalma bűnbánatra (metanoia) akar vezetni? (2.4)* Mi ez a metanoia? Megfordulás: eddig rossz irányban mentem, most megfordulok és hazamegyek (a héber *tesuvah*) A görög *meta-noia* annyit

jelent, hogy átalakítom előbb gondolkodásomat Istenére, majd életemet is Őhöz szabom... *Ő kinek-kinek tettei szerint fizet: örök élettel annak, aki a jótettekben kitartva dicsőségre, tiszteletre és halhatatlanságra törekszik, haraggal és megtorlással annak, aki haszonleső, s nem hajlik az igazságra, hanem a gonoszsággal tart. Mindenkit, aki gonoszat művel, utolér a kín és a gyötrelém, elsősorban a zsidót, azután a pogányt. S dicsőség, tisztelet és békesség vár mindenkire, aki jót tesz, elsősorban a zsidóra, azután a pogányra (2,6–10).* Mófdelett rendes az Isten. Nincsenek kiváltságoltjai. Mindenkit megjutalmaz, aki jó, és mindenkit megbüntet, aki rossz.

Csak azt nem értem Pál szövegében, hogy miért mondja kétszer is: elsősorban a zsidót, azután a pogányt. Alighanem azért a megkülönböztetés, mert Pál azt gondolja, hogy mindezeket azért a zsidóknak jobban kellene tudniuk, mint a pogányoknak És miért? Hát azért, mert ő úgy tudja, hogy a zsidó az Isten választott, kitüntetett, a *Liebling*-népe. Megbocsátom ezt Pálnak. Biztos vagyok, hogy a primitív népek mind így gondolják. Attila is ezt gondolta hunjairól. Árpád is a magyarokról. Attila is megtalálja az Isten kardját, mellyel *Sarkam alá én a nemzeteket hajtom, Nincs a kerekföldnek, Ura kívül rajtom.* Árpádnak is azért sikerül megfutamítania Zalánt, mert Hadúr segít neki. Így volt ezzel Mózes is: *Ha az Úr, a te Istened elvezérel arra a földre, ahova most bevonulsz, hogy birtokodba vedd, s ha kiüzi előled mind a népeket, a hettitákat, a girgasitákat, az amoritákat, a kánaániakat, a perizitákat, a hivvitákat és a jebuzitákat – hét nálad népesebb és nagyobb népet –, ha az Úr, a te Istened majd kiszolgáltatja neked, s te legyőzöd őket, akkor töltsd be rajtuk az átkot, ne köss velük szövetséget és ne könyörülj meg rajtuk (5Móz 7,1–2).* Nagy erejű a népek eredetmondája. A mi népünkét a kereszténység majdnem kiirtotta. Most akarjuk összekaparni eredetmondáink maradékát. Azt, ami mégis megmaradt belőle.

Van azonban egy gondom. Szövegünkben ez áll: elsősorban *Ioudaió* (zsidónak), másodsorban *Helléni* (hellénnek). A SZIT akár a *ta etné*, akár a *Hellén* szavakat találja, mindenütt *pogányokat* fordít. Nem tetszik ez nekem. Miért? Mert e pogányok közt ott lehetne éppen Szókratész is, akinél jézusibb embert nyugati múltunkban eddigelé még nem sikerült találnom. Keleten pedig ott találok Buddhát meg Lao-cet, ezeket a szintén nem-pogányokat. A pogány máig becsmérő szó a magyarban. A zsidóban talán nem volt *ennyire* becsmérő a *gójim*: annyit jelentett, hogy minden nemzet – a zsidókat leszámítva belőlük. A Birodalomban pedig a hellén a legműveltebbeket jelentette.

De ennek az első- és másodsorban kitételnek adhatunk jézusi jelentéstartalmat. Jézus pl. nem is elsősorban, hanem csak Izrael elveszett népéhez volt küldve, és csak másodsorban a többi nemzetekhez. Én magam is csak vagy elsősorban Árpád elveszett népéhez érzek küldetést, s a többi nemzethez csak másodsorban. Életemnek volt egy üresjárat szakaszdarabja úgy '90 és '96 között, amikor is a Nyugatot jártam, tengeren innen és túl. Megtapsoltak, dollárjaikat is adták, de egyetlen embert sem tudtam gyűjteni közülük a Bokornak. Azaz, hogy egyet talán mégis. Megismertem őt Kaiserslauternben, Johann Mark a neve. Született Temesvár közelében, gyerekkorában csak káromkodni tudott magyarul, aztán 14 évesen elkerült küsszeminaristának Gyulafehérvárra, ott megtanult magyarul egyebet is. Pappá is szentelték. Aradra került káplánnak, ahol megszeretett egy sváb leányt, feleségül is vette. Ceausescu márkáért ki is engedte őket országukból. A mondott városban talált rá két magyar sváb, a Gyuri és a Babu. Megismertették őt a KIO-val. Le is fordította németre mind a hat szamizdat kötetét, még az *Egyházrendet* is. Ő volt e hét évem egyetlen sikere. Talán az idén is látom őt a Bokor-Nagytáborban. Ki is ő? Egy magyar *Hun-gáriából*. Csak ezekért jöttem. Csak ezekből tudok népet gyűjteni Jézusnak. Na, engedek valamit: elsősorban.

Menjünk tovább! Van elsősorban? Az, *aki úgy vétkezett, hogy a törvény nem kötelezte, a törvény nélkül vész el, aki pedig a törvénynek alávetve vétkezett, a törvény alapján nyeri el ítéletét, mert Isten szemében a törvénynek nem a hallgatója válik igazzá, hanem a megtartója igazul meg. Amikor a pogány törvény híján a természet szavára jár el a törvény szerint,*

törvény hűján saját magának a törvénye. Ezzel igazolja, hogy a törvény szabta cselekedet a szívébe van írva (grapton eis tén kardian autu). Erről lelkiismerete (syneidésis) tanúskodik és önitélete...(2,12–15). Nincs *elsősorban* az Isten számára. Mindegyikünknek beleírta a szívébe a törvényt: Légy jó, és ne tedd a másinak, amit magadnak nem kívánsz. Ha zsidónak születél, ha másnak. Mindenki a választott népe és senki sem. Mindenki a gyermeke.

S most jön a hadd el had: *A körülmételés hasznodra válik, ha megtartod a törvényt, de ha áthágod a törvényt, körülmétéltből körülmételetlenné válsz. Ha pedig a körülmételetlen megtartja a törvény rendelkezéseit, körülmételetlenül is nemde körülmétéltnek számít?* (2,25–26) Hát zsidó még egyáltalában ez a Saulból lett Pál? Nem az, Jézus már isten gyermekévé formálta őt mindörökre. Ez már zsidóként is az Istené. És számára az Isten – már többé nem zsidó.

Igazolja Pál ezt a tételtem: *Nem az a zsidó, aki látszatra az, s nem az a körülmételés, ami a testen látható, az a zsidó, aki bensőleg az, s aki nem betű szerint, hanem lélek szerint körülmétélt* (2,28–29). Ennél botrányosabbat nem mondhat egy zsidó. Párját azonban mondhatja más, pl. egy katolikus keresztény: Nem az a katolikus keresztény, aki vasárnap templomba jár és szentségekhez járul, hanem az, aki megőrzi Jézus hagyatékát. A tartalmat is, a formait is. A tartalmat, mi az? Ne uralkodjál senkin, ne akarj gazdagabb lenni, mint a testvéred, ne verekedjél sem a magad, sem a hazád, sem az egyházad javára; nem lehetsz tehát sem rendőr, sem katona, még tábori lelkész sem. S a formai hagyaték: Járj kisközösségbe, és vezess te is kisközösséget!

Ez is felháborító. De mit csináljak, ha ez a jézusi hagyaték?! Mit? Hamisítsam meg, hogy derék katolikus kereszténynek ismerjenek el. Nem. Soha. Nem tehetem.

4. Nem egy mondatos, hanem részletesebb kifejtés

Az összes verseknek megfejtendő, többé-kevésbe ki is található az értelmük, de nincs szükségünk rá, csak a fősodorra, melynek hátán Pál tovább akar haladni.

Az előző 47 verssel ellentétben kérdezi: *Mi előnye van tehát a zsidóknak? S mi haszna a körülmételésnek? Minden tekintetben sok. Először is, az Isten rájuk bízta tanítását...* (3,1–3) Aztán nincsen másodsor is, hanem 8 verssel később idézetek sora az ÓSz-ből, mely azzal indul, hogy *Nincsen istennektetsző egy sem* (3,10–17), s hasonló mondanivalójúak a több idézetek is. Mindezek kelletek Pálnak, hogy megtegye az általa választott sodor érdekében első merész kijelentését:

Mert a törvény (3,20a) szerinti tettektől senki sem válik majd istennektetszővé *Őelőtte, hiszen a törvény* (3,20b) által ismerjük meg a bűnöket (3,20). Kedves, kedves Pál. Ha nyolcféle értelemben is használunk egy szót, akkor legfeljebb a feleségünk fogja érteni beszédünket, beszédedet. Meg még a magam-féle filosz, kinek negyven éve nincs jobb dolga, minthogy Téged megértsen. Hallom a lelkemben Isten törvényét: *Légy jófiú*, és én teszem ennek érdekében, amit tudok, s bizony istennektetszővé válok Isten előtt annak értelmében is, amit az előző 47 versben hallottam. Tőled is hallottam, Jézustól is hallok, a lelkiismeretemből is. Mi a jelentéstartama a 3,20a-beli *törvény* szavadnak? A 663 vallási előírást, amit Gamáliel lábánál tanultál, vagy a vallási cselekményeket általában érted ezen a szón? Mondd meg, hogy mit értesz törvényen! A tórát általában? Abban az is ott van, hogy légy jó fiú. A 3,20b-ben már jobban értelek, mert a tóra azt is leírja, amit nem szabad tennünk. Az evangélium is leírja, amit nem szabad tennünk. De a bűnöket ismerjük meg általa? Te is leírod. A bűnöket ismerjük meg leveleidből? Nem érdemli meg a törvény, hogy így beszélj róla. Miért teszed, ha Te is tudod, hogy nem ez a tényállás? Miért?

Megyek tovább leveledben: *Most azonban az Isten előtti megigazulás a törvénytől függetlenül lett nyilvánvalóvá, amint a törvény és a próféták is tanúsítják* (3,21). Azt hiszem, hogy a *Most* számodra a nagypéntek délután három órát vagy/és a húsvétvasárnap hajnalát, vagy/és a pünkösdi Lélek-áradást jelenti. Ekkor lett nyilvánvalóvá az Isten-féle

istennektetés a törától teljesen függetlenül, akármit is jelent számokra a 3,21a-féle törvény. S mindezt tanúsítja a *Tora* (3,21b) *va nabim*, azaz az Ószövetség. Sajnos a kritikai kiadás egyetlen helyet sem jelöl meg, ahol megnézhetném az általam említett *tanúsítást* – ami egyébként egyszerűen nincs is. A törvény és a próféták nem tanúsítják, amit tanítani akarsz.

Ismét megyek tovább szövegedben: *az az Isten előtti megigazulás, amely a Jézus Krisztusban való hitből ered, és amely minden hívőnek szól. Ebben nincs különbség* (3,22). Kénytelen vagyok pontosan fordítani: *az Isten-féle istennektetés Jézus Krisztus hűsége által minden hívő javára, mert nincsen különbségtetés*. Most meg összefoglalom az utóbbi három verset:

A törából nincs Istennek tetszés,
csak a keresztfán hűségesen kiszenvető Jézustól van az Isten-féle istennektetés.

Mindez a *páli első lépcső*.

A következő vers összefoglalja az ószövetségi citátumokat: *Mert mindnyájan vétkeztek, és nélkülözik az Isten dicsőségét, hogy végre eljusson a következtetéshez: megigazulásukat azonban ingyen kapják, Isten kegyelmének erejéből, Jézus Krisztus megváltása árán. Őt adta oda Isten véres engesztelő áldozatul a hitben, hogy kimutassa igazságosságát. Isten végtelen türelmében elnézte a korábban elkövetett vétkeket, hogy igazságosságát most kimutassa. Mert amint ő igaz, úgy akar igazzá tenni mindenkit, aki Jézusban hisz* (3,24–26). Most éri el szövege a fejezet csúcsmondanivalóját. Részletezem...

Istennektetszőkké tesz minket az Isten

ajándékából

kegyelméből

a Jézusban történt megváltás által,

odahelyezte Isten őt engesztelő áldozatul

a hűsége folytán a vérben

hogy kimutassa az Isten-féle istennektetszést

a korábban elkövetett bűnök megbocsátása céljából.

Isten türelmében,

Hogy megmutassa Isten istennektetsző voltát a mostani időben

Azért, hogy ő istennektetsző legyen

és istennektetszővé tegyen az, ki Jézus hűségéből való.

– Mindez egy parttalan áradás. De csak az tud így áradni, aki mélyen meg van győződve arról, hogy Isten és ember között a Golgotán minden rendbe jött, és csak ott, és csak úgy tudhatott rendbe jönni az, ami a Teremtés után azonnal elromlott. S erről Pállal nem is lehet vitázni. Ez így van. – Idáig a páli első lépcső..

Most következik a *második lépcső*: Mindezt el kell fogadni. S ez az elfogadás a páli hit tartalma. Mi ez a tartalom? Mondtuk már: az első lépcsőt kell elfogadni. Egy újabb áradás következik:

Hol marad tehát dicsekvésed? Szétfoszlott. Mely törvény alapján? Vajon a tettek törvénye alapján? Nem, hanem a hit törvénye szerint. Mi azt valljuk, hogy az ember a hit által válik igazzá, a törvény szerinti tettektől függetlenül. Vajon csak a zsidóké az Isten, s nem a pogányoké is? Bizony a pogányoké is. Ugyanaz az Isten teszi megigazulttá a hitből a körülmetéltet éppúgy, mint hite által a körülmetéletlent. Ilyenformán megszüntetjük a törvényt a hittel? Szó sincs róla! Ellenkezőleg: erősítjük a törvényt (3,27–31). Nem érnék e könyv végére, ha e négy vers szavai mögött meghúzódó fogalmak mindegyikét ki akarnám fejteni. Mondott nyolc kötetes munkámra vagyok kénytelen utalni az olvasót. Némi módosításokkal ebből veszem a jó harminc évvel ezelőtt írt szöveget, annak 41. numerusát, melynek címe:

MEGVÁLTÁS

(Az 5–10 pontok amolyan *excursusnak* számítanak szövegemen belül.)

5. A megmentés szinonimái

A megmentés-üdvözítés is jelöli korunk hívóinek nyelvében a krisztusesemény jelentőségét, de ennél jóval gyakrabban találkozunk a megváltás szóval (vö. Mit csinált Jézus? Megváltotta a világot!). Ezt a gyakoriságot az Úsz egyáltalában nem tükrözi. A megmentés szócsaládjával sokkal gyakrabban találkozunk; hozzá képest a megváltás szócsaládjá csak szórványosnak minősíthető.

	Úsz	Pál	Jézus ajkán
a megmentés szócsaládjá	177	61	33
a megváltás szócsaládjá	20	9	3

Ebben a fejezetben sorra vesszük azokat a kifejezéseket, amelyek a megmentéssel rokon értelműek. Így kerülnek aztán tárgyalásra az alábbi témák:

Isten megszabadít minket

Isten hatálytalanítja a bűnt

Isten megbocsát a bűnös embernek

Isten megváltja-kivásárolja az embert a bűn hatalmából.

Látnivaló, hogy ezeket a megmentés-szinonimákat elsődlegesen a „valamiből kimentés” gondolata határozza meg. A következő fejezetben majd azok a megmentés-szinonimák kerülnek elő, amelyeket elsődlegesen a „valamibe bementés” határoz meg.

6. Isten megszabadít minket

Ezt a szabadítás-gondolatot hordozza:

a. a *dikaiousthai* már látott két előfordulása (ApCsel 13,38; Róm 6,7)

b. az *eleutheroun* szócsalád hat idevágó előfordulása (Róm 6,18.20.22; 8,2.21.21 – vö. 21g num)

c. *rhüesthai* öt előfordulása (1Thessz 1,10; Róm 7,24; 11,26; Kol 1,13; 2Tim 4,18)

d. az *exairein* egy előfordulása (Gal 1,4).

Az összesen 14 előfordulásból 10 a Róm-ben található.

Pál már első levelében megdicséri a thesszalonikaiakat, mert várják azt a „Jézust, aki megszabadít minket a jövő haragtól” (1Thessz 1,10) A Gal-t pedig azzal a gondolattal fejezi be Pál, hogy „Jézus azért adta oda magát bűneinkért, hogy kiszabadítson minket a jelenvaló gonosz világból” (Gal 1,4). A „gonosz világ” jelzi a krisztuselőtti bűn-létszituáció Krisztus után is megmaradó, tehát csak elvileg felszámolt de gyakorlatilag nagyon is „jelenvaló” jellegét.

Ami a Róm anyagát illeti, Pál reménykedik az egész Izrael megmentődésében, hiszen az Ószövetség arra tanította, hogy „Sionból jön a Szabadító” (Róm 11,26). Pál számára Jézus – ez a Szabadító, mégpedig a bűn rabságában levő ember kiszabadítója (Róm 6,7). „A bűn szolgálói voltatok (és szabadok az istenektetszés szempontjából)... de megszabadulván a Bűntől, szolgálóivá lettetek az istenektetszésnek... most megszabadulván a Bűntől és Istennek szolgálóivá válván birtokoljátok... a célt, az örök életet... A Krisztus Jézusban való élet Lelkének a törvénye (értsd: ereje) megszabadított téged a Bűn és a Halál törvényétől (értsd: erejétől)” (Róm 6,20.18.22; 8,2). Mindez múlt időben hangzik, hiszen levelének olvasói túl vannak már a golgotai krisztuseseményen is, és a maguk Krisztushoz csatlakozásának időpontján is. Élik már az ezekre épülő harmadik lépcsőt is, amelynek e perfektuálódott megszabadulásban van szerepe. A bűnnek a Golgota után is továbbélő, foglyul ejtő ereje (Róm 7,23) következtében kérdezheti Pál: „Ki szabadít majd meg engem ennek a halálnak a testétől?” (Róm 7,24). Jövő idővel kérdez és jövő idővel válaszol: „Jézus Krisztus a mi Urunk által” szabadulok majd meg, miközben még „testemmel (*sarx*) a Bűn erejének szolgálók” (Róm 7,24-25).

Ez a megszabadulás jövő idejű. Akkor következik be, amikor megszabadulunk a „halál testétől” (Róm 7,24). A transzcendenciában következik be: „Maga a teremtmény is megszabadul majd a romlandóság szolgálatától, hogy belépjen az Isten gyermekei dicsőségének a szabadságába” (Róm 8,21). Reménybeli a szabadulásunk (Róm 8,24).

Római fogsága idején viszont megint múlt időben vallja, hogy „Isten kiszabadított minket a Sötétség országából, és áthelyezett szeretett Fiának az Országába” (Kol 1,13). Halála előtt pedig visszatekintve azokra az életveszedelmekre, amelyekből kiszabadította őt az Úr (2Tim 3,11; 4,17), ismét jövő időben utal a teljes, a transzcendens megszabadulásra: „Kiszabadít majd engem az Úr minden gonosz vállalkozásból, és bement majd a maga égi országába” (2Tim 4,18).

A vizsgált és „szabadulást” jelző szavak azonos jelentésűek tehát a megmentődéssel. Harag, gonosz aión és cselekedetek, bűn, halál, Sötétség országa – ezekből szabadít ki bennünket a krisztusesemény, és a Fiú Országába nyit utat, szabadít bele. A kétféle (ki és be) megmentődésnek megfelelően a szabadítás is két irányú. Hasonlóképpen: az elvi megszabadítás múlt idejű, a gyakorlatilag perfektuálódó pedig jövő idejű.

7. Isten hatálytalanítja a bűnt

Ezt a gondolatot hordozza a

- a. *katargein* szó 25 előfordulása;
- b. a *katakrinein* szócsalád 3 előfordulása (Róm 8,1.3.34), valamint
- c. 4 egyszeri előfordulású kifejezés: *exaleiphein*, *airein* (Kol 2,14), *apekdiomai*, *thriambeuein* (Kol 2,15).

Az Úsz-ben 27 ízben kerül elő a *katargeó* ige, melynek szótári jelentése: hatékonyságon kívül helyezni, elerőtleníteni, eltörölni, megszüntetni, megsemmisíteni, eltávolítani, valakit valamitől megszabadítani. Szenvedő értelemben: eltűnni, szabaddá lenni valamitől. Egy-egy ízben találkozunk igénkkel a Páltól függő Lk-ban és Zsid-ben: Jézus ajkán a 3 éve gyümölcsöt nem hozó fa teszi ilyen hatékonyság nélkülivé a termőtalajt (Lk 13,7), a Zsid szerzője szerint pedig Jézus „hatálytalanította a (maga) halál(a) által a halál erejének (hatalmának) birtoklóját, vagyis az ördögöt” (Zsid 2,14). Ezzel az ismeretlen szerző tömény összefoglalásban adja Mesterének azt a gondolatát, amely Pál ajkára és tollára hívta ezt a *katargeó* igét.

A többi 25 helyet a páli levelekben találjuk. Egyértelműen olyan szóval állunk itt szemben, amelyet Pál vezetett be a keresztény szókincsbe, a krisztusesemény magyarázatára. Szinonima ez is: amitől megmentődünk, amitől megszabadulunk, az hatálynélkülivé válik számunkra.

Már a 2Thessz-ben olvashatjuk, hogy a „törvényáthágót (*anomosz* = a Sátán) hatályon kívül helyezi majd parúziájának ragyogásával” – Jézus (2Thessz 2,8). Utolsó levelében e jövő idejű transzcendens hatálytalanítás már múlt idejű, mert itt Pál nem a parúziás végkifejletre, hanem a golgotai eseményre néz: „A mi megmentő Krisztus Jézusunk hatálytalanította a halált, viszont felragyogtatta az életet és a romolhatatlanságot” (2Tim 1,10).

A hátralevő 23 páli előfordulásból 22 a harmadik missziós út során írt és eddigelé még senkitől sem vitatott szerzőségű négy levelében Gal, 1Kor, 2Kor, R található. Ezek anyagát összesítve mutatjuk be. Van, ami érvénytelenné lesz; és van, ami nem lesz érvénytelenné. Nem lesz érvénytelenné, nem szűnik meg Isten hűsége irántunk; még akkor sem, ha mi hűlenek vagyunk (Róm 3,3). Isten törvénye sem veszti érvényét attól, hogy nem a mózesi törvény által, hanem Krisztus és a Krisztusban való hit által válunk istennektetszövé (Róm 3,31). A mózesi törvény nem teszi érvénytelenné Isten Ábrahámnak adott ígését (Róm 4,14; Gal 3,17), és nem teheti érvénytelenné Krisztust (Gal 5,4) és a kereszt botrányát sem (Gal 5,11).

Ezzel szemben a krisztuseseményben Isten érvénytelenné teszi azt, ami a világ szempontjai szerint számít valaminek és értékelődik. Érvényteleníti ezeket, hogy helyükbe rakja azt, amit a világ nem értékel. Isten érvénytelenné teszi evilágnak és evilág fejedelmeinek (a Sátánnak és népének) bölcsességét; azt a bölcsességet, amely bolondságnak tekinti a keresztet; és érvényessé teszi a kereszt bölcsességét (1Kor 1,28; 2,6). Az ószövetségi világ értékeit is érvényteleníti: a Krisztus nélkül olvasni-értelmezni akart Ószövetséget (2Kor 3,7.11.13.14). Így aztán a mózesi törvény nem lehet érvénytelenítője annak a Krisztusnak, aki ezt a mózesi törvényt érvénytelenné tette (Gal 3,17; 5,4.11). Ugyanilyen módon a férj halálával érvénytelenné lesz a feleség kötöttsége; ennek analógiájára a mózesi törvény is érvénytelenné lett Krisztus halála által (Róm 7,2.6). A halálban hatálytalanná válik az étel és a gyomor is (1Kor 6,13).

Krisztus keresztfeszülése és a mi misztikus Vele-együtt-keresztrefeszítődésünk a keresztségben azt a célt hordozza, hogy hatálytalanítódjék a misztikusan még meg nem halt régi embernek a teste, amely a bűné volt; azt a célt hordozza, hogy többé ne szolgáljunk a bűnnek (Róm 6,6). A halálból feltámadt Krisztus a parúziakor „hatálytalanít minden fejedelemséget, minden hatalmat és erőt”, azaz a Sátán országát, népét (1Kor 15,24). „Utolsó ellenségként hatálytalanítódik a Halál” – a Sátán országának feje-ereje (1Kor 15,26). Érvénytelenné teszi végül Isten a parúziakor a prófécia és a gnózis, tehát a csak töredékes ismerés világát, amely gyermekkori állapota annak az emberiségnek, amelyet Isten felnőtt korra akar juttatni. E felnőtt korú világban eltűnik majd a hit is, a remény is, hogy kizárólagossá válják a szeretet: „a szeretet soha el nem múlik. De a prófétálások már hatálytalanítódnak... a gnózis is hatálytalanítódik... amikor eljön a teljesség, megszűnik a rész-szerinti... amióta férfi lettem, hatályon kívül helyeztem a gyermek dolgait” (1Kor 13,8.10–11). A krisztusesemény érvénytelenít. Érvényteleníti a pogány világ értékeit, érvényteleníti a Krisztust el nem fogadó Ószövetség értékeit, s érvényteleníti végül azt a töredékeséget is, amelyben népe a parúziáig építi az Országot.

A *katargeó* Ef-beli előfordulására a következő bekezdésben visszatérünk, s előbb átme gyünk a másik két kifejezéscsoport tárgyalására. Jézus nemcsak hatálytalanította, hanem el is kárhoztatta a Sátánt. A két kifejezés jelentéstartalma megegyezik egymással. A Golgota óta „nincs többé kárhozat azok számára, akik Krisztus Jézusban vannak” (Róm 8,1). Miért? Mert „Isten elkárhoztatta a Bűnt a *sarx*-ban” (Róm 8,3). Ez a kárhoztató elítélés, amely a *sarx*-unkban továbbműködő Bűnt éri, csak elvi elítélés-elkárhoztatás, hiszen továbbra is működhetik-működik bennünk (vö. KIO 27c). Ennek az elkárhoztatásnak tudatában kérdezheti Pál: „Ki az, aki elkárhoztat bennünket?” (Róm 8,34). A Golgota hatálytalanította a Sátánt, s az a Jézus lett hatályos, aki nem akar elkárhoztatni bennünket. Ezért válaszolhat Pál a maga kérdésére új kérdéssel: „Krisztus Jézus... aki meghalt... aki az Isten jobbán ül és kiáll mellettünk” (Róm 8,34) – Ő kárhoztatna el minket?

A fogságban írt levelek közül az Ef csak a mózesi törvény hatálytalanításáról beszél (Ef 2,15), de a Kol szemléletes kifejezésekkel írja le Krisztus győzelmét a Sátán felett: „Isten törölte (*exaleiphein*) a tételeivel minket terhelő adóslevelet, amely ellenünk szólt, és eltávolította (*airein*) odaszegezve a keresztre. Lefegyverezte (*apekdyomai*) a fejedelemségeket és a hatalmasságokat, megszégyenítette őket, nyilvánosan is diadalmenetben hajtotta (*thriambeuein*) őket Jézus által” (Kol 2,14–5) – A mózesi törvény és a Sátán közös nevezőre kerülnek itt, mert mind a kettő az ember java ellen volt hatékony, s ezért Isten Jézus keresztje által radikálisan hatálytalanította mind a kettőt.

A „hatálytalanítás” ellentétes kifejezése – a „betudásnak” (vö. 38 num). Isten hatálytalanítja bűnszituációkat, és Isten betudja hitünket istennektetsző minősültségnek. A korábbi létszituáció hatálytalanítódik, az újabb létszituáció betudatik. Hatálytalanítás és betudás – jellegzetes nyelvi lecsapódása a nagyon is sajátos páli krisztusesemény-értel-

mezésnek. Ennek a fogalom-párnak a segítségével fogalmazhatjuk meg talán optimálisan a páli látásmód alap gondolatát.

Isten betudta nekünk Ádám bűnét, és ezzel hatálytalanította a teremtésben kapott létszituációkat. Ezután Isten Krisztus által hatálytalanította Ádám bűnének a betudását, azaz hatálytalanította az ádámutáni létszituációkat. Azáltal hatálytalanította ezt a nekünk Óáltala betudott ádámutáni létszituációt, hogy ismét betudta nekünk – immár nem Ádám engedetlenségét – hanem Jézus engedelmességét. Isten maga végzi az ősbűn, ill. a kereszthalál alkalmával ezt a két hatálytalanítást, ill. betudást. Isten maga tesz ezekkel a hatálytalanításokkal és betudásokkal bennünket olyanokká, amilyenekké. Isten maga tesz bennünket bűnösökké, ill. istennektetszőkké: „*bűnösökké tétettek* (katathémi) *a sokak...*, *istennektetszőkké tétettek* (katathitémi) *a sokak*” (Róm 5,18–9). – Ez a három kifejezés: hatálytalanítás, betudás, valaminővé-tevés hordozza a legélesebben a páli gondolkodás első lépésőjében letagadhatatlanul érvényesülő automatikát.

8. Isten megbocsát a bűnös embernek?

Jézus jó híre az Országról az evangéliumok tanúsága szerint abból is áll, hogy különös erővel nyomatékozza azt, amit az Ószövetség is tudott és vallott: a bűnbánatot tartónak Isten megbocsát. A Krisztushoz tartozók kipusztítására vállalkozó Sault Jézus úgy terítette a földre, úgy „ragadta meg” (ApCsel 9,4; Fil 3,12), hogy a megragadást megelőzően Pál nem tartott semmiféle bűnbánatot. Életének ez a sorsdöntő eseménye is meghatározta teológiáját. Meghatározta, mert a bűnbánattartás és megbocsátás – legalábbis e fogalmak szótári kifejezésanyaga – hangsúlyárnyékba került nála.

Tegye ezt világossá az ÚSz 4 szavának statisztikája, négy olyan szóé, amely Jézus ajkán nagyon is hordozta a Jézus által hozott Ország imént említett tartalmát.

	Úsz	Jézus ajkán	Pálnál
<i>aphienai</i> = megbocsátani	48	30	1 (Róm 4,7)
<i>aphesis</i> = megbocsátás	17	4	2 (Ef 1,7; Kol 1,14)
<i>metanoia</i> = bűnbánattartás	24	4	5 (2K 7,9.10; R 2,4; 2Ti 2,25)
<i>metanonein</i> = bünt bänni	32	13	1 (2Kor 12,21)
	121	52	8
adott sűrűség		1,83	0,28
relatív gyakorisági mutató		6,52	

Az elvi teológiai tartalmakat hordozó absztrakt fogalmak az Úsz többi szerzőjéhez viszonyítva a „teológusabb” jellegű Pálnál rendre sűrűbben fordulnak elő, mint az Úsz egészében; azaz ezen tartalmak esetében a relatív gyakorisági mutató Pálnál rendre nagyobb, nemegyszer sokszorososan is nagyobb. A bemutatott négy kifejezésnél viszont nagyon más a helyzet: közel négyszerte kisebb a páli levelekben e kifejezések sűrűsége, mint az Úsz-ben, és közel hétszerte kisebb, mint a Jézus ajkára adott szövegekben. Jelentősnek gondoljuk ezt az adalékot. A Jézus ajkára adott anyagban sok a mindennapi életből vett történet, és ezek kevésbé kedveznek az absztrakt teológiai kifejezések használatának. Pál nem alkalmaz ilyen történeteket, s ezért a páli szövegek az absztrakt kifejezések tekintetében rendre nagyobb gyakoriságot mutatnak a jézusi szövegekénél. Ez a szinte kivétel nélkül tapasztalható arány a jelen esetben ellenkezőjére fordul. Élnünk kell tehát a gyanúperrel, hogy e kifejezések tartalma valaminő ok miatt nem fér bele Pál gondolkodási rendszerébe, mondanivalójába.

Bár a jézusi önértelmezésnek igen jelentős gondolata a bűnbánat és megbocsátás, a páli krisztusesemény-értelmezésben a bűnbánat nem kap szerepet, és az isteni megbocsátás is alig. Ahogyan Damaszkusz kapujában is Jézus volt az első cselekvő, úgy a páli teológiában is Jézus az indító. Pál úgy érzi, hogy Isten ajándékozó elsőségét zavarja, ha ezt az ajándékot megelőzi az emberi bűnbánat. Igaz ugyan, hogy Jézus sem kívánt előfeltételként bűnbánatot ahhoz, hogy elviselje Lukács bűnös asszonyának közelségét, hogy ne ítélje el a házasságtörő asszonyt, hogy belépjen Zakeus házába. Jézus tette meg az első lépést – nemcsak Pál, hanem

az említettek esetében is. Megtette, mert ezzel akarta nyilvánvalóvá tenni, hogy elközelgett hozzánk az Isten Ország. De nem lesz miénk az Ország, ha nem tartunk bűnbánatot:

- a. Jézus közelünkbe lép – s az Ország közelünkbe kerül;
- b. bűnbánatot tartunk, teljesítjük az Atya akaratát;
- c. bocsánatot nyerünk és miénk lesz az Ország.

Pál azonban nem így látja a krisztuseseményt. Pál csak a Golgotát akarja értelmezni krisztusesemény címen; és őt nem érdekli ez a közelítési-bűnbánati-megbocsátási dialógus. A páli értelmezésben Isten első lépése a hatálytalanító-betudó-istenektetszővé-tevő ajándék, amelyet semmiképpen sem akar bűnbocsánatnak nevezni, nehogy eszünkbe jusson bűnbánat-feltételre gondolni. Nem akarja ezt, mert bűnbánatunk elhomályosítaná az ajándék ajándék-voltát. Jézus hűsége folytán leszünk istenektetszőkké, és nem a fenti három pontban megrajzolt dialógus következtében. Legalábbis a páli első lépcső ezt nyomatékoztatja.

Ha beszél is Pál bűnbánatról, nem a krisztusesemény értelmezéseként beszél róla: „Ha megszorítottalak titeket a levéllel, nem bánom; ha bántam is... most örülök, hogy megtérésre szomorodtatok meg... az Isten szerinti szomorúság megbánhatatlan megtérést szerez a megmentődésre... nehogy... megsirassak sokakat, akik korábban vétkeztek és nem tartottak bűnbánatot” (2Kor 7,8–10; 12,21) – írja a korintusiaknak. „Isten jósága megtérésre ösztönöz téged” (Róm 2,4) – írja a rómaiaknak; s azt is kívánja, „hogy Isten megtérést adjon” (2Tim 2,25) – utolsó levelében. Látja tehát a metanoia jelentőségét a keresztény életben, de nem látja a krisztuseseményben. Az ApCsel-ben ez a téma többször szerepel Pál ajkán, mint a páli levelekben: Lukács könyve metanoia-ra szólít fel (ApCsel 17,30; 20,21.26), megemlékezik a Keresztelő metanoia-hangsúlyáról (ApCsel 13,24; 19,4) is.

A páli teológiában ez a bűnbánat-megbocsátás dialógus a harmadik lépcsőn helyezkedik el. Miután Jézus hűsége és az ember hite üdvözülhetési szituációba hozott bennünket, a keresztséget is követően vétkező ember a bűnbánat-megbocsátás útján kerül vissza a de facto istenektetszés, az aktuális megmentettség állapotába.

Ha mindezt így elibe tárhatnók Pálnak, ha megkérdéznék őt, hogy az emberi bűnbánatnak semmi szerepe sincs-e megmentődésünk művében, talán azt válaszolná, hogy a hit, amely rátámaszkodik Istenre, valójában nem lehetséges bűneink megbánása nélkül. Ha ezt válaszolná, akkor a második lépcső hit-fogalmában a mi bűnbánatunk benne van. Ez esetben a fenti hárompontos jézusi dialógus Pálnál ezt az alakot ölténé:

- a. Jézus a kereszthalállal üdvözíthetési szituációba hoz minket;
- b. mi ezt elhisszük, és ezzel együtt bűnbánatot is tartunk;
- c. bűnbánatból fakadó életünk következtében Isten az ítéleten feddhetetleneknek ítélt bennünket.

Könnyen lehet azonban, hogy Pál nem menne bele ebbe a gondolatba, mert veszélyeztetve érezné a hitfogalomnak bűnbánattal kitágítása által az ajándékozott istenektetszés ingyenességét.

A bűnbánat után lássuk a megbocsátást. Az egyetlen igei alak – idézet az Ószövetségből (Róm 4,7); a két főnévi előfordulás pedig csak a fogság leveleiben – melyeknek eredetiségét vitatják – kerül elő. Azt kell tehát mondanunk, hogy Pál e terminusok nélkül fejtette ki a krisztusesemény értelmét. Igen, mert Pál számára a megbocsátás valójában bünt-be-nem-tudást jelent. A Zsoltáros ezt mondja: „Boldogok, akiknek megbocsáttattak bűneik, akiknek elfedődtek a vétkeik, akiknek az Úr nem tudott be bünt” (Zsolt 31,1–2). Pál ezt az idézetet így vezeti be: „*Dávid is beszél annak az embernek a boldogságáról, akinek az Isten cselekedetek nélkül tudja be az istenektetszést*” (Róm 4,6–8). A krisztusesemény által Isten kibékült az emberiséggel, és ennek tartalma: „Nem tudja be nekik a bűneiket” (2Kor 5,19). Pál nem bűnbocsánatban, hanem bűn-be-nem-tudásban gondolkodik.

Csak a fogság leveleiben használja a „megbocsátás” szót a maga fogalmazásaként, amikor is a Jézus vére által történő megváltás és a bűnök bocsánata közé egyenlőségjelet tesz

(Ef 1,7; Kol 1,14) A Róm-ben ugyan szerepel egy ízben az *aphesis* helyett a hasonló jelentésű *paresis* (Róm 3,25). Ha másolói betoldás volna – ahogyan egyesek feltételezik – a másoló alighanem a közkeletű „*aphesis*” szót használta volna. Ezért nem valószínű, hogy betoldással volna dolgunk. Azt hiszem másról van szó. Pálnak az ajándékozott istennektetés kapcsán eszébe juthatott, hogy ez tartalmilag tulajdonképpen azonos a megbocsátással. Csakhogy működésbe jöttek benne a gondolati fékek, s ezért a „be-nem-számítás” jelentéstartalomhoz közelebb eső „*paresis*” szó tolul a tudatába: az istennektetés ajándékozása „a korábban elkövetett vétkek be-nem-számítása által” történt (Róm 3,25).

Azt gondoljuk, hogy életének fogság előtti szakaszában nagyon fontos volt számára, hogy Jézus golgotai tettét ne minősítse bünt megbocsátó cselekedetnek. Azért volt ez számára fontos, mert ő is, más is jól tudta, hogy Isten a bűnbánónak megbocsát; s ha így van, akkor a Golgota nem kaphatta volna meg azt a teljes emberi tehetetlenségen egyedül segíteni tudó funkcióját, amelyben Pál a Golgota értelmét látja. A jeruzsálemiekkel szemben tanúsított harci kedvének az alábbhagyásával azonban, eszmei fejlődésének későbbi szakaszában már közelebb kerülhetett a jeruzsálemi ősegyház hitéhez, amely a krisztusesemény értelmét kielégítőnek látta akkor is, ha Isten a bűnbánók bűneit a Golgota után már Jézus által bocsátja meg (vö. 28 num). Az ezt az eszmei továbbfejlődést mutató Ef és Kol eredetisége ellen azért ez nem lehet perdöntő érv. Nem, mert akármilyen élesen képviselte is Pál a maga újdonságát a Róm-ig bezárólag, ettől még élete utolsó szakaszában továbbfejlődhetett. Ettől még írhatta Pál a fogság leveleit.

9. Isten megváltja-kivásárolja az embert a bűn hatalmából

Ezt a tartalmat hordozza mindenekelőtt a „*lytron*”-szócsalád.

Összesen:		Mt	Mk	1Pt	Lk	Cs	Zs	R	1K	E	K	1Ti	T
20	<i>lytron</i> = kiváltó eszköz	1	1										
	<i>antilytron</i> = ”											1	
A fentiekből	<i>lytrusthai</i> = kiváltani			1	1								1
látható, hogy	<i>lytrósis</i> = kiváltó tevékenység			2		1							
szócsaládunk két	<i>apolytrósis</i> = ”			1		2	2	1	3	1			
ízben fordul elő	<i>lytrótés</i> = kiváltó személy					1							
Páltól független													

könyvekben (Mt, Mk), 9 ízben Pálnál (relatív gyakorisági mutató: 4.0) és 9 ízben Páltól függő írásokban (Lk, ApCsel, Zsid). Az is látnivaló, hogy az Úsz-tól nagyon kevésbé preferált szócsaláddal van dolgunk. A mindössze 20 előfordulásból 18 előfordulást Pálnál és tanítványainál olvassuk. Közelfekvő – bár külön igazolandó – az a gondolat, hogy a másik két előfordulásban is a páli igehirdetés hatását kell látnunk.

E szócsalád jelentéstartalmát hordozzák még az alábbi kifejezések:

	Pál	ÚSz
<i>agorazein</i> = megvásárolni (1Kor 6,20;7,23)		6 2
<i>exagorazein</i> = ” (Gal 3,13;4,5;Ef 5,16;Kol 4,5)		4 4
<i>timé</i> = ár (1Kor 6,20;7,23)		2 2
<i>peripoieísis</i> = megszerzés (1Tesz 5,9; 2Tesz 2,14; Ef 1,14)		5 3
<i>peripoieisthai</i> = megszerezni (1Tim 3,13)		3 1
<i>exairein</i> = kiszabadítani (Gal 1,4)		8 1

28 13

Már az első két levél is beszél a megmentődésnek, ill. Isten dicsőségének a megszerzéséről, ami Jézus Krisztus által történik (1Thessz 5,9; 2Thessz 2,14): Jézus szerzi meg nekünk.

A Gal-ben már „által” nélkül is halljuk, hogy Jézus azért jött, hogy kiszabadítson minket a jelenvaló gonosz világból (Gal 1,4). Azért, hogy „a mózesi törvény alatt levőket

kivásárolja, és megkapjuk a fiúságot” (Gal 4,5): „Krisztus kivásárolt bennünket a mózesi törvény átka alól, értünk átokká lévén” (Gal 3,13) – azaz kereszthalála által történt meg a vásárlás. A megváltás-kivásárlás a Sátán és a mózesi törvény hatalma alól szabadít ki minket.

A korintusiakat Pál azzal buzdítja a jóra, hogy „áron lettetek megvásárolva” (1Kor 6,20; 7,23). A kereszthalál ez az ár. Jézus fizette le ezt az árat, „aki Istentől (ajándékozva) számunkra” nemcsak „Bölcsesség és Isteneketszés” lett, hanem „Megváltás” is (1Kor 1,30). Jézus Megváltássá lett számunkra, ez annyit jelent, hogy Ő, és csak Ő váltott meg bennünket. Ez a megváltás itt párhuzamos és azonos az istenektetszéssel, ill. a kereszt oktan bölcsességével.

A Róm-ben egyfelől azt olvassuk, hogy „istenektetszőkké lettünk ajándékként, Isten ajándékozása folytán a Jézus Krisztusban történt megváltás által” (Róm 3,24). másfelől pedig azt, hogy „várjuk a fiúságot, testünk megváltását” (Róm 8,23). A megváltás tehát részint már megtörtént: a golgotai tett erejében istenektetszőkké lettünk; részint azonban csak a jövőben kerül sor megváltásunkra – a feltámadásban. Ez utóbbi esetben a megváltás a fiúság megszerzését, illetőleg birtokba-vevését jelenti.

A fogság levelei közül az Ef és Kol használja szócsaládunkat. Pál ezt írja az efezusiaknak: „Jézusban birtokoljuk vére által a megváltást, a bűnök bocsánatát” (Ef 1,7). A Golgota szerezte meg tehát a megváltást, amely egyet jelent bűneink megbocsátásával. Istenektetszővé tevés, megváltás, bűnbocsánat – ugyanezt jelenti tehát. A transzcendens perfektuálódásnak a záloga a Lélek. Az efezusiak hittek Jézusban, és mint ilyeneket „meg is pecsételte az ígéret Szent Leleke, aki örökségünk záloga a minket megszerzésben megnyilvánuló megváltásra” (Ef 1,13–4). Annyit jelent ez, hogy a megkapott Lélek biztosítékot jelent a perfektuálódó, a transzcendenciában teljesülő megváltás elnyerésére.

Az első lépcsőben már megtörtént megváltás perfektuálódásának feltétele, hogy a harmadik lépcső szintjén ezt ne akadályozzuk meg: „Ne szomorítsátok meg a Szentleket, akiben lepecsételődtetek a megváltás napjára” (Ef 4,30). Van harmadik lépcsőjű, általunk végzett megváltás-megvásárlás-kivásárlás is: „Nagyon vigyázzatok, hogy miként viselkedtek, nem esztelenekként, hanem bölcsökként, megvásárolva az időt, mivel gonosz időket élünk” (Ef 5,16). Pál az idő hasznosítására, jó felhasználására gondol, amikor az „*exagorazein*” alanyává teszi az embert.

A Kol gondolatai párhuzamosak az Ef gondolataival: „Jézusban birtokoljuk a megváltást, a bűnök bocsánatát” (Kol 1,14); ill. „bölcseken viselkedjétek a kívülállókkal szemben, megvásárolva az időt” (Kol 4,5). – a harmadik lépcső szintjén nekünk is jut magunkat megmentő, időnkét megváltó autoszótériás szerep.

A pasztorális levelekben részint magyarázó párhuzam nélkül olvassuk, hogy „Jézus váltságul adta magát mindenkiért” a Golgotán (1Tim 2,6); részint magyarázó környezettel is: „...odaadta magát értünk, hogy megváltson minket minden gonosságtól és Hozzá tartozó, jócselekedetekre törekvő néppé tisztítson minket a maga számára” (Tit 2,14). Ez a magyarázó környezet is jól mutatja, hogy Pál túljutott már a fogság előtti harci szakaszán. A régi jeruzsálemi szemléletet és a páli újdonságot összehétközítő fogalmazás ez már. A Golgota vált meg, de nem a Gonosztól (Gal 1,4), azaz nem az átörökölt bűnszituációtól, hanem „minden gonosságtól”, azaz életünk személyes bűneitől. A Golgota tisztít meg bennünket Jézushoz tartozó néppé, de olyan módon, hogy mi jócselekedetekre törekvő népévé tisztulunk. Ebben a fogalmazásban szinte-szinte már nincsenek is „lépcsők”. Az első és a harmadik lépcső egyszerre és egyetlen szinten jelentkezik, a második lépcső pedig feleslegessé is vált. Amit Krisztus tett értünk, az annak a célnak a szolgálatában áll, hogy mi Isten népéhez illően jócselekedetekre törekedjünk. Váltság és megtisztítás ehelyt már nem Isten által létrehozott egyetlen bűnszituációnk eltüntetésére szolgál, hanem arra, hogy mi jót cselekedjünk. A páli teológia ismeretében érezhetjük a szövegben még a váltság és megtisztítás kifejezéseknek

első lépcsős felhangját, de ha ettől az ismerettől elvonatkozunk, akkor a szöveg teljesen belesimul az ószövetségi és jézusi hagyományos szemléletbe.

10. Jézus áldozattá tette magát

Aki valakit meg akar váltani, annak áldozatot kell hoznia, váltságdíjat kell fizetnie. A rabtartó váltságdíj ellenében hajlandó felszabadítani az uralma alatt levő, a rabságban levő embert. Ez az alapjelentése a „*lüttron*”-szócsaládnak és szinonimáinak.

A páli teológiában a bennünket megváltó Jézus áldozattá lett azért, hogy bennünket megváltson. Vegyük sorra a kereszthalál áldozat-jellegére utaló kijelentéseket. A fogság előtti 1Kor és Róm, a fogságban készült Ef és a fogság utáni 1Tim levelekben egyaránt találunk ilyeneket.

1Kor : „A mi pászkabárányunk, Krisztus, megöletett” (5,7); „Áron lettetek megvásárolva” (6,20; 7,23); „Az áldás kelyhe, amelyet megáldunk, nemde a Krisztus vérének a közössége... nem akarom..., hogy közösségbe kerüljete az ördögökkel. Nem ihatjátok az Úr kelyhét és az ördögök kelyhét... Valahányszor... isztok a kehelyből, az Úr halálát hirdetitek...” (10,16.20-1;11,2);

Róm : Jézust „Isten a (Jézus) vérontásig menő hűsége által engesztelőáldozattá tette” (3,25);

Ef : „Krisztus szeretett minket, és odaadta magát értünk Istennek jóillatú felajánlasként és áldozatként” (Ef 5,2);

1Tim: „Jézus, aki odaadta magát kiváltó eszközként mindenkiért” (2,6).

Mindezek a kijelentések Krisztus haláláról, vérontásáról beszélnek. Dokumentált bennük, hogy a vérontás Isten felé irányuló vérontás: felajánlás (*prophora*), áldozat (*thysia*), italáldozat (*potérion*=kehely), bárányáldozat (*pascha*), illatáldozat (*euódia*), engesztelő áldozat (*hilastérion*). Dokumentált az áldozat célja is: a mi megvásárlásunk, megváltásunk-kiváltásunk. Könyvünk fejtegetései alapján az is kétségtelen, hogy a megváltásra szoruló ember kettős rosszban él: Ádám bűne következtében egyfelől reánk nehezedik Isten haragja, másfelől a Sátán rabságában vagyunk. Azt is láttuk, hogy az első rossz következtében kerültünk bele a második rosszba: Ádám bűnének következtében csak azért lehetett az egész emberiség bűnössé, mert Isten tett bűnösökké mindenkit; a Sátánnak önmagától erre nem lehetett hatalma (36d num).

Jézus áldozata mind a két rossz alól kiszabadított-kiváltott minket. A krisztusesemény értelmezésének története során felmerülő kérdést nekünk is fel kell tennünk: kinek fizette le Jézus azt a váltságdíjat, amellyel e két rosszból kivásárolt, kiváltott, kimentett minket? A felelet a páli teológiai alapján egyértelmű: Jézus az Atyának fizetett és nem a Sátánnak. A kereszthalál által kiengesztelődött Atya hatálytalanította a haragját, s ezzel ipso facto hatálytalanítódott bűnszituációnk is, amely az ádami bűn és az ennek nyomán támadó isteni harag következményeként jött létre. Az Atya kiengesztelődésével tehát automatikusan megszűnt a Sátán uralma felettünk. Automatikusan, tehát anélkül, hogy Jézus árat fizetett volna a Sátánnak.

Jézus nem a rabtartó Sátánnak fizetett tehát rabkiváltó váltságdíjat. Engesztelési díjat fizetett annak az Atyának, akinek a haragja következtében kerültünk a Sátán rabságába. Ennyiben a „*lüttron*”-szócsalád páli használata mindenképpen eltér a szótári jelentéstől (= a rabtartónak fizetünk). Az Atya megkapva az engesztelési díjat kiveszi az embert annak a Sátánnak a kezéből, akinek odaengedte, átadta az embert Ádám bűne miatt. Megtehetette volna, hogy nem adja át az embert a Sátánnak. Ha mégis megtette, kivehetette volna az embert a Sátán kezéből minden engesztelési díj nélkül is. Miért nem tette?

De nem csak ennyiben tér el a szócsalád páli használata a szótári jelentéstől. Nem csak, hiszen a Fiú fizeti le az Atyának az engesztelési díjat, s ezzel még problematikusabbá válik az egész „engesztelés”. Problematikusabbá, mert az Atya szereti a Fiút; és így a kereszthalállal

nemcsak a Fiú fizet, hanem fizet a Fiút szerető Atya is. Ezzel aztán már nagyon messzire kerülünk a „*lytron*” alapjelentésétől. Hogyan is beszélhetünk váltságdíjról, ha valaki azon az áron hajlandó felszabadítani rabszolgáját, hogy elhatározza és elfogadja saját fiának a halálát? A Golgota esetében olyan váltságdíjról lenne szó, amelyet a rabtartó személy (az Atya) és a rabot kiváltani akaró személy (a Fiú) közösen fizetnek le; közösen szenvednek meg azért, hogy a rab kiszabaduljon. Sőt, ennél is furcsább a helyzet: Atya és Fiú közösen szenvednek azért, hogy az Atya engesztelődjön, ne haragudjon.

Mindezek következtében a „*lytron*” igen alkalmatlan kifejezés a golgotai történet jelölésére, akármennyire is általánosult a kétezer esztendő során Jézusra vonatkozóan a *Megváltó*-megjelölés. Az ebben a megjelölésben rejlő gondolati kuszaságot nem lehet azzal igazolni, hogy misztériumról van szó. Ezt a gondolati kuszaságot – legfeljebb és talán – csak abban az esetben lehetne misztériumként elfogadnunk, ha nem állna rendelkezésünkre a krisztusesemény értelmezésében a jézusi mérce.

A jézusi önértelmezés szerint Jézus mindenekelőtt önnön céljának szolgálatában fizette le a kereszthalál árát, mert nem maradhatott hűséges a Szentháromságból hozott viselkedési normákhoz anélkül, hogy a Sátán ki ne akolbólítsa őt a világból. Jézusnak is, minden embernek is, árat kell fizetnie azért, hogy hűséges maradjon Istenhez; ahogyan minden komoly célnak az elérése árat kíván az embertől. Fizetünk – magunk magunknak, hogy elérhessük a célt. Ha az Isten Országáa a célunk, akkor oda kell helyeznünk életünket szabad zsákmányként a Sátán számára. De nem neki fizetünk, hiszen nincsen közösségünk vele. Ezt a cél elérésével szükségképpen együtt járó árlefizetést nevezzük áldozatnak. Ha a célunk az Isten Országáa, akkor az árlefizetés – az Istenhez ragaszkodó hűségünk oltárán meghozott áldozat. Árat-lefizetésről, áldozatról beszélhetünk tehát, de váltságdíjról nem. (KIO 27e).

Jézus Atyja abban reménykedett, hogy közénk küldött Fiát meg fogjuk becsülni (Mk 12,6), semmiképpen sem kívánhatott tehát váltságdíjat. Aligha kétséges tehát, hogy a „*lytron*” Jézus ajkára adva a jézusi szemlélettől idegen elemként szerepel ott. A páli igehirdetés hatására egészíthette ki Márk és nyomában Máté „az Emberfia nem azért jött, hogy kiszolgálják, hanem azért, hogy szolgáljon” logiont e szavakkal: *és hogy váltságul adja életét sokakért* (KIO 27e – Mk 10,45; Mt 20,28).

11. Folytathatjuk fejezetenként Pál tanítását

A **4. fejezet** elmondja, hogy már Ábrahám is a hit ellenében lett istennektetsző. Fogalmam sincs, hogy sikerülhetett ez neki Golgota előtt, ha egyszer Pál állapítja meg ezt róla. Neki nem gond: *De nemcsak miatta van megírva, hogy megigazulására szolgált, hanem miattunk is. Nekünk is üdvösségünkre van, ha hiszünk abban, aki a halottak közül feltámasztotta Urunkat, Jézust, aki vétkeinkért halált szenvedett, és megigazulásunkért feltámadt* (4,23–25).

Az **5. fejezet** kitágítja tudnivalóinkat megint a első lépcsőről: *Mivel tehát a hit révén megigazultunk, békében élünk az Istennel, Urunk, Jézus Krisztus által. Általa jutottunk hozzá a hitben a kegyelemhez... Amikor még erőtlenekek voltunk, Krisztus éppen akkor meghalt a bűnösökért... Most, hogy vére árán igazzá váltunk, még sokkal inkább megment bennünket haragjától... még dicsekszünk is az Istenben Urunk, Jézus Krisztus által, aki megszerezte nekünk a kiengesztelődést... Amint tehát egy ember által lépett a világba a bűn, majd a bűn folyományaként a halál, és így a halál minden embernek osztályrésze lett, mert mindnyájan vétkeztek... Mert ha egynek bukása miatt sokan meghaltak, Isten kegyelme, s az egy embernek, Jézus Krisztusnak irgalmából nyert ajándék még inkább kiárad sokakra... Mert ha egynek bűnbeesése következtében egy miatt uralomra jutott a halál, mennyivel inkább uralkodnak az egy Jézus Krisztus által az életben azok, akik a kegyelem és megigazulás bőséges ajándékát kapják. Amint tehát egynek vétke minden emberre kárhozatot hozott, ugyanúgy egynek üdvösséget szerző tette minden emberre kiárasztotta az életet adó*

megigazulást. Ahogy egy embernek engedetlensége miatt sokan bűnössé váltak, egynek engedelmességéért sokan meg is igazultak...

Ez a tökéletes páli fogalmazás. Így elmondani, hogy mi történt a Golgota által, még neki sem sikerült soha. Ez az abszolút csúcs. Most már minden rendben van, ha ezt elhisszük, s utána aztán csak szeretünk és szeretünk. S akár már holnap jöhet a világvége. S mehetünk a mennyországba. És ezek a szerencsétlen körülmételek ezt nem értik meg. Még mindig várják a Messiást. Mikor eljött már a Felkent, a Krisztus.

Jöhet a **6. fejezet**. Nem körülmetélkedni kell, hanem megkeresztelkedni. De hát minek? Az csak vallási cselekedet. S a második lépcső éppen arról beszél, hogy az ilyesmi teljesen felesleges, mert elég elhinni, hogy Jézus meghalt értünk a kereszten, s ezzel rendezve van már minden ügyünk az Istennel. De hát Pálnál van harmadik lépcső is. Van körülmetélés, nincs körülmetélés, mindez nem számít. De mindenképpen meg kell keresztelkednünk. Kell egy vallási cselekmény is, hogy ennek erejében aztán szent életet éljünk:

Mit mondjunk tehát? Maradjunk meg a bűnben, hogy a kegyelem gyarapodjék? Szó sincs róla! Ha egyszer már meghaltunk a bűnnek, hogyan élhetnénk tovább benne? Vagy nem tudjátok, hogy akik Krisztus Jézusban megkeresztelkedtünk, az ő halálában keresztelkedtünk meg? ... Ezért tekintsétek magatokat is úgy, hogy meghaltatok a bűnnek, de éltek az Istennek Jézus Krisztusban ... Ahogy tagjaitokat a tisztátalanság és gonoszság szolgálatában a bűnre adtátok, adjátok most tagjaitokat az igazság szolgálatára, a megszentelődésre ... Most azonban felszabadultatok a bűn alól, és Isten szolgái lettetek. Gyümölcsötök a megszentelődés, célotok az örök élet. Mert a bűn zsoldja a halál, Isten kegyelmi ajándéka azonban az örök élet Jézus Krisztusban, a mi Urunkban.

A két előző fejezetben folyamatosan vitatkozik a törvénnyel, amire semmi szükségünk. A következő 7. és 8. fejezetben tisztázza végleg a viszonyát hozzá. Lássuk előbb a **7. fejezetet**. Pál tapasztalja magában is, környezetében is, hogy a Golgota és hit ellenében még egyáltalában nincsen minden rendben.

Testvérek, Krisztus testében ti is meghaltatok a törvénynek, hogy ahhoz tartozzatok, aki feltámadt a halálból. Ezért most teremjünk gyümölcsöt Istennek ... Talán a törvény bűn? Semmi esetre sem. De a bűnt a törvény alapján ismertem meg, hiszen a bűnös kívánság nem vált volna bennem tudottá, ha a törvény nem mondaná: Ne kívánd meg! ... A törvény természetesen szent, a parancs is szent, igaz és jó. Az vált tehát halálomra, ami jó? ... Tudjuk, hogy a törvény lelki, magam azonban testi vagyok, és a bűn rabja. Azt sem tudom, mit teszek, hiszen nem azt teszem, amit szeretnék, hanem amit gyűlölök ... Hiszen nem a jót teszem, amit akarok, hanem a rosszat, amit nem akarok. Ha pedig azt teszem, amit nem akarok, akkor nem is én cselekszem, hanem a bennem lakó bűn ... A belső ember szerint az Isten törvényében lelem örömet, de tagjaimban más törvényt észlelek, s ez küzd értelmem törvénye ellen, és a tagjaimban levő bűn törvényének rabjává tesz. Én nyomorult! Ki vált meg e halálra szánt testtől? Hála az Istennek Urunk, Jézus Krisztus által! Értelmekkel tehát Istennek szolgálók, de testemmel a bűn törvényének.

Ne tessék profanációnak gondolni, de ekkora kín láttán, kell valami feloldás. A '40-es években kitaláltuk a rover-cserkészlet helyett a regölést. Debrecenben Mándoki Ernő is, Vízvári Laci is, magam is jártuk a falvakat s regöltünk. Mit? Népdalt, népballadát, népmesét, néptáncot. Vidám jelenetekkel tarkítottuk. Eszembe jutott egy számunk, aminek általános sikere volt.

- Adj Isten komám.
- Adj Isten, komám.
- Megházasodtam, komám.
- Az már jól van komám.
- Még sincsen jól komám.
- Hát mért nincsen jól komám?

- Mert vínasszonyt vettem el komám.
- Akkor már nincsen jól komám.
- De hát mégis csak jól van komám.
- Mért van jól komám?
- Mert háza is volt a vínasszonynak komám.
- Akkor már jól van komám.
- De még sincsen jól komám.
- Mért nincsen jól komám?
- Mert leégett a ház komám.
- Akkor már nincs jól komám.
- De mégis jól van komám.
- Már mért volna jól komám?
- Mert a vínasszony is benne égett komám...

Akkora a baja a Pálnak, hogy alig tudja elmondani. Mert az a harmadik lépcső változatlanul nem akar sikeredni, ahogyan a Golgota és a hit előtt sem sikeredett. De azért azzal fejezi be, hogy *Hála az Istennek Urunk, Jézus Krisztus által!* Amit magam úgy értek, hogy hála azért, hogy mégis csak volt Golgota, s lehet hinni benne. Hát azt lehet... Ha én most elbeszélgethetnék Pállal az elmúlt kétezer esztendőről s a jelenről... Attól félek, bőgnénk mind a ketten.

Jöhet a **8. fejezet**. Azt a címet adná neki Pál, hogy *mégis csak jól van komám*.

Nincs semmi elmarasztaló ítélet azok ellen, akik Krisztus Jézusban élnek. Hiszen a lélek törvénye, ami a Krisztus Jézusban való élet folyamánya, megszabadított téged a bűn és a halál törvényétől. Amire ugyanis a törvény nem volt képes, mert a test miatt erőtlenné vált, azt Isten véghezvitte: elküldte tulajdon fiát a bűn miatt ... a test kívánsága a halálba vezet, a lélek vágyódása ellenben élet és béke. A test vágya ellene mond Istennek, nem veti alá magát Isten törvényének, sőt nem is képes rá ... Akiket Isten Lelke vezérel, azok Isten fiai. Nem a szolgaság lelkét kaptátok ugyanis, hogy ismét félelemben éljete, hanem a fogadott fiúság Lelkét nyertétek el, általa kiáltjuk: Abba, Atya! A Lélek maga tesz tanúságot lelkünkben, hogy Isten gyermekei vagyunk ... Mert megváltásunk még reménybeli ... Gyöngeségünkben segítségünkre siet a Lélek ... S ő, aki a szíveket vizsgálja, tudja, mi a Lélek gondolata, mert Isten tetszése szerint jár közben a szentekért ... Ki emel vádat Isten választottai ellen? Isten, aki a megigazulást adta? Ki ítél el? Krisztus Jézus, aki meghalt, sőt fel is támadt, és az Isten jobbján közbenjár értünk?

De nem azért van mégis jól komám, mert Kaifás kivégezte Jézust, hanem azért, mert olyan az Isten Golgota után is, amilyen Golgota előtt volt. Bármikor Hozzá fordulhatunk. Bármikor abbahagyhatjuk tékozló életünket, s Ő átölel minket, s levágatja hízott borjút. Mert örül nekünk, hogy bár elvesztünk, de a végén csak hazamentünk, amikor rájöttünk, hogy csak szépen élni érdemes. S ez így volt Golgota előtt is. És semmi sem változott Golgota után sem. Mindig így van. Ha hazamegyünk, Isten átölel minket.

12. De mi lesz a körülmétekkkel?

Három fejezetet is szán rájuk, a 9. a 10. és a 11. fejezetet. Képtelen mélységekbe fúr. Nincs-e hatalma Istennek, mint a fazekasnak? Szelíd olajfa a zsidóé, abba ojtották a gojokat... Titkot mond el, és a végén azt, hogy kifürkészhetetlen, mit miért csinál az Isten.

Igazat mondok Krisztusban, nem hazudom. Tanúskodik mellettem lelkiismeretem a Szentlélekben. Nagy a szomorúságom és állandó a szívem fájdalma. Inkább azt kívánám, hogy magam legyenek átok alatt, távol Krisztustól, testvéreimért, a test szerint népemből valókéért ... Nem igazságtalan az Isten? Szó sincs róla ... Miért von mégis felelősségre? Hiszen ki állhat ellen akaratának?" Ember, ki vagy te, hogy vitába szállsz az Istennel? Vajon megkérdi-e az anyag megmunkálóját: Miért csináltál ilyennek? Vagy nincs-e hatalma a

fazekasnak, hogy ugyanabból az anyagból az egyik edényt díszesre, a másikat közönségesre formálja? ... Mit szólunk ehhez? A pogányok, akik nem törekedtek a megigazulásra, megigazultak, mégpedig a hitből igazultak meg. A zsidó nép viszont, amely törekedett a törvényből eredő megigazulásra, nem jutott el a törvény teljesítésére. Vajon miért? Mert nem hittel, hanem tettekkel igyekezett teljesíteni. Megbotlottak a botlás kövében (9,1...33).

Nem ette meg népe a páli tésztát. Ennél intelligensebb volt. Messiást várt, amely kiveri a rómaiakat atyáik megszentelt földjéről. Mint az ötezer zsidó, aki megindult Jézus felé, hogy királlyá tegye, Jézus meg fölment a hegyre imádkozni, hogy legyőzze a kísértést, mint a pusztában, amikor negyven nap végén megéhezett...

Szívből óhajtom üdvösséget, s imádkozom érte az Istenhez. Tanúságot teszek mellettük, hogy van bennük buzgóság Istenért, de hiányzik a kellő megértés. Mert félreismerik az Istentől eredő megigazulást, és a magukéval próbálják behelyettesíteni, nem vetik alá magukat az Istentől származó megigazulásnak. Márpedig a törvény végső célja Krisztus, minden hívő megigazulására ... Ha tehát száddal vallod, hogy Jézus az Úr, és szívedben hiszed, hogy Isten feltámasztotta a halálból, üdvözülsz ... Senki nem vall szégyent, aki benne hisz. Nincs különbség zsidó meg pogány között, mert mindnyájunknak egy az Ura, aki bőkezű mindazokhoz, akik segítségül hívják (10,1–21).

Kaifást, Nikodémust, Arimateai Józsefet, a gazdag ifjút, Simon farizeust nem lehet ezzel megatni. Szálljon le a keresztről, akkor hiszünk neki! Még az ál- és a fő-fő apostolokat sem, az eszement galatákat sem...

Kérdem tehát: vajon Isten elvetette népét? Szó sincs róla. Hiszen én is Izrael fiai közül való vagyok, Ábrahám véreből, Benjámin törzsből. Isten nem vetette el népét, amelyet előre kiválasztott ... Vétkükből inkább üdvösség fakadt a pogányoknak, hogy vetélkedésre sarkallja őket. ... Nektek, pogányoknak meg azt mondom: Mint a pogányok apostola, nagyra tartom szolgálatomat, hátha vetélkedésre sarkallom véreimet, és néhányukat elvezetem az üdvösségre ... Letörték az ágak, hogy én oltódjam a helyükbe. Ez igaz. A hitelenség miatt törték le, te meg a hit által állsz ... Ha téged ugyanis levágtak a természetes vad olajfáról, s a természet rendjén felülemelkedve beoltottak a nemes olajfába, mennyivel inkább beoltják majd azokat saját olajfájukba, akik természet szerint is oda valók. Nem szeretnék benneteket tájékozatlanul hagyni, testvérek, e titok dolgában, nehogy egyéni véleményetekre hagyatkozzatok. A megátalkodottság csak részben érte Izraelt, amíg a pogányok teljes számban meg nem térnek ... Isten ugyanis minden embert az engedetlenségben fogott össze, hogy mindenkin könnyörüljön. Mekkora a mélysége az Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának! Mily kifürkészhetetlenek szándékai, mily megfoghatatlanok útjai! (11, 1-36).

Olyan ez, mint Kossuth Lajos *Kasszandra-levele* Torinóból. Olyan ez, mint Rákóczyk *Vallomásai* Rodostóból. Átlépett felettük a magyar történelem. Pálon is a zsidó történelem. Pedig mindent vállalt népéért. Tragikus sors ez. *Négy-öt magyar összehajol, s folyik a könny: Miért is, miért is?...*

13. Buzdítás a szentekhez

A 12. és a 13. fejezetből a jézusi szintet közelítő mondatok, melyek mind a harmadik páli lépcsőn fogalmazódnak:

A testvéri szeretetben legyetek gyöngédek egymáshoz, a tiszteletadásban előzzétek meg egymást. A buzgóságban ne lankadjatok, legyetek tüzes lelkiületűek: az Úrnak szolgáltok ... Segítsetek a szenteken, ha szükségben vannak, gyakoroljátok a vendégszeretetet. Áldjátok üldözőiteket, áldjátok, s ne átkozzátok. Azokkal, akik örülnek, örüljétek, s a sírókkal sírjátok ... Rosszért rosszat senkinek ne fizessetek. Törekedjétek arra, ami jó minden ember szemében. Amennyire rajtatok áll, éljétek mindenkivel békességben (12,1...20).

Ne tartozzatok senkinek semmivel, csak kölcsönös szeretettel, mert aki embertársát szereti, a többi törvényt is megtartja. Hiszen a parancs: ne törj házasságot, ne ölj, ne lopj, a

másét ne kívánd, s ami egyéb parancs még van, mind ebben az egyben tetőződik: Szeresd embertársadat, mint saját magadat. A szeretet nem tesz rosszat az embertársnak. A törvény tökéletes teljesítése tehát a szeretet (13,8–11).

Ha csak ilyeneket írt volna, akkor nekem nem kellene könyvet írnom arról, hogy Merre ne menjek? Mindazonáltal meg kell a fejemet hajtanom az előtt az ember előtt, aki ilyen mondatokat is tudott fogalmazni.

14. És amit bár ne írt volna le...

Mindenki vesse alá magát a fölöttes hatalomnak. Mert nincs hatalom, csak az Istentől, ami van, azt Isten rendelte. Ezért aki a hatósággal szembeszáll, Isten rendelkezésének szegül ellene. Az ellenszegülő pedig magára vonja az ítéletet. A felsőbbség nem arra való, hogy a jótétől ijesszen el, hanem a rossztól. Azt szeretnéd tehát, hogy ne kelljen a hatalomtól tartanod? Tedd a jót és megdicsér: Mert az Isten eszköze a javadra. De ha gonoszságot művelsz, rettegj, mert nem hiába viseli a kardot. Isten eszköze, hogy a gonosztevőt megbüntesse. Alá kell tehát magadat vetned neki, nemcsak a megtorlás miatt, hanem a lelkiismeret szerint is. Ezért fizettek adót is, hiszen akik behajtják, Isten szolgálói. Adjátok meg mindenkinek, ami jár neki: akinek adó, annak az adót, akinek vám, annak a vámot, akinek hódolat, annak a hódolatot, akinek tisztelet, annak a tiszteletet (13,1–7).

Ez a szöveg készíti elő a konstantini fordulatot, amely fordulat lehetővé tette ezerhétszáz esztendőn keresztül, hogy valami egészen mást csináljunk, mint amiért Jézus meghalt a kereszten...Isten nevében és parancsára vehetjük el egymás életét, gyilkolhatjuk a nemzeteket is – ezek a pogányok – , saját magunkat is..., gyarmatosíthatnk, rabszolgává, jobbágyá alázhatunk bárkit is, s a győzelem után megköszönhetjük bazilikáinkba e győzemet Istennek..., mert ő örök szeretettel szereti választott népét és rendre mi vagyunk a választottak, akár zsidók, akár magyarok, akár egyebek... Szüleimnek nem volt választott gyermeke. Istennek sincs vagy mindenki az.

Ilyen bánatfolt nincs felvarrva, csak arra, aki nem leli honját a hazában – azaz saját egyházában... Ebből értett meg valamit az ávós Baí László, amikor megírta Lékainak: Bulányi nem a mi ellenségünk, hanem a tiétek. S jó az én egyházamnak a kialakult ellenséghelyzetem tartósítása. Mért jó? Nem zavarhatom meg a pálizmus kétezer esztendő diadalát - gyilkolhatunk és gazdagok lehetünk. Folytathatjuk, amit szinte a kezdetektől egyfolytában csinálunk.

31. A jeruzsálemi válasz, azaz a Jakab-levél

1. A levél szerzője

Születék szűz Máriától. A niceai hitvallás (325) még nem említi, a konstantinápolyi már említi, hogy megtestesült a Szentlélektől és Máriától a szűztől, és csak az 5. egyetemes zsinat (553) említi először, jó félezer évvel Jézus születése után, hogy a *mindig szűz Máriától* testesült meg – Jézus.

Az evangéliumok viszont tudnak Jézus testvéreiről: fiúkról és lányokról. A Názáret-beliek teszik fel a kérdést: *Nem az ácsnak a fia? Nem Mária az anyja, nem Jakab, József, Simon és Júdás a testvérei? S nővérei nem mind itt élnek köztünk? Honnét vette hát mindezeket?*” (Mt 13,55–56) és *Nem az ács ez, Mária fia, Jakab, József, Júdás és Simon testvére? S ugye, nővérei is itt élnek közöttünk?* (Mk 6,3). Az összes erre vonatkozó helyek elemzéséből egyértelművé tehető: József halála után Máriát feleségül vette Alfeus, valószínűleg az elhunyt József öccse. Ennek korábbi házasságából született fia: Máté/Lévi. Máriával kötött második házasságából született fiainak nevei: József, Jakab Simon és Júdás. Születtek lányai is, de ezeknek nevét nem ismerjük. A legidősebb fiú a József nevet kapja, hogy fenntartsa Mózes törvénye szerint Jézus nevelőapjának a nevét. Mindezek Jézus fél-

testvérei voltak. Mária második házassága és az ebből született gyermekek nem érintik hittételünket; azt, hogy Jézus *születék szűz Máriától*.

A Jézustól létrehozott és Tizenkettőnek nevezett közösség, annak fejével együtt 13 főt alkotott. E 13 főből ötöt Jézus és féltestvérei tettek ki: Jézus, Máté, Jakab, Simon és Júdás. A további négyet a Jónás fia Simon/Péter és András, valamint a Zebedeus és Szalóme fiai: Jakab és János adták. Ismerjük még az iskarióti Júdás apjának a nevét: Simon. A maradék háromnak az apja nevét sem ismerjük: Tamás, Bertalan/Natanaél és Fülöp.

A Tizenkettőben tehát két Jakab is van. A Zebedeusfi Jakabnak az ősegyházi szerepe szerényebb, mert Heródes már 44-ben karddal kivégezteti. Sokkal gazdagabb az ősegyházi szerepe az Alfeus fia Jakabnak, az Úr testvéreinek.

Csel 12,17: Börtönből történt csodás szabadulásának elbeszélése után mondja Péter: *Mondjátok el ezeket **Jakabnak** és a testvéreknek!*

Csel 15,13–22: A jeruzsálemi zsinaton, amikor Péter, Pál és Barnabás elhallgattak, megszólalt **Jakab**... s az ő szavai után határoznak az apostolok, a presbiterek és az egész egyház – a tennivalókról.

Csel 21,18: 58 tavaszán ér Pál Jeruzsálembe, ahol is – írja Lukács – Pál velünk együtt eljött **Jakabhoz**, ahol a vének is jelen voltak mindnyájan...

1Kor 15,7: Aztán Jézus megjelent **Jakabnak** és valamennyi apostolnak...

Gal 1,19: Damaszkusi megtérése után három évvel Pál ellátogat Jeruzsálembe, hogy megismerkedjék Péterrel, s ekkor az apostolok közül nem látott mást, csak **Jakabot**, az Úr testvérét.

Gal 2,9: E látogatása után 14 esztendővel ismét felmegy Pál Jeruzsálembe..., és amikor **Jakab**, Kéfás meg János, akiket oszlopoknak tekintenek, felismerték a neki adott kegyelmet, megállapodásul kezet adtak neki...

Gal 2,12: Ezt követően, miután Antiochiába érkeztek néhányan **Jakabtól** – Pál szerint – Péterék elkezdtek visszahúzódní a pogányból lett keresztényektől...

Jak 1,1: **Jakab** Istennek és az Úr Jézus Krisztusnak... szolgája (Nem hivalkodik ő Jézussal, mint testvéreivel – megjegyzés tőlem.)

Júd 1,1: Júdás, Jézus Krisztusnak szolgája, **Jakabnak pedig testvére**.

2. Az oktalan/ostoba ember

A fentiek alapján Pál személyesen találkozott háromszor is Jakabbal: 36-ban, 50-ben és 58-ban. Jól ismerhették egymást, mert 58-ban Jakab és presbiterei nagyon személyes hangot ütnek meg vele szemben: : „*Látod, testvér, hány ezren vannak a zsidók között, akik megtértek, de azért buzgón tartják a törvényt. Felőled viszont azt hallották, hogy arra tanítod a pogányok közt élő zsidókat, pártoljanak el Mózesztől, azt mondván nekik, hogy ne metéltessék körül a gyerekeket, s ne éljenek a szokások szerint. Mi hát a teendő? [Összezsűdülnek, mihelyt] tudomást szereznek megérkezésedről. Fogadd hát meg tanácsunkat. Van itt nálunk négy férfi, akik fogadalmat tettek. Vedd ezeket magad mellé, végezd el velük a tisztulási szertartást, és fizess értük, hogy megnyiratkozzanak. Így mindenki megtudja, hogy nem igaz, amit felőled híreszteltek, hisz te magad is eleget teszel a törvénynek, és szerinte élsz. Ami pedig a pogányságból megtért hívőket illeti, mi levélben közöltük velük határozatunkat, hogy tartózkodjanak a bálványoknak áldozott hústól, a vértől, a fojtott állattól és a paráznaságtól.” Pál maga mellé vette a férfiakat, elvégezte velük a tisztulási szertartást, aztán másnap bement a templomba, és jelentette, hogy eltelt a megtisztulás ideje, amikor is mindegyikükért be kellett mutatni az áldozatot (ApCsel 21,20–26).*

Alaposan kitanítják tehát Pált, hogy Pálnak mint zsidókereszténynek, hogyan kell legalább is Jeruzsálemben viselkednie. Úgy, hogy *mindenki megtudja, hogy nem igaz, amit felőled híreszteltek, hisz te magad is eleget teszel a törvénynek, és szerinte élsz*. Csak dicsérni tudom Pál alázatát, hogy mindezt lenyelte. Lenyelte ő, a körülmetéletlenek Jakabtól is

elfogadott apostola (Gal 2,9). Lenyelte ő, aki *a zsidók előtt zsidóvá váltam, hogy megnyerjem a zsidókat. A törvény alá rendelvek között a törvény alárendeltje lettem – noha magam nem vagyok a törvénynek alárendelve –, csak hogy megnyerjem azokat, akik a törvény alárendeltjei. Azok közt, akikre a törvény nem vonatkozik, olyan lettem, mint aki a törvényen kívül áll – pedig nem állok Isten törvényén kívül, hanem Krisztus törvényének vagyok alárendelve –, csak hogy megnyerjem a törvény alá nem rendelveket* (1Kor 9,20–21).

Tisztában van Jakab azzal, hogy kit tanít ki. Azt hiszem, hogy nagyon is tisztában van azzal, hogy miket beszél ez a Pál mindenütt, amerre felé csak viszi Jézus jóhírét, és megbotránkoztatja a Jézust el nem fogadó és a Jézust elfogadó zsidókat egyaránt. Miből tudom ezt? Hát a Jakab-levélből. Ez a Jakab-levél megér egy külön misét, de most nem beszélhetek róla, csak levelének arról a részéről, amely minden bizonnyal Pálra vonatkozik, ha név szerint nem is említi őt.

A Jakab-levél mit sem tud Pál első lépcsőjéről: arról, hogy a Golgota micsoda fordulatot jelent az egész emberiség életében. Azaz nem tud arról, hogy Jézus a Golgotával kiengesztelte az Atyát, aki Éva almát-evése óta engesztelhetetlen felénk. A Jakab-levél csak arról tud, amiről mind a négy evangélium egyaránt beszél, amiről Jézus tanított – az istenektetsző életről. A Jakab-levél csak Pál harmadik lépcsőjéről tud: *Az Isten és az Atya szemében ez az igazi, tiszta vallásosság: meglátogatni nyomorukban az árvákat és az özvegyeket, és tisztán maradni a világ szennyétől* (1,27).

Az első lépcsőt meg sem említi, de a második lépcsőt annál bőségesebben: *Testvéreim, mit használ, ha valaki azt állítja, hogy van hite, tettei azonban nincsenek? Üdvözítheti a hite? Ha valamelyik testvérnek nincs ruhája és nincs meg a mindennapi tápláléka, és egyiketek így szólna hozzá: „Menj békében, melegedj, és lakjál jól!”, de nem adnátok meg neki, amire testének szüksége van, mit használna? Ugyanígy a hit is, ha tettei nincsenek, magában holt dolog. Azt is mondhatja valaki: „Neked hited van, nekem meg tetteim.” Ha tettek nélkül megmutatod nekem a hitedet, tetteim alapján én is bebizonyítom neked a hitemet. Hiszed, hogy csak egy Isten van, s jól is teszed. Ám ezt a gonosz lelkek is hiszik, mégis remegnek. Akarod-e tudni, balga ember, hogy a hit tettek nélkül mennyire meddő? Ábrahám, a mi atyánk, nem a tettei alapján igazult meg, amikor odatette fiát, Izsákot, áldozatul az oltárra? Láthatod, hogy hite működött tetteiben és tettei tették teljessé a hitét. Mert ahogy lélek nélkül halott a test, a hit is halott tettek nélkül. Testvéreim, ne akarjatok annyian tanítók lenni, hisz tudjátok, hogy ránk annál súlyosabb ítélet vár* (2,14–3,1).

Idéznék valamit SzIT 1973-ban megjelent Bibliájának ide vonatkozó magyarázatából: „Néha ezt úgy értelmezik, hogy Pál tanítása ellen irányul. Valóban, a Galata- és a Római-levél, valamint Jakab levele között van bizonyos ellentét, főleg az Ábrahámról szóló bibliai szövegek értelmezésében. Nem lehetetlen, hogy Jakab szembe akart helyezkedni azokkal, akik Pál tanításából helytelen következtetéseket vontak le. A pontos olvasás igazolja, hogy az ellentét csak látszólagos, mert különböző szemszögből nézik a dolgokat, a lényegben azonban megegyeznek (vö.: 2,14). Különbözik is a hitnek és a törvény tetteinek a tana, amelyet a zsidó vallás adottságai ajánlottak, minden további nélkül lehetett vita tárgya, s arról egymástól függetlenül is beszélhettek. A levél írásának ideje ettől az utolsó ponttól függ. Ha föltételezzük, hogy Jakab figyelembe vette a Galata- és a Római levelet, akkor írása csak 57-58 után keletkezhetett. Ha nem, akkor előbbre is lehet helyezni, a zsidózó irányzat krízise elé (49 körül), s ez a föltevés jobban megmagyarázza krisztológiájának régies jellegét. De minden körülmények között előbbi, mint Péter levele, mert ez már indításokat vesz tőle.”

3. Summa

Most pedig emlékeztetek a levél egy kitételére: *Akarod-e tudni, balga ember, hogy a hit tettek nélkül mennyire meddő?* (2,20). Irgalmas a fordítás. A *Soltész*t veszem elő: *hiú, hiábavaló, semmis, alaptalan, henye, sikertelen, haszontalan*. A görög kifejezés: *kene* –

vocativusban álló melléknév, tehát hozzáteendő, hogy: ilyen *ember*. Az 1975. évi ökumenikus fordítás szerint: *Te ostoba ember*. De már az 1953-ban kiadott Békés-Dalos is: *Te, oktalan ember...*Számomra nagyon rárimel az *Óh, esztelen galaták*-ra. Ezért aztán nem tartom valószínűnek, hogy a levelét Jakab 49-ben írta volna.. Inkább azt gondolom, hogy a jeruzsálemi zsidókereszténység egészének a véleményét tükrözi a páli evangéliumról.

32. A harmadik út 2. szakasza: Korintustól Milétoszig

Előre szaladtunk, mert Pál 58 tavaszán indul el Korintusból, amikor befejezte már a Római-levelet, de még nem érkezett meg Jeruzsálembe. Folytassuk tehát Lukács jelentését útjukról Jeruzsálembe. A Korintustól Troászig tartó útszakasznak (20,1–12) nincsen teológiai mondanivalója, ezért átugorjuk.

Mi hajóra szállva előrementünk Asszoszba, ott akartuk fölvenni Pált. Ő rendelkezett így, mert maga szárazon akarta az utat megtenni. Amikor Asszoszban találkoztunk, fölvetjük és Mitilénebe hajóztunk. Innen továbbhajóztunk, s másnap Kiosz elé értünk. A következő nap Számoszon kötöttünk ki, majd ismét a következő nap megérkeztünk Milétuszba. Pál ugyanis azt határozta, hogy elhajózik Efezus mellett, hogy Ázsiában ne veszítsen időt. Sietett, hogy ha csak lehet, pünkösöd napjára Jeruzsálemben legyen.

Milétusból üzent Efezusba, és magához kérte az egyház presbitereit. Amikor megérkeztek, így szólt hozzájuk: „Tudjátok, hogy Ázsiába jövelelem első napjától kezdve minden időmet köztetek töltöttem, és szolgáltam az Úrnak, teljes alázatosságban, mindenfelől szorongattatva, könnyek és megpróbáltatások közepette is, amik a zsidók áskálódásai folytán jutottak osztályrészemül. Nem tagadtam meg tőletek semmit, ami javatokra szolgálhatott: prédikáltam nektek és tanítottalak benneteket, nyilvánosan és magánházaknál. Zsidóknak és görögöknek egyaránt hirdetem, hogy térjenek meg az Istenhez, és higgyenek Urunkban, Jézusban. Most Jeruzsálembe megyek. Nem tudom, mi lesz ott velem, csak azt adta tudtomra a Szentlélek városról városra, hogy bilincs és megpróbáltatás vár rám. De szóra sem tartom érdemesnek életemet, csakhogy végigfussam pályámat, és teljesítsem a feladatot, amelyet Urunk Jézus bízott rám, vagyis hogy tanúságot tegyek az Isten kegyelmét hirdető evangéliumról.

És tudom azt is, hogy közületek, akik között hirdetem az Isten országát, nem lát többé senki. Ezért most ünnepélyesen kijelentem: nem szárad rajtam senkinek a vére. Mert nem riadtam vissza semmitől, hogy az Isten akaratát teljes egészében fel ne tárjam előttetek. Vigyázatok magatokra és az egész nyájra. Azért rendelt benneteket a Szentlélek az élére előljáróul, hogy igazgassátok az Isten egyházát, amelyet a tulajdon vére árán szerzett meg magának. Tudom, hogy ha eltávozom, ragadozó farkasok törnek rátok, s nem kímélik a nyáját. Közületek is akadnak majd olyanok, akik rajta lesznek, hogy álnok szóval maguk mellé állítsák a tanítványokat. Ezért legyetek éberek, és vessétek jól emlékezetetekbe, hogy három éven át éjjel-nappal szünet nélkül, könnyek között figyelmeztettelek benneteket.

Most pedig az Istennek és kegyelme szavának ajánllak benneteket. Neki hatalma van rá, hogy fölépítse művét, és megadja nektek az összes szenttel közös örökséget. Senki ezüstjét, aranyát vagy ruháját nem kívántam. Jól tudjátok, hogy amire magamnak és társaimnak szükségünk volt, a kezem munkájával szereztem meg. Minden tekintetben példát adtam nektek, hogyan kell dolgozni, s a gyengéknek támaszokra lenni, Urunk Jézus szavaira emlékezve: Nagyobb boldogság adni, mint kapni.” Szavai befejeztével letérdelt, és imádkozott velük. Nagy sírásban törtek ki mindnyájan, Pál nyakába borultak és összecsókolták. Leginkább az a mondanása fáj nekik, hogy nem látják többé viszont. Aztán kikísérték a hajóhoz (ApCsel 20,13–38).

1. Pál változatlan

Tanítja tovább is a maga első lépcsőjét: *igazgassátok az Isten egyházát, amelyet a tulajdon vére árán szerzett meg magának*. A második lépcsőről nem szól. Csak a harmadikról, mégpedig saját életének példáján mutatja meg, hogyan kell mindent megtenni Isten ügyéért.

2. A milétoszi beszéd legnagyobb kincse

Három ízben idézi Pál Jézust. Először az 1Kor-ban, ahol leírja Jézus utolsó vacsorán mondott szavait. Ezeket így vezeti be: *Én ugyanis az Úrtól kaptam, amit közöltem is veletek*. Tehát nem hallotta a Tizenkettő valamelyikétől, hanem kapta az Úrtól – nyilván kinyilatkoztatás által. Másodszer már szójhagyomány által tudja idézni Jézus szavait, melyeket még Máté evangéliumából nem olvashatott. Ezt a 2Kor-ban találjuk. Olvashatjuk a Jakab-levélben is, melynek szerzője szintén nem olvashatta még Mátétól: *Legyen a ti beszédek igen és nem!* (2Kor 1,17–19; Jak 5,12). De csak Páltól, illetve szavait lejegyző Lukácstól ismerünk egy jézusi mondatot, melyet ha nem őriztek volna meg, nem tudnánk róla. Amit Pál idéz Jézustól, teljesen a harmadik lépcső világába tartozik. Az egyik legszebb megfogalmazása a jézusi tanításnak: *Nagyobb boldogság adni, mint kapni*. Nagy hálával tartozunk érte Pálnak.

33. A harmadik út 3. szakasza: Milétosztól Jeruzsálemig.

Miután elváltunk tőlük, kifutottunk a tengerre, és egyenes irányban haladva Kószba értünk, másnap meg Roduszba és onnét Patarába. Találtunk egy Föníciába menő hajót, átszálltunk rá, és továbbhajóztunk. Láttuk Ciprust, de bal felől elkerültük, hogy Szíriába hajózzunk. Tíruszban értünk kikötőbe, itt kellett a hajónak a rakományát kitennie. Megkerestük a tanítványokat, és egy hétig náluk maradtunk. Ezek a Szentlélek sugallatára azt mondták Pálnak, hogy ne menjen fel Jeruzsálembe.

Amikor ezeknek a napoknak az elmúltával útnak indultunk, mind elkísértek minket feleségestül és gyerekestül egészen a város határáig. A tengerparton letérdeltünk és imádkoztunk. Majd búcsút vettünk egymástól, mi hajóra szálltunk, ők meg hazatértek. Hajóutunk végén Tíruszból Ptolemaisza mentünk, üdvözöltük a testvéreket, és egy napig ott maradtunk náluk. Másnap folytattuk utunkat, és Cezáreába értünk. Itt betértünk Fülöp evangélistának, a hét közül az egyik diakónusnak a házába, és nála szálltunk meg. Fülöpnek volt négy prófétáló tehetséggel megáldott lánya, akik szüzek voltak. Már eltöltöttünk nála néhány napot, amikor Júdeából egy Agábusz nevű próféta érkezett. Odajött, elvette Pál övét, és összekötözte vele kezét, lábát, s így szólt: „Ezt üzeni a Szentlélek: Azt a férfit, akié ez az öv, a zsidók így kötik majd meg Jeruzsálemben és kiszolgáltatják a pogányoknak.” Ezt hallva arra kértük mi is, az odavalók is, hogy ne menjen fel Jeruzsálembe. De Pál így válaszolt: „Miért sírtok és miért okoztok szomorúságot szívemnek? Készen vagyok rá, hogy Jeruzsálemben nemcsak a bilincseket, hanem a halált is elszenvedjem Urunk Jézus ügyéért.” Minthogy nem tudtuk lebeszélni, belenyugodtunk. „Teljesedjen az Úr akarata!” – mondtuk. (ApCsel 21,1–16.)

Lukácsot dicséri ez a pontos beszámoló. Van egy bájos jelenete: Amikor ezeknek a napoknak az elmúltával útnak indultunk, mind elkísértek minket feleségestül és gyerekestül egészen a város határáig. Családi idill: férjek feleségükkel, gyerekeikkel elkísérik Tirusz városának határáig Pált. Férj, feleség és gyerek együtt. Ezt a családi hármast, amely alapja az Isten Országának, nem találom az egész Újszövetségben sehol. Lukácsnak szeme volt rá. Miért? Talán azért, mert neki nem volt felesége, gyermeke? Hogyan kísérelte volna útjain Pált, ha lett volna neki?

A másik pedig a befejező szavak: *Készen vagyok rá, hogy Jeruzsálemben nemcsak a bilincseket, hanem a halált is elszenvedjem Urunk Jézus ügyéért*. Megérett vértanúi készségű

embert nem lehet lebeszélni. Amikor '79-ben Merza Jóska elkészült a katonai behívó visszautasítására, eljött még hozzám. S én is próbáltam valamit mondani. Erőtlen volt a lebeszélésem, csak legyintett egyet. Ez volt a legyintésben, ez: Legyen meg az Úr akarata! Tudom, hogy Jézus is ezzel fejezte be Getszemáni-kerti imádkozását. A Úr akarata lett belőle? Nem! Kaifásé. Dühít, hogy nehéz helyzetben a Végső okra utalunk és nem a közvetlen okra. Jóska szövegéből is mi lett? Tíz esztendő kálváriát nyitott meg vele. Az utolsó szolgálatmegtagadóink csak az oroszok kivonulásakor szabadultak.

34. A fogság – 58 és 63 között?

Jakabbal mindent megbeszélve elkezdődhetett Pál kálváriája is: *Az ázsiai zsidók meglátták a templomban, s felizgatták a tömeget. „Israelita férfiak, segítsetek! Ez az ember mindenütt a nép, a törvény és a szent hely ellen tanít. Még pogányokat is hozott a templomba, és megfertőzte ezt a szent helyet.”... Megragadták Pált, kihurcolták a templomból, a kapukat pedig gyorsan bezárták... odalépett az ezredes, elfogatta és két lánccal megbilincselte ...Az egész tömeg utána tódult ugyanis, és ordította: „Halál rá!”*

Már épp be akarták vinni a várba, amikor Pál megszólította az ezredest: „Kérlek, engedd meg, hogy szóljak a néphez.” Amikor megadta neki az engedélyt, Pál odaállt a lépcsőre, és kezével intett a népnek. Erre mély csend lett, ő pedig héber nyelven elkezdett beszélni. Testvérek, férfiak és apák! Hallgassátok meg védekező szavaimat, amelyet most elétek tárok!” Amint meghallották, hogy héber nyelven szól hozzájuk, még inkább elcsendesedtek. S Pál elmondja nekik, mi történt vele Damaszkuszban. Ismerjük már, de számukra újdonság volt. Meghallgatták, de most elkezdtek kiabálni: „Vesszen a föld színeről az ilyen! Nem szabad, hogy éljen!”

A letartóztatás-megbilincselés megtörtént, jöhet a folytatás: *akit érettünk megostoroztak...? Nem jöhet, mert római polgárt nem lehet csak úgy megostorozni. Ki kell előbb hallgatni őt. Másnap össze is hívta az ezredes ebből a célból a főpapokat s a nagytanácsot, elővezettette Pált, és eléjük állította. Pál a főtanácsra szegezve tekintetét megszólalt: „Testvérek, férfiak! Mind a mai napig teljesen tiszta lelkiismerettel éltem az Isten színe előtt.” Erre Ananiás főpap rájuk parancsolt a mellette állókra, hogy üssék szájon ... Pál jól tudta, hogy az egyik részük a szadduceusok, a másik részük a farizeusok közül való, ezért így kiáltott fel a főtanács előtt: „Testvérek, férfiak! Farizeus vagyok, farizeusnak a fia. A halottak feltámadásába vetett hitem miatt állok a főtanács előtt.”*

Zseniális húzás volt ez Pál részéről: *Nagy láрма keletkezett. A farizeusok pártjához tartozó írástudók közül néhányan fölemelkedtek, és hevesen tiltakoztak: „Semmi rosszat nem találtunk ebben az emberben. Hátha lélek vagy angyal szólt hozzá?” A vita úgy elfajult, hogy az ezredes már félt, hogy széttépik Pált. Ezért parancsot adott, hogy jöjjön egy szakasz katona, szabadítsa ki közülük, és vezesse föl a várba. A következő éjszaka megjelent neki az Úr: „Légy bátor! – mondta – mert ahogy tanúságot tettél rólam Jeruzsálemben, úgy kell tanúságot tenned Rómában is.” Másnap a zsidók összeszövetkeztek, s átok terhe alatt megfogadták, hogy sem nem esznek, sem nem isznak, míg meg nem ölik Pált.*

Pál Jeruzsálemben (?) élő nővérének a fia tudomást szerez erről. Megkeresi börtönében Pált, aki hivatja a századost, a százados pedig Pál unokaöccsét az ezredeshez viszi, aki kiadja a parancsot: *„Éjjel három órától kezdve tartsatok készenlétben kétszáz gyalogost, aztán hetven lovast és kétszáz lándzsást, hogy Cezáreába induljanak. Nyergeljétek fel háttas állatot is, és ültessétek fel rá Pált, hogy épségben jusson el Félix helytartóhoz.”... „Klaudiusz Lizíász (az ezredes) üdvözlétet küld Félixnek, a kegyelmes helytartónak ... és tájékoztatja őt a helyzetről. A katonák a parancs értelmében magukkal vitték Pált, és még az éj folyamán Antipatriszba értek. Másnap a lovasokat továbbküldték vele. Amikor Cezáreába érkeztek, átadták a levelet a helytartónak, s Pált is eléje állították ... Öt nap múlva Ananiás főpap néhány vén és egy Tertullusz nevű ügyvéd kíséretében elment, hogy vádat emeljen Pál ellen a*

helytartónál ... Az ügyvéd vádbeszéde: Itt van ez a hitvány ember, ez az egész földkerekségen viszályt szít a zsidók között, és a názáretiek felekezetének is ő áll az élén ...

Az ApCsel e hét és fél fejezete (21,17 – 28,31), melynek elején Pál Jeruzsálembé érkezik, s a végén Rómába jut, kész regény. Igénybe is vesz vagy három évet. Az érdekel, hogy mi történt a tudatában. Módosított-e gondolatvilágán, vagy csak elmélyítette a meglevőt? 33-tól 58-ig, 25 éven keresztül pogánykeresztény háttér volt mögötte. 58 pünkösdjén zsidókeresztény kézbe kerül, majd pedig zsidó kézbe, melyből pogány kezek ragadják ki. Nagyon is új a szituáció, s nem is rövid ideig tart, öt évig. Életének újabb korszaka ez.

Nem a maga három lépcsőjét bontja ebben a korszakban tovább, hanem személyiségének zsidó gyökerei kerülnek tudata előterébe. Igazi zsidó ő, aki találkozott Jézussal: pogányok közé küldi őt ez a Jézus (22,21), tiszta az ő lelkiismerete (23,1), Rómában is helyt kell állnia (23,11), zsidó is, és keresztény is ő (24,13–21), senki ellen nem vétett (25,8), Isten feltámasztja a halottakat, csakis ennyi az ő ügye (26,8), forduljon mindenki bűnbánattal Istenhez a tettei által (26,21–23), dehogyis akarja ő vádolni a zsidókat (28,19–20), Isten Országá, Mózes, a próféták és Jézus – az ő ügye (28,3). Nem tudnak Rómában a jó öt éve írt nagy leveléről – a Rómaiaknak, így hát Pál fel is veszi régi hangját: *Tudjátok hát meg, hogy Isten üdvössége a pogányoknak jut majd osztályrészül. Ők meghallgatják* (28,28).

S végül még részemről egy nagyon is szubjektív bekezdés. Körülbelül ennyi volt az én első fogságom is a Rákosi-korszakban. Mennyire más volt az. Bár hajótörés nem volt benne, de azért izgalmasabb volt: sűrű akasztások, még sűrűbb vasbahúzások, melynek fájdalmától, aki elájult, a smasszer egy vödör hidegvizet öntött rá gyógymódként, hogy magához térjen. Ez a római rabszolgatartó birodalom messze felette állt az emberiséget boldogítani hivatású, és kommunizmust előkészíteni akaró szocializmusnak. Irigylem Pált? Ezért mindenképpen. Én viszont nem szenvedtem a civil társadalomtól annyit, mint Pál az akkoritól (2Kor 11, 24–29). De szenvedtem egy másik hatóságtól, amely akkor még nem volt meg, mert Pál korában még csak hitvallói és vértanúi voltak. Attól a hatóságtól, ahol – egyik püspökünk szava szerint – „mélyen megaláztak”. Mindenre gondoltam akkor, amikor primíciás képemre ráírtam, hogy én pedig ne dicsekedjem másban, mint Jézus keresztjében... Csak arra nem, hogy ez az akkoriban még nem volt, de később kibontakozott és – Jézus pusztá rendje helyett – jogot fejlesztett hatóság fogja rám rakni azt, ami igazán fájt. Nem tudták, hogy mit cselekszenek? Sajnos, nagyon is jól tudták. Úgy, ahogy Dosztojevszkij Nagy Inkvizítora is világosan tudta, kinek mondja el ő Ivan Karamazov poémáját.

S a befejezés: Két álló esztendeig ott maradt bérbe vett szállásán, s fogadott mindenkit, aki csak fölkereste. Hirdette az Isten országát, és bátran és akadálytalanul tanított Urunkról, Jézus Krisztusról (28,30–31).

35 A Filippi-levél

1. A levél nyitánya

Azok a nagyon is irgalmas körülmények, melyekben Pál eltölthette fogságának öt évét, azért rányomódtak személyiségére. Nem volt szabad ember. Hozzá volt bilincselve egy-egy római katonához, akik akármennyire is hatása alá kerülhettek Pál személyiségének, mégis csak Pálnak főnökei voltak, akikhez alkalmazkodnia kellett nappal is, éjjel is. Kellemtlenebb, kínosabb volt, mint egy mai munkahelyi főnök. Legalább annyira alkalmazkodnia kellett Pálnak, mint egy feleséghez. Célelsz emberre ez bizony nem kicsi terhet rótt. A *desmos* = *béklyó, bilincs, zsinag, fogság* (Soltész) szó nyolc ízben kerül elő a Páli levelekben, s ebből négy a mostani levelére esik, annak nyitányára (1,7.13.14.17): *Az egész praetoriumban köztudomású lett, hogy bilincseimet Krisztusért viselem; testvéreim közül sokan fölbuzdulnak bilincseimen, és egyre bátrabban terjesztik az Isten szavát; mások viszont abban a hiszemben, hogy bilincseimben keserűséget okoznak nekem. Jól viselte tehát fogságát, de a házasságot nem ajánlotta abban a hiszemben, hogy annak vállalóit testi*

nyugtalanság gyötri, s én meg akarlak kímélni benneteket (1Kor 7,28). A fogság még keserűséget sem okoz, a házasság meg nyugtalanítja és gyötri is. Nem vagyunk egyformák: magam a börtönben három bajomat is megéltem. 1. Életfogytos vagyok, de ez egyszer majd letelik. 2. Minden nap fejfájással ébredek, s fekszem is, de az ilyesfajta betegségek előbb-utóbb kifáradnak. 3. Celibátust fogadtam életfogytig, s ennek a gyötrése csak nem akar kifáradni, elmúlni – ez az igazi életfogytiglani.

Pálnak nagy jót tett a börtön. Leszelődött, alábbhagyott a mérge, nincsenek már esztelen galaták. Már a levél első szavai is ezt mutatják: semmi Pál *apostol* és ilyen és ilyen nevű *testvérek* írják levelét, hanem *Pál és Timóteus, Krisztus Jézus rabszolgái (douloi)*.

	Evangéliumok	Pál	Újszövetség
<i>diakonos</i>	8	21	29
<i>doulos</i>	72	30	124
összesen	81	51	153

Jézusnak kedves szava volt ez a rabszolga – Csia következetesen így is fordítja a 72 helyet – : *Nem nagyobb a tanítvány mesterénél, sem a rabszolga uránál. Legyen elég a tanítványnak, ha olyan, mint mestere, s a rabszolgának, ha olyan, mint ura. Ha a ház urát Belzebubnak nevezik, mennyivel inkább háza népét!* (Mt 10,24–25) ... Fokoz is vele Jézus: *A ti körötökben ne így legyen. Aki közületek nagyobb akar lenni, legyen a rabszolgátok (diakonos), s aki első akar lenni, legyen a cselédetek (doulos)* (Mt 20,26–27) ... *Ki a hű és okos szolga, akit ura háza népe fölé rendelt, hogy idejében enni adjon nekik? Boldog az a rabszolga, ha ura hazatérve ilyen munkában találja!* (Mt 24,45–46). Máté szinoptikus társai hasonlóképpen járnak el, de János is: *Nem nagyobb a szolga uránál, sem a küldött annál, aki küldte ... Gondoljatok a tőlem kapott tanításra: Nem nagyobb a szolga uránál. Ha tehát engem üldöztek, titeket is üldözni fognak. Ha az én tanításomat megtartották, a tieteket is megtartják* (Jn 13,16; 15,20). S a *doulos* 72 evangéliumi előfordulása majd mind Jézus ajkán található, példabeszédeinek kedves szava. Külön tanulmányt érdemelne-e, hogy Pál mikor használja az egyik, s mikor a másik szót? Meg nem mondhatom, csak biztos jele számomra, hogy a börtön alázatossá tette őt, aki valamikor büszke szavakat fogalmazott bizonyos *fő-fő* *apostolokról*.

Mindez azonban nem jelenti a címzettek lecsökkentését. Azok maradnak továbbra is a *szentek*. Merő újdonság azonban, hogy a levél valakiket kiemel e szentek közül. Kiket? Hát az előljárókat és a diakónusokat. A diakónusok nem újdonság, csak az előljárók. Kik ezek? Csia becsülettel lefordítja a szöveget: *episkopoi!* A püspökök jelennek meg első ízben egy páli levélben. Többes számban még. Jelöli azokat a személyeket, akik ránéznek, ügyelnek, szemmel tartanak valakiket, akik örködnék (Soltész). Pár évvel korábban Lukács már hallja ezt Páltól: *Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra. Azért rendelt benneteket a Szentlélek az élére előljárókul (episkopus), hogy igazgassátok az Isten egyházát, amelyet a tulajdon vére árán szerzett meg magának* (ApCsel 20,28). – Mindezek után kívánja nekik Pál a szokottat: a *kegyelmet és békességet* (1,1–2).

2. A levél első fejezete

Mindenek előtt elönt a sárga irigység. Gyerekjáték lett volna számomra a még olyan életfogytiglani börtön, ha én levelet, leveleket írhattam volna onnan enyéimnek. Nem írhattam semmilyen sem. '56 után már írhattam olyanokat szüleimnek, melyekben megkérdezhettem, hogy jól vannak-e, s közölhettem, hogy én jól vagyok. Meg is érkeztek e levelek. A '60-as években – szabadulva – már láttam is őket. Ami a fenti kérdéseken-információkon túlment, tussal volt kihúzva.

A másik, hogy örülhetek Pál szelídülésének: alig van szó benne azokról, akik szándékaitól eltérő módon hirdetik az evangéliumot. Szívem szerinti, amit ír. Alig kell

valamit kihagynom belőle: *Valahányszor rátok gondolok, hálát adok Istenemnek, és mindig, minden imádságomban örömmel emlékezem meg rólatok mindnyájatokról, mert az első naptól mindmáig részt vállaltatok (Krisztus) evangéliumának hirdetésében. Bízom is benne, hogy aki megkezdte bennetek a jót, Krisztus Jézus napjára be is fejezi. Méltányos is, hogy így gondolkodjam rólatok, mindnyájatokról, mert szívembe zártalak titeket, hiszen ti osztotok kegyelmemben, akár bilincsekben vagyok, akár az evangéliumot védelmezem és bizonyítom. Isten a tanúm, mennyire vágyakozom mindnyájatok után Krisztus Jézus szeretetében. Könyörgök is azért, hogy szeretetetek egyre jobban gyarapodjon a helyes ismeretekben és a teljes tapasztalatban, hogy el tudjátok dönteni, mi a helyes. Akkor tiszták és feddhetetlenek leszte Krisztus napjára, s bővelkedni fogtok az igaz élet gyümölcsében, amelyet Jézus Krisztus szerzett, Isten dicsőségére és tiszteletére. Beszámolok róla, testvérek, hogy helyzetem inkább javára vált az evangéliumnak. Az egész praetoriumban és a többiek körében is köztudomású lett, hogy bilincseimet Krisztusért viselem. Azok közül, akik az Úrban testvéreim, sokan fölbuzdulnak bilincseimen, és egyre bátrabban terjesztik az Isten szavát... Tudom ugyanis, hogy ez – hála imádságtoknak és Jézus Krisztus Lelke segítségének – üdvösségemre válik. Bizakodom és reménykedem, hogy semmiben sem vallok szégyent, sőt nyíltan megmondom, hogy Krisztus, mint mindig, most is megdicsőül testemben, akkor is, ha élek, akkor is, ha meghalok. Hiszen számomra az élet Krisztus, a halál pedig nyereség. Ha meg tovább kell élnem, az gyümölcsöző munkát jelent. Nem tudom tehát, mit válasszak. Mind a kettő vonz: Szeretnék elköltözni, hogy Krisztussal egyesüljek, mert ez mindennél jobb volna. De hogy értetek életben maradjak, arra nagyobb szükség van. Ebben a meggyőződésben biztosra veszem, hogy megmaradok, sőt előhaladásotokra és hitből fakadó örömetökre maradok meg, mindnyájatok javára. Így még több okotok lesz arra, hogy dicsőségetek Krisztusban növekedjék a javamra, ha újra elmegyek hozzátok. Éljetek hát Krisztus evangéliumához méltóan. Így akár elmegyek és látalak titeket, akár távol maradok, azt hallhatom rólatok, hogy egy szívvel, egy lélekkel munkálkodtok az evangéliumi hitért ... Nektek az a kegyelem jutott, hogy ne csak higgyetek Krisztusban, hanem szenvedjete is érte. Hiszen ugyanazt a harcot kell megvívnotok, amit nálam láttatok, és amiről most hallotok (1,3–30).*

3. A levél második fejezete

Elismerésem, csodálatom Pál iránt a második fejezetben fokozódik. Buzdítása jézusi magasságokig ér. Nincs szó benne az első és második lépcsőről, a harmadik lépcső területéről való az egész: *Ha ér valamit a Krisztusban adott buzdítás, a szeretetből fakadó intelem, a lelki közösség, a bensőség és együttérzés, akkor tegyétek teljessé örömet azzal, hogy egyetértetek, ugyanúgy szerettek és egy lélekként ugyanarra törekszetek. Semmit se tegyete vetélkedésből vagy hiú dicsőségvágyból! Inkább mindenki alázatosan a másikat tartsa magánál kiválóbbnak. Senki ne keresse csak a maga javát, hanem a másét is (2,1–4).*

Ami pedig ezután következik, az már olyan mélységekig hatol, hogy messze túlmege még azon is, amit Arábiában tanulhatott. Ott csak azt tanulhatta meg, hogy a Fiú vállalja a megtestesülést, hogy kiengesztelje az Atyát, aki haragszik. A börtön adja meg neki azt a lehetőséget, hogy arra is gondoljon, hogy ez a Fiú, ha egyszer maga is Isten volt, hogyan juthatott el ahhoz a képtelen vállalkozáshoz, hogy megtegye azt, amit megtett. Idézem Pált: *Ugyanazt a lelkiületet ápoljátok magatokban, amely Krisztus Jézusban volt. Ő Isten formájában volt, és az Istennel való egyenlőséget nem tartotta olyan dolognak, amelyhez föltétlenül ragaszkodnia kell, hanem kiüresítette magát, szolgai alakot öltött, és hasonló lett az emberekhez. Külsejét tekintve olyan lett, mint egy ember. Megalázta magát és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig. Ezért Isten felmagasztalta, és olyan nevet adott neki, amely fölötte van minden névnek, hogy Jézus nevére hajoljon meg minden térd a*

mennyben, a földön és az alvilágban, s minden nyelv hirdesse az Atyaisten dicsőségére, hogy Jézus Krisztus az Úr (2,5–11).

Jézus kiüresítette önmagát: kidobálta önmagából mindazt, ami egyenlővé tette őt Istennel, az Atyával, a Lélekkel: Mit dobált ki magából? Az isteni mindent tudást, az Isten érinthetetlen fölségét, az Isten megkérdőjelezhetetlen mindenekfölöttiségét, az Isten tudatállapotát, s mindazt, amit az emberi gondolkodást tulajdonít a lét végső okának.

Miért tette mindezt? Erre a választ Arábiában kellett tanulnia. Segíteni akart az emberiség nagy-nagy baján, amit Pál Ószövetségen nevelt tudat alapján az emberiség ösbűne okozott számunkra. Az, aminek következménye az a megsebzett lét, amely osztályrésze Ádám és Éva minden leszármazottjának. Miért akart rajtunk segíteni? Az östény következtében. Annak folytán, hogy az Isten szeret és csak szeret,

Miért a Fiú vállalta ezt a segítést? Ennek az oka a Fiú mondhatatlan szeretete az Atya iránt. Pál számára a mondhatatlan szeretet legfőbb jellemzője az engedelmesség. Ez pedig azt feltételezi, hogy az Atya és a Lélek várta ezt tőle. Kulcsszava ez a gondolat és annak szava: az engedelmesség. Ennek szócsaládja: *hypakoé* (engedelmesség), *hiipakouein* (engedelmeskedni), *hiipékoos* (engedelmes) 39 ízben kerül elő az ÚSz-ben, s ebből 24 esik a páli levelekre – arányos előfordulás esetén csak 9-szer esnék. Az evangéliumokban öt ízben kerül elő, de ezen belül Jézus ajkán csak egy ízben: az eperfa engedelmeskedik a hívőnek, és gyökeret ereszt a tengerben (Lk 17,6), de személy soha sem engedelmeskedik személynek, sem Istennek sem embernek. A többi 10 előfordulás a páli függőségű ApCselben, a Zsidólevélben, és az 1Pét-ben található. Arábia-gyanúsnak érzem a fogalmat, mert az Ósz-ben is csak 50 körüli az előfordulások száma, azaz arányosan messze alatta maradnak annak, amit az ÚSz terjedelme alapján kaphatna: Az engedelmesség gondolatvilága az, ami a páli kopernikuszi fordulat egyik kiugró vonása. Jézus nem engedelmeskedett Atyjának, csak a kedvét kereste. A szerelmes nő sem engedelmeskedik a férjének, csak a kedvét keresi férjének. A polgár is csak muszájból engedelmeskedik a hatalomnak, s az egyháztól annyira idegennek kellene lennie e fogalomnak, amennyire az teljesen idegen Jézustól.

Pál sem tudja átlépní saját árnyékát: ő is engedelmeskedik ahelyett, hogy gondolkodnék arról, hogy a szeretet nem ismerhet engedelmeskedést. Az urak világába tartozik ez a fogalom, amelynek segítségével tudnak és tudtak csak a történelemben hullahegyeket létrehozni és csataterékké rondítani a földet a Sátán nagyobb dicsőségére – és mindig vallási és egyházi segítséggel. – Elindul tehát Pál egy ígéretes nyomon, hogy aztán végül is csak a maga nótáját fújja.

4. Levelének többi részei

A fentebb megmutatott Jézushoz méltó a filippiek magatartása: *Kedveseim, ti mindig engedelmesek voltatok, félve-remegve munkáljátok hát üdvösségeteket, nemcsak amikor köztetek vagyok, hanem sokkal inkább most, hogy távol kell lennem. Aztán visszakattan az elmúlt negyed század gondolataiba, s mondja a maga régi lemezeit:*

1. A körülmétekről: *Óvakodjatok a kutyáktól, óvakodjatok a kontár munkásoktól, óvakodjatok a megcsonkítottaktól. A körülmétektek ugyanis mi vagyunk, akik lélekben szolgálunk Istennek, akik Krisztus Jézusban dicsekszünk, s nem a testben bízunk, bár magam a testben is bizakodhatnék. Ha más úgy gondolja, hogy bizakodhatik a testben, én még inkább. Nyolcadnapra körülmétektek, Izrael népéből, Benjámin törzséből származom, zsidó vagyok a zsidók közül. A törvény megtartásában farizeus, az Egyház üldözésében szenvedélyes, a törvény szerinti jámborságban feddhetetlen voltam. Ám amit akkor előnynek tartottam, azt Krisztusért hátránynak tekintem. Sőt Uramnak, Krisztus Jézusnak fonséges ismeretéhez mérten mindent szemétnek tartok. Érte mindent elvettem, sőt szemétnek tekintem, csakhogy Krisztust elnyerhessem és hozzá tartozzam.*

2. A maga első és második lépcsőjéről, az Arábiában tanultakról, amit a körülmélték nem voltak hajlandók a magukévá tenni: *Hiszen nem a törvény útján váltam igazzá, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit révén. Isten ugyanis a hit által tett igazzá, hogy megismerjem őt és feltámadásának erejét, de a szenvedésben is vállaljam vele a közösséget. Így hozzá hasonulok a halálban, hogy ezáltal eljuthassak a halálból a feltámadásra is.*

3. S a maga harmadik lépcsőjéről is, melyet a jámbor zsidók elfogadnának, ha nem tenné ehetetlenné számukra a páli első két lépcső tanítása. Elfogadnák, hiszen ők is reménykednek a feltámadásban a maguk törvénye teljesítése révén: *Nem mintha már elértem volna vagy már célba értem volna, de futok utána, hogy magamhoz ragadjam, ahogy Krisztus is magával ragadott engem. Testvérek, nem gondolom, hogy máris magamhoz ragadtam, de azt igen, hogy elfelejtem, ami mögöttem van, és nekilendülök annak, ami előttem van. Futok a kitűzött cél felé, az égi hivatás jutalmáért, amelyre Isten meghívott Krisztusban. Mi, a tökéletesek, gondolkodjunk így! Ha valamiben még másképpen gondolkodtok, Isten majd megvilágosít benneteket, de amit már elértünk, abban tartsunk ki. Testvérek, kövessétek a példámot mindnyájan! Nézzétek azokat, akik úgy élnek, ahogy példámon látjátok. Hiszen – mint már többször mondtam, most meg könnyek közt mondom – sokan úgy élnek, mint Krisztus keresztjének ellenségei. Végük a pusztulás, istenük a hasuk, azzal dicsekszenek, ami gyalázatukra válik, s eszüket földi dolgokon járatták.*

4. S végül a transzcendens reményről, melynek megvalósulásában még mindig reménykedhetik a saját maga életében, hiszen nem is olyan régen írta a korintusiaknak, hogy már megnőszülni sem érdemes: *A mi polgárságunk azonban a mennyben van. Onnan várjuk az Üdvözítőt is, Urunkat, Jézus Krisztust. Ő azzal az erővel, amellyel mindent hatalma alá vethet, átalakítja gyarló testünket, és hasonlóvá teszi megdicsőült testéhez.*

Végül is – ez is csak páli levél. Öregségében sem tagadja meg azt, aki Damaszkusz óta lett, s amiért végigharcolt közel harminc esztendő. Senkit sem lehet kicserélni. Amíg az ember él, nem képes másra, mint fűjni a maga nótáját. Így van ezzel mindenki, magam is, akinek a maga Damaszkusza után kétszer annyi idő adatott, mint Pálnak

36. A Filemon-levél

Szökött rabszolgája gazdájának írja Pál utolsó hitelesen pálinak tekintett levelét: *Pál, Krisztus Jézus foglya és Timóteus testvér Filemonnak, kedves munkatársunknak* (1). Egyetlen fejezetből áll a levél. A rabszolga társadalom rendjéhez igazodva akar rabszolgatartót és rabszolgát Jézusban testvérré tenni. Lehetetlen vállalkozás? Jézusé is lehetetlen volt, amikor megpróbálta a gazdag ifjút a maga követésére bírni. Jézusnak nem sikerült. Pál is megpróbálta. Levele alapján nem eldönthető, hogy sikerült-e neki. De Pál is szerette a rabszolgatartó Filemont, mint Jézus is a gazdag ifjút. Beállt-e Pál tanítványának, nem tudjuk meg a levélből. A Jézustól megérintett emberek mindig lehetetlen dolgokra vállalkoznak, mert úgy gondolják, hogy Istennél semmi sem lehetetlen (Mt 19,26). Nála nem. De a sluszkulcs, amíg meg nem halunk, a mi kezünkbe van, s mi döntjük el, hogy *Merre menjünk?*

37. Akik csodálják Pált

Hosszú a soruk. Végigkísérték életemet. Most csak kettőt említek meg belőlük: a hatvan éve megjelent Holzner-művet s a négy éve kiadott Murphyt, illetve művét.

Murphy könyvének van egy utolsó, 12. fejezete is, melynek címe: **Az utolsó évek.** Ennek meg alfejezetei: *Missziói út Hispániába – Visszatérés Illíriába – Újra Macedóniában és Kis-Ázsiában – Problémák Efezusban – A végzetes római út – Újra római börtönben – A halálos ítélet.* Ez utolsó alfejezetnek van írásos igazolása is, a többinek bajosan – történhetett úgy is, mint Murphy megírja meg máséppen is. Nem egykorú riport Pál haláláról, nem is került be az Újszövetségbe, mint Jézus, István és Jakab halála. Közel három századdal Pál halála után jegyezte le Eusebius: **...fel van jegyezve, hogy Pált Néro uralma alatt**

Rómában lefejezték (*Egyháztörténet* 2,25). Hol találta a feljegyzést Eusebius, nem árulja el. Azt viszont tudjuk, hogy Nérót 68 júniusában ítélte halálra a szenátus. Tehát Pál ezelőtt halt meg. Murphy szerint 67-ben. Lehetséges tehát a dátuma.

E 12. fejezetet követi még egy **Epilógus** is. Könyvének e hatoldalal záró írása már dokumentált az apokrif s egyéb óegyházi irodalomból. E hat oldalon a dogmatörténet területére is eljut. Az alábbiakban idézem a könyvét befejező négy oldalt (342-345).

Az újszövetségi kánonba felvett tizenhárom páli levelet bizonyosan ismerték és hitelesnek fogadták el a második században. A tudósok kimutatták, hogy hatással voltak az Újszövetség több más könyvére is. Így a jánosi iratokra, a Zsidóknak írt levélre, Péter első és második levelére (ez utóbbiban a következőket olvashatjuk; „vannak bennük – Pál leveleiben – nehezen érthető dolgok, ezeket a tanulatlan és állhatatlan emberek kicsavarják a saját vesztükre, akárcsak a többi Írást is” 3,16), Jakab levelére és Júdás levelére. Más korai keresztény szerzők sem vonhatták ki magukat Pál hatása alól, így például Hermasz, Barnabás, Kelemen, Ignác, Polikárp és a *Didakhé* szerzője.

Senki másra nem tettek azonban olyan nagy hatást ezek a levelek, mint Markionra, aki a második századi egyház egyik vezető egyénisége volt. Markion Pált tartotta az egyetlen igazi apostolnak. Pál antinomizmusát mint a kereszténység zsidó gyökereinek radikális elutasítását értelmezte. Ebből az elvből kiindulva hiteles és hiteltelen összetevőkre osztotta fel az Újszövetséget. Arra használta fel Pált, hogy a saját teológiai koncepcióját igazolja vele.

Pált bizonyára hasonlóképpen megdöbbenette volna az is, ahogy a valentiniánus gnosztikusok értelmezték a leveleit. Ez az irányzat Pálnak a nagy „titokra” való homályos utalásait használta ki és alkalmazta saját céljaira. Pál utalásait arra vonatkozólag, hogy a „test” s a „lélek” az emberi személyiség két különböző alkotó eleme, a gnosztikusok radikális dualizmussá fejlesztették tovább. Meg voltak győződve róla, hogy olyan „tudás” (gnózis) birtokában vannak, amely megszabadította lelküket az anyag béklyóitól, és ennek a megvilágosodottságnak köszönhetően immár eljutottak a fény birodalmába.

Egy idő után az egyház elvetette mind Markiont, mind a gnoszticizmust. Így érthető lett volna, ha mint ezen tévtanítások állítólagos forrásától, Pál leveleitől is elhatárolja magát, és kimondja, hogy nem az igaz Evangéliumot képviselik. Ha ehhez hozzászámítjuk a zsidó-keresztény irányzat harsány Pál-ellenes polémiáját, nem magától értetődő, hogy a páli levelek helyet kaptak az újszövetségi kánonban.

Kétségtelen, Pál levelei a második század végére már annyira olvasottak voltak, hogy nem lett volna könnyű kivonni őket a forgalomból. Ráadásul népszerűségük felkeltette a szerző iránti érdeklődést is. A levelekben szereplő utalások és az Apostolok Cselekedeteinek történetei egy jól megírt, a drámai fordulatokat kiszínező Pál-életrajzot is időszerűvé tettek. Ennek az igénynek tett eleget egy élénk fantáziájú és a történelmi forrásokat mellőző szerző a második század közepén. A *Pál cselekedetei*, amely eredetileg magában foglalta a *Pál és Thekla cselekedetei-t* és a *Pál mártirhalálát* is, épületes és szórakoztató történet egyszerűen. Azonkívül, hogy leírást ad Pál külsejéről (3:1), amely vállalkozása egyedülálló, megvan benne egy kalandos történet minden kelléke: izgalmas utazás, reménytelen szerelem, csodálatos megmenekülés minden veszélyes helyzetből (például a vadállatok elé vetett Pált egy oroszlán menti meg, amelyet/akit előzőleg megkeresztelt). Nem meglepő, hogy a *Pál cselekedetei-t* az egész antik világban olvasták. Olyan távoli vidékeken, mint Szíria és Észak-Afrika, kánoni tekintélye volt. Az érdekfeszítő történet mindazonáltal olyan teológiai álláspontot propagál, amelyet Pál nem vállalt volna. A csodatévő apostol heroikus alakja arra szolgált, hogy a minden ember számára megélhető életről és annak értékeiről való lemondást népszerűsítse. Az az igazi keresztény, sugallja a szerző, aki egész életében megőrzi szüzességét.

Pál alakjának jelentőségét még inkább kiemelte Ireneusz (kb. 130 – kb. 200), az apostolok utáni kor első nagy keresztény teológusa, a legkorábbi és legerősebb híd a keleti és

a nyugati egyház között. Kis-Azsiában, Szmirnában született, ahol Polükarposz volt a mestere, majd Rómában tanult, és mint Lyon püspöke fejezte be életét. Az *eretnekség ellen, avagy a hamis gnózis cáfolata* című nagy művében szembeszáll egyrészt az olyanokkal, mint Markion, akik eltúlozva Pál jelentőségét, azt állítják, hogy „egyedül Pál ismerte az igazságot” (3. 13. 1), másrészt azokkal, „akik nem ismerik el Pált apostolnak” (3. 13. 1). Az a tisztelet, amellyel Ireneusz Pálnak adózott, és amit másoktól is elvárt, műve alapelvében is megfogalmazódik. A hitigazság próbája minden egyház számára az, „hogy megegyezik-e az apostoli hagyománnyal, amelyet a két legnagyobb apostol, Péter és Pál által Rómában alapított és megszervezett egyház őriz” (3. 3. 2). Nem meglepő tehát, hogy Ireneusz több mint 400 alkalommal idézi Pált vagy hivatkozik rá. Minden páli levélből idéz, kivéve a Filemonnak írt levelet. Egyet azonban nem tesz meg Ireneusz: nem teszi magáévá Pál teológiáját. Művét alapos vizsgálódásnak alávetve kiderül, hogy a páli leveleket csupán hivatkozási alapok tárházának tekinti. Ez lett Pál sorsa a későbbi évszázadokban is. A nagy teológiai viták résztvevői rendkívül szelektív módon használták fel az apostol leveleit. Míg Szent Ágoston túlhangsúlyozta azt, amit Pál a meg nem váltott emberiségről mond, a reformátorok a szeretettől áthatott kontextusból a hit fontosságának hangsúlyozását ragadták ki.

Pál elemzése arról a világról, amelyben élt és működött, érvényes a mi társadalmunkra is. Pontos helyzetfelismerő készségének és éleslátásának arra kell indítania bennünket, hogy komolyan vegyük az általa javasolt megoldásokat, amelyek segítségével a kereszténységet a változás hiteles eszközévé kívánta tenni. Az a kereszténység, amelyet Pál hirdetett, nem vallott kudarcot, mivel megvalósítására még csak komoly kísértet sem történt.

Ez a vége Murphy könyvének. Azért került ide, mert jelen munkámnak lektora s opponense, Bajnok Dániel szerint – aki görög tanár és most írja szakdolgozatát, s majdan talán doktori értekezését arról, hogy mit csinált Pálunk három évig Arábiában – írnom kellene valamit Pál *időskoráról és haláláról is*. Nem tudok, mert nem regényt írtam Pálról. Hiteles leveleit s Lukács írását használtam fel. Most felhasználtam Eusebiuszt is, mert ő is megnevezte magát, ha forrását nem is tudta megjelölni (*fel van jegyezve...*). Levelei élén Pál megnevezte önmagát, s Lukács is a maga szerény módján tudtukra adja, hogy kísérő társa volt Pálnak, de Eusebiusz nem mondja meg, hogy hol van feljegyezve az, amit Pálról hírül ad nekünk.

Magam nem tudtam használni Murphy könyvét sem, bár nagyon olvasmányos útleírás. Más a műfaja, mint az én könyvemnek. Mert nem arról szól a könyve, amiről az enyém. Pál tanításáról írtam könyvemet. Az én könyvem arról beszél, hogy tökéletes diadalt aratott az, amit a Szent Pállá lett tarzusi Saul tanított – a názáreti Jézus tanítása ellenében. Könyvet arról, hogy Saul tanítása is meg a Jézust meg nem halló emberiség tanítása és élete is – diadalt aratott Jézuson.

A különböző vallások hitletéteménye jeles szerzők művein alapszik. Murphy vallásában *a hitigazság próbája minden egyház számára az, „hogy megegyezik-e az apostoli hagyománnyal, amelyet a két legnagyobb apostol, Péter és Pál által Rómában alapított és megszervezett egyház őriz”*.

Alapítás és egyházat szervezés – tények. A hitigazság pedig – tanítás, tanítási tartalom. Jézus tanítását tartalmazzák az evangéliumok, Pál tanítását pedig tartalmazzák hiteles levelei. Könyvünk azt állítja, hogy Jézus valami egészen mást tanított mint Pál. Valószínű, hogy Péter tanítása legalább hajazott Jézuséra. Sajnos, Pétertől nem maradt fenn hiteles írás... Az egyház pedig őrzi Jézus tanítását és Pál tanítását is. Amikor az egyház majd tudomásul veszi, hogy két különböző tanítást őriz, akkor dönthet, hogy kinek a tanítását őrizi a következőkben. Őrzi Jézusét? Őrzi Pálét? Őrzi tovább azt az ellentmondást, amelyet közel két évezreden keresztül őrzött? Jézus csak annak az egyháznak ígérte meg, hogy a pokol

kapui sem vesznek erőt rajta, amely egyház őrzi azt, amint Péterre rábízott. Azokat a hittartalmakat őrzi, amelyeket Jézus tanított. Amiket Pál tanított, azokra nem gondolhatott, mert amikor Péternek mondta ezeket a szavakat, Pál még szötte Tarzusban a sátorponyvát, s lelkében csak az lehetett, amit Gamálieltől tanult. Péter viszont ezt hallotta: *Boldog vagy, Simon, Jónás fia, mert nem a test és vér nyilatkoztatta ki ezt neked, hanem az én mennyei Atyám. Én is mondom neked: Péter vagy, erre a sziklára építem egyházamat, s az alvilág kapui sem vesznek rajta erőt* (Mt 16, 17-18).

Magam a római katolikus egyházon belül egy olyan kisközösségi hálózaton belül élek és reménykedem, amely örömmel olvassuk a II. Vatikáni Zsinat egyik dokumentumában: *Köztudomású, hogy az összes szent iratok közül is méltán kimagaslanak az evangéliumok, mert elsősorban ezek tanúskodnak a megtestesült Igének, a mi Üdvözítőnknek életéről és tanításáról* (Dei Verbum 18). Pál csak gondolta magáról, hogy ő írta meg Jézus evangéliumát. Az Újszövetség két Péter-levele is már Pál hatásait tükrözi, de valószínű, hogy Péter látta el információkkal Márkot, aki gyorsan elmenekült Pál elől, viszont Péter információi nyomán megírta elsejét a négy evangéliumnak, mely elkészül a Péter és Pál halálát követő esztendőkből, Néró halála után, hogy *tanúskodják a megtestesült Igének, a mi Üdvözítőnknek életéről és tanításáról* (u.o.).

Könyvem sikoly. Sikoly a Dei Verbum fent idézett mondataért is. Sikoly arról, hogy Merre ne menjünk. Sikoly, mert Krisztus szegényen és üldözötten vitte végbe a megváltás művét; az egyházat is ugyanerre az útra szólítja hivatása... (Lumen gentium 8). Sikoly, mert az isteni törvény rendelkezéseit lelkiismeretében fogja fel és ismeri el az ember; köteles is lelkiismeretét minden tevékenységében hűen követni, hogy eljusson céljához, Istenhez. De nem is szabad őt akadályozni abban, hogy lelkiismerete szerint cselekedjék, különösen vallási téren nem (Dignitatis Humanae 3).

Sikoly, mert mérhetetlenül gazdagok vagyunk, minél felsőbb szinten képviseljük az egyházat. Sikoly, mert amíg módunk van rá, üldözzük a másképpen gondolkodókat, ahogyan Kaifás is Jézust; Jézus pedig szegény volt, és nem üldözött senkit. Ismerjük az emberi történelmet, s azon belül a keresztény egyházak történetét és az én római katolikus egyházam történetét is, s abban Torquenada szerepét (*Menj vissza! Amit akartál nem lehetséges. Ami lehetséges, azt csinálja az egyház – Dosztjevszkij, Karamazov testvérek c. regényét szabadon, de tartalmilag hűen idézve*) is, amely folytatódik mind a mai napig, amikor is az embergyilkolási esküt megtagadó testvéreinket elítélő bírónő joggal mondhatja nekik: *Magukat saját püspökeik is elítélik*. Könyvem sikoly, mert Gromon András testvéremet is kiközösíti egyházam, pedig ha van ember, aki lelkiismerete szerint tanít és cselekszik, ő is bizonyára olyan.

S mindez a Damaszkusi úton kezdődik. S folytatódik máig. *Saul, miért üldözl engem?* – ma is kérdezhetné Jézus, de nem teszi. Nem, mert Saul időközben vértanú halált halt hitéért – a lelkiismeretéért, az ő Jézus Krisztusáért. S Isten csak azt kívánja, hogy annak engedelmeskedjünk. S nem is hányja szemünkre ezt. Nem, mert abban adta a kinyilatkoztatást. Elsősorban arra kell figyelniük. Másodsorban pedig azokra a testvéreinkre, akik azt mondják, amit a lelkiismeretükben hallanak. S a lelkiismeretünket meg nem hordhatjuk senki másnak a zsebében. A mi zsebünkben van annak a helye. Hogy mit mondott erről vagy arról akárki, ne érdekeljen téged meg engem sem. Csak az, amit te hallasz ott, belül. Ha nem érdekel, hogy mit mond akárki is arra, amit e könyvben olvasol, akkor talán valamit használ majd neked. Ha más is fontos, mint a te lelkiismereted, akkor félek, hogy lecsapod könyvem két lap után.

Meg lesz-e ezzel a fejezettel elégedve opponensem, nem tudom. Majd megmondja utólag.

38. Ami utána következik

Laudetur Jesus Christus!

- In aeternum. Amen.

Megjöttem volna.

- Isten hozott.

Uram, volna egy kérdésem.

- Kérdezz bátran!

Hanyadika van ma?

- Hát ez itt nehéz.

Miért?

- Mert ezer esztendő vagy ugyanennyi. Az én szájamban ugyanazt jelenti.

Hát hol vagyok én?

- Hát ott, ahova mindig igyekeztem.

Uramisten, csak nem?

- De bizony. Azt hittem, tudod Te is, azért köszöntöttél.

Csak nem? Te volnál Jézus? Saját személyedben? Hát ezt elmondom Gromon Bandinak, ha ő is ide ér.

- Mit mondasz el neki, mikor ő is tudja?

De hát a Calcedoni zsinatot!

- Mi az? Nálunk csak a jó tetteket jegyzik, meg sajnos a rosszakat is: a négyfelé vágásokat, a máglyákat, mert ilyenek is vannak – jól tudod.

Szóval nem tudod megmondani, hogy hanyadika van. Kár, mert magam csak annyit tudok, hogy Jézus születése után a 2008. évben augusztus 17-én nekem kell mondanom az idei Bokor-nagytábor záró miséjét, a misét is meg a prédikációt is. Készültem is rá becsületesen, s azt olvastam az arra a napra rendelt evangéliumban, hogy nem akartad meggyógyítani a kánaáni asszony lányát, s arra hivatkoztál, hogy a küldetésed csak Izrael házának elveszett juhaihoz szól. De hát mondtál te máskor is ilyet a Tizenkettőnek. Azt, hogy a pogányokhoz ne menjetek. a samáriaiak városaiba be ne térjete. Menjete Izrael házának elveszett juhaihoz. Mondtad?

- Mondtam.

És az is igaz, amit az evangélisták lejegyeztek, hogy ők Téged csak egyszer hallottak életükben hangosan felzokogni, amikor utatokon közelibe érve Jeruzsálemnek, megpillantottad a várost: *Bárcsak te is felismernéd legalább ezen a napon, ami békességedre volna. De el van rejtve szemed előtt. Jönnek napok, amikor sánccal vesz körül ellenséged, bekerít és mindenfelől ostromol. Eltipornak gyermekeiddel együtt, akik falaid közt élnek, és nem hagynak benned követ kövön, mert nem ismerted fel látogatásod idejét. Zokogtál hazád fölött, vagy nem zokogtál?*

- Zokogtam.

Megértelek. Zsidó voltál.

- Mi ez a *voltál?* Én ma is zsidó vagyok, s én ma is zokogok nemzetem felett; azokért, amit csinál. Mit gondolsz, hogy itt leveheted magadról a családhoz meg a nemzethez tartozást úgy, mint odalent a gatyát, s a szennybe dobhatod?

Bocsáss meg érte Jézusom, csak most jöttem ide, és odalent azért a KIO-ban még nem tudtam mindent kigondolni arról, hogy mi is a módi odafent, azaz hogy itt. Tarthatnál a már fenti Bokor-tagoknak egy haladó tanfolyamot... vagy nem hozhatnánk létre e célból itt is egy kisközösséget, amit persze Te vezetnél nekünk, hiszen ki lehetne a legalkalmasabb? És tudod, hogy a Bokorban mindig ezeket a személyeket keressük. Ezért hívtuk meg a Marát is a *Koinónia* szerkesztőségébe is, mert intelligens is, s amellet elárulta, hogy jól gépel. Arany az ilyen, ha egyszer a Bokorban csak vatikáni valuta van. Más fizetség nincs, csak a köszönöm

szépen. És, tudod, Jézus, ez nagyon jól van így. Addig él a Bokor, amíg így lesz. Legalább is ettől bizonyosan nem hal meg. Te sem fizettél, Jézus, senkinek, s Neked sem fizettek. A Kaifás, az más tézta, a papok világában minden másképpen van, Jaj, szabad itt ilyen antiklerikális stílust használni?

- Szabad, szabad (*és nevet*).

Tudod, nagyon megnyugtató, amiket mondtál. Mert én még Nagy-Magyarországban születtem, az őseim a csallóközi Komáromfüssből valók, s tudod a hét honfoglaló törzshöz csatlakozott három kabar törzs is, s így én még, azaz az őseim, 895-ben Vereckénél jöttem be kabarként hazánkba, aztán az őseim valamikor nyelvet cseréltek, s eltanulták Attila, a székelyek, az avarok meg a **Hungáriát** visszafoglaló hét törzs nyelvét, az alighanem sumér eredetű magyar nyelvet, amit ma is apa-anyanyelvemként beszélek... S egyszerűen nem tudok belenyugodni ebbe a Trianonba. Én csak Felvidékről tudok meg tótokról. Csak Kárpátaljáról meg ruténekről. Erdélyről meg oláhokról. Délvidékről meg rácokról. A horvátokkal meg Szent László óta mindig egy hazában éltünk. Zrínyi is horvát, s ő írta meg a máig legkülönb magyar eposzt, a *Szigeti veszedelmet*. Az Őrségben meg németek és vendek élnek. Tudod, hogy '42-ben Gerencsér Pista hívott ki ezredlelkésznek a Donhoz. S én mentem volna vele. De akkor szenteltek pappá, s én meg rányomattam a primíciás képemre, hogy *Ne dicsekedjem másban, mint Jézus keresztjében*. Rá, amikor a Pistának meg azt mondtam, hogy megyek én a Donhoz, csak beszéljen az előljárókkal. Jézusom, a pap-féle mind olyan hülye, mint én voltam akkor? Egy se gondolkodik? *Jézuskának is, és Béluskának is???* Nem is kell válaszolnod, mert én is megtértem már. '45-ben már tudtam az evangéliumot, hogy szeretnem kell mindenkit, az ellenségemet is. S tudtam már azt is, hogy szeretni meg szuronyt a hasába szúrni valakinek, ez a kettő valahogyan nem ugyanazt jelenti.

Tudod, nekem nem kellett volna mondanod, hogy a nemzetekhez (*eis hodon tón ethnón* = a pogányokhoz) vivő utakra ne térjek, Szamária városaiba ne menjek, hanem csak menjek Attila és Árpád nyelvét beszélőkhöz, a magyar nemzetnek elveszett lányaihoz meg fiaihoz, mert a történelem ura, a Mammon elküldte hozzánk a vörös hadsereget, s ez biztosította számomra, hogy ne kalandozzak különböző nemzetek útjain meg városaiban, helyette iratkozzam be az *Ismerjük meg hazánk börtöneit!* nevet viselő mozgalomba, s biztosította még azt is a történelem azóta már kihunyt szocialista Ura, hogy ne legyen világútlevellem késő vénségemig.

De '90-ben, amikor a Mammon Úr nevet váltott szocialistáról kapitalista-imperialista névre, már mondhattad volna nekem is, hogy ne menjek, mert és de... S én mégis mentem boldogan a nemzetekhez, és magyarul és németül, olaszul és franciául, még egy kicsit angolul is, de latinul és görögül mindenütt elmondtam, hogy mi is az az *agapé s metanoia*, meg *basileia* –, amire tanítottad tanítványaid. Még héberül is tudtam, hogy *tesuvah* és *malkut Jahvé*, meg az ilyesmiket. S mire mentem vele? Vagy hét éven keresztül jártam a világot tengeren innen és túl... és hánytam a borsót a falra. Egyetlen embert sem tudtam nyerni Neked, amikor Debrecenben úgy nőttek a '40-es években a kisközösségek, mint tavasszal zápor után a fű. És ősszel az őzlábgomba – Budaváriban is, Visnyeszéplakon is. Csak saját nemzetünknel számíthatunk sikerre. Egyet megnyertem – ha Hampel Babu meg Kramm Gyuri nevű svábok segítségével is. Egyet, egy harmadik svábot, Johann Markot. Egy Temesvár közeli faluban született, Billéden. Gyerekkorában még csak káromkodni tanult meg magyarul. Aztán Gyulafehérvárra került kisszemináriumba, s ott már megtanult mást is nyelvünkön. Pappá is szentelték. Aradra került káplánnak. Ott aztán elvett feleségül egy aradi sváb lányt. Az meg szült neki egy féltucat gyereket. Ki is vásárolták őket dollárért Ceaucescutól. Kaiserslauternben talált rájuk valamikor Babu és Gyuri. Johann Mark meg lefordította németre a KIO hat kötetét meg az *Egyházrendet* is. Ingyért. Várja, hogy kiadják. Ne legyek rossz jó. Megjelenik majd borjúnyúzó kiskedden. Van még egy hozománya a kóborlásoknak. Amerikában a magyarok megtapsoltak, és adták dollárjaikat. Ezekből tudtam

magyarul megjelentetni könyveimet. *A nagy világon e kívül nincsen számodra hely. Áldjon vagy verjen sors keze, itt élned s halnod kell.*

Szóval nekem nem kell magyaráznom, Jézusom, én tudom. De bocsáss meg, Te tudtad-e, hogy mit beszélsz, amikor feltámadásod után az ellenkezőjét mondtad el annak, amit tanítványaidnak korábban kétszer is a lelkére kötöttél. Azt, hogy *Én kaptam minden hatalmat égen és földön. Menjetez tehát, tegyétek tanítványommá mind a nemzeteket! Kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére, és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek. S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig* (Mt 28,18–20) Meg, amikor emezt mondtad, akkor is tudtad, hogy mit beszélsz: *Megkapjátok a Szentlélek rátok szálló erejét, és tanúim lesztek Jeruzsálemben, s egész Júdeában és Szamariában, sőt egészen a föld végső határáig?* (ApCsel 1,8). Sült zsidóknak mondtad, amiket mondtál. Hogyan fognak ezek szót érteni a nemzetekkel, ha a sajátjukban nem jutnak semmire?

- Tanulmányozhatnád még alaposabban is a rátok hagyott evangéliumi szövegeket. Előkészítettem én azokban e két végső szövegemet.

Megint Neked van igazad. Míg idáig értem, útközben meg is tettem. Úgy van, ahogy mondtad: *Elvétetik a zsidóktól az Isten Országáé és odaadatik annak a nemzetnek, amely meghozza az országbeli gyümölcsöt* (Mt 21,43). De az előző szövegednek is igazuk van, mert könnyebben szót értünk egymással az anyanyelvünkön.

S többé már nem megyek a nemzetekhez, hanem itthon maradok, s ha úgy látom, hogy azok, akiket idáig gyűjtöttem, nem képesek országbeli gyümölcsöt teremni, akkor meghallom nekem szóló mai szavad: *A menyező ugyan kész, de a meghívottak nem voltak rá méltók. Menjetez ezért ki az útkereszteződésekre, s akit csak találtok, hívjátok meg a menyezőre! A szolgálk ki is mentek az utakra és összeszedtek mindenkit, akit csak találtak, jókat, gonoszokat egyaránt. A menyezős terem megtelt vendégekkel. Amikor a király bejött, hogy lássa a vendégeket, észrevett egy embert, aki nem volt menyezőre öltözve. Megszólította: Barátom, hogy kerültél ide, amikor nem vagy menyezőre öltözve? Az elnémult, a király pedig megparancsolta a szolgálknak: Kötözzétek meg kezét-lábát, s dobjátok ki a külső sötétségre. Ott sírás és fogcsikorgatás lesz. Sokan vannak a meghívottak, de kevesen a választottak* (Mt 22,8–14).

Mindez azt jelenti, hogy szolgálom tovább Bokor-beli közösségeimet, teszem ott is a dolgomat, de ha hívnak magyar testvéreim a Szellemi Búvárok Egyesületébe, Visnyeszéplakra, a Felvidéki Trianon Társaságba, a Jobbikba, megyek mindenhová, s mindenütt azt mondom, amit meg nem szűnően hallok a lelkiismeretemen keresztül. Másmilyenekhez meg nem megyek, mert a másmilyenek már nem hívnak. Akik meg hívnak, azok között van olyan, aki meghallja, amit mondok, mert jézusi a füle, s van olyan, aki azt mondja, hogy kemény beszéd ez, ki hallgatja. Meg van olyan is, aki felfedezi szavaimban azt is, amit nem mondtam és nem gondoltam, s megtesz akár az egyház, akár a Bokor, akár a hazám ellenségének, akár a Te ellenségednek. Mindezzel csak megvalósul az én esetemben is, amit mondtál a tiedről: *Hazudván minden rosszat mondnak ellenetek az én nevemért* (Mt 5,11).

S nagyon gazdag a jutalmam. Isten megadja, hogy végig teremhessek. Mi a vég? A vég ott kezdődik, hogy már nem tudom legépelni, amit gondolok. A vég ott kezdődik, hogy már nem tudok értelmes mondatokat fogalmazni. A vég ott kezdődik, hogy már nem tudok használni. A vég ott kezdődik, hogy el kell viselnem, hogy semmire nem vagyok már jó. A vég ott kezdődik, hogy befejeződik. De úgy fejeződik be, hogy van nekem is egy Bokrom, s annak megüzenhetem, hogy, *amit én nem egészen dicstelenül kezdtem, folytasd te, Barátom teljes dicsőséggel.*

Csak nemzetemhez érzek küldetést, mely már elhatározta, hogy kiirtja önmagát: egy asszonyra 1,2 gyermek esik, de van a Bokor, melyben az első két nemzedék termékenységi

rátája: 3,2 gyermek, s ez példa egész nemzetünknek is. Csak nemzetemhez érzek küldetést, amely élni akar, s az életét arra használja fel, hogy jézusi gyümölcsöt teremjen. Országbelit. Csak nemzetemhez érzek küldetést, s halálomig keresem azokat, akik élni akarnak és országbeli gyümölcsöt akarnak teremni. Csak azokhoz van küldetésem, akik meg akarják érteni a jézusi üzenetet. Hol találom őket? Itt is, meg másutt is.

Tudod, azt hiszem, minden rendben van. De ébredj fel, csak álmodtad, hogy megkaptad már a behívót. Az még egy kicsit odébb van. Laudetur, azaz dicsértessék a Bokor. Azt hiszed, magyarul beszélek Hozzád?

Igen, azt hiszem. Nem hiszem, hanem tudom.

Csak gondolod. Mert itt megvalósul a *nyelvekenszólás* egészen. Nincs értelmezőre sem szükség. Elárulom, hogy miért. Itt a szeretet nyelvén beszélünk, s csak nyelvjárásiak a különbségek. Itt mindenki megérti egymást. Ezt lekoppinthatjátok odalent is. Nos, Isten veled, a viszontlátásra.

Amen.

TARTALOMJEGYZÉK

SZUBJEKTÍV ELŐSZÓ	2
A MI URUNK JÉZUS KRISZTUS ÉLETE SZENT PÁL SZERINT	4
A KERESZTHALÁL SZÓKINCSE	5
ÉLETSZAKASZAI	5
A születése előtti kilenc hónapban	5
Megszületik 1–5 évvel Jézus születése után a kilikiai Tarzusban	7
Szülei a felserdült ifjút Jeruzsálembe küldik tanulni	8
A jeruzsálemi főiskola elvégzése után visszatér Tarzusba	9
33–34 körül visszatér Jeruzsálembe	10
Saul pár napos tartózkodása Damaszkuszban	11
Három éves tartózkodása Arábiában 34–36-ban	13
Második tartózkodása Damaszkuszban 37-ben	19
Saul 15 napos látogatása Jeruzsálemben ugyancsak 37-ben	19
Saul öt éves tartózkodása Szíria és Kilikia tartományában 37–42-ben	21
Sault Barnabás Antiochiába viszi 42-ben	22
PÁL A JERUZSÁLEMI ZSINATON 49–50-BEN	25
HELYZETKÉP HÚSZ ÉVVEL A FELTÁMADÁS UTÁN	27
PÁL VITÁJA PÉTERREL .	36
PÁL MÁSODIK MISSZIÓS ÚTJÁNAK...	38
A második szakasz: Derbétől Troászig	39
HARMADIK SZAKASZ: TROÁSZTÓL FILIPPIIG.	41
Negyedik szakasz: Thesszalonikától Athénig	42
Ötödik szakasz: Korintustól Efezuson keresztül Antiochiáig	43

PÁL, SZILÁS ÉS TIMÓTEUS LEVELE	44
PÁL HARMADIK ÚTJA	49
A Galata-levél	55
Az Első Korintusi levél	67
Második Korintusi levél	81
MEGVÁLTÁS	92
A harmadik út 2. szakasza: Korintustól Milétoszig	108
A harmadik út 3. szakasza: Milétosztól Jeruzsálemig.	109
Akik csodálják Pált	115
Ami utána következik	119